

**ҚИШЛОҚ
АҲОЛИСИНИ ИШ
БИЛАН ТАЪМИНЛАШНИНГ
СТРАТЕГИК ЙЎНАЛИШЛАРИ**

ТОШКЕНТ

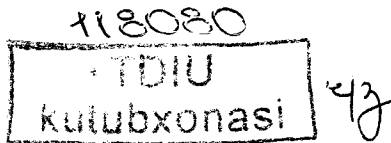
331,5

к 51

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ

ҚИШЛОҚ АҲОЛИСИНИ ИШ БИЛАН
ТАЪМИНЛАШНИНГ СТРАТЕГИК
ЙЎНАЛИШЛАРИ

Монография

ТОШКЕНТ – 2020

УЎК: 331.5
КБК: 65.011.3в6
X-70

X-70

Ш.Р. Холмўминов, К.З. Хомитов, Н.У. Арабов, Ж.Х. Бобаназарова, Х.Х. Абдураманов, Н.Р. Саидов. Қишлоқ аҳолисини иш билан таъминлашнинг стратегик йўналишлари (монография). –Т.: «Инновацион ривожланиш нашриёт-матбаа уйи», 2020, 278 бет.

ISBN 978-9943-6730-8-3

Ушбу монографияда муаллифлар томонидан меҳнатга лаёқатли қишлоқ аҳолисини иш билан таъминлашнинг стратегик йўналишларини назарий ва амалий асослари ишлаб чиқилган, ҳамда улар қишлоқ ҳудудларида норасмий иш билан бандликни камайтириш кўрсаткичларини прогнозлаштиришга татбиқ этилган.

Мазкур илмий китоб иқтисодчи олимлар, докторантлар, илмий тадқиқотчилар ва профессор-ўқитувчилар учун мўлжалланган

В данной монографии автором разработаны теоретические и практические основы стратегических направлений обеспечения занятости сельского трудоспособного населения, которые внедрены в прогнозировании показателей уменьшения неформальной занятости сельских регионах.

Она предназначена для ученых-экономистов, докторантов, научных работников и профессорского-преподавательскому составу.

In this monograph, the authors developed theoretical and practical bases of strategic directions of employment of able-bodied rural population, that were applied to forecast indicators of reducing informal employment in rural areas.

This book is intended for economists, doctoral students, researchers and professors

**УЎК: 331.5
КБК: 65.011.3в6**

Масъул илмий муҳаррир:

Абдурахмонов Қаландар Хаджаевич – Г.В. Плеханов номидаги Россия иқтисодиёт университети Тошкент филиали ректори, Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси академиги.

Такризчилар:

**Худойбердиев Зайниддин Явкачевич – ТДИУ “Меҳнат иқтисодиёти ва социологияси” кафедраси профессори, иқтисод фанлари доктори, профессор;
Жўраев Тошболта Тўхтаевич – ТМИ “Иқтисодиёт назарияси” кафедраси профессори, иқтисод фанлари доктори, профессор;
Холмуродов Салим – ТДИУ “Инсон ресурсларини бошқариш” кафедраси доценти, иқтисод фанлари номзоди.**

Монография ПЗ-20170928644 “Ўзбекистон қишлоқ аҳолисининг иш билан таъминлаш муаммолари” мавзусидаги амалий лойиҳа гранти маблағи ҳисобидан ТДИУ илмий Кенгашининг “3” сентябр 2020 йил қарорига мувофиқ чоп этилди.

ISBN 978-9943-6730-8-3

© «Инновацион ривожланиш нашриёт-матбаа уйи» 2020.

КИРИШ

Мавзунинг долзарблиги. Ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётини рақамлаштириш шароитида давлатнинг энг асосий вазифалари бўлиб, ижтимоий-иқтисодий муаммоларни ечимини топиш, мавжуд давлат дастурлари ижросини таъминлаш, камбағалликни камайтириш ва аҳоли турмиш даражасини яхшилаш ҳисобланади. Мазкур устувор вазифаларни амалга оширишда аҳолини иш билан таъминлашнинг самарали ижтимоий-иқтисодий ва ташкилий-ҳуқуқий механизмларини татбиқ этиш муҳим аҳамиятга эга. Бу эса айниқса қишлоқ жойлардаги ишсизлик, норасмий иш билан бандлик ва камбағаллик даражасини камайтиришга бевосита ижобий таъсир кўрсатади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев томонидан Олий Мажлисга мурожаатномасида 2020 йил **“Илм-маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йили”** деб элон қилиш билан бирга қишлоқларни ҳам ижтимоий ривожлантиришнинг энг муҳим муаммолари алоҳида такидланди ва уларнинг ечимлари кўрсатилди: **Камбағалликни камайтириш-бу алоҳида тадбиркорлик руҳини уйғотиш, инсоннинг ички куч-қуввати ва салоҳиятини тўлиқ рўёбга чиқариш, янги иш ўринларини яратиш бўйича комплекс иқтисодий ва ижтимоий сиёсатни амалга ошириш, демакдир”**¹ Қишлоқ жойларда иш билан таъминлаш ва янги иш ўринларини яратиш бўйича ҳукуматимиз томонидан комплекс чора-тадбирлар олиб бориляпти, мақсадли жумладан тармоқ ва ҳудудий дастурлар амалга оширилмоқда, қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришда кластерлар ва кооперациялар тизимлари жорий этилмоқда. Шунинг учун биргина 2019 йилда республика бўйича жами 370047 та янги иш ўринлари яратилди. Бу кўрсаткичнинг 64,3%и қишлоқ ҳудудларига тўғри келади. Лекин, эришилган ижобий натижалар қониқарли эмас. Қишлоқ жойларда камбағалликни камайтиришнинг асосий йўналишлари бўлган норасмий иш билан бандликни қисқартириш ва янги иш ўринларини ташкил этишни кўлайтириш ҳамда ёшларни замонавий

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси, 2020 йил, 29 февраль Кун.UZ сайти.

мутахасисликлар ва касб-хунарларга тайёрлашни стратегик ёндашувлари (йўналишлари) бўйича амалий ва илмий тадқиқотлар ижтимоий йўналтирилган рақамли бозор иқтисодиёти талаблари асосида етарлича олиб борилмаган.

Ўқорида қайд этилган долзарб муаммоларни ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиёти тамойиллари асосида ҳал этиш бўйича илмий-амалий асосланган хулосалар ва тавсияномалар ишлаб чиқиш мамлакат иқтисодиёт фани олдида турган долзарб вазибалардан бири ҳисобланади.

Бандлик, ишсизлик, инфляция, меҳнат бозори муаммолари ва уларни ривожланган бозор иқтисодиёти шароитларида математик-статистик аппарат асосида фундаментал тадқиқ этишга: Ж.М.Кейнс, А.Освальд, Х.Розан, Ф.Хайек, С.Холл, К.Янош каби хорижий етакчи иқтисодчи олимларнинг қатор илмий ишлари бағишланган. Бу тадқиқотлар бозорга йўналтирилган иқтисодиёти ривожланган мамлакатларда меҳнат бозори умумий муаммолари ва уларни истиқболлаштиришни ўрганиш учун назарий асос бўлиб хизмат қилмоқда¹. Қолаверса, иқтисодиёт фанининг бу соҳасидаги ривожига МДХ мамлакатларидан: Б.Д.Бреев, Т.И.Заславская, В.Г.Костиков, А.А.Никифорова, Г.С.Струмилин каби таникли олимлари ҳам муносиб улуш кўшмоқдалар². Бу муаммолар тадқиқотига Ўзбекистонлик Қ.Х.Абдурахмонов, С.С.Фуломов, Л.П.Максакова, Р.А.Убайдуллаева, Н.Хўжаев, Р.Х.Шодиев, Т.Ш.Шодиев ва бошқа олимларнинг ҳам

¹ Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег.-М.; Прогресс, 1978.; Янош Корнаи. Дефицит.- М.: Наука, 1990.- 665 с.; Хайек Ф. Безработица и денежная политика. Правительство как генератор "делового цикла" //Экономические науки,- М., 1991. N 1. С.91-95, N 11. С.57-66; N 12. С.39-48.; Hall S.G. et al. A disequilibrium model othe UK labour market: some estimates using rational expctitions. Oxford, 1985.; Oswald A. The Economic theory of trade unions: an ntroductionary survey. Scandinavian Journal of Economics.-1985. V.67. P.160-193.; Rosen H., Quandt R.E. Estimating a disequilibrium aggregate labour market. Review of Economics and Statistics/-1978. V.60. P.371-379.

² Бреев Б.Д., Жаромский В.С., Галецкий В.Ф. Оценка масштабов потенциальной безработицы на основе методики "Кривой Филлипса" //Моделирование рыночных отношений и социальная политика: Отв.ред. А.Ю. Шевяков. - М.: ЦЭМИ РАН, 1993. С.82-102.; Заславская Т.И., Рывкина Р.В. Методологические проблемы системного изучения деревни.- Новосибирск: Наука, 1977.- 315 с.; Костиков В.Г. Проблемы занятости и формирования рынка труда //Экономика и математические методы.Т. 26. Вып.5.- М., 1990. С.803-817.; Струмилин Г.С. Проблемы экономики труда.- М.: Наука, 1982.471 с.; Никифорова А.А. Рынок труда: занятость и безработица. М.: Международные отношения, 1991.- 184 с.

катор илмий ишлари бағишланган³. Аммо бу ишларда аҳолининг иш билан бандлиги ва меҳнат ресурсларидан фойдаланиш ҳамда уларни стратегик йўналишларни истиқболлаштириш жараёнини айрим томонлари тадқиқ қилинган, холос. Уларда Ўзбекистон қишлоқ жойларида аҳолининг иш билан таъминлаш муаммолари тўла ёритилмаган. Стратегик режалаштириш учун янги объект бўлган қишлоқ аҳолисининг норасмий иш билан бандлигини камайтириш назарий-методологик жиҳатдан тўла асосланмаган, қишлоқ аҳолисини норасмий иш билан бандлиги ҳолатини таҳлил этишнинг методик асослари ишлаб чиқилмаган. Муаммони назарий-методологик жиҳатдан асослаш, уни таҳлил этишнинг методик асосларини ишлаб чиқиш ва қишлоқ аҳолисини иш билан таъминлашнинг стратегик йўналишларини аниқлашга шу боисдан ҳам жиддий зарурият туғилди.

Ушбу муаммонинг ҳозирги пайтадаги юқори ижтимоий-иқтисодий аҳамияти ва ҳали етарли даражада ўрганилмаганлиги – ушбу монографик тадқиқот мавзусининг долзарблигини белгилайди.

Мазкур монографияни тайёрлашда ўз фикр-мулоҳазаларини билдирган академиклар: - С.С. Гуломов, Қ.Х. Абдурахмонов; профессорлар: - З.Я. Худойбердиев, Н.Қ. Зокирова, Т.Т. Жўраев, доцент – С.Холмуродов ва Тошкент давлат иқтисодиёти университетининг “Инсон ресурсларини бошқариш” кафедраси аъзоларига ўз миннатдорчилигимизни билдирамыз.

Ушбу монография бўйича таклифларингизни қуйидаги электрон почтага юборишингизни сўраймыз:

shayzak.kholmuminov@gmail.com

³ Абдурахмонов Қ.Х. Меҳнат иқтисодиёти (назария ва амалиёт). -Тошкент: “Меҳнат”, 2004. -670 б.; Абдурахмонов Қ.Х. Меҳнат иқтисодиёти ва социологияси. Дарслик. – Т.: “Фан ва технологиялар”, 2012.; Абдурахмонов Қ.Х. ва бошқалар. Инсон тараққиёти. Дарслик. – Т.: “Фан ва технологиялар”, 2013.; Гулямов С.С., Бегалов Б.А. Информатика ва ахборот технологиялари.- Ташкент: Фан, 2010.- 876 бет.; Гулямов С.С., Маркетинг илмий тадқиқотлари (ўқув қўлланма).- ТДАУ, 2013. – 358 бет.

Максакова Л.Н. Миграция и рынок труда в Узбекистана // Миграция и рынок труда странах средней Азии (Материалы регион. семинара) –М.: Ташкент, 2002 г.; Убайдуллаева Р.А. Занятость и рынок труда: спорные вопросы и нерешенные проблемы //Общественные науки в Узбекистане. Ташкент, 1992. № 2; Хужаев Н., Саггоров Н. Занятость, моделирование и рынок . труда.- Т: Меҳнат, 1993.- 192 с.; Шадиев Т.Ш. Экономические модели развития сельского хозяйства.- Т: Фан, 1986.- 168 с.; Шадиев Р.Х. Рынок труда: вопросы теории и практики //Материалы семинара Всемирного банка по социальному проекту. М.: МГУ, 1995. С.10-15.

I-БОБ. ҚИШЛОҚ ЖОЙЛАРДА АҲОЛИНИ НОРАСМИЙ ИШ БИЛАН БАНДЛИКДАРАЖАСИНИ КАМАЙТИРИШНИНГ СТРАТЕГИК ЙЎНАЛИШЛАРИ

1.1. Қишлоқ жойларда аҳолини норасмий иш билан бандлик даражасини камайтиришнинг стратегик ижтимоий-иқтисодий аҳамияти

Меҳнат ресурслари билан кўп таъминланган давлатларда меҳнат бозоридаги ишчи кучи таклифнинг талабдан юқори даражада ўсиши ишсизлар ва нофаол аҳоли миқдорининг кўпайишига, аҳоли даромадлари ва турмуш даражасининг пасайиши каби салбий натижаларга олиб келади. Шундан келиб чиққан ҳолда, **норасмий иш билан бандликни камайтириш ва янги иш ўринларини ташкил этиш** учун қулай иқтисодий муҳитни яратиш Ўзбекистон иқтисодиётининг долзарб масалалари ҳисобланади.

Меҳнатга лаёқатли аҳолини иқтисодий фаол ва нофаол аҳолига ажратсак, иқтисодий фаол аҳолининг таркибий қисми бўлган ишчи кучининг меҳнатда банд бўлганлар ва ишсизлар йиғиндисига тенглигини инобатга олсак, иқтисодий фаол аҳолининг яна бир таркибий қисми ҳам мавжудлиги кўриниб турибди. Иқтисодий фаол аҳолининг бу қисмини норасмий бандлар ташкил этади. Демак, ишсизлик билан бирга норасмий бандлик ҳам мавжудки, қонун йўли билан тақиқланмаган, аммо даромад келтирувчи ҳар қандай фаолият шунга киради.

Ўзбекистон қишлоқ жойларида норасмий секторда бандлик муаммоси ижтимоий-иқтисодий вазиятни баҳолашдаги қийинчиликлар билан узвий боғланганлиги учун ҳам унинг ривожланиш тенденциясини, амал қилиш кўламини ўрганиш зарурияти мавжуд.

Норасмий бандлик алоҳида турлари ислохотлар давригача ҳам мавжуд бўлган (чеварлар, репетиторлар ва бошқалар) бироқ, бозор муносабатларига ўтиш шароитида норасмий бандликнинг характерлари, амал қилиш кўлами, таркиби ва унинг иқтисодиётдаги ўрни иқтисодиёт секторларида бутунлай ўзгарди. Ўзбекистонда

биринчи 2019 йилда жами иш билан банд аҳоли 13,5 млн кишига тенг бўлган бўлса, шундан 7,8 млн киши норасмий секторда иш билан банд ҳисобланди. Бу кўрсаткич республика бўйича 57,8% ташкил этган. Бизнинг ҳисоб-китобга кўра, қишлоқ жойларда жами норасмий иш билан банд бўлганлар 6,5 млн кишига тенг. Бу кўрсаткич республика бўйича норасмий иш билан банд бўлганларни 63,1% ташкил этади.

Қишлоқ жойларда норасмий иш билан бандлик турли фаолият турларида учрайди ва улар бир-бирлари билан мураккаб ўзаро боғлиқликда бўлади (1.1.1-расм)

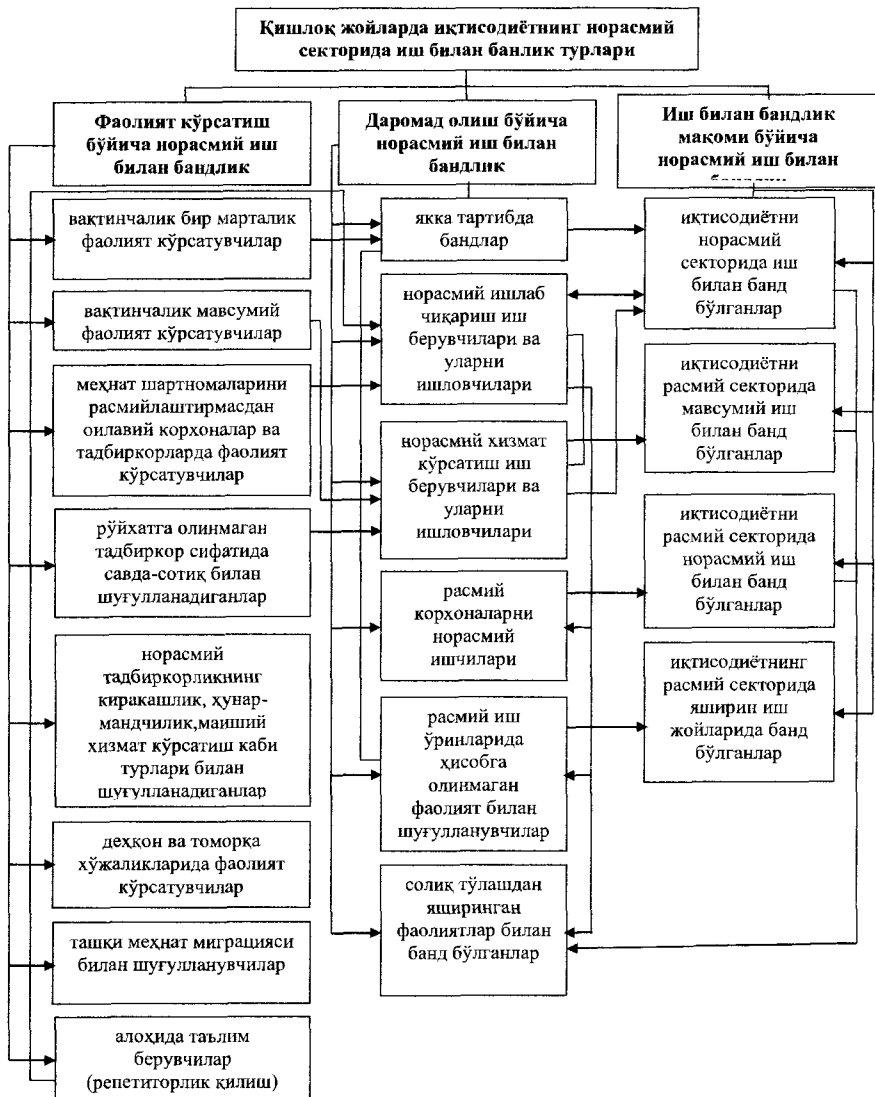
Норасмий сектор барча мамлакатларда мавжуд бўлиб, агар ривожланаётган мамлакатлардаги норасмий секторни кўриб чиқадиган бўлсак, аввало, “норасмий сектор” тушунчаси Халқаро Меҳнат Ташкилоти томонидан киритилган, норасмий секторга фақат яқка тартибда ишловчилар ҳамда рўйхатдан ўтмаган кичик ишлаб чиқариш бириклари (фақатгина улар уй хўжалиги корхоналари) қисман киритилган.

Юқорида таъкидланган ўз корхоналарининг ҳисобга олинмаган фаолиятидан даромад олувчи расмий секторда ишловчиларнинг хатти-ҳаракатларини хуфиёна иқтисодиётга ҳам, мансуб дейиш мумкин.

Шунинг учун расмий ва норасмий сектор, норасмий сектор ва иқтисодий нофаол аҳоли, норасмий сектор ва хуфиёна иқтисодиёт ўрталаридаги чегараларни етарли даражада шартли, дейиш мумкин.

Асосан, бу тушунчалар ўртасидаги фарқларни бозор иқтисодиётига ўтиш даврини бошидан кечираётган давлатларда ажратиш мушкул. Бундан ташқари, ҳар бир давлатнинг ўзига хос хусусиятларига қараб норасмий секторга турлича таъриф берилади.

Бизнингча, норасмий секторда иш билан бандлик-меҳнатга лаёқатли аҳолини расман рўйхатга олинмаган, тегишли солиқларни тўламайдиган кичик ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш корхоналарида ҳамда гадбиркорлик объектларида фаолият кўрсатаётган расмий секторлардаги корхоналарнинг меҳнат воситаларидан фойдаланган ҳолда яширин даромад топиш мақсадида асосий ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш воситаларига бирикиши ёки таъсир этиши.

1.1.1-расм. Қишлоқ жойларда иқтисодиётнинг норасмий секторида иш билан бандликни турлари ва уларнинг ўзаро алоқалари.²

² Муаллифлар томонидан ишлаб чиқилган.

Қишлоқ жойларда норасмий фаолият билан бирламчи шуғулланиш норасмий бандлик сифатида қаралади. Чунки норасмий фаолият билан иккиламчи шуғулланишни аниқлашни аниқ услубияти мавжуд эмас.

Ҳозирги пайтда қишлоқ жойларда аҳоли турмуш даражасининг секин ўсиши, иш ҳаққи даражасини пастлиги ва давлат секторда иш ўринларини етишмаслиги ҳамда расмий секторда иш билан бандликнинг ялпи бекарорлиги оқибатида расмий секторда ишловчиларнинг норасмий секторга ўтиб кетиши, иқтисодий нофаол аҳолининг меҳнат бозорига мажбуран чиқиши ва норасмий секторни тўлдириши, норасмий секторда иккиламчи бандлик доирасининг кенгайиши кузатилмоқда.

Норасмий иш билан бандлик баъзида камбағалликни келтириб чиқарса, баъзида фавқулотда юқори даромад келтириши ҳам мумкин. Хусусан, Ўзбекистон қишлоқ аҳолисини норасмий иш билан банд бўлганлари расмий секторда иш билан банд бўлганларга қараганда юқори даромадга эга бўлмоқда ва бу ҳолат норасмий секторда иш билан банд бўлганларнинг юқори меҳнат унумдорлиги билан ҳарактерланади.

Қишлоқ жойларда норасмий секторда фаолият юритиш, асосан, тирикчилик (яшаш учун кураш) билангина эмас, балки бюрократик тўсиқлардан ва юқори солиқлар ставкалари тўлашдан қочиш билан изоҳланади. Бу ҳолат “хуфиёна иқтисодиётга” яқин туради. Бирок, биринчи навбатда норасмий секторнинг ривожланиши—бу меҳнатга лаёқатли аҳолининг вужудга келган ижтимоий-иқтисодий вазиятга муносабатидир. Қишлоқ жойлардаги вазият шаҳар жойлардаги ижтимоий-иқтисодий вазиятдан кескин фарқ қилмайди. Шунингдек, расмий ва норамий иш билан бандлик ўртасидаги фарқ ҳам шаҳар жойларидагидек, яъни меҳнат бозорларидаги вазиятни кескинлашуви, аҳоли турмуш даражасининг пастлиги, ишсизликнинг ўсиши натижасида расмий секторда иш билан бандлик норасмий кўринишларини ҳам ўз ичига ола бошлайди.

Қишлоқ жойларда норасмий иш билан бандлик ҳам ижобий, ҳам салбий жиҳатлари мавжуд. Хусусан унинг **ижобий томонларига** қуйидагилар қиради:

- иш билан бандлик ва аҳоли даромадлари муаммоларини ечишда ёрдам беради;

- товар ва хизмат кўрсатиш бозорини кенгайтиради;

- етарли даражада ишсизликнинг ўсиши ва аҳоли турмуш даражасини кескин пасайиб кетиши олдини олади;

- кўпчиликка қулай иш режимини танлашга имкон беради.

Шу билан бирга қишлоқ жойларда норасмий иш билан бандлик муайян қуйидаги долзарб **ижтимоий муаммоларни** келтириб чиқаради:

- у “хуфиёна” иқтисодиётни ривожланиши учун қўшимча шароитлар яратади;

- бу секторда иш билан банд бўлганлар ижтимоий кафолатга эга бўлмайдилар ва меҳнат шароитлари устидан назорат ўрнатилмайди;

- норасмий секторнинг, асосан майда савдо-сотик, турли хил хизматлар кўрсатиш соҳасидаги иш билан бандлик хусусий шахсларни қисман малака ва профессионал тажрибаларини йўқотишларига олиб келади;

- иш билан бандликнинг мунтазам бўлмаган характери мунтазам ишдан узоклаштиради.

Норасмий иш билан бандлик юқори бўлган қишлоқ жойлардаги ҳолат таҳлили шуни кўрсатадики, бундай бандлик расмий секторларда ишчи ўринлари яратилиши билан ўз-ўзидан йўқотилмайди. Шунингдек, норасмий секторга нисбатан таъқиқловчи чоралар қўллаш ҳам ўзини оқламайди. Норасмий иш билан бандликка нисбатан давлатнинг қаттиқ сиёсати натижасида норасмий секторнинг қисқариши ишсизликни бирданига ўсиб кетишига олиб келади. Чунки, норасмий иш билан банд бўлганларнинг аксарият қисми расмий секторда ишга жойлаша олмайдилар. Шунингдек, давлат томонидан бундай сиёсатнинг юритилиши норасмий секторда иккиламчи иш билан банд бўлганларнинг турмуш даражасини бирданига пасайтириб юборади. Бундан ташқари, норасмий секторни таъқиқлаш уни хуфиёна шаклга ўтишга олиб келади. Нормий секторни таъқиқлаш чоралари фақатгина норасмий иш билан бандликнинг салбий томонларига нисбатан асосли ҳисобланади. Қишлоқ жойларда норасмий секторнинг ривожланиши кўпроқ

ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий вазиятга боғлиқ бўлади. Ишсизликнинг ўсиши, иш ҳаққининг ва аҳоли турмуш даражасининг пастлиги, расмий секторда ишчи кучига етарли талабнинг пастлиги, расмий иш билан бандликнинг беқарорлиги (корхоналарнинг банкротга учраши, корхоналардан ишловчиларнинг бўшаб кетишини доимий кутилиши) норасмий секторнинг ўсишига олиб келади.

Юқорида қайд этилган ҳолатлар таъсирида Ўзбекистон қишлоқ жойларида норасмий иш билан бандлик расмий иш билан бандликга нисбатан 1,8 марта юқори ва ўсиш тенденциясига эга (1.1.1-жадвал).

1.1.1-жадвал

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ ҳудудларида меҳнатга лаёқатли аҳолининг 2019 секторларида йилда иқтисодиётнинг расмий ва норасмий секторларида ишлаши³

№	Ҳудудлар номи	Иқтисодиёт секторлари да иш билан банд бўлганлар - жами, киши	шу жумладан:			
			расмий		норасмий	
			миқдор, киши	улуши, %	миқдор, киши	улуши, %
1	Ўзбекистон Респ. бўйича- жами, шу жумладан:	10037359	3510013	36,7	6527346	63,3
1.1	Қорақалпоғис тон Республикаси	575532	227564	39,5	347968	60,5
1.2	Андижон вилояти	1074536	336178	31,3	738358	68,7
1.3	Бухоро вилояти	651213	271481	41,7	379732	58,3
1.4	Жиззах вилояти	459047	144536	31,5	314511	68,5
1.5	Қашқадарё вилояти	1106659	380035	34,3	726624	65,7

³ Муаллифлар томонидан Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирилиги маълумотлари асосида ҳисобланган.

1.6	Навоий вилояти	276057	144608	52,4	131449	47,6
1.7	Наманган вилояти	872821	250898	28,7	621923	71,3
1.8	Самарқанд вилояти	1186382	364088	30,7	822294	69,3
1.9	Сурхондарё вилояти	935834	326406	34,9	609398	65,1
1.10	Сирдарё вилояти	276607	121863	44,1	154744	55,9
1.11	Тошкент вилояти	892699	365817	41,0	526822	52,0
1.12	Фарғона вилояти	1113341	370910	33,3	742331	66,7
1.13	Хоразм вилояти	618761	207629	33,6	411132	66,4

Бундай вазиятга норасмий иш билан бандлик улиши юқори бўлган Наманган вилояти (71,3%), Самарқанд вилояти (69,3%), Андижон вилояти (68,7%), Жиззах вилояти (68,5%), Фарғона вилояти (66,7%), Хоразм вилояти (66,4%), Қашқадарё вилояти (65,7%), Сурхондарё вилояти (65,1%) каби ҳудудларда асосан **қишлоқ хўжалигидаги иш ўринларини нисбатан камайиши** асосий сабабчи ҳисобланади. Републикамизнинг аксарият қишлоқ ҳудудларида юқорида қайд этилган ҳолат кузатилмоқда.

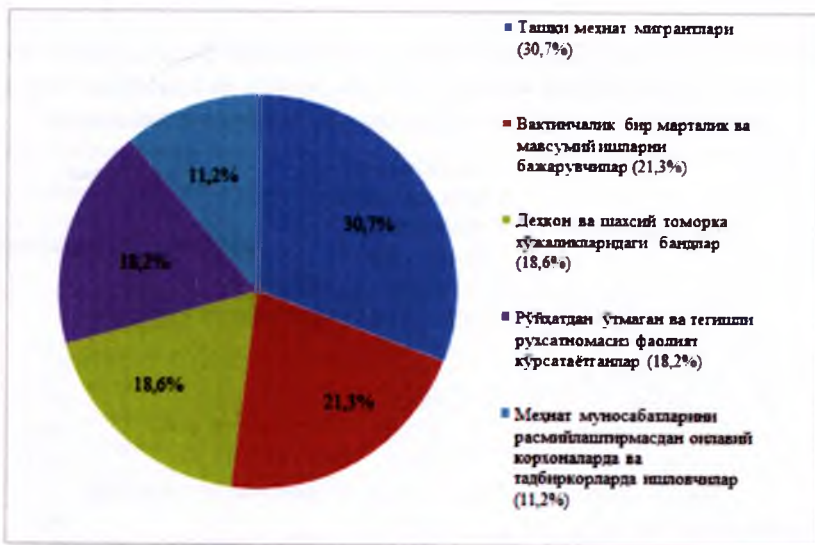
Тадқиқот объектлари ҳисобланган – меҳнат ресурслари билан кўп таъминланган туманларда эса норасмий иш билан бандлик улиши ўртача 68,7%ни ташкил этади. Бу кўрсаткич меҳнат ресурслари билан кам таъминланган туманларда эса 64,7% га тенг (1.1.2-жадвал). Бундай вазиятларнинг асосий сабабларидан бири асосан **қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқаришни, кейинги ўринда қайта ишлаш саноати, қурилиш ва хизмат кўрсатиш тармоқларини ривожлантириш бўйича етарлича иш ўринларини ташкил этилмаганлиги** ҳисобланди.

Ўзбекистон Республикаси меҳнат ресурслари билан кўп ва кам таъминланган айрим қишлоқ туманларида меҳнатга лаёқатли аҳолини иқтисодиёт секторларида иш билан бандлиги⁴

№	Туманлар номи	Иқтисодиёт секторларида иш билан банд бўлганлар – жами	шу жумладан:	
			расмий	норасмий
Меҳнат ресурслари билан кўп таъминланган туманлар				
1.	Ургут тумани	100,0	27,6	72,4
2.	Пастарғом тумани	100,0	27,3	62,7
3.	Китоб тумани	100,0	30,1	69,9
4.	Шахрисабз тумани	100,0	30,3	69,9
Туманлар бўйича ўртача		100,0	31,3	68,7
Меҳнат ресурслари билан кам таъминланган туманлар				
5.	Беруний тумани	100,0	33,3	66,7
6.	Элликқала тумани	100,0	31,3	68,7
7.	Пахтакор тумани	100,0	35,6	64,4
8.	Зарбдор тумани	100,0	40,9	59,1
Туманлар бўйича ўртача		100,0	35,3	64,7

Шунинг учун “Ўзбекистон қишлоқ хўжалигини 2020-2030 йилларда ривожлантириш стратегияси”да пахта-тўқимачилик, мевасабзовотчилик, чорвачилик, ипакчилик, балиқчилик, агротуризм, доривор усимликлар каби кластерларида ва кооперацияларида, ҳамда бошқа соҳалари бўйича янги иш ўринлари яратишни истиқболдаги параметрлари белгилаб берилди. Биргина 2019 йилда норасмий иш билан бандлар ва ишсизлар учун 370047 та янги иш ўринлари яратилган бўлса, уларнинг улуши қишлоқ жойлар учун 64,3% га тенг. Лекин бу кўрсаткичлар қишлоқ худудларида норасмий иш билан банд бўлганларнинг ўсиб бораётган таклифини жуда паст даражада қониқтиради. Шунинг учун 2030 йилгача, қишлоқлардаги норасмий иш билан бандлар учун иш ўринлари миқдорини камида 2-3 мартага кўпайтириш стратегик режаларини ишлаб чиқиш ва уларнинг ижросини таъминлаш лозим.

⁴ Муаллифлар томонидан Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирига маълумотлари асосида ҳисобланган.

1.1.2-расм. Қишлоқ жойларда иқтисодиётнинг норасмий секторида иш билан бандликни тузилиши⁵.

Қишлоқ хўжалигини узоқ муддатга мўлжалланган стратегик ривожлантириш биринчи навбатда норасмий иш билан бандликни асосий қисмини ташкил этган республикадан ташқарига четга ишлашга кетаётганлар миқдорини (30,7%) кескин камайтиришга (тахминий 50% ортиқ) иқтисодий ва ижтимоий шароитлар яратади. Шу билан бирга мазкур стратегияни амалга ошириш иқтисодиётнинг норасмий секторида муҳим улишларга эга бўлган вақтинчалик бир марталик ва мавсумий ишларни бажарувчиларни (21,3%), деҳқон ва шахсий хўжалиқларда ишловчиларни (18,6%), рўйхатдан ўтмаган ва тегишли рухсатномасиз фаолият кўрсатаётганлар (18,2%) ва меҳнат муносабатларини расмийлаштирмасдан оилавий корхоналарда ва тадбиркорларда ишловчиларни (11,2%) сезиларли камайтиришга беvosита таъсир кўрсатади (1.1.2-расм).

Бизнингча, қишлоқ хўжалигини 2030 йилгача ривожлантириш стратегияси билан бирга қишлоқ иқтисодиётини бошқа тармоқларини ҳам яқин келажакда ривожланишини белгиловчи стратегик

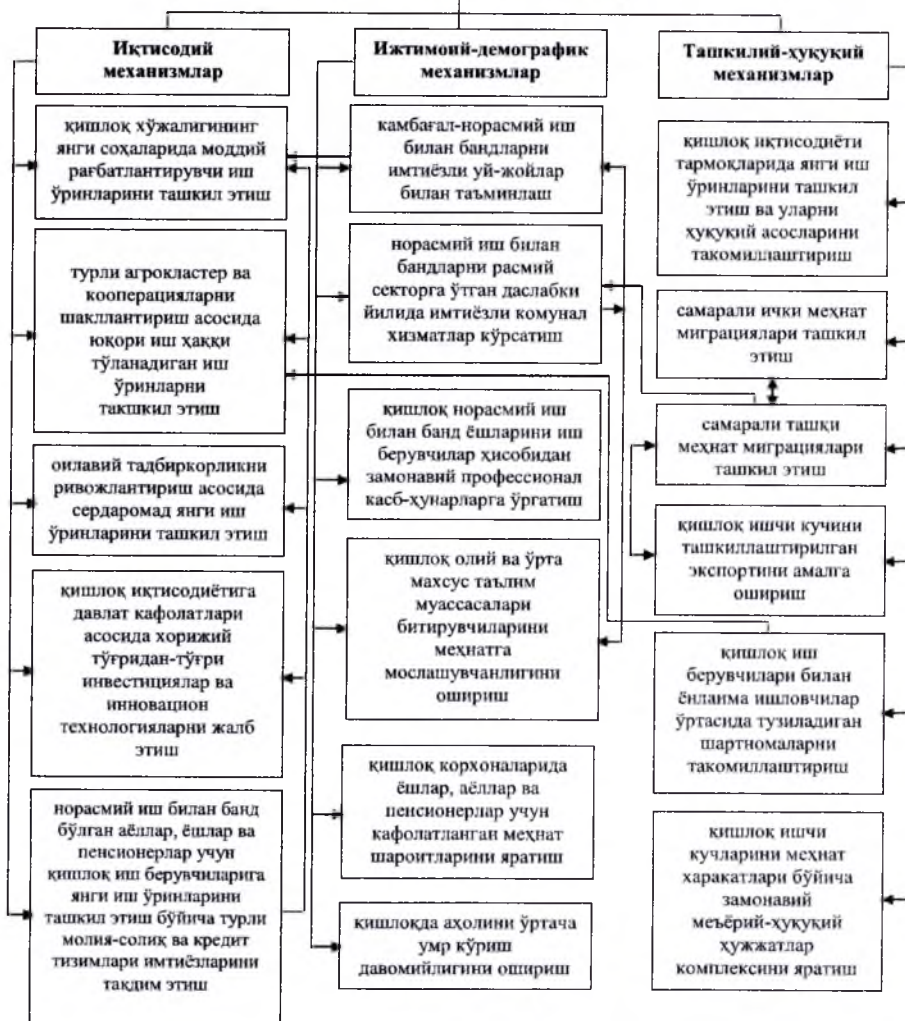
⁵ Муаллифлар томонидан Ўзбекистон Республикаси банлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари асосида ҳисобланган.

режаларни ишлаб чиқиш ва уларни бажарилишини таъминлаш лозим. Бу эса қишлоқ иқтисодиётида шаклланаётган қайта ишлаш саноати, қурилиш материаллари ва қурилиш материаллари ишлаб чиқариш саноати, машинасозлик, нефт ва газ саноати, ишлаб чиқариш ва ижтимоий инфратузулмаларнинг янги объектларини қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариш соҳалари билан ҳамкорликда меҳнат, табиғ, ишлаб чиқариш ва молиявий ресурслардан унумли фойдаланиш имкониятини беради. **Натижада янги иш ўринлари яратилади ва меҳнатга лаёқатли аҳолининг норасмий иш билан бандлиги кескин камаяди.** Пировардида аҳолининг меҳнат даромадлари ошади ва турмуш тарзи яхшиланади.

Қишлоқ иқтисодиёти тармоқларининг комплекс ривожлантириш стратегиясининг таркибий қисмларидан бири меҳнатга лаёқатли аҳолининг норасмий иш билан бандлигини камайтириш ҳисобланади. Бунинг учун эса самарали, иқтисодий, ижтимоий-демографик ва ташкилий-ҳуқуқий механизмларни ишлаб чиқиш ва уларни амалиётга тадбиқ этиш лозим. (1.1.3-расм).

Иқтисодиётнинг норасмий секторидида иш билан бандликни камайтиришнинг **иқтисодий механизмларида** мужассамланган чоратадбирлар орасида қишлоқ хўжалигининг нисбатан янги кластерларида (пахтачилик-тўқимачилик, ипакчилик, чорвачилик, балиқчилик, доривор ўсимликлар, агротуризм, ва бошқалар) ва кооперацияларида, ҳамда қайта ишлаш саноати, қурилиш ва қурилиш материалларини тайёрлаш саноати, хизмат кўрсатиш ва бошқа тармоқларда ишловчиларни **моддий рағбатлантирувчи янги иш ўринларини ташкил этиш, давлат томонидан қафолатланган тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларини киритиш,** ҳамда инновацион ва иқтисодий самарали технологияларни жалб қилиш етакчи ўринни эгаллайди. Булар эса қисқа муддатларда янги иш ўринларини ташкил этилишига олиб келади. Сўнги натижаларга эришиш учун қафолатланган маҳаллий ва хорижий инвестициялар катта миқдорда шаҳар жойлардагидек талаб этилмайди, чунки қишлоқ жойларда нисбатан ишчи кучлари арзон, аксарияти уй-жойларига эга, янги иш ўринлари яшаш манзилига яқин ва энг асосийларидан бири ишлаб чиқариш ва табиғ ресурслари ҳамда хом-ашё захиралари етарли.

Қишлоқ жойларда норасмий бандликни камайтиришнинг асосий механизмлари

1.1.3-расм. Қишлоқ жойларда норасмий иш билан бандликни камайтиришнинг асосий омиллари ва уларнинг ўзаро боғлиқлиги.⁶

⁶ Муаллифлар томонидан ишлаб чиқилган.

Иқтисодий дастаклардан яна муҳими норасмий иқтисодиётда иш билан банд бўлган аёллар, ўсмир-ёшлар ва меҳнатга лаёқатли пенсионерлар учун қишлоқ иш берувчилари томонидан кафолатланган янги иш ўринлари ташкил этишлари бўйича турли молия-солиқ ва кредит имтиёзларини тақдим этиш ҳисобланади.

Юқорида қайд этилганлар билан бирга оилавий тадбиркорликни ривожлантириш негизида сердаромад иш жойлари ташкил этиш иқтисодий механизмлар таркибида салмоқли ўринга эга.

Қишлоқ иқтисодиётининг норасмий секторида иш билан бандликни камайтириш **ижтимоий-демографик** механизмларини асосийларини камбағаллик мақомига эга норасмий иш билан банд бўлганлар имтиёзли ёки бепул уй-жойлар билан таъминлаш, коммунал хизматлар тўловларидан камида бир йилга озод этиш ёки 30-50% тўловларни амалга оширишга рухсат этиш, ўсмир-ёшлар, кўп болали аёллар ва меҳнатга лаёқатли пенсионерлар учун ижтимоий кафолатланган меҳнат, дам олиш ва бола парваришлаш шароитларини яратиш каби чора-тадбирлар ташкил этади. Мазкур механизмлар мажмуасида қишлоқ норасмий иш билан банд ёшларини иш берувчилар ҳисобидан **замонавий, профессионал касб-ҳунарларга ўргатиш** ва олий ва ўрта махсус таълим муассасалари битирувчиларини меҳнатга мослашувчанлигини ошириш ҳам муҳим ўрин тутади.

Қишлоқ жойларда давлатнинг иқтисодий ва ижтимоий соҳаларидаги сиёсатлари мужассамлаган ташкилий-ҳуқуқий механизмларини такомиллаштирмасдан ва уларни қўлланиш самарадорлигини оширмасдан туриб, норасмий секторда иш билан бандликни камайтиришга эришиб бўлмайди.

Мазкур механизмларнинг асосийси қишлоқ иқтисодиётининг секторлари корхоналарида янги иш жойлари ташкил этиш ва уларни ҳуқуқий **асосларини такомиллаштириш** бўлиб, унда муҳим ўринни лойиҳа-смета ҳужжатларини тўғри расмийлаштириш ва объектлар бўйича манзилли ва муддатли молиялаштиришни ташкил этиш ҳисобланади. Шу билан бирга самарали ички ва ташқи меҳнат миграцияларини ташкил этиш ва ташкиллаштириш ишчи кучи экспорти самарадорлигини ошириш мазкур чора-тадбирлар комплексида етакчи ўринни эгаллайди.

Ушбу механизмлар самарадорлигини оширишда иш берувчилар билан ёлланма ишловчилар ўртасидаги меҳнат шартномалари ва ишчи кучларни меҳнат ҳаракатлари ва миграциялари бўйича меёрий-ҳуқуқий ҳужжатларни такомиллаштириш муҳум ўрин эгаллайди ва уларни халқаро меҳнат-ҳуқуқи нормаларига мос ҳолда қайта ишлаб чиқиш зарур.

Юқорида қайд этилган самарали механизмларни тадбиқ этиш асосида қишлоқ иқтисодиётининг қишлоқ хўжалиги, қайта ишлаш саноати, қурилиш ва қурилиш материалларини тайёрлаш саноати, хизмат кўрсатиш каби асосий тармоқларда янги иш ўринларини ташкил этиш, зарурий талаб ва таклиф бўлган профессионал мутахассислар ва касб-хунарларга тайёрлаш ҳамда меҳнат бозори инфратузилмаси ва меҳнат миграцияларини такомиллаштириш, ҳамда ташкиллаштирилган ортиқча ишчи кучи экспортини ривожлантириш бўйича стратегик йўналишлар ва уларга эришишнинг яқин келажакдаги прогноз параметрларини ишлаб чиқариш ҳамда уларни амалиётга тадбиқ этиш қишлоқ жойларда **норасмий иш билан бандлик ва ишсизликни кескин камайтиришга олиб келади.**

1.2. Қишлоқ хўжалигининг кластерлари, кооперациялари ва бошқа соҳаларида янги иш ўринларини ташкил этиш асосида аҳолини норасмий иш билан бандлик даражасини камайтириш истиқболлари

Қишлоқ ҳудудлар иқтисодиётининг ривожланишида кластерли ёндашувнинг аҳамияти катта бўлиб, у меҳнат сиғими юқори бўлган тармоқларни ривожлантириш, янги иш ўринларини ташкил этиш, қишлоқ аҳолисини иш билан таъминлаш, норасмий бандликни камайтириш имкониятини беради.

Қишлоқ жойларида аҳолини иш билан таъминлаш борасида **қатор муаммолар** мавжуд. Хусусан, қишлоқ хўжалиги тармоқларида иш ўринларининг етарли эмаслиги, мавжудларининг эса мавсумий характерга эгаллиги, мажбурий меҳнатнинг қисман мавжудлиги, меҳнат тақсимоти, ҳудудий ва хўжаликлараро ихтисослашув ҳамда меҳнат кооперациясининг ривожланмаганлиги, озик-овқат хавфсизлигини таъминлашдаги камчиликларнинг мав-

жудлиги, кредит ресурсларининг етишмовчилиги, иш берувчилар талабларига мос кадрлар тайёрлаш даражасининг пастлиги ва ҳ.к.

Қишлоқ хўжалиги соҳасида юқоридаги келтирилган муаммоларни ҳал қилишда **самарали кластерлар ва кооперацияларни ташкил этиш** муҳим аҳамиятга эга. Кластер услубини самарали ташкил этиш соҳанинг тартибга солинганлик даражасини ва маҳаллий ҳукуматнинг қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш ва қайта ишлаш жараёнларига аралашувини камайтиради. Кластер азолари якуний натижаларга жамоавий равишда жавобгар бўладилар. Ҳар бир кластер иштирокчисининг сай-ҳаракати ушбу кооперативнинг якуний даромадини белгилаб беради. Микро даражадаги иқтисодий тизимнинг элементи сифатида фермерларни харажатларини минималлаштириш ва даромадини максималлаштиришдан манфаатдорлиги ортади.

1.2.1-жадвал

Европа мамлакатларида қишлоқ хўжалиги кластерлари сони ва уларда иш билан банд аҳоли сони⁷

Европанинг баъзи мамлакатлари	Қишлоқ хўжалиги кластерлари сони, бирлик	Қишлоқ хўжалиги кластерларида иш билан бандлар сони, киши	Ўртача битта қишлоқ хўжалиги кластерида ишловчилар сони, киши	Тармоқ кластерлари умумий ҳажмида агро-саноатнинг улуши, %	Тармоқ кластерларини агросаноат мажмуаси ходимлари - даги улуши, %
Австрия	8	86740	10843	9,20	9,06
Бельгия	5	58739	11748	7,69	7,52
Болгария	22	426874	19403	45,83	54,02
Буюк Британия	7	99007	14144	3,85	2,09
Венгрия	11	161543	14686	18,64	20,87
Германия	14	371204	26515	4,46	5,55
Греция	36	299431	8318	45,00	33,66
Дания	3	91546	30515	10,00	11,60

⁷ Муаллифлар томонидан тегишли хорижий мамлакатларнинг статистик маълумотлари асосида ҳисобланган.

Ирландия	1	42713	42713	10,00	12,32
Исландия	1	4498	4498	20,00	13,29
Испания	35	644854	18424	23,18	14,37
Италия	13	384460	29574	5,56	6,24
Литва	1	46817	46817	11,11	17,77
Мальта	1	3693	3693	11,11	8,07
Нидерландия	12	96031	8003	14,46	7,99
Норвегия	1	4535	4535	3,33	1,37
Польша	19	413242	21750	11,80	19,51
Португалия	3	42861	14287	6,25	3,80
Руминия	16	610510	38157	17,39	27,30
Словакия	3	34296	11432	6,67	7,98
Словения	1	20545	20545	6,25	9,41
Финляндия	4	29883	7471	11,76	6,71
Франция	20	501571	25079	12,12	11,92
Швейцария	2	16673	8337	3,23	2,11
Швеция	1	12256	12256	1,54	1,70
Эстония	1	14184	14184	11,11	10,56
Жами	241	4518706	18750	11,47	10,80

Ривожланган мамлакатларда қишлоқ аҳолисини иш билан таъминлаш манбаси сифатида агрокластерларини ташкил этишга алоҳида эътибор қаратилган. Масалан, Европа мамлакатларида 241 та қишлоқ хўжалиги кластерлари ташкил этилган бўлиб, уларда 4,5 млн. киши иш билан банд (1.2.1-жадвал).

1.2.1-жадвалдан кўринадики, Европанинг 26 та мамлакатада қишлоқ хўжалиги кластери самарали фаолият кўрсатиб, уларнинг асосий қисми Греция (36 та), Испания (35 та), Болгария (22 та), Франция (20 та), Польша (19 та) ҳиссасига тўғри келади. Европа мамлакатларида битта кластерда ишловчилар сони ўртача 18,7 минг кишини ташкил қилади. Тармоқ кластерлари таркибида агросаноат мужмуаси ходимларининг улуши Болгария (54,0%), Греция (33,6%) ва Руминия (27,3%) мамлакатларида юқори.

Халқаро амалиётда самарали фаолият юритаётган қишлоқ хўжалиги кластерлари фаолиятини ўрганиш, уларнинг **ижобий тажрибаларидан** Ўзбекистонда фойдаланиш яхши самара беради. Масалан, Пиренея жануби (Франция) кластерлар уюшмасининг фаолиятида агросаноат мажмуасида инновацияларни жорий этиш

муҳим ижтимоий-иқтисодий аҳамиятга эга. Ўзбекистонда кластерларда иш билан банд бўлганлар 65,9 мингдан ортиқ киши, кластердаги молиявий айланма эса 12 млрд евродан ортиқни ташкил этади⁸. Франциядаги кластерлар уюшмасининг асосий мақсади кластер маҳсулотининг қўшилган қийматини ошириш, рақобатбардош агросаноат комплекси объектлари ўртасида етакчилик қилиш, минтақанинг жозибадорлигини ошириш ва янги иш ўринларини яратишдан иборат.

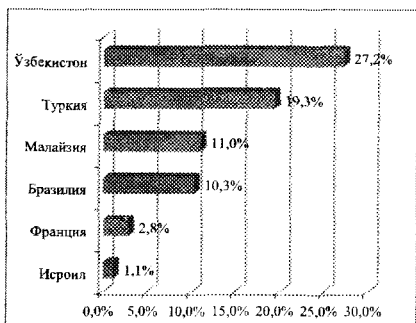
Жанубий Кореядаги машҳур Сунчанг Паста қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқариш кластери маҳаллий ҳокимият томонидан бошқариладаган кластер бўлиб, соя, қалампир, кулпнай, олхўри каби турли хилдаги маҳсулотлар ишлаб чиқариш билан шуғулланади. Ушбу кластер Корея ҳукуматининг қишлоқ ҳудудларида демографик ҳолатни яхшилаш (қишлоқ аҳолиси, асосан ёшларнинг шаҳарга кетиб қолишни камайтириш), тарихий анъаналар асосида ишлаб чиқаришни қўллаб-қувватлаш, қишлоққа sanoat ва агротуризмни олиб кириш каби ривожлантириш дастурлари асосида ташкил этилган. Агротуризмдаги 5292 та фермер хўжалигида 9780 гектар экин майдон маҳсулот ишлаб чиқариб, уларда 12 331 та киши ишлайди. Жами 30 минг аҳолиси бўлган ушбу ҳудуднинг йиллик экспорт 1 млн. АҚШ долларини ташкил этади, агротуризм ва меҳмонхона сервисини ривожлантириш ҳисобига 2020 йилга бориб экспортни 3 млн. АҚШ долларини етказиш режалаштирилган. Хайратланарли томони шундаки, ушбу кичик бир қишлоққа ҳар йили ўртача 12 мингдан ортиқ турист ташриф буюради⁹.

Ўзбекистонда ушбу кластернинг қишлоқ ҳудудларини ривожлантириш дастурларини қўллаб-қувватлаш, тарихий анъаналар асосида соя, қалампир каби маҳсулотларни ферментация қилишда оилавий корхоналарни ва уйларни аслича сақлаб қолиш ва туризм объектига айлантириш, агротуризм, қишлоқда меҳмонхона бизнесини йўлга қўйишда, фестивал ва турли тадбирлар ўтказиш тажрибаларидан фойдаланиш мумкин. Шунингдек, фермерлар учун

⁸ Ўзбекистон Республикасининг 2035 йилгача ривожланиш Стратегиясининг концепцияси // <https://uzbekistan2035.uz>.

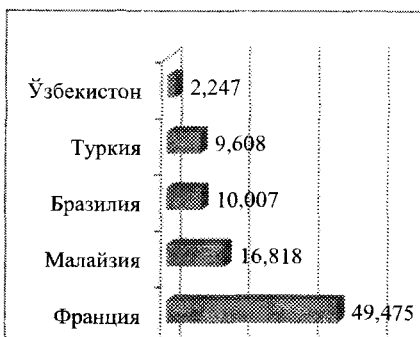
⁹ Направления использования опыта Южной Кореи в создании агрокластеров // <http://ifmr.uz>

ахборот-маслаҳат ҳамда қишлоқ хўжалиги техникаларидан ҳамкорликда фойдаланиш тажрибалари ҳам диққатга сазовор.

1.2.1-расм. Қишлоқ хўжалигида иш билан бандлар улуши, % (2019 йил)*

*Манба: расм тегишли хорижий мамлакатларнинг статистик маълумотлари асосида тузилган.

1.2.2-расм. Қишлоқ хўжалигида меҳнат унумдорлиги, АҚШ доллари (2019 йил)*

*Манба: расм тегишли хорижий мамлакатларнинг статистик маълумотлари асосида тузилган.

Ўзбекистон Республикасида қишлоқ хўжалиги тармоғида 3,7 млн. киши (жами иш билан бандларнинг 27,2%и) иш билан банд. Бу кўрсаткич ривожланган мамлакатларникидан анча юқори (1.2.1-расм).

1.2.1-расмдан кўринадики, Ўзбекистон Республикасида қишлоқ хўжалигида иш билан бандлар улуши жуда юқори. Яъни, Исроилда жами иш билан бандларнинг атиги 1,1 фоизи, Францияда 2,8 фоизи қишлоқ хўжалигида банд.

Ўзбекистон қишлоқ хўжалигида меҳнат унумдорлиги ривожланган мамлакатлардагига караганда анча паст (1.2.2-расм). Ўзбекистон қишлоқ хўжалигида меҳнат унумдорлиги 2 247 АҚШ долларини ташкил этади. Исроилда бу кўрсаткич – 95 243, Францияда эса 49 475 АҚШ долларига тенг.

Ўзбекистон қишлоқ хўжалигида иш билан бандлар улушининг юқорилиги, **иш ўринларини етишмаслиги, меҳнат унумдорлигининг пастлиги** ва бошқа қатор муаммолар кластерлар ва кооперативлар институтини ташкил этишни тақозо этди.

Ўзбекистон Республикасида ташкил этилган кластерлар институти амалда қишлоқ хўжалиги тармоғи соҳаларида рақобатбардошликни ошириш, шу жумладан, тўғридан-тўғри кафолатланган инвестицияларни жалб этиш, маҳсулотлар етиштиришнинг инновацион усулларини яратиш, уларни чуқур қайта ишлаш ва экспорт қилиш йўналишларида ўзининг ижобий натижаларини кўрсатмоқда.

Республикада кластерларга ажратилган қишлоқ хўжалиги майдонларининг ҳажми экин турлари бўйича пахта-тўқимачиликда 62 фоизни, чорвачиликда 8 фоизни, мева-сабзавотчиликда 7,5 фоизни ташкил этади¹⁰.

Кластерлар томонидан қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш, сақлаш ва қуриштириш бўйича 430 минг тонна қўшимча қувватларни ишга тушириш юзасидан 96 та лойиҳа режалаштирилган. Шунингдек, 6 минг гектарда интенсив боғ ва 8 минг гектарга яқин майдонда узумзор барпо қилиш бўйича лойиҳалар ишлаб чиқилган. 2020 йилда 410 миллион долларлик маҳсулотлар экспорти мўлжалланган¹¹.

Бизнинг фикримизча, Ўзбекистон Республикасида ривожланган мамлакатлар тажрибаларидан фойдаланган ҳолда, собиқ йирик жамоа ва давлат хўжаликлари ҳудудларида самарали биттадан агрокластерларни ташкил этиш зарур.

Шу билан бирга, қишлоқ хўжалиги кластерлари фаолиятларини дастлабки даврдаги таҳлиллар уларни ташкил этишда ўз ечимини кутаётган қуйидаги асосий муаммолар мавжудлигини кўрсатди, хусусан:

– биринчидан, кластерлар фаолиятини тартибга солиш бўйича локал норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар такомиллаштирилмаган;

– иккинчидан, маҳаллий ҳокимликлар томонидан кластерлар учун ер майдонларини ўз вақтида ажратилишида шаффофик етарли эмас;

– учинчидан, кластерлар айланма маблағларини етишмаслиги сабабли қўшимча минерал ўғитлар ва кимёвий воситаларни харид

¹⁰ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 24 сентябрдаги “Бошқоқлидон етиштиришда кластер тизимини босқичма-босқич жорий этиш орқали юқори ҳосилдорликни таъминлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 806-сон қарори // Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 25.09.2019 й., 09/19/806/3811-сон

¹¹ Кластерлар фаолиятини ривожлантириш масалалари муҳокама қилинди // <https://uza.uz>

қилишда қийинчиликлар юзага келмоқда ҳамда маҳаллий ўғитлардан фойдаланиш яхши йўлга қўйилмаган;

– тўртинчидан, тижорат ва хусусий банклар томонидан кластерларга кредит маблағлари ажратилиш паст ставкаси ва бўлгуси хосилни гаровга қўйиш амалиёти жорий этилмаган;

– бешинчидан, қишлоқ хўжалиги техникалари, сув ва электр энергияси ресурсларидан фойдаланишда жиддий камчиликлар мавжуд;

– олтинчидан, қишлоқ хўжалиги кластерлари таркибида кичик саноат зоналари, ишлаб чиқариш ва ижтимоий инфратузилма объектлари етарлича шаклланмаган;

– еттинчидан, кластерлар таркибидаги фермерлар, тадбиркорлар ва бошқа хўжалик субъектлари билан белгиланган муддатларда **ҳисоб-китоб қилиш иқтисодий механизмлари тўлиқ тадбиқ этилмаган.**

Шунингдек, қишлоқ хўжалиги кластерларида пахтани қайта ишлаш ва тайёр маҳсулот ишлаб чиқаришга маблағнинг етмаслиги, бунинг натижасида пахта етиштирган фермер хўжаликлари билан ҳисоб-китоб қилиш имконияти чекланганлик ҳолатлари мавжуд. Бу эса қишлоқ хўжалиги кластерларини молиялаштириш тизимини такомиллаштиришни тақозо этади. Бизнингча, қишлоқ хўжалиги кластерларида маҳсулот ишлаб чиқариш ва қайта ишлашни алоҳида фаолиятлар тури сифатида имтиёзли кредитлаш ва кейинчалик ўзини-ўзи молиялаштириш тизимларини жорий этиш мақсадга мувофиқ.

Қишлоқ хўжалиги кооперацияси амалиёти Ўзбекистонда ўтган асрнинг 90-йилларида кенг тарқалган эди. Бироқ иқтисодиёт трансформацияланиши ва бозор механизмларига ўтилганлиги сабабли қишлоқ хўжалиги кооперативлари норентабел бўлиб қолди. Уларнинг ерлари босқичма-босқич фермер хўжаликларига берилди. Бошқа томондан, вақт ўтиши билан меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар («Ўзбекистон Республикасининг Кооперация тўғрисида», «Ўзбекистон Республикасининг Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) тўғрисида»ги қонунлар ва бошқалар) эскирди. Бизнингча, бундай ҳолатда давлат томонидан ушбу иқтисодий фаолиятнинг меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларини тиклаш мақсадида **“Қишлоқ хўжалиги кооперациялари тўғрисида” алоҳида қонун**

ишлаб чиқилиши ва унинг ижросини таъминланишини назорат қилиниши лозим.

Республиканинг барча ҳудудларида ҳам пахта-тўқимачилик кластерлари ташкил этилмаган. Назаримизда қишлоқ хўжалиги кластерлари ташкил этилмаган ҳудудларда пахта тозалаш корхоналари негизида фермер хўжалиklarининг йирик кооперациялари ташкил этиш мақсадга мувофиқ. Ушбу тизимнинг муҳим жиҳати – фермерлар нафақат пахта хом ашёсини, балки уни қайта ишлашдан олинган маҳсулотларни (тола, чигит, шрот, шелуха) сотишдан ҳам манфаатдор бўлади. Яна бир аҳамияти – пахта етиштириш ва уни қайта ишлашда кластерлар ва кооперациялар ўртасида рақобат шаклланади.

Бизнингча, янги ташкил этиладиган қишлоқ хўжалик кооперацияларининг **асосий вазифалари** қуйидагилардан иборат бўлиши лозим:

– кооперация аъзолари билан оилавий тадбиркорлик асосида меҳнат шартномаларини тузиш орқали қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш юзасидан келишилган агротехнологик чора-тадбирларни амалга ошириш;

– кооперация аъзоларини қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш учун зарур бўлган мулк комплекслари, техника, ускуна, транспорт воситаларидан, маҳсулотларни қайта ишлаш заводларидан ҳамкорликда фойдаланишни ташкил этиш;

– оилавий тадбиркорлик меҳнат шартномалари асосида кооперация аъзоларини қишлоқ хўжалиги техникаси, ёнилғи-мойлаш ва бутлаш материаллари, минерал ўғит, уруғлик, шунингдек, кимёвий ва биологик ҳимоя воситалари билан таъминлаш;

– қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш, ташиш, сақлаш ва қайта ишлашни шартномаларга асосан амалга ошириш ва воситачилик шартномалари асосида ишлаб чиқарилган маҳсулотларни сотиш ва экспортини ташкиллаштириш;

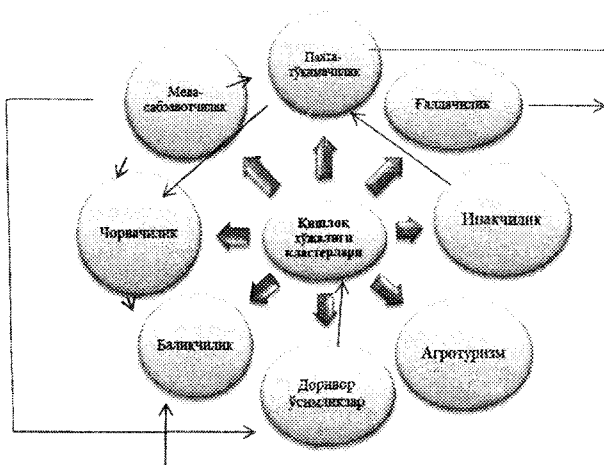
– кооперация аъзоларига агротехнологик, бухгалтерлик, консалтинг, воситачилик ва бошқа хизматларни кўрсатиш;

– кооперациялар билан ҳамкорлик қилиш учун агролизинг, агрологистика ва экспорт қилувчиларни жалб этиш ҳамда ички ва ташқи бозорлар маркетинги тадқиқотларини ривожлантириш;

– кооперациялар томонидан ишлаб чиқариладиган қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини товарлар биржаларида шаклланган нархларда тўғридан-тўғри шартномалар асосида сотиш;

– кооперация авзолари учун зарурий меҳнат, дам олиш ва соғлигини сақлаш бўйича ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш.

Ўзбекистон Республикасида қишлоқ хўжалиги кластерларининг қуйидаги турлари фаолият кўрсатишмоқда (1.2.3-расм):

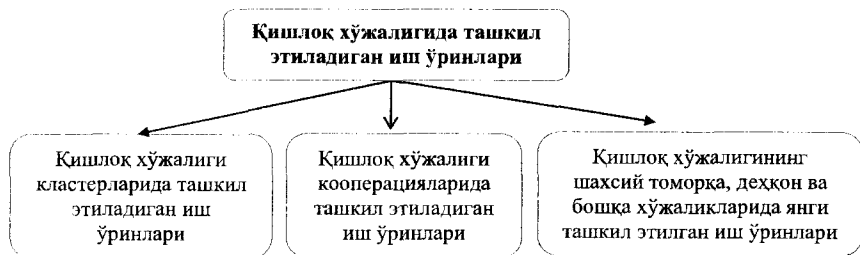
1.2.3-расм. Қишлоқ хўжалиги кластерлари турлари ва уларни ўзаро асосий алоқадорлиги.*

*Манба: расм муаллифлар тадқиқотлари асосида тузилган.

Қишлоқ хўжалиги кластерлари ва кооперацияларини самарали ташкил этиш истикболда иқтисодиётнинг бу тармоғида иш билан бандлар улушини оширишга ва меҳнатга лаёқатли аҳолининг **норасмий иш билан бандлик даражасини камайтиришга бевосита ижобий таъсир кўрсатади** (1.2.2-жадвал).

1.2.2-жадвалдан кўринадики, 2019 йилда аҳоли бандлигини таъминлаш ва янги иш ўринларини ташкил этиш бўйича давлат буюртмаси бўйича қишлоқ хўжалиги тармоғида 94 250 та янги иш ўрни ташкил этилган. Ҳисоб-китобларимизга кўра, яқин келажакда иқтисодиётнинг бу тармоғида янги ташкил этиладиган иш ўринлари сонининг ортиши кузатилади. Яъни 2020 йилда қишлоқ хўжалигида

янги ташкил этиладиган иш ўринлари сони – 98145 тага, 2025 йилда эса 112713 тага етади. Тадқиқотда қишлоқ хўжалигида ташкил этиладиган иш ўринларини учта гуруҳга ажратдик (1.2.4-расм).

1.2.4-расм. Қишлоқ хўжалигида ташкил этиладиган иш ўринлари таркиби¹².

Қишлоқ хўжалигида ташкил этиладиган иш ўринлари таркибида **кластерларнинг улуши юқори бўлиб**, уларда яратилadиган иш ўринлари сони 2019 йилдаги 65975 тадан 2025 йилда 88940 тага етади. Бу даврда қишлоқ хўжалиги кооперацияларида ташкил этиладиган иш ўринлари сони мос равишда 4713 тадан 5302 тага, қишлоқ хўжалигининг шахсий томорқа, деҳқон ва бошқа хўжаликларида ташкил этиладиган иш ўринлари эса 23562 тадан 27971 тага етади.

Прогноз даврида ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида ташкил этиладиган иш ўринлари сони 2019 йилдаги 185492 тадан 2025 йилда 259874 тага етиши кузатилади.

Тадқиқот объекти ҳисобланган Қорақалпоғистон Республикасининг Беруний ва Эллиққалъа, Жиззах вилоятининг Зарбдор ва Пахтакор, Самарқанд вилоятининг Пастдарғом ва Ургут, Қашқадарё вилоятининг Китоб ва Шаҳрисабз туманида қишлоқ хўжалиги кластерлари ва кооперацияларида янги ташкил этиладиган иш ўринларининг прогнози амалга оширилди (1.2.3-жадвал).

1.2.3-жадвалдан кўринадики, танланган 8 та туманнинг барчасида қишлоқ хўжалиги тармоғи кластерлари, кооперациялари ҳамда шахсий томорқа, деҳқон ва бошқа хўжаликларида **янги ташкил этиладиган иш ўринлари ва уларда иш билан банд аҳоли сонининг ортиши кузатилади.**

¹² Манба: расм муаллифлар тадқиқотлари асосида тузилган.

Ўзбекистон Республикасида қишлоқ хўжалиги кластерлари ва кооперациялари ҳамда бошқа соҳаларида янги иш ўринлари ва уларда иш билан банд бўладиган аҳоли прогнози*

Т/р	Қишлоқ хўжалиги соҳалари номи	Кўрсаткичлар ва уларни ўлчов бирликлари	2019 й (хисобот)	Прогноз даври						2025 йилда 2019 йилга нисбатан ўзгариши	
				2020 й	2021 й	2022 й	2023 й	2024 й	2025 й	+ ; -	%
I.	Қишлоқ хўжалиги соҳалари бўйича- жами, шу жумладан:	янги иш ўринлари, дона	94250	96887	99524	102161	104798	107435	112713	+ 18463	119,6
		иш билан банд аҳоли, киши	109095	112442	115789	119136	122483	125830	132525	+ 23430	121,5
1.1.	Қишлоқ хўжалиги кластерлари бўйича – жами, шундан:	янги иш ўринлари, дона	65975	71025	74010	76995	79980	82965	88940	+ 22965	134,8
		иш билан банд аҳоли, киши	76367	77513	82854	88195	93536	98877	109563	+ 33196	143,5
1.1.1.	Пахта-тўқимачилик	янги иш ўринлари, дона	33317	35673	38028	40384	42739	45095	47450	+ 14133	142,4
		иш билан банд аҳоли, киши	38565	41400	44235	47070	49905	52740	55575	+ 17010	144,1
1.1.2.	Ғаллачилик	янги иш ўринлари, дона	2969	3043	3118	3192	3266	3341	3415	+ 446	115,0
		иш билан банд аҳоли, киши	3437	3500	3563	3627	3690	3753	3816	+ 379	111,0
1.1.3.	Чорвачилик	янги иш ўринлари, дона	10028	10374	10721	11067	11413	11759	12552	+ 2524	125,2
		иш билан банд аҳоли, киши	11608	12041	12474	12907	13340	13773	14639	+ 3031	126,1
1.1.4.	Мева-сабзавотчилик	янги иш ўринлари, дона	15966	16607	17249	17890	18532	19173	20556	+ 4590	128,7
		иш билан банд аҳоли, киши	18480	19275	20071	20866	21662	22457	24048	+ 5568	130,1
1.1.5.	Ипақчилик	янги иш ўринлари, дона	1715	1826	1936	2047	2158	2269	2490	+ 775	145,2

		иш билан банд аҳоли, киши	1986	2121	2255	2390	2524	2659	2928	+ 942	147,4
1.1.6.	Балиқчилик	янги иш ўринлари, дона	1188	1196	1204	1212	1221	1229	1245	+ 57	104,8
		иш билан банд аҳоли, киши	1375	1388	1400	1413	1426	1439	1464	+ 89	106,5
1.1.7.	Агротуризм	янги иш ўринлари, дона	792	831	871	910	949	988	1067	+ 275	134,7
		иш билан банд аҳоли, киши	916	964	1013	1061	1110	1158	1255	+ 339	137,0
1.1.8.	Доривор ўсимликлар**	янги иш ўринлари, дона	-	568	589	609	630	650	712	+ 144	125,4
		иш билан банд аҳоли, киши	-	620	651	682	713	744	837	+ 217	135,0
1.2.	Қишлоқ хўжалик кооперациялари	янги иш ўринлари, дона	4713	4811	4909	5008	5106	5204	5302	+ 589	112,5
		иш билан банд аҳоли, киши	5184	5292	5401	5509	5617	5725	5942	+ 758	114,6
1.3.	Қишлоқ хўжалигининг шахсий томорқа, деҳқон ва бошқа хўжаликлари	янги иш ўринлари, дона	23562	24192	24822	25452	26081	26711	27971	+ 4409	118,7
		иш билан банд аҳоли, киши	24740	25701	26663	27624	28586	29547	31470	+ 6730	127,2
II.	Ноқишлоқ хўжалиги тармоқлари	янги иш ўринлари, дона	185492	196118	206744	217370	227996	238622	259874	+ 74382	140,1
		иш билан банд аҳоли, киши	225087	238718	252349	265980	279611	293242	320504	+ 95417	142,4
Қишлоқ жойлари бўйича – ҳаммаси		янги иш ўринлари, дона	279742	293006	306269	319533	332796	346060	372587	+ 92845	133,2
		иш билан банд аҳоли, киши	334181	353989	373797	393605	413413	433221	453029	+ 118848	135,6

*Манба: жадал маълумотлари муаллифлар ҳисоб-китоблари асосида амалга оширилган.

** Доривор ўсимликлар кластери бўйича кўрсаткичлар ўзгариши 2025 йилда 2020 йилга нисбатан ҳисобланган.

Республикада қишлоқ хўжалиги кластерларида янги иш ўринлари ташкил этишга алоҳида эътибор қаратилганлиги, иқтисодиётнинг бу йўналишлари бўйича алоҳида давлат дастурлари қабул қилинганлиги истиқболда пахта-тўқимачилик, ғаллачилик, чорвачилик, мева-сабзавот, ипакчилик, балиқчилик ва бошқа кластерлари ва кооперацияларида иш ўринлари ҳамда унга мос ҳолда иш билан бандлар сонининг узлуксиз ортиши кузатилади.

Ўзбекистон Республикасида қишлоқ хўжалиги кластерлари ва кооперацияларида янги иш ўринларининг ортиши, ўз навбатида, қишлоқ жойларида **норасмий иш билан бандлар сонининг камайишини** таъминлайди (1.2.4-жадвал).

1.2.4-жадвал

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ жойларида норасмий иш билан бандликнинг прогнози, минг киши¹⁴

№	Кўрсаткичлар номи	2019 й. (хисобот)	Прогноз даври					2025 йилда 2019 йилга нисбатан, %	
			2020 й.	2021 й.	2022 й.	2023 й.	2024 й.		2025 й.
1	Қишлоқ жойларида иш билан бандлар сони – жами,	10037,4	10238,1	10442,9	10651,8	10864,8	11082,1	11303,7	112,6
1.1	Шу жамладан: норасмий секторда	6527,3	6337,4	6109,1	6060,9	5943,0	5884,6	5753,6	88,1
1.1.1	Норасмий сектордагилар улуши, %	63,3	61,2	58,5	56,9	54,7	53,1	50,9	x

1.2.4-жадвалдан кўринадики, 2019 йилда қишлоқ жойларида иш билан бандлар сони 10037,4 минг кишини ташкил этган бўлса, 2025 йилга бориб бу кўрсаткич 11303,7 минг кишига етиши кузатилади. Республикада қишлоқ хўжалиги кластерлари ва кооперацияларини ташкил этишга ҳамда шахсий томорқа хўжалиklarини ривожлантириш алоҳида эътибор қаратилганлиги боис, уларда ташкил

¹⁴ Жадвал маълумотлари муаллифлар ҳисоб-китоблари асосида амалга оширилган.

этиладиган иш ўринлари ҳисобидан норасмий иш билан бандлар сонининг 89923 кишига камайиши кузатилади. Хусусан, 2019 йилда қишлоқ жойларида иш билан банд аҳолининг 63,3 фоизи норасмий секторда банд бўлган бўлса, 2025 йилга келиб бу кўрсаткич 50,9 фоизни ташкил этиши кузатилади.

Яқин келажакда тадқиқот объекти ҳисобланган Беруний, Элликқалъа, Зарбдор, Пахтакор, Пастдарғом, Ургут, Китоб ва Шаҳрисабз туманларида ҳам қишлоқ хўжалиги кластерлари ва кооперациялари ташкил этиши ҳамда шахсий томорқа хўжалик-лари ривожланиши асосида янги иш ўринлари сонини ортиши натижасида келгусида иш билан банд аҳоли сони мунтазам ўсиб бориш тенденциясига эга бўлиб, **норасмий иш билан бандларнинг камайиши** кузатилади (1.2.5-жадвал).

1.2.5-жадвал бўйича 2010-2025 йилларда прогноз ҳисобларига кўра, норасмий иш билан бандлик улуши Пастдарғом, Ургут, Китоб ва Шаҳрисабз каби меҳнат ресурслари билан кўп таъминланган туманларда ўртача 67,4 фоиздан 54,4 фоизгача камаяди. Бу кўрсаткични меҳнат ресурслари билан кам таъминланган Беруний, Элликқалъа, Зарбдор ва Пахтакор туманларида ҳам 64,4 фоиздан 42,9 фоизгача камайиш ҳолатлари кузатилади.

Бизнинг фикримизча, қишлоқнинг меҳнатга лаёқатли аҳолисининг норасмий иш билан бандлигини камайтириш учун нисбатан самарали фаолият кўрсатаётган пахта-тўқимачилик кластерлари билан бирга қишлоқ хўжалигини стратегик ривожлантириш концепциясига асосан қуйидаги кластерлар ва кооперацияларни ташкил этиш ва ривожлантириш мақсадга мувофиқ:

1. **Мева-сабзавотчилик кластери.** Жаҳон бозорида мева-сабзавот маҳсулотлари савдоси 205 миллиард долларни ташкил этади, бунда Ўзбекистон Республикасининг улуши 1 %га ҳам етмайди. Ўзбекистонда мева ва сабзавотларни қайта ишлашга мўлжалланган корхоналар умумий ҳосилнинг 40 фоизини қайта ишлаш қувватига эга. Аммо, шунга карамай, улар тўлиқ қувватда ишламаяпти. Умумий ҳосилнинг фақатгина 15 фоиздан кўпроғи қайта ишланыпти. Шунингдек, республикада **“маҳсулот етиштириш – харид қилиш – сақлаш ва қайта ишлаш – экспорт-сотиш”** занжирини ташкил этадиган меҳнат кооперация тизими жорий қилинмаган. Бизнингча, мева-сабзавотчилик кластерининг ташкилий таркиби қуйидагича бўлиши лозим (1.2.5-расм).

Ўзбекистон Республикасининг меҳнат ресурслари билан кўп ва кам таъминланган айрим қишлоқ туманларида меҳнатга лойқатли аҳолининг норасмий иш билан бандлигининг прогнози, МИНГ КИШИ¹⁵

№	Қўрсаткичлар номи	Қорақалпоғистон Республикаси				Жиззах вилояти				Самарқанд вилояти				Қашқадарё вилояти											
		Беруний тумани		Элликкалга тумани		Зарбдор тумани		Пахтакор тумани		Пастдаргом тумани		Уرғут тумани		Китоб тумани		Шахрисабз тумани									
		2019 й (хисобот)	2020 й	2025 й	Прогноз даври	2019 й (хисобот)	2020 й	2025 й	Прогноз даври	2019 й (хисобот)	2020 й	2025 й	Прогноз даври	2019 й (хисобот)	2020 й	2025 й	Прогноз даври								
1	Қишлоқ жойларидан билан бандлар сонининг жами	72,7	73,2	80,8	61,5	62,1	69,8	32,1	33,2	37,9	33,7	34,2	39,2	111,9	113,7	118,1	169,6	172,1	182,8	97,2	99,5	107,6	78,7	80,6	89,7
1.1	Шу жумладан лоланло-расмий секторда	48,4	46,2	36,7	42,9	40,2	32,9	19,0	17,1	14,1	21,3	20,4	16,2	70,2	68,3	64,1	122,6	119,3	109,9	67,9	66,4	58,2	50,2	48,4	45,0
1.1.1	Норасмий сектордагилар улushi, %	66,6	63,1	45,4	68,9	65,4	47,2	59,2	51,5	37,5	63,2	59,6	41,3	62,7	60,7	54,3	72,3	69,3	60,1	69,9	66,7	54,2	64,5	60,1	50,2

¹⁵ Жадал маълумотлари муаллифлар хисоб-китабли асосида амалга оширилган.

Қишлоқ жойларида мева-сабзавотчилик кластери тизимини жорий қилишда қуйидагиларга алоҳида эътибор қаратиш лозим:

– мева-сабзавотчилик ишлаб чиқариш бўйича етук тажрибага эга маҳаллий олимлар ва мутахассисларни жалб қилиш, зарурат бўлганида илғор хорижий тажрибаларни ўрганиш асосида кластер фаолиятини ташкил этиш;

– ташқи бозор талабларига тўлиқ жавоб берадиган мева-сабзавотчилик маҳсулотларини етиштириш, истиқболда уларнинг илмий асосланган селекцияси ва уруғчилигини ривожлантириш;

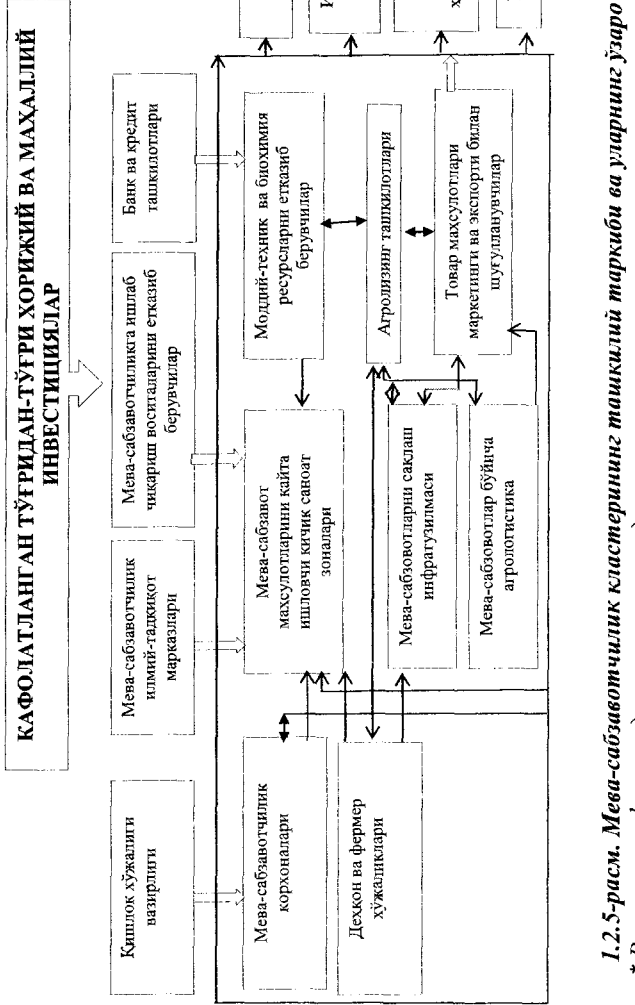
– серҳосил ва илгари синовлардан ўтган мева-сабзавот экинларини экиш ва маҳсулотлар етиштириш, мева-сабзавот маҳсулотларини сақлаш собиқ объектларини тиклаш, қайта ишлаш ва сотиш жараёнини тўлиқ қамраб олувчи тизимни, шунингдек замонавий инновацион, ресурс тежайдиган технологияларни жорий қилиш, агрологистикани ривожлантириш ва фитосанитария қондаларига риоя қилиш ва ҳ.к.

2. Бошоқли дон етиштирувчи фермер хўжаликлари билан чорвачилик, паррандачилик, балиқчилик хўжаликлари ва қайта ишловчи ва озиқ-овқат маҳсулотларини тайёрловчи ташкилотлар билан тегишли шартномалар асосида **ғаллачилик кластерларини** ташкил этиш лозим. Ғаллачилик кластерини ташкил этиш қуйидаги шартлар асосида амалга ошириш мақсадга мувофиқ:

– ғаллачилик кластери ишлаб чиқариш (хизмат кўрсатиш)нинг замонавий инновацион технологиялардан фойдаланган ҳолда, бошоқли дон етиштириш ёки уни шартнома асосида сотиб олиш, саралаш, сақлаш, қайта ишлаш, тайёр маҳсулот ишлаб чиқариш, ички ва ташқи бозорга етказиб беришни таъминлаш;

ғаллачилик кластерини иқтисодий жиҳатдан барқарор фаолият юритаётган, зарур инфратузилма объектлари, шунингдек, мол-мулк ва бошқа воситаларга эга бўлган, биринчи навбатда, салоҳиятли чорвачилик, паррандачилик, балиқчилик хўжаликлари ва бошоқли дон маҳсулотларини қайта ишловчи ташкилотлар томонидан ташкил этиш;

– ғаллачилик бошоқли донлар сифати ва миқдорига зарар келтирмайдиган қишлоқ хўжалиги учун мўлжалланган ерлардан, захирадаги ерлардан, қайта тикланадиган ҳамда фойдаланишга киритиладиган ер майдонларидан белгиланган тартибда эллик йилгача бўлган муддатга ажратиш.

1.2.5-расм. Мева-сабзавотчилик кластерининг ташкилий тарҳиби ва уларнинг ўзаро алоқадорлиги *
 * Расм муаллифлар тадқиқотлари асосида тузилган.

3. Чорвачилик маҳсулотларини ишлаб чиқариш ҳажми юқори бўлган Қорқалпоғистон Республикаси, Навоий, Жиззах, Сурхондарё, Қашқадарё, Хоразм ва Бухоро ва бошқа вилоятларида **чорвачилик кластерларини** ташкил этиш керак. Мазкур кластерларни ташкил этишда маҳаллий зотдор ва сермаҳсул чорва молларини кўпайтириш асосида янги иш ўринларини яратишга алоҳида эътибор бериш керак.

4. Қишлоқ жойларида аёлларни норасмий иш билан бандлигини камайтириш мақсадида ипақдан товарлар тайёрлаш бўйича **ипакчилик кластерларини** ташкил этиш лозим. Ипакчилик кластерини ташкил этишда корхоналарнинг иктисодий фаолият турлари қуйидагича бўлиши мақсадга мувофиқ; тут ниҳоли ва кўчати етиштириш; ипак куртини кўпайтириш; ипак толаларини тайёрлаш ва йигириш; ипак газлама ишлаб чиқариш; тут чойи ишлаб чиқариш; гилам ва гилам маҳсулотлари ишлаб чиқариш; ипак газламадан тайёр кийимлар ишлаб чиқариш.

5. Комплекс ишлаб чиқаришга – инкубация цехи, чавоқ ва товар балиқ етиштириш, юқори оқсилга бой балиқ еми, қайта ишлаш ва сақлашга ихтисослаштирилган **балиқчилик кластерлари** ташкил этиш. Бунда маҳаллий маҳсулдор ва сифатли балиқ турларини кўпайтириш ва қайта ишлашга устуворлик бериш орқали янги иш ўринларини ташкил этиш керак.

6. Қишлоқ жойлардаги маҳаллий аҳолини кенг жалб қилиш, фермер ва дехқон хўжаликлари ва бошқа қишлоқ хўжалиги корхоналарининг фаолиятини кенгайтириш ва диверсификация қилиш, сифатли озиқ-овқат бошқа қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш ва уларни қайта ишлаш жараёнлари билан таништириш ҳамда зарурий ҳолатларда сифатли овқатланишни ташкил этиш мақсадида **агротуризм кластерини** ташкил этиш лозим.

6. Ўзбекистонда 4,3 мингдан ортиқ ўсимликларнинг 750 тури доривор ҳисобланиб, улардан 112 тури илмий тиббиётда фойдаланиш учун рўйхатга олинган, шундан 70 тури фармацевтика саноатида қўлланилади. Шундан келиб чиқиб, республиканинг тоғли қишлоқ худудларида **доривор ўсимликлар** етиштириш, сақлаш, бирламчи ёки чуқур қайта ишлаш **кластерларини** ташкил этиш зарур.

Ўтказилган тадқиқотлар ва таҳлилларга кўра, қишлоқ хўжалигини 2030 йилгача стратегик ривожлантириш концепцияси неги-

зида мазкур тармоқнинг пахта-тўқимачилик, галлачилик, мева-саб-завотчилик, чорвачилик, ипакчилик, балиқчилик, доривор ўсимликлар ва агротуризм каби кластерлари ва кооперациялари ҳамда шахсий томорқа хўжаликларида **янги иш ўринларини ташкил этиш** ва уларнинг самарали фаолият кўрсатиши учун зарурий-моддий техник, молиявий, табиий ва бошқа ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш ресурслари билан таъминлаш меҳнатга лаёқатли кишлоқ аҳолисини **норасмий иш билан бандлигини кескин камайтиришга** бевоста ва самарали таъсир кўрсатади.

1.3. Яқин истикболда қайта ишлаш саноати, хизмат кўрсатиш ва бошқа тармоқларда янги иш жойлари ташкил этиш негизида норасмий иш билан бандликни камайтириш

Глобаллашув жараёни ахборот-коммуникацион технологияларнинг ривожланиши, ишлаб чиқаришни ташкил этишнинг янги усуллари пайдо бўлиши ҳамда иш билан бандлик таркибини ўзгаришига олиб келмоқда. Иқтисодиётдаги таркибий ўзгаришларнинг муҳим жиҳати ишлаб чиқариш сектори улушининг камайиб, хизмат кўрсатиш соҳаси улушининг ошиб бориши, қайта ишлаш саноати ишлаб чиқариш турларининг ўзгариши, янгиларининг пайдо бўлиши ҳисобланади. Янги иш жойларини ташкил этиш ва иш билан бандлик моделлари орасида Америка, Швед (Скандинавия), Европа, Япония ва Хитой моделлари алоҳида ажратилиб кўрсатилади.

Қишлоқ ҳудудларида янги иш ўринларини яратиш ва иш билан бандлик бўйича Европа ва Жанубий-Шарқий Осиё мамлакатларининг моделлари кишлоқ ҳудудларида юкори иқтисодий самарадорликни оширишга қаратилган.

Ҳозирги вақтга келиб, ижтимоий эҳтиёжлар нуқтаи назаридан қаралганда кишлоқ жойларидаги ҳолат ўзгариб, унда қайта ишлаш саноати, хизмат кўрсатиш соҳаси ва бошқа тамоқлар асосий иқтисодий секторига айланиб бормоқда. Қишлоқ хўжалиги кластерларини ташкил этиш, қайта ишлаш саноатини ривожлантириш, хизмат кўрсатиш соҳаси ва бошқа тармоқларни кенгайтириш масалаларига эътиборни қаратиш кишлоқ ҳудудларида **янги иш ўринларини ташкил этиш, норасмий иш билан бандликни камай-**

тириш ҳамда ишлаб чиқаришни интенсив ривожлантириш имкониятини яратади.

Қишлоқ ҳудудларида ижобий иқтисодий ривожланишнинг якуний натижаларидан бири сифатида янги иш ўринлари микдорини ортишида кўриш мумкин (1.3.1-жадвал).

1.3.1-жадвал

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ ҳудудларида янги иш ўринларини ташкил этишни ўзгариши, дона¹⁶

№	Ҳудудлар номи	2017 йил	2019 йил	2019 йилда 2017 йилга нисбатан, %
I	Ўзбекистон Республикаси бўйича- жами, шу жумладан:	242025	279742	115,6
1.1	Қорақалпоғистон Республикаси	11845	14023	118,4
1.2	Андижон вилояти	21146	24359	115,2
1.3	Бухоро вилояти	15859	17498	110,3
1.4	Жиззах вилояти	13262	14497	109,3
1.5	Қашқадарё вилояти	15267	17729	116,1
1.6	Навобий вилояти	12064	13445	111,4
1.7	Наманган вилояти	17700	20208	114,2
1.8	Самарқанд вилояти	27382	32484	118,6
1.9	Сурхондарё вилояти	10202	12375	121,3
1.10	Сирдарё вилояти	7629	8901	116,7
1.11	Тошкент вилояти	46772	54643	116,8
1.12	Фарғона вилояти	26185	31098	118,7
1.13	Хоразм вилояти	16710	18482	110,6

1.3.1-жадвалдан кўриниб турибдики, 2017-2019 йиллар давомида республикаимиз қишлоқ жойларида яратилган иш ўринлари сони 15,6 фоизга кўпайган. Иш ўринларининг бундай ўсиш тенденцияси республиканинг барча қишлоқ ҳудудларига ҳам хос бўлган. Айниқса, ишсизлик даражаси юқори бўлган Қорақалпоғис-

¹⁶ Муаллифлар томонидан Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари асосида тузилган.

тон Республикаси қишлоқ туманларида яратилган иш ўринлари сони 15,6 фоизга кўпайганлигини алоҳида қайд этиш лозим.

2019 йилда қишлоқ жойларида иш ўринлари ташкил этиш ва аҳоли бандлигини таъминлаш дастурининг тасдиқланган параметрларига мувофиқ, 256815 та иш ўрни ташкил этилиши кўзда тутилган бўлиб, ҳақиқатда эса 279742 та иш ўрни яратилди ёки дастур ижроси 8,9 фоизга ортиги билан бажарилди.

Мамлакатимизда қишлоқ жойларида янги иш ўринларининг қарийб ярми кичик корхоналар, микрофирмалар ташкил этиш, яқка тартибдаги тадбиркорликни, хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасини янада ривожлантириш, пудрат асосидаги қурилиш, шу жумладан, уй-жойларни таъмирлаш ва реконструкция қилиш ишлари кўламини кенгайтириш ҳисобидан яратилмоқда. Республика ҳудудларида ноқишлоқ хўжалиги иш ўринларини яратишга алоҳида эътибор қаратилиб, уларнинг сони йил сайин ортиб бормоқда.

1.3.2-жадвал

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ ҳудудларида молиялаштириш йўналишлари бўйича янги иш ўринларини ташкил этишни ўзгариши, дона¹⁷

№	Йўналишлар	2017 йил		2019 йил		2019 йилда 2017 йилга нисбатан, %
		миқдори, дона	улуши, %	миқдори, дона	улуши, %	
I	Барча йўналишлар бўйича яратилган янги иш ўринлари, жами (иш ўрни) шу жумладан:	242025	100	279742	100	115,6
1.1	Йирик лойиҳалар (давлат ва хўжалик бошқаруви органлари)	29548	12,2	37481	13,4	1,268

¹⁷ Муаллифлар томонидан Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари асосида тузилган.

1.2	Кичик лойиҳалар (маҳаллий лойиҳалар, ўз маблағи ҳисобига кредит олмасдан)	105320	43,5	121070	43,3	1,150
1.3	Фаолият кўрсатмаётган, самарасиз фойдаланаётган бинолар ва қурилиши тугалланмаган объектлар негизда	10319	4,3	12757	4,6	1,236
1.4	Давлат бюджети маблағлари ва давлат-хусусий шерикчилик шартлари асосида ишга тушадиган ижтимоий ва бошқа объектлар	13813	5,7	15384	5,5	1,114
1.5	Хунармандчиликни ривожлантириш	17413	7,2	21788	7,8	1,251
1.6	Кредит бериш ҳамда жамғармаларнинг маблағлари ҳисобига ташкил этиладиган иш ўринлари	65612	27,1	71262	25,5	1,086

1.3.2-жадвал маълумотларига асосан мамлакатимиз қишлоқ ҳудудларида ташкил этилган иш ўринларининг 43,3 фоизи кичик лойиҳалар (маҳаллий лойиҳалар, ўз маблағи ҳисобига кредит олмасдан) ҳисобидан яратилган. Қишлоқ ҳудудларида яратилган иш ўринлари кредит бериш ҳамда жамғармаларнинг маблағлари ҳисобига ташкил этиладиган иш ўринлари (27,1%), йирик лойиҳалар (12,2%), хунармандчиликни ривожлантириш (7,2%), давлат бюджети маблағлари ва давлат-хусусий шерикчилик шартлари асосида ишга тушадиган ижтимоий ва бошқа объектлар (5,7%), фаолият кўрсатмаётган, самарасиз фойдаланаётган бинолар

ва курилиши тугалланмаган объектлар негизда (4,3%) янги иш ўринлари ташкил этилган.

1.3.3-жадвал маълумотларига кўра, республикаимиз қишлоқ ҳудудларида 2019 йилда кредит бериш ҳамда жамғармаларнинг маблағлари ҳисобига иш ўринларини ташкил этиш манбалари бўйича **жами ташкил этилган иш ўринларининг 57,7%и – тижорат банклари маблағлари ҳисобидан, 15,5%и – «Yoshlar-kelajagimiz» жамғармаси маблағлари ҳисобидан, 14,2%и – фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгаларини қўллаб-қувватлаш жамғармаси маблағлари ҳисобидан, 6,7%и – Бандликка кўмаклашиш давлат жамғармаси маблағлари ҳисобидан, 5,8%и – янги иш ўринлари ташкил этишни рағбатлантириш ҳудудий жамғармалари маблағлари ҳисобидан ташкил этилган.**

1.3.3-жадвал

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ ҳудудларида кредит бериш ҳамда жамғармаларнинг маблағлари ҳисобига янги ташкил этиладиган иш ўринларини ўзгариши, дона¹⁸

№	Йўналишлар номи	2017 йил		2019 йил		2019 йилда 2017 йилга нисбатан, %
		миқдори, дона	улуши, %	миқдори, дона	улуши, %	
I	Кредит бериш ҳамда жамғармаларнинг маблағлари ҳисобига ташкил этиладиган иш ўринлари, шу жумладан:	65612	100	71262	100	108,6
1.1.	Тижорат банклари маблағлари ҳисобидан	37717	57,6	41104	57,7	109,0

¹⁸ Муаллифлар томонидан Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари асосида тузилган.

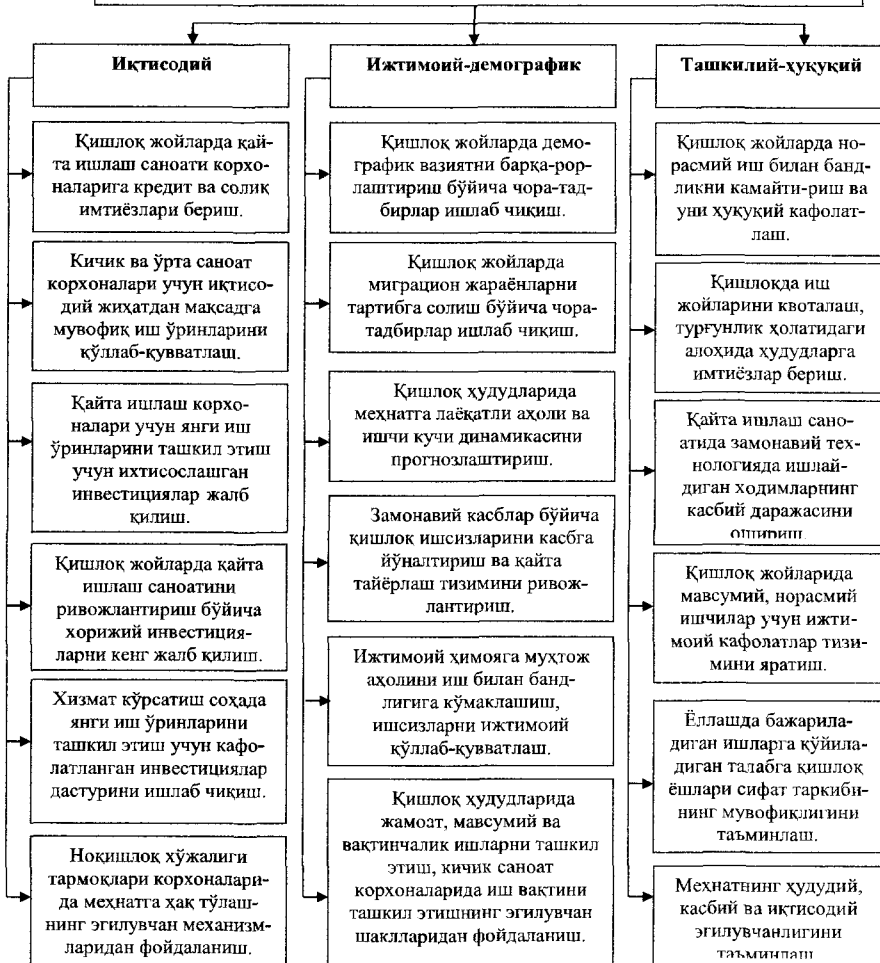
1.2.	Бандликка кў-маклашиш давлат жамғармаси маблағлари ҳисобидан	4438	6,6	4782	6,7	108,8
1.3.	Янги иш ўринлари ташкил этишни рағбатлантириш ҳудудий жамғармалари маблағлари ҳисобидан	3634	5,7	4156	5,8	114,4
1.4.	Фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгаларини қўллаб-қувватлаш жамғармаси маблағлари ҳисобидан	9543	14,4	10155	14,2	106,4
1.5.	«Yoshlar-kelajagimiz» жамғармаси маблағлари ҳисобидан	10279	15,7	11064	15,5	107,6

Турли давлат ва маҳаллий дастурларни инвестициялари, кредитлар ва жамғармалар ҳисобидан қайта ишлаш саноати, қурилиш ва хизмат кўрсатиш каби тармоқларда янги иш ўринлари ташкил этилган ва уларнинг қишлоқ иқтисодиётидаги улуши 55,5 %га тенг.

Ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида янги иш ўринларини ташкил этилишига асосий иқтисодий, ижтимоий-демографик ва ташкилий-ҳуқуқий омиллар бевосита таъсир этади (1.3.2-расм).

Ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида қайта ишлаш саноати етакчи ўринлардан бирига эга бўлганлиги учун эконометрик тадқиқот объекти сифатида дастлабки адекват моделлар тузилди.

Қишлоқ жойларда қайта ишлаш саноати, хизмат кўрсатиш ва бошқа тармоқларда янги иш жойларини ташкил этишнинг асосий омиллари

1.3.2-расм. Қишлоқ жойларда қайта ишлаш саноати, хизмат кўрсатиш ва бошқа тармоқларда янги иш жойларини ташкил этишга таъсир этувчи асосий омиллар¹⁹

¹⁹ Муаллифлар томонидан ишлаб чиқилган.

Бунинг учун авваламбор қайта ишлаш саноатида янги иш ўринларини ташкил этиш ва уларда иш билан бандликни таъминлашнинг эконометрик моделини тузишга таъсир этувчи омиллар танлаб олинди (1.3.4-жадвал).

1.3.4-жадвал

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ ҳудудларининг қайта ишлаш саноатида янги иш ўринларини ташкил этиш ва уларда аҳоли иш билан бандлигини таъминлашни асосий омиллари²⁰

Нативавий кўрсаткич: Қайта ишлаш саноатида иш билан бандлар сони (минг киши) – Y	
Омиллар	Белги
Қишлоқда иқтисодий фаол аҳоли сони (минг киши)	X ₁
Қишлоқда ишсизлик даражаси (%)	X ₂
Қишлоқ ҳудудларида қайтадан яратилган, реконструкция қилинган қайта ишлаш саноати корхоналари сони (дона)	X ₃
Қишлоқда иш билан бандлар (минг киши)	X ₄
Қишлоқда иқтисодиётнинг расмий секторида иш билан бандлар (минг киши)	X ₅
Қишлоқда иқтисодиётнинг норасмий секторида иш билан бандлар (минг киши)	X ₆
Қишлоқ жойларда саноат тармоғида банд бўлганлар ўлуши (%)	X ₇
Қишлоқ ҳудудларида молиялаштириш йўналишлари бўйича яратилган иш ўринлари миқдори (дона)	X ₈
Иқтисодиёт тармоқларида асосий капиталга киритилган инвестициялар (млрд. сўм)	X ₉
Қишлоқ ҳудудлари ҳиссасига тўғри келадиган ялпи саноат маҳсулоти ҳажми (млрд. сўм)	X ₁₀

Ушбу омилларнинг нативавий омилга таъсирини аниқлаш учун корреляцион-регрессион таҳлил усулидан фойдаланиш мумкин. Бу эса жуфт корреляция коэффициентларини ҳисоблаш йўли билан аниқланади. Бу усул, бизга, бир-бирини такрорлайдиган ва нативавий омил билан кучсизроқ боғланишда бўлган омилларни тузилаётган эконометрик моделга киритмаслик имконини беради.

F- Фишер мезонининг ҳақиқий қиймати ($F_{\text{ҳақиқий}}$) мезоннинг критик ($F_{\text{жада}}(\alpha; k; n-k-1)$) қиймати билан таққосланади. Агар

²⁰ Муаллифлар томонидан тузилган.

$F_{\text{ҳақиқий}} > F_{\text{жадвал}}$ бўлса, у ҳолда аниқланган модел аҳамиятли ҳисобланади.

1.3.5-жадвал

Моделнинг сифати ва аҳамиятини текшириш мезонлари²¹

Кўп омилли корреляция коэффициенти R	Кўп омилли детерминация коэффициенти R-квадрат	Корректлаштирилган R-квадрат	Баҳолашнинг стандарт хатоси	F-ҳақиқий	P-қиймат	DW
0,978	0,957	0,928	0,71995	32,136	$4,4 \cdot 10^{-6}$	2,3

Аҳоли иш билан бандлиги даражасига таъсир этувчи омиллар таҳлили орқали ишлаб чиқилган моделда F- Фишер мезонининг ҳақиқий қиймати $F_{\text{ҳақиқий}}=32,136$. Шунингдек эркинлик даражалари сони сурат бўйича $\gamma_1=7$ ва махраж бўйича $\gamma_2=10$ га тенг бўлганда, Фишер мезонининг жадвал қиймати (моҳиятлик даражаси $p=0,95$ да) учун $F_{\text{жадвал}}=3,14$. Демак, ҳосил қилинган кўп омилли регрессия тенгламамиз аҳамиятли ҳисобланади (1.3.5-жадвал).

Демак, регрессия тенгламасига киритилган омиллар юқори аҳамиятли, аҳамиятли, нисбатан аҳамиятли ва аҳамиятсиз ҳисобланади. Таҳлил натижаларидан келиб чиқиб, моделimizга киритилган юқори аҳамиятли ва аҳамиятли омилларни алоҳида ажратиб кўрсатдик (1.3.6-жадвал).

1.3.6-жадвални таҳлил қилсак, x_2, x_4, x_5 омиллар статистик жиҳатдан аҳамиятли, x_1, x_7, x_8 ва x_9 омиллар эса юқори аҳамиятли эканлигини кўриш мумкин. Ушбу асосий омиллар асосида қилинган ҳисб-китобларга кўра эконометрик моделга кўра қуйидаги кўринишда бўлди:

$$Y = 127,74 - 0,0048 \cdot x_1 + 0,0237 \cdot x_2 + 0,0012 \cdot x_4 + 0,0186 \cdot x_5 + 0,0008 \cdot x_7 + 1,089 \cdot x_8 + 0,0003 \cdot x_9$$

²¹ Муаллифлар томонидан ишлаб чиқилган.

Чизиқли регрессион моделга киритилган аҳамиятли омиллар*

	Стандартлаштирилмаган коэффицентлар		Стандартлаштирилган коэффицентлар	t-мезон	Р-миқдор
	В	Стандарт хато	Бета		
(Константа)	127,7354	7,4733		17,092	0,000000010
X ₁	-0,0048	0,0011	-3,265	-4,562	0,001039452
X ₂	0,0237	0,0150	0,391	1,580	0,145160510
X ₄	0,0012	0,0011	0,291	1,131	0,284489223
X ₅	0,00186	0,0010	0,449	1,907	0,085630350
X ₇	-0,0008	0,0002	-7,106	-4,611	0,000964134
X ₈	1,089	0,2738	1,213	3,978	0,002611225
X ₉	0,0003	0,0001	7,316	4,387	0,001362917

* Манба: муаллифлар ҳисоб-китоблари асосида ҳисобланган.

Мазкур амалий эконометрик тадқиқотлар қайта ишлаш саноатидан бошқа ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида янги иш ўринлари ва уларда аҳолини иш билан бандлигининг яқин келажакдаги прогноз кўрсаткичларини аниқлашда қўлланилди.

Республикамиз ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида янги иш ўринлари ва уларда иш билан банд бўладиган аҳоли кўрсаткичларини аниқлаш юзасидан ҳисоб-китоблар 2019 йил ва истиқболдаги 2020-2025 йиллар учун **амалий эконометрик моделлардан** фойдаланган ҳолда ўтказилди (1.3.7-жадвал).

1.3.7-жадвал

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хуудларида қайта ишлаш саноати, хизмат кўрсатиш ва бошқа тармоқларда янги иш ўринлари ва уларда иш билан банд бўлганлар прогнози*

№	Ноқишлоқ хўжалиги тармоқлари номи	Кўрсаткичлар ва уларнинг ўлчов бирликлари	2019 й. (ҳисобот йили)	Прогноз даври						2025 йилда 2019 йилга нисбатан, +; -
				2020 й.	2021 й.	2022 й.	2023 й.	2024 й.	2025 й.	
I	Ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида – жами, шу жумладан:	янги иш ўринлари сони, дона	185492	196475	205211	236481	241827	249806	259874	+74382
		иш билан банд аҳоли, киши	225087	240751	255294	272795	296410	312031	320504	+95417
1.1	Қайта ишлаш саноати	янги иш ўринлари сони, дона	34036	38338	42684	50086	53038	56509	60291	+26255
		иш билан банд аҳоли, киши	41190	46983	51241	57732	65058	70659	74276	+33086
1.2	Қурилиш ва қурилиш материаллари тайёрлаш саноати	янги иш ўринлари сони, дона	28472	31335	33305	40370	42516	44423	47557	+19085
		иш билан банд аҳоли, киши	34438	38226	42360	46556	51570	55474	58674	+24236
1.3	Энергетика	янги иш ўринлари сони, дона	3414	3473	3454	3883	3821	3825	3898	+484

		иш билан банд аҳоли, киши	4052	4225	4287	4431	4732	4796	4810	+758
1.4	Транспорт ва алоқа	янги иш ўринлари сони, дона	8718	9225	9420	11667	11929	12506	13254	+4536
		иш билан банд аҳоли, киши	10579	11423	12406	13465	14971	15991	16351	+5772
1.5	Савдо ва умумий овқатланиш	янги иш ўринлари сони, дона	44887	46495	47745	54192	55073	56264	57172	+12285
		иш билан банд аҳоли, киши	54471	56477	59293	62503	67167	69701	70533	+16062
1.6	Уй-жой коммунал хўжалиги	янги иш ўринлари сони, дона	4030	4385	4693	5451	5543	5878	6237	+2207
		иш билан банд аҳоли, киши	4952	5504	5875	6323	6974	7403	7694	+2742
1.7	Маиший хизмат кўрсатиш	янги иш ўринлари сони, дона	7874	7867	7835	8597	8318	8289	8316	+442
		иш билан банд аҳоли, киши	9454	9667	9735	9857	10194	10349	10259	+805
1.8	Соғлиқни сақлаш	янги иш ўринлари сони, дона	13427	13884	14078	15684	15539	15845	16112	+2685
		иш билан банд аҳоли, киши	16206	16921	17572	18041	19057	19717	19877	+3671
1.9	Спорт ва ижтимоий таъминот	янги иш ўринлари сони, дона	2968	3280	3496	4060	4244	4389	4678	+1710

		иш билан банд аҳоли, киши	3601	3935	4355	4686	5210	5590	5771	+2170
1.10	Маориф ва маданият	янги иш ўринлари сони, дон иш билан банд аҳоли, киши	18735	19019	19147	21125	20775	20845	21050	+2315
1.11	Молия, кредитлаш ва сургута	янги иш ўринлари сони, дон иш билан банд аҳоли, киши	5390	5426	5382	5897	5738	5692	5717	+327
1.12	Бошқа тармоқлар	иш билан банд аҳоли, киши	6528	6647	6696	6791	7040	7140	7053	+525
		янги иш ўринлари сони, дон иш билан банд аҳоли, киши	13541	13749	13974	15469	15294	15341	15592	+2051
		иш билан банд аҳоли, киши	16882	17363	17654	18059	18961	19314	19236	+2354

* Манба: муаллифлар ҳисоб-китоблари асосида тайёрланган

Қишлоқ ҳудудларида ноқишлоқ хўжалиги янги иш ўринлари сонининг истиқболдаги кўрсаткичларига эътиборимизни қаратсак, деярли барча тармоқларда ўсиш тенденцияси кутилмоқда.

Янги иш ўринларининг ташкил этилиши бўйича юқори ўсиш суръатлари асосан қайта ишлаш саноати (+26255 та ёки 177,1%), қурилиш ва қурилиш материаллари тайёрлаш саноати (+19085 та ёки 167,0%), спорт ва ижтимоий таъминот (+1710 ёки 157,6%), уй-жой коммунал хўжалиги (+2207 ёки 154,7%), транспорт ва алоқа (+4536 ёки 152,0%)да кузатилиши мумкин.

Республикамиз ҳудудларида амалга оширилаётган инвестицион сиёсат ва қишлоқ жойларда ноқишлоқ хўжалиги иш ўринларининг кенгайиб бориши натижасида ушбу тармоқларда иш билан бандлар сони ҳам мунтазам ўсиб бормоқда. Натижада прогнозлаштирилаётган даврлар оралиғида ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида иш билан бандлар сони 42,4%га ўсиши ёки 95417 кишига ошиши кўтилмоқда.

1.3.7-жадвалда келтирилган таҳлилий маълумотларга эътиборимизни қаратсак, қайта ишлаш саноатининг замонавий тармоқлари ривожланиши натижасида унда банд бўлганлар сони мунтазам ошиб бормоқда. Хусусан, истиқболдаги даврда бу кўрсаткич 33086 кишига ошиши прогнозлаштирилмоқда. **Ноқишлоқ хўжалиги тармоқларидаги таркибий ислохотлар** натижасида қишлоқ ҳудудларида иш билан бандлар сонининг юқори суръатларда ошиши кутилаётган тармоқларга қурилиш ва қурилиш материаллари тайёрлаш саноати (24236 киши), транспорт ва алоқа (5772 киши), савдо ва умумий овқатланиш (16062 киши), соғлиқни сақлаш (3671 киши), маориф ва маданият (3235 киши) кабилар кириши кутилмоқда. Шунингдек, иш билан бандлар сони молия, кредитлаш ва суғурта (252 киши), спорт ва ижтимоий таъминоат (4,9 %), маиший хизмат (805 киши) соҳаларида нисбатан пастроқ ўсиш тенденциясига эга бўлиши прогнозлаштирилмоқда.

1.3.8-жадвал

Ўзбекистон Республикасининг меҳнат ресурслари билан кам таъминланган айрим қишлоқ туманларида ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида иш билан бандликнинг прогнози, минг киши*

№	Тармоқлар номи	Қорақалпоғистон Республикаси						Жиззах вилояти					
		Беруний тумани			Элликқалъа тумани			Зарбдор тумани			Пахтакор тумани		
		2019 йил ҳисобот	Прогноз даври		2019 йил ҳисобот	Прогноз даври		2019 йил ҳисобот	Прогноз даври		2019 йил ҳисобот	Прогноз даври	
			2020 йил	2025 йил		2020 йил	2025 йил		2020 йил	2025 йил		2020 йил	2025 йил
1	Иш билан бандлар – жами, шу умладан:	72,7	73,2	80,8	62,1	63,5	69,8	32,1	33,2	37,9	30,0	31,8	33,6
1.1	Ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида бандлар, Шундан:	43,6	43,9	48,5	37,3	38,1	41,9	19,3	19,9	22,7	18,0	19,1	20,2
1.1.1	Қайта ишлаш саноати	7,1	7,2	7,9	6,1	6,2	6,9	3,2	3,3	3,7	2,9	3,1	3,3
1.1.2	Қурилиш ва қурилиш материаллари тайёрлаш саноати	5,2	5,3	5,8	4,5	4,6	4,9	2,3	2,4	2,7	3,6	3,8	4,0
1.1.3	Хизмат кўрсатиш	26,6	26,6	29,6	22,7	23,2	25,6	11,7	12,0	13,9	9,6	10,2	10,7
1.1.4	Бошқа тармоқлар	4,7	4,8	5,2	4,0	4,1	4,5	2,1	2,2	2,4	1,9	2,0	2,2

*Манба: жадвал маълумотлари муаллифлар ҳисоб-китоблари асосида амалга оширилган.

Республикаимизнинг меҳнат ресурслари билан кам таъминланган танлаб олинган қишлоқ туманларида ноқишлоқ хўжалиги соҳа ва

тармоқларида иш билан бандликнинг истиқбол кўрсаткичларига назар солсак, ушбу кўрсаткич 2020-2025 йилларда Қорақалпоғистон Республикасининг Беруний туманида – 11,2 %га, Элликқалъа туманида – 12,3 %га, Жиззах вилоятининг Зарбдор ва Пахтакор туманларида мос равиша – 17,6 % ва 12,2 %га ошиши кутилмоқда.

Шунингдек, мазкур кўрсаткич қайта ишлаш саноати бўйича 2020-2025 йилларда Қорақалпоғистон Республикасининг Беруний туманида – 11,3 %га, Элликқалъа туманида – 13,1 %га, Жиззах вилоятининг Зарбдор ва Пахтакор туманларида мос равиша – 15,6 % ва 13,8 %га ошиши мумкин.

Қурилиш ва қурилиш материаллари тайёрлаш саноатида Қорақалпоғистон Республикасининг Беруний туманида – 11,5 %га, Элликқалъа туманида – 8,9 %га, Жиззах вилоятининг Зарбдор туманида – 8,9 %га, Пахтакор туманида – 11,1 %га ошиши прогнозлаштирилмоқда. Хизмат кўрсатиш соҳасида эса Қорақалпоғистон Республикасининг Беруний туманида – 11,3 %га, Элликқалъа туманида – 12,8 %га, Жиззах вилоятининг Зарбдор туманида – 18,9 %га, Пахтакор туманида – 11,5 %га ўсиши кутилмоқда (1.3.8-жадвал).

Мамлакатимизнинг меҳнат ресурслари билан кўп таъминланган танлаб олинган қишлоқ туманларида ноқишлоқ хўжалиги соҳа ва тармоқларида иш билан бандликнинг прогноз параметрлари бўйича 2020-2025 йилларда Самарқанд вилоятининг Пастдарғом туманида – 5,6 %га, Ургут туманида – 7,8 %га, Қашқадарё вилоятининг Китоб ва Шахрисабз туманларида мос равиша – 10,7 % ва 14,0 %га ошиши кутилмоқда. (1.3.9-жадвал).

Шунингдек, қайта ишлаш саноатида Самарқанд вилоятининг Пастдарғом туманида – 5,4 %га, Ургут туманида – 12,4 %га, Қашқадарё вилоятининг Китоб туманида – 10,8 %га, Шахрисабз туманида – 14,4 %га ўсиши истиқболда кутилмоқда.

Қурилиш ва қурилиш материаллари тайёрлаш саноатида Самарқанд вилоятининг Пастдарғом туманида – 5,3 %га, Ургут туманида – 7,7 %га, Қашқадарё вилоятининг Китоб ва Шахрисабз туманларида мос равиша – 18,5 % ва 9,1 %га ошиши прогнозлаштирилмоқда. Хизмат кўрсатиш соҳасида эса Самарқанд вилоятининг Пастдарғом туманида – 5,7 %га, Ургут туманида – 6,6 %га, Қашқадарё вилоятининг Китоб туманида – 9,2 %га, Шахрисабз туманида – 14,6 %га ўсиши кутилмоқда.

Ўзбекистон Республикасининг меҳнат ресурслари билан кўп таъминланган айрим қишлоқ туманларида ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида иш билан бандликнинг прогнози, минг киши²²

№	Тармоқлар номи	Самарқанд вилояти						Қашқадарё вилояти					
		Пастдарғом тум.			Ургут тум.			Китоб тум.			Шаҳрисабз тум.		
		Прогноз даври		2025 йил	Прогноз даври		2025 йил	Прогноз даври		2025 йил	Прогноз даври		2025 йил
		2019 йил (хисобот)	2020 йил		2019 йил (хисобот)	2020 йил		2019 йил (хисобот)	2020 йил		2019 йил (хисобот)	2020 йил	
1	Қишлоқ жойлари да иш билан бандлар сони – жами, шу жумладан:	111,9	113,7	118,1	169,6	172,1	182,8	97,2	99,5	107,6	78,7	80,6	89,7
1.1	Ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида бандлар, шундан:	78,3	79,6	82,7	118,7	120,5	128,0	68,0	69,6	75,3	55,1	56,4	62,8
1.1.1	Қайта ишлаш саноати	12,8	13,1	13,5	19,4	19,7	21,8	11,1	11,7	12,3	9,0	9,4	10,3
1.1.2	Курилиш ва курилиш материаллари тайёрлаш саноати	9,4	9,5	9,9	14,2	14,4	15,3	8,1	8,3	9,6	6,6	6,7	7,2
1.1.3	Хизмат кўрсатиш	47,7	48,5	50,4	72,4	73,5	77,2	41,5	42,1	45,3	33,6	34,2	38,5
1.1.4	Бошқа тармоқлар	8,4	8,5	8,9	12,7	12,9	13,7	7,3	7,5	8,1	5,9	6,1	6,8

Республикаimiz қишлоқ хуудларидаги қайта ишлаш саноати, курилиш ва курилиш материаллари тайёрлаш саноати, хизмат кўр-

²² Манба: жаdвал маълумотлари муаллифлар ҳисоб-китоблари асосида амалга оширилган.

сатиш ва бошқа тармоқлардаги янги иш ўринларини яратиш асосида меҳнатга лаёқатли қишлоқ аҳолисининг норасмий иш билан бандлигини камайтириш таъминлашнинг 2020-2025 йиллар учун прогноз параметрларига эришиш учун қуйидаги **асосий тадбирларни** амалга ошириш зарур:

- қишлоқ жойларида кафолатланган инвестицияларни жалб қилиш асосида замонавий ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида янги иш ўринларини яратиш;

- қишлоқ жойларда ноқишлоқ хўжалиги иш жойларини яратишни маҳаллий бюджет маблағлари ҳисобига субсидиялаш;

- қишлоқ ҳудудлари хусусиятларига кўра қайта ишлаш саноати, қурилиш ва қурилиш материаллари тайёрлаш саноати, хизмат кўрсатиш ва бошқа тармоқларда инвестицион жозибадорликни ошириш;

- қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш ва сақлаш бўйича мавжуд иш ўринларини реконструкция қилиш;

- қишлоқ ҳудудларида агротуризм индустриясини ташкилий-иқтисодий қўллаб-қувватлаш;

- қишлоқ жойларда хизмат кўрсатиш соҳасида кўп маблағ талаб қилмайдиган, кўпроқ аёллар учун мўлжалланган иш ўринларини яратиш;

- ноқишлоқ хўжалиги тармоқлари иш ўринларида самарали фаолият кўрсатиш учун пассажир транспорти, суғурталанган медицина хизматлари ва бошқа ижтимоий инфратузилма объектларини кафолатланган фаолиятларини ташкил этиш;

- ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида янги иш ўринлари ташкил этишни кўпайтиришга йўналтирилган янги институтларнинг пайдо бўлиши (лизинг, агентликлар, аутсорсинг) учун ташкилий-ҳуқуқий жиҳатдан шарт-шароитлар яратиш.

Юқорида қайд этилган асосий самарали чора-тадбирларни сифатли ижросини таъминлаш негизида қайта ишлаш саноати, қурилиш ва қурилиш материалларини тайёрлаш саноати, транспорт, энергетика, хизмат кўрсатиш каби бошқа ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида янги иш ўринларини ташкил этиш ва уларнинг фаолиятлари учун зарурий иқтисодий, техникавий, ижтимоий, ташкилий ва ҳуқуқий шароитларни яратиш асосида **норасмий иш билан бандлик даражасини кескин камайтиришга** эришиш мумкин.

II. ЯҚИН КЕЛАЖАҚДА ҚИШЛОҚ ЁШЛАРИНИНГ ИШ БИЛАН БАНДЛИГИНИ ОШИРИШНИ СТРАТЕГИК ЙЎНАЛИШЛАРИ.

2.1. Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришида ёшлар учун янги иш ўринларини ташкил этиш яқин истиқболлари

Ёшлар ўртасида ишсизлик кўрсаткичларининг юқори даражада сақланиб қолаётганлиги кўпчилик мамлакатларда ижтимоий-иқтисодий беқарорликни келтириб чиқарувчи омилга айланмоқда. Халқаро ташкилотларнинг маълумотларига кўра дунёда ишсизлар сони 2018 йил – 203,8 млн. кишини, 2019 йил – 206,6 млн. кишини ташкил этди. Шундан тахминан 30 фоизи, яъни, 62,0 млн. га яқинини ёшлар ташкил этади²³.

Мамлакатимизни 2030 йилгача ривожлантириш концепциясида аҳоли ўсишининг демографик прогнози ҳисобланган. Унга кўра, 2030 йилга бориб аҳоли сони 39,5 млн.ни ташкил қилади, меҳнатга лаёқатли аҳоли сони 23,5 млн.дан ошади, шу жумладан ёшлар сони 7,8 млн. нафарга кўпаяди. Бу кўрсаткич асосан қишлоқ ёшлари ҳисобидан ортади.

Бугунги кунда республика қишлоқ ҳудудларида аҳолининг, айниқса ёшларнинг (16-30 ёшдагилар) иш билан бандлигини таъминлашда амалий **ечимини кутаётган қатор муаммолар** мавжуд.

Қишлоқ аҳолиси меҳнат ресурслари таркибида ёшлар улуши юқори эканлиги, қишлоқ ёшларининг иқтисодий фаоллик ва иш билан бандлик даражасининг пастлиги, қишлоқ хўжалигида ташкил этилган иш жойларининг асосий қисми қисқа муддатли ва мавсумий характерга эгаллиги, иш билан банд бўлган ёш аҳолининг салмоқли қисми иш ҳақи паст бўлган соҳаларда, норасмий секторда ва барқарор бўлмаган иш жойларида банд этилганлиги, хориждан инвестицияларни жалб этиш бўйича фаол ҳаракатнинг суствлиги,

²³ [World Employment and Social Outlook Trends 2017 \(WESO\)](http://www.ilo.org).P.6. Электронманба://
www.ilo.org

қайта ишлаш, ижтимоий инфратузилма ва касаначилик соҳасида иш жойларини кўпайтириш имкониятларининг тўлиқ ишга солинмаётганлиги, меҳнат бозоридаги фаол сиёсатни молиялаштириш ва хусусий бандлик агентликлари фаолиятининг сустривожланаётганлиги ҳамда ташқи ва ички меҳнат миграциялари яхши ташкил этилмаганлиги ва бунинг натижасида қишлоқ ёшларининг яқин қўшни давлатларга, асосан Россия ва Қозоғистон давлатларига мустақил иш излаб чиқиб кетишларининг ҳамон кўпаяётганлигида кузатилади. Бу эса меҳнатга лаёқатли аҳолининг, айниқса ёшларнинг иш билан таъминланиш даражаси ҳолатида ўз аксини топади.

Қишлоқ жойларида меҳнатга лаёқатли аҳолини иш билан бандлиги методологиясининг энг муҳим таркибий қисмларидан бири ёшлар учун қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришида янги иш ўринлари яратишга таъсир этувчи омиллар таҳлили ва уларни таъсир кўламини тадқиқ этиш ҳисобланади. Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришида ёшлар учун янги иш ўринлари ташкил этишга ташкилий, институционал, иқтисодий, демографик ва ижтимоий омиллар бевосита таъсир кўрсатади (2.1.1-расмга қаранг).

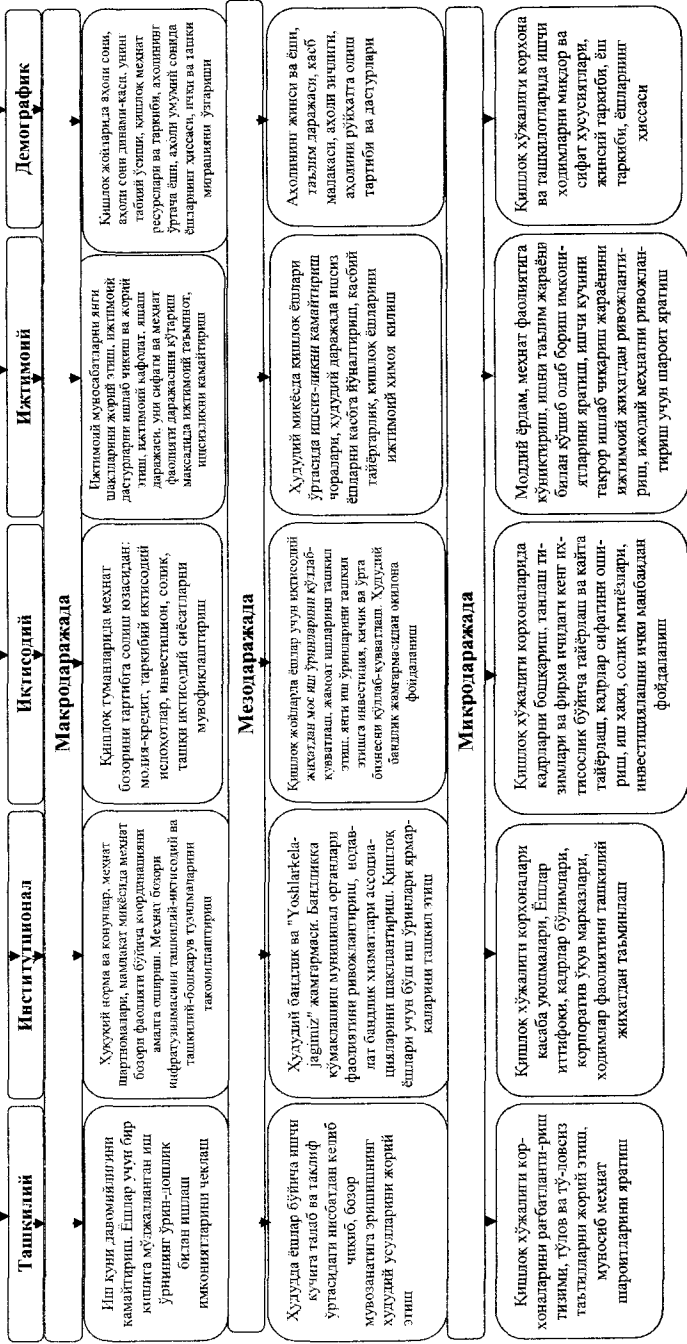
Иқтисодий фаол аҳоли таркибидаги ёшлар учун қишлоқ хўжалигида янги иш ўринларини ташкил этишда асосий **иқтисодий омиллар** етакчи ўринни эгаллайди. Улар орасида кафолатланган тўғридан-тўғри инвестицияларни жалб қилиш, мамлакат миқёсида қишлоқ туманларида меҳнат бозорини тартибга солиш юзасидан: молия-кредит, таркибий иқтисодий ислохотлар, инвестицион, солиқ, ташқи иқтисодий сиёсатларни мувофиқлаштириш каби иқтисодий воситалар муҳим ўрин эгаллайди. Шунингдек, ҳудудий миқёсда қишлоқ жойларда ёшлар учун иқтисодий жиҳатдан мос иш ўринларини қўллаб-қувватлаш, янги иш ўринларини ташкил этишга инвестиция, кичик ва ўрта бизнесни қўллаб-қувватлаш ҳамда ҳудудий бандлик жамғармасидан оқилона фойдаланиш каби омиллар ўринли таъсир кучига эга. Микроиқтисодий даражада: қишлоқ хўжалиги корхоналарида кадрларни бошқариш, танлаш тизимлари ва фирма ичидаги кенг ихтисослик бўйича касбга тайёрлаш ва қайта тайёрлаш, кадрлар сифатини ошириш, иш ҳақи, солиқ имтиёзлари, инвестициялашни ички манбаидан фойдаланиш сингари омиллар ўта муҳим ҳисобланади.

Қишлоқ жойларда ёшлар учун қишлоқ хўжалигида янги иш ўринларини ташкил этишда асосий **ташкилий омиллар** ишчи кучига бўлган талаб ва таклиф нисбатини аниқлаш асосида янги иш ўринлари ташкил этишнинг оптимал параметрларини белгилашга бевосита таъсир кўрсатади. Улар таркибидаги: иш куни давомийлигини камайтириш; ёшлар учун бир кишига мўлжалланган иш ўрнининг ўриндошлик билан ишлаш имкониятларини чеклаш; ҳудудда ёшлар бўйича ишчи кучига талаб ва таклиф ўртасидаги нисбатдан келиб чиқиб, бозор мувозанатига эришишнинг ҳудудий усулларини жорий этиш; қишлоқ хўжалиги корхоналарини рағбатлантириш тизими, тўлов ва тўловсиз таътилларни жорий этиш, муносиб меҳнат шароитларини яратиш каби омиллар муҳим таъсир кучига эга.

Шунингдек, қишлоқ ёшлари учун янги иш ўринлари ташкил этишга таъсир этувчи **институтчионал омиллар** ҳам мавжуд бўлиб, уларнинг асосийлари сифатида: ҳуқуқий норма ва қонунлар, меҳнат шартномалари, мамлакат миқёсида меҳнат бозори фаолияти бўйича координацияни амалга ошириш; меҳнат бозори инфратузилмасини ташкилий-иқтисодий ва ташкилий-бошқарув тузилмаларини такомиллаштириш; ҳудудий бандлик ва "Yoshlar-kelajagimiz" жамғармаси; бандликка кўмаклашиш муниципал органлари фаолиятини ривожлантириш, нодавлат бандлик хизматлари ассоциацияларини шакллантириш кабиларни кўрсатиш мумкин.

Қишлоқ ёшлари учун янги иш ўринлари яратишга таъсир этувчи **ижтимоий омиллар** мазкур жараёнда юзага келадиган ижтимоий муносабатларни юқори босқичга чиқаради. Улар орасида ижтимоий меҳнат муносабатларни янги шаклларини жорий этиш, ижтимоий кафолат, яшаш даражаси, уни сифати ва меҳнат фаолияти даражасини кўтариш мақсадида ижтимоий таъминот, ҳудудий миқёсда қишлоқ ёшлари ўртасида ишсизликни камайтириш, ишсиз ёшларни касбга йўналтириш, касбий тайёргарлик, меҳнат фаолиятига кўниктириш, ишни таълим жараёни билан қўшиб олиб бориш имкониятларини яратиш, ишчи кучини такрор ишлаб чиқариш жараёнини ва ижодий меҳнатни ижтимоий жиҳатдан ривожлантириш учун шароит яратиш каби омиллар самарали таъсир кучига эга.

Кишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришида ёшлар учун янги иш ўринлари ташкил этишнинг асосий омиллари

2.1.1-расм. Кишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришида ёшлар учун янги иш ўринлари ташкил этишнинг асосий омиллари *
* Манба: муаллифлар томонидан ишлаб чиққилган.

Янги иш ўринлари яратишга таъсир этувчи **демографик омиллар** қишлоқ ёшлари ишчи кучининг табиий ҳаракати ва иш билан бандлик таркибидаги табиий ўзгаришларни келтириб чиқаради. Қишлоқ жойларида аҳоли сони, жинси ва ёши, аҳоли сони динамикаси ва зичлиги, унинг табиий ўсиши, қишлоқ меҳнат ресурслари ва таркиби, аҳолининг ўртача ёши, аҳоли умумий сонида ёшларнинг ҳиссаси, ёшлар ўртасидаги ички ва ташқи миграция каби омиллар қишлоқ жойларда ишсиз ёшлар учун янги иш ўринларини ташкил этишда сезиларли таъсир кўрсатади.

Шу жиҳатдан, Ўзбекистон ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг ҳозирги босқичида қишлоқ ёшларнинг иш билан таъминлаш муаммоси алоҳида аҳамият касб этмоқда. Республика қишлоқ аҳолисининг ўртача ёши бугунги кунда 25,6 ёшни ташкил этмоқда. Республикамиз бўйича қишлоқ ёшларнинг жами аҳоли таркибидаги улуши эса 2019 йилда 27 %ни ташкил этмоқда. 2019 йилда қишлоқ меҳнат ресурслари сони 9,4 млн. кишига етди, шундан, 16 ёшдан 30 ёшгача бўлганлар 2,6 млн.ни ташкил этади. Иқтисодиёт тармоқларида банд бўлганлар сони қишлоқ жойларда 6,8 млн кишини ташкил қилди (ўтган йилга нисбатан 102 фоиз), шундан 2,4 млн. нафари ёшлардир.

Тадқиқот натижаларига кўра, ишсизлик даражаси 2019 йилда иқтисодий фаол аҳолига нисбатан 9,0 фоизни ташкил этган, бу эса 2018 йилга нисбатан 0,3 фоизга пасайганлигини кўрсатади. Ишга муҳтож бўлган қишлоқ ёшлари сони 360,0 мингни ташкил этди, 16-30 ёшли қишлоқ аҳолиси ўртасида ишсизлик даражаси 15 фоиздан иборат бўлди²⁴.

2020 йил - “Илм, маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йили” Давлат дастури доирасида ҳукумат жорий йилда турли йўналишлардаги лойиҳаларнинг **кафолатланган маблағлари ҳисобидан 500 мингта янги иш ўрни ташкил этишни таъминлаши** режалаштирилган. Бу иш ўринларини аксарияти қишлоқ ҳудудларида ташкил этилади ва уларнинг салмоқли қисмида ёшлар фаолият кўрсатишади.

²⁴ Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари асосида муаллифлар томонидан ҳисобланган.

Қишлоқ иқтисодиётида ёшлар ишчи кучининг фаоллиги иқтисодий ўсишни таъминловчи асосий омиллардан бири ҳисобланади. Бу айниқса саноат ва хизмат кўрсатиш тармоқларида иш ўринларини ташкил этиш чекланган, лекин қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришида кўпроқ янги иш ўринларини ташкил этиш имкониятлари мавжуд бўлган қишлоқ жойлардаги ёшлар меҳнатида яққол кўринади.

Иқтисодиётни модернизациялаш жараёнида қишлоқ аҳолисининг, айниқса ёшларнинг самарали иш билан бандлигини таъминлаш учун оптимал иқтисодий бошқарув қарорларини ишлаб чиқиш асосида қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши соҳаларида янги иш ўринларини ташкил этишни самарали механизмларини татбиқ этиш муҳим ҳисобланади. Замонавий бошқарув тизими эса иқтисодий жараён ва ходисаларнинг келгусидаги ҳолати ҳамда кўламини аниқлашда ишончли усул ва воситалардан фойдаланишни тақозо этади.

Замонавий ва юқори адекватликка эга эконометрик моделларни ва уларга тегишли амалий дастурлар пакетларини қўллаш асосида Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалиги соҳаларида қишлоқ ёшлари учун янги иш ўринлари ташкил этилиши ва уларда иш билан банд бўлишнинг қисқа муддатли прогнози аниқланди (2.1.1-жадвал).

Мамлакатимиз қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши соҳаларида қишлоқ ёшлар учун истиқболда янги иш ўринлари ташкил этилиши 2019 йил ҳисобот даврида жами 37701 тани ташкил этган ҳолда, бу кўрсаткич 2025 йилга келиб 146,5 фоизга ёки 17520 тага ошиши кутилмоқда. Ёшлар учун янги иш ўринлари ташкил этилиши прогнозининг мазкур кўрсаткичи республикамызда фаолият юритаётган қишлоқ хўжалиги кластерларида 2019 йил ҳисобот даврида жами 26390 тани ташкил қилган ҳолда, бу кўрсаткич 2025 йилга келиб 151,7 фоизга ёки 13646 тага ошиши прогноз этилмоқда.

Қишлоқ хўжалигининг пахтачилик-тўқимачилик, ғаллачилик, мева-сабзавотчилик, агротуризм, доривор ўсимликлар, чорвачилик, ипакчилик, ва балиқчилик каби кластерларида ҳам янги иш ўринларининг ташкил этилиш миқдори 1.5 мартага ортиши мўлжалланмоқда.

2.1.1-жадвал

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалиги соҳаларида ёшлар учун янги иш ўринлари ташкил этилиши ва уларда ишловчиларнинг прогнози²⁵

№	Қишлоқ хўжалиги соҳалари номи	Кўрсаткичлар ва уларнинг ўлчов бирликлари	2019 й. (хисобот)	Прогноз даври						2019-2025 й.да ўзга-риш, + ; -
				2020 й.	2021 й.	2022 й.	2023 й.	2024 й.	2025 й.	
I.	Қишлоқ хўжалиги бўйича-жами, шу жумладан:	янги иш ўринлари, дона	37701	40189	42842	45669	48683	51897	55221	+ 17520
		ишловчилар, киши	41471	44996	48820	52970	57472	62357	66265	+ 24794
1.1.	Қишлоқ хўжалиги кластерлари бўйича – жами, шундан:	янги иш ўринлари, дона	26390	28342	30440	32693	35112	37710	40036	+ 13646
		ишловчилар, киши	29029	31728	34679	37904	41429	45282	48042	+ 19013
1.1.1	Пахтачилик-тўқимачилик	янги иш ўринлари, дона	11347	12186	13088	14057	15097	16214	17215	+ 5868
		ишловчилар, киши	12483	13643	14912	16299	17815	19472	20658	+ 8175
1.1.2	Ғаллачилик	янги иш ўринлари, дона	2111	2267	2435	2615	2808	3016	3203	+ 1092
		ишловчилар, киши	2322	2538	2774	3032	3314	3622	3843	+ 1521
1.1.3	Чорвачилик	янги иш ўринлари, дона	3959	4248	4558	4891	5248	5631	6005	+ 2046

²⁵ Манба: жадал муаллифлар ҳисоб-китоблари асосида тайёрланган.

		ишловчилар, киши	4354	4759	5201	5685	6214	6792	7206	+ 2852
1.1.4	Мева-сабзавотчилик	янги иш ўринлари, дона	6598	7086	7610	8174	8778	9428	10009	+ 3411
		ишловчилар, киши	7257	7932	8669	9476	10357	11320	12011	+ 4754
1.1.5	Ипакчилик	янги иш ўринлари, дона	792	850	912	978	1050	1126	1201	+ 409
		ишловчилар, киши	871	952	1040	1137	1243	1358	1441	+ 570
1.1.6	Балиқчилик	янги иш ўринлари, дона	660	708	760	815	875	938	1001	+ 341
		ишловчилар, киши	726	793	867	948	1036	1132	1201	+ 475
1.1.7	Агротуризм	янги иш ўринлари, дона	528	567	609	654	702	754	801	+ 273
		ишловчилар, киши	581	635	694	758	829	906	961	+ 380
1.1.8	Доривор ўсимликлар	янги иш ўринлари, дона	396	425	456	490	527	566	601	+ 205
		ишловчилар, киши	435	476	520	569	623	681	721	+ 286
1.2	Қишлоқ хўжалиги кооперациялари	янги иш ўринлари, дона	1923	2019	2120	2226	2337	2454	2596	+ 673
		ишловчилар, киши	2115	2244	2381	2526	2680	2843	3015	+ 900
1.3	Қишлоқ хўжалигининг шахсий томорқа, деҳқон ва бошқа хўжаликлари	янги иш ўринлари, дона	9388	9848	10330	10836	11367	11924	12590	+ 3202
		ишловчилар, киши	10327	11019	11757	12545	13385	14282	15208	+ 4881

Шунингдек, кишлок хўжалиги кооперацияларида (135,0%) ҳамда кишлок хўжалигининг шахсий томорқа, деҳқон, фермер ва бошқа соҳаларида (138,4%) кишлок ёшлари учун истикболда янги иш ўринлари ташкил этилиши суръатлари ўсади.

Шу билан бирга, кишлок хўжалиги бўйича 2019 йил ҳисобот даврида ишловчи кишлок ёшлари сони жами 41471 нафарни ташкил этган ҳолда, бу кўрсаткич 2025 йилга келиб 159,8 фоизга ёки 24794 нафарга ошиши, кишлок хўжалиги кластерлари бўйича эса жами 29029 нафарни ташкил этган ҳолда, мазкур кўрсаткич 2025 йилга келиб 165,5 фоизга ёки 19013 нафарга ошиши прогноз этилмоқда. Бунда, кишлок хўжалигининг пахтачилик-гўқимачилик, ғаллачилик, чорвачилик, мева-сабзавотчилик, доривор ўсимликлар, ипакчилик, балиқчилик, ва агротуризм каби кластерларида ишловчилар сони 1.7 мартага ортиши мўлжалланмоқда.

Ҳисоб-китобларга кўра, прогноз даврида (2020-2025 йилларда) кишлок хўжалиги кооперациялари ва кишлок хўжалигининг шахсий томорқа, деҳқон ва бошқа хўжаликларида кишлок ёшлари учун истикболда янги иш ўринлари ташкил этилиши кўрсаткичи мос ҳолда 673 тага ёки 135,0 %га ва 3202 тага ёки 134,1 %га ошиши, ишловчи кишлок ёшлари сони эса мос ҳолда 900 нафарга ёки 142,6 %га, 4881 нафарга ёки 147,3 % га ўсиши кутилмоқда.

Қишлоқ хўжалигининг мазкур соҳаларида яқин келажакда кишлок ёшлари учун янги иш ўринлари ташкил этилиши бўйича кўрсаткичларнинг ўсиши қуйидаги қатор омиллар таъсирида юзага келади, хусусан:

- пахтачилик ва ғаллачилик кластерларида маҳсулотларни сотишда эркин бозор механизмларининг жорий этилиши натижа-сида иқтисодий манфаатдорлигини ошиши;

- боғдорчилик, узумчилик ҳамда мева-сабзавот ва поллизчилик маҳсулотларини яқин ва узоқ хориж мамлакатларига экспорт қилиниши бўйича давлат қўллаб қувватловининг йил сайин ортиб бораётганлиги;

- республикамизда гўшт ва сут маҳсулотларига бўлган талабнинг етарлича қопланмаётганлигини бартараф этиш бўйича ҳукуматимиз томонидан қатор вилоятларда чорвачилик кластерларини ривожлантириш бўйича кўрилаётган чора-тадбирлар ва х.к.

Булар барчаси яқин келажакда қишлоқ ёшлари учун қишлоқ хўжалиги соҳаларида янги иш ўринларига бўлган эҳтиёж даражасини янада оширади.

Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши соҳаларининг ривожланишида кластерли ёндашувнинг аҳамияти катта бўлиб, у меҳнат сиғими юқори бўлган қишлоқ хўжалиги соҳаларини ривожлантириш, уларда янги иш ўринларини ташкил этиш, айниқса, қишлоқ ишсиз ёшларини иш билан таъминлашнинг кенг имкониятини беради. Шу жиҳатдан, қишлоқ хўжалиги тармоғи соҳаларида мазкур муаммоларни ҳал қилишнинг самарали усулларидан бири сифатида қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқариш, қайта ишлаш ва истеъмолчига етказиб беришга **ихтисослашган кластерларда** янги иш ўринларини ташкил этиш муҳим аҳамиятга эга. Бу эса айниқса, қуйи бўғинларда қишлоқ хўжалиги янги иш ўринларини ташкил этишни кўпайтириш асосида иқтисодий ва ижтимоий ривожланишни таъминлайди.

Шунинг учун лойиҳанинг тадқиқот объекти ҳисобланган меҳнат ресурслари билан кўп таъминланган Самарқанд вилоятининг Пастдарғом ва Ургут туманлари, Қашқадарё вилоятининг Китоб ва Шаҳрисабз туманлари ҳамда меҳнат ресурслари билан кам таъминланган Қорақалпоғистон Республикасининг Бегovat ва Эшлиқалъа туманлари, Жиззах вилоятининг Зарбдор ва Пахтакор туманлари қишлоқ хўжалиги соҳаларида ёшлар учун янги иш ўринлари ташкил этилишининг яқин келажакдаги прогноз кўрсаткичлари аниқланди ва улар мазкур объектларда иқтисодий ўсишга бевосита таъсир курсатади. (2.1.2 ва 2.1.3-жадваллар).

2.1.2-жадвал бўйича таҳлилларга кўра, меҳнат ресурслари билан кўп таъминланган Пастдарғом, Ургут, Китоб ва Шаҳрисабз туманларининг қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши соҳалар бўйича янги иш ўринлари миқдори 2020-2025 йиллар учун прогноз даврида мос равишда 112,7%, 108,3%, 108,9% ва 108,8%га, ишловчилар сони эса мос ҳолда 112,6%, 108,2%, 108,5%, ва 108,7% ўсишни кутилмоқда. Шундан, танланган қишлоқ туманлари қишлоқ ёшлари учун янги иш ўринлари миқдори 2020-2025 йиллар прогноз даврида мос равишда 112,6%, 108,4%, 108,9% ва 114,0% ни, ишловчилар сони эса мос ҳолда 112,3%, 108,3%, 108,9%, ва 113,2% ўсиши прогноз этилмоқда.

**Ўзбекистон Республикасининг меҳнат ресурслари билан кўп таъминланган айрим
туманларидаги қишлоқ хўжалиги соҳаларида ёшлар учун янги иш ўринлари ва уларда
ишловчиларнинг прогнози²⁶**

№	Қишлоқ хўжалиги соҳалари номи	Қўрсаткичлар ва уларнинг ўлчов birlikлари	Самарқанд вилояти						Қашқадарё вилояти							
			Пастдарғом тумани			Уرғут тумани			Китоб тумани			Шаҳрисабз тумани				
			2019 й. (хисобот)	прогноз даври 2020 й.	2025 й.	2019 й. (хисобот)	прогноз даври 2020 й.	2025 й.	2019 й. (хисобот)	прогноз даври 2020 й.	2025 й.	2019 й. (хисобот)	прогноз даври 2020 й.	2025 й.		
1	Қишлоқ хўжалиги бўйича - жами, шу жумладан:	янги иш ўринлари, дона	400	457	515	387	443	483	523	366	401	435	354	310	340	370
1.1	ёшлар учун – жами, шундан:	ишловчилар, киши	458	523	589	443	483	523	366	401	435	354	310	340	370	
		янги иш ўринлари, дона	180	206	232	174	190	206	144	157	171	142	164	187		
		ишловчилар, киши	206	236	265	199	217	235	165	180	196	159	182	206		
1.1.1	қишлоқ хўжалиги кластерлари	янги иш ўринлари, дона	117	134	151	111	123	134	93	101	110	90	100	109		
		ишловчилар, киши	134	153	172	129	140	151	105	115	125	100	112	125		
1.1.2	қишлоқ хўжалиги кооперациялари	янги иш ўринлари, дона	9	11	12	11	12	14	10	11	13	12	14	16		
		ишловчилар, киши	11	12	14	13	15	16	13	15	17	15	17	19		
1.1.3	қишлоқ хўжалигининг шахсий томорка, дехқон ва бошқа хўжаликлари	янги иш ўринлари, дона	54	61	69	52	55	58	41	45	48	40	48	56		
		ишловчилар, киши	62	70	79	57	62	68	47	50	54	44	53	62		

²⁶ Муаллифлар ҳисоб-китоблари асосида тайёрланган.

Бунда, қишлоқ ёшлари учун янги иш ўринлари ташкил этилишининг энг юқори кўрсаткичи Пастдарғом туманида (128,8 %), энг пасти эса Ургут туманида (118,1 %) кутилмоқда.

Шунингдек, танланган қишлоқ туманлари қишлоқ ёшлари учун қишлоқ хўжалиги кластерларида янги иш ўринлари ташкил этилиши яқин истиқболдаги 2025 йилда ҳисобот давридаги 2019 йилга нисбатан мос равишда 129,1 %, 120,7 %, 118,3 % ва 121,1 %га, ишловчилар сони эса мос ҳолда 128,4 %, 117,1 %, 119,0 % ва 125,0 %га ошиши прогноз этилмоқда.

Бунда, қишлоқ ёшлари учун қишлоқ хўжалиги кластерларида янги иш ўринлари ташкил этилишининг энг юқори прогнози Пастдарғом туманида (129,1 %), энг паст кўрсаткич эса Китоб туманида (118,3 %) кутилмоқда.

Самарқанд ва Қашқадарё вилоятининг танланган қишлоқ туманлари қишлоқ ёшлари учун қишлоқ хўжалиги кооперациялари ҳамда қишлоқ хўжалигининг шахсий томорқа, деҳқон ва бошқа хўжаликларида янги иш ўринлари ташкил этилиши яқин истиқболдаги 2025 йилда ҳисобот давридаги 2019 йилга нисбатан 111,5 - 140,0 фоизлар оралиғи диапазонда, ишловчилар сони эса 114,9 - 141,0 фоизлар оралиғи диапазонда ошиши тахмин этилмоқда.

2.1.3-жадвал бўйича таҳлилга кўра, меҳнат ресурслари билан кам таъминланган Беруний, Элликқалъа, Зарбдор ва Пахтакор туманларининг қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши соҳалари учун истиқболда янги иш ўринлари 2020-2025 йиллар прогноз даврида мос равишда 131,4% , 117,8% 119,0% ва 128,3% ни ишловчилар сони эса мос ҳолда 120,3% ,117,7%, 119,0% ва 127,9% ўсиши кутилмоқда. Шундан, танланган қишлоқ туманлари қишлоқ ёшлари учун янги иш ўринлари миқдори 2020-2025 йиллар прогноз даврида мос равишда 120,0%, 123,6%, 123,7% ва 133,3% ишловчилар сони эса мос ҳолда 127,7%, 127,8%, 125,0% ва 128,2% ўсиши кутилмоқда.

Бунда, қишлоқ ёшлари учун янги иш ўринлари ташкил этилишининг энг юқори прогнози Пахтакор туманида (200,0 %), энг паст кўрсаткич эса Элликқалъа туманида (161,7 %) кутилмоқда.

Ўзбекистон Республикасининг меҳнат ресурслари билан кам таъминланган айрим туманларидаги қишлоқ хўжалиги соҳаларида ёшлар учун янги иш ўринлари ва уларда ишловчиларнинг прогнози²⁷

№	Қишлоқ хўжалиги соҳалари номи	Қўрсаткичлар ва уларнинг ўлчов бirliklari	Қорақалпоғистон Республикаси						Жиззах вилояти					
			Беруний тумани			Элликкаўла тумани			Зарбдор тумани			Пахтакор тумани		
			2019 й. (хисобот)	2020 й.	2025 й.	2019 й. (хисобот)	2020 й.	2025 й.	2019 й. (хисобот)	2020 й.	2025 й.	2019 й. (хисобот)	2020 й.	2025 й.
1	Қишлоқ хўжалиги бўйича - жами, пу қумладан:	янги иш ўринлари, дона	225	328	431	236	286	337	149	184	219	119	166	213
		ишловчилар, киши	326	409	492	270	327	385	170	210	250	138	190	243
1.1	ёшлар учун – жами, шундан:	янги иш ўринлари, дона	114	154	194	94	123	152	60	80	99	48	72	96
		ишловчилар, киши	92	173	221	121	147	173	68	92	115	61	85	109
1.1.1	қишлоқ хўжалиги кластерлари	янги иш ўринлари, дона	68	92	116	56	74	91	36	47	59	28	42	56
		ишловчилар, киши	75	104	133	73	88	104	41	54	67	34	48	62
1.1.2	қишлоқ хўжалиги кооперативлари	янги иш ўринлари, дона	6	8	10	5	6	8	3	5	6	4	5	7
		ишловчилар, киши	7	9	11	6	8	9	4	5	7	6	8	9
1.1.3	қишлоқ хўжалигининг шахсий томоғка, техкон ва бошқа хўжаликлари	янги иш ўринлари, дона	40	54	68	33	43	53	21	27	34	16	25	33
		ишловчилар, киши	44	60	77	42	51	60	23	31	39	21	29	38

²⁷ Муаллифлар ҳисоб-китоблари асосида тайёрланган.

Шунингдек, танланган туманларда ёшлар учун қишлоқ хўжалиги кластерларида янги иш ўринлари ташкил этилиши яқин истикболдаги 2025 йилда ҳисобот давридаги 2019 йилга нисбатан мос равишда 170,6 %, 162,5 %, 163,9 % ва 200,0 %га, ишловчилар сони эса мос ҳолда 177,3 %, 142,5 %, 163,4 % ва 182,4 %га ошиши кутилмоқда.

Бунда, қишлоқ ёшлари учун қишлоқ хўжалиги кластерларида янги иш ўринлари ташкил этилишининг энг юқори кўрсаткичи Пахтакор туманида (200,0 %), энг пастси эса Элликқалъа туманида (118,3%) кутилмоқда.

Қорақалпоғистон Республикасининг ва Жиззах вилоятининг танланган туманларида ёшлар учун қишлоқ хўжалиги кооперациялари ҳамда қишлоқ хўжалигининг шахсий томорқа, деҳқон ва бошқа хўжаликларида янги иш ўринлари ташкил этилиши яқин истикболдаги 2025 йилда ҳисобот давридаги 2019 йилга нисбатан 160,0 - 206,3 фоизлар оралиги диапазонида, ишловчилар сони эса 142,3 - 181,0 фоизлар оралиги диапазонида ошиши прогноз этилмоқда.

Умуман олганда муаммонинг долзарблигидан келиб чиқиб хулоса қилиш мумкинки, қишлоқ хўжалигидаги ҳозирги янги иш ўринларини яратиш даражаси қониқарли эмас.

Фикримизча, қишлоқ хўжалигида ёшлар учун янги иш ўринларини ташкил этишда таклиф этилган прогноз кўрсаткичларига эришиш куйидаги **самарали механизмларни** амалиётга татбиқ этиш лозим:

- қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг кластерларида ёшлар учун янги иш ўринлари ташкил этишни кўпайтириш учун кафолатланган маҳаллий ва хорижий инвестицияларни йўналтириши ва имтиёзли кредитлар ва агролизинг хизматларини тақдим этиш ;

- қишлоқ жойларда ёшлар учун қишлоқ хўжалигининг шахсий томорқа деҳқон, фермер ва бошқа соҳаларидаги янги ташкил этиладиган иш ўринларига молиявий, моддий, агротехнологик, агрокимёвий, агросервис ва экспорт хизматлари кўрсатишларни сифати ва миқдорини ошириш;

- аниқ манзилли ва кафолатланган инвестиция маблағларидан самарали фойдаланган ҳолда юқори туристик салоҳиятларга эга

кишлоқ ҳудудларида агротуризм кластерларини ташкил этиш, улар таркибида маҳаллий ёшлар учун янги иш ўринларини кўпайтириш;

- ихтисослашган кооперацияларни кишлоқ хўжалигига ярокли ер майдонларида ёшлар учун моддий-маънавий рағбатлантирувчи янги иш ўринларини ташкил этиш асосида ривожлантириш ва уларни ўзини-ўзи молиялаштириш даражасига эришишига қадар (уч йилгача) ташкилий- иқтисодий кўллаб қувватлаш;

- кичик бизнес ва оилавий тадбиркорлик фаолиятлари бўйича ёшлар учун янги иш жойлари ташкил этишни давлат томонидан ташкилий-иқтисодий кўллаб-қувватлаш, хусусан, кишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқариш ва сотишни ташкил этишга кўмаклашувчи инфратузилмани самарали ривожлантириш;

- кишлоқ хўжалигида ёшлар учун нисбатан янги ва мавжуд иш ўринларида меҳнат қилиш, овқатланиш ва дам олиш шароитларини яхшилаш, ҳамда меҳнат, техника ва табиий экологик хавфсизликларини тامينлаш асосида ёш йигит-қизларни меҳнатга мослашувчанлиги ва доимий ишларга жойлашишини ошириш.

2.2. Яқин келажакда ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида ёшлар учун янги иш ўринларини ташкил этиш

Ёшлар ўртасида ишсизлик кўрсаткичларининг юкори даражада ўсиб бораётганлиги кўпчилик мамлакатларда ижтимоий-иқтисодий беқарорликни келтириб чиқарувчи омилга айланиб бормоқда. Халқаро меҳнат ташкилоти маълумотиغا кўра, 2019 йилнинг декабрь ойидан бошланиб ҳозирга қадар давом этаётган пандемия туфайли дунёдаги ёшларнинг 20 фоизи ишсиз қолди. **Коронавирус пандемияси оқибатида дунёдаги ҳар беш ёшдан бири ишсиз қолди**, ишлаётганларининг бандлиги эса 23 фоизга қисқарди²⁸.

Маълум бўлишича, 2020 йилнинг февраль ойи охиридан бери ёшлар орасида ишсизлик бирданига ортгани кузатилмоқда. Бунда йигитлардан кўра қизлар кўпроқ ишсиз қолган. Коронавирус пандемияси оқибатида ёшлар нафақат ишсиз қоляпти, балки уларнинг таълим жараёни ва касбий тайёргарлиги издан чиқди,

²⁸ <https://azon.uz/content/views/30846> расмий канали маълумотлари.

айниқса янги иш бошлайдиганлар ёки бир ишдан бошқасига ўтаётганлар учун оғир бўляпти.

Халқаро меҳнат ташкилоти маълумотига кўра, 2019 йилда ёшлар ўртасидаги ишсизлик даражаси 13,6 фоиз бўлган. Дунёда қарийб 267 миллион ёшнинг иши йўқ, улар таълим олмаган ёки касбий тайёргарликдан ўтмаган. 15-24 ёш оралиғида бўлган ва ёлланиб ишлайдиганлар кўпинча кам ҳақ олади, норасмий тарзда ёки мигрант сифатида ишлайди²⁹.

Глобаллашув жараёнининг натижаси ўлароқ мазкур ҳолат Ўзбекистонни ҳам четлаб ўтмади. Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлигининг маълумотларига кўра, «Барча давлатларга пандемия ўзининг салбий таъсирини кўрсатди. Ўзбекистонда ҳам пандемиядан олдин ишсизлар сони ўртача 1 миллион 350 мингга яқин эди, пандемия бошлангач қатор корхоналар фаолияти тўхтатилди ва ишсизлар сони қарийб 2 миллионга яқинлашди»³⁰. Вазият, айниса кишлоқ ҳудудларимизда янада мураккаб. Ёшларнинг меҳнат миграцияси деярли тўхтаб қолган. Айни пайтда Ўзбекистонда 550 мингга яқин фуқаро бошқа давлатларга ишлаш учун чиқиб кета олмаган. Мавжуд иш ўринлари мамлакат миқёсидаги кишлоқ ёшлари ўртасидаги ишсизлик даражасини камайтиришга ожизлик қилади. Ана шундай вазиятда мавжуд захиралардан фойдаланган ҳолда кишлоқ ҳудудларининг ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида ёшлар учун янги иш ўринларини яратиш ва уларнинг иш билан бандлигини таъминлаш бўйича кечиктириб бўлмайдиган вазифаларни амалга ошириш янада долзарбдир.

Айни вақтга келиб, ижтимоий-иқтисодий эҳтиёжлар нуктаи назаридан қаралганда кишлоқ жойларидаги ҳолат ўзгариб, унда қайта ишлаш саноати, хизмат кўрсатиш соҳаси ва бошқа тармоқлар асосий иқтисодиёт секторига айланиб бормоқда. Кишлоқ хўжалиги кластерларини ташкил этиш, қайта ишлаш саноатини ривожлантириш, хизмат кўрсатиш соҳаси ва бошқа тармоқларни кенгайтириш масалаларига эътиборни қаратиш кишлоқ ҳудудларида **ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида ёшлар учун янги иш**

²⁹ https://www.ilo.org/moscow/news/WCMS_739003/lang-ru/index.htm веб-сайти маълумотлари.

³⁰ <https://kun.uz/59355295> расмий канали маълумотлари.

Ўринларини ташкил этиш, ёшлар ўртасида ишсизликни камайтириш имкониятини яратади.

Қишлоқ ҳудудларида ижобий иқтисодий ривожланишнинг асосий омилларидан бири сифатида ёшлар учун янги иш ўринларини ташкил этиш миқдорини ортишида кўриш мумкин (2.2.1-жадвал).

2.2.1-жадвалдан кўриниб турибдики, 2017-2019 йиллар давомида республикамиз қишлоқ жойлари бўйича ёшлар учун яратилган иш ўринлари сони 15,5 фоизга кўпайган. Иш ўринларининг бундай ўсиш тенденцияси республиканинг барча қишлоқ ҳудудларига ҳам хос бўлган. Айниқса, ёшлар ишсизлиги даражаси юқори бўлган Қорақалпоғистон Республикаси қишлоқ туманларида ёшлар учун яратилган иш ўринлари сони 18,4 фоизга кўпайганлигини алоҳида қайд этиш лозим.

2.2.1-жадвал

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ жойлари бўйича ёшлар учун янги иш ўринларини ташкил этишни ўзгариши, дон³¹

№	Ҳудудлар номи	2017 йил	2019 йил	2019 йилда 2017 йилга нисбатан, %да
I	Ўзбекистон Республикаси бўйича-жами, шу жумладан:	96799	111860	115,5
1.1.	Қорақалпоғистон Республикаси	4738	5609	118,4
1.2.	Андижон вилояти	8458	9744	115,2
1.3.	Бухоро вилояти	6343	6999	110,3
1.4.	Жиззах вилояти	5304	5799	109,3
1.5.	Қашқадарё вилояти	6106	7092	116,1
1.6.	Навоий вилояти	4825	5378	111,5
1.7.	Наманган вилояти	7080	8083	114,1
1.8.	Самарқанд вилояти	10953	12995	118,6
1.9.	Сурхондарё вилояти	4081	4950	121,3
1.10.	Сирдарё вилояти	3052	3560	116,6
1.11.	Тошкент вилояти	18701	21857	116,9
1.12.	Фарғона вилояти	10474	12401	118,4
1.13.	Хоразм вилояти	6684	7393	110,6

³¹ Муаллифлар томонидан Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари асосида тузилган.

2019 йилда қишлоқ жойларида янги иш ўринлари ташкил этиш ва аҳоли бандлигини таъминлаш дастурининг тасдиқланган параметрларига мувофиқ, ёшлар учун 102726 та иш ўрни ташкил этилиши кўзда тутилган бўлиб, ҳақиқатда эса 111860 та иш ўрни яратилди ёки дастур ижроси 8,9 фоизга ошириб билан бажарилди.

Республикамиз қишлоқ жойлари бўйича ёшлар учун янги иш ўринларининг деярли ярми кичик корхоналар, микрофирмалар ташкил этиш, якка тартибдаги тадбиркорликни, хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасини ҳамда хунармандчиликни янада ривожлантириш, пудрат асосидаги қурилиш, шу жумладан, уй-жойларни таъмирлаш ва реконструкция қилиш ишлари кўламини кенгайтириш ҳисобидан яратилмоқда.

Мамлакатимиз ҳудудларининг ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида ёшлар учун янги иш ўринларини яратишга алоҳида эътибор қаратилиб, уларнинг сони йил сайин ортиб бормоқда. Хусусан, 2019 йилда бу соҳада жами 74197 та ёшлар учун янги иш ўринларини яратилган бўлиб, бу 2017 йилга нисбатан (65887 та) 11,2 %га кўп демакдир.

Тадқиқотларимиздан маълум бўлдики, 2019 йилда мамлакатимиз қишлоқ ҳудудларида ташкил этилган ёшлар учун янги иш ўринларининг 43,3 фоизи асосан кичик лойиҳалар (маҳаллий лойиҳалар, ўз маблағи ҳисобига кредит олмасдан) ҳисобидан яратилган. Қишлоқ жойларида яратилган ёшлар учун янги иш ўринлари кредит бериш ҳамда турли жамғармаларнинг маблағлари ҳисобига ташкил этиладиган иш ўринлари (25,5%), йирик лойиҳалар (13,4%), хунармандчиликни ривожлантириш (7,8%), давлат бюджети маблағлари ва давлат-хусусий шерикчилик шартлари асосида ишга тушадиган ижтимоий ва бошқа объектлар (5,5%), фаолият кўрсатмаётган, самарасиз фойдаланаётган бинолар ва қурилиши тугалланмаган объектлар негизда (4,6%) янги иш ўринлари ташкил этилган.

Шунингдек, республикамиз қишлоқ жойларида 2019 йилда кредит бериш ҳамда турли жамғармаларнинг маблағлари ҳисобига иш ўринларини ташкил этиш манбалари бўйича жами ёшлар учун ташкил этилган янги иш ўринларининг 36,7% – тижорат банклари маблағлари ҳисобидан, **36,6%** – «Yoshlar-kelajagimiz» жамғармаси маблағлари ҳисобидан, 14,2% – фермер, деҳқон хўжалик-

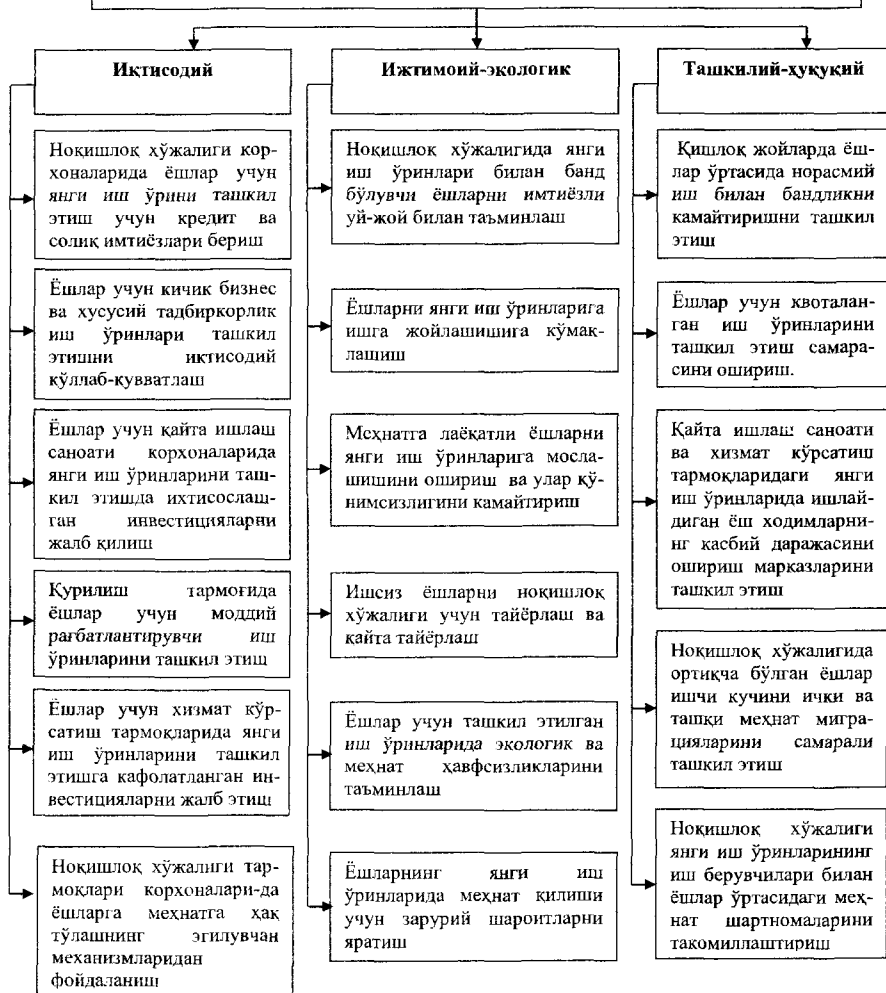
лари ва томорқа ер эгаларини қўллаб-қувватлаш жамғармаси маблағлари ҳисобидан, 6,7% – Бандликка кўмаклашиш давлат жамғармаси маблағлари ҳисобидан, 5,8% – янги иш ўринлари ташкил этишни рағбатлантириш ҳудудий жамғармалари маблағлари ҳисобидан ташкил этилган.

Умуман олганда, мамлакатимизда турли давлат ва маҳаллий дастурларни инвестициялари, кредитлар ва жамғармалар, хусусан, «Yoshlar-kelajagimiz» Республика жамғармаси маблағлари ҳисобидан қайта ишлаш саноати, қурилиш ва хизмат кўрсатиш каби ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида ёшлар учун янги иш ўринлари ташкил этилган. Мазкур манбалар ҳисобидан ушбу тармоқларда қишлоқ ёшлари учун ташкил этилаётган янги иш ўринларининг улуши 55,5 %га тенг бўлмоқда.

Ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида ёшлар учун янги иш ўринларини ташкил этилишига асосий иқтисодий, ижтимоий-демографик ва ташкилий-ҳуқуқий омиллар бевосита таъсир этади (2.2.1-расм).

Қишлоқ жойлардаги ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида ёшлар учун янги иш ўринларини ташкил этишда асосий **иқтисодий омиллар** етакчи ўринни эгаллайди. Улар орасида кафолатланган ва ихтисослашган тўғридан-тўғри инвестицияларни жалб қилиш, мамлакат миқёсида қишлоқ жойларда ноқишлоқ хўжалиги тармоқларини ривожлантириш юзасидан: ёшлар учун қайта ишлаш саноати корхоналарида янги иш ўринларини ташкил этишда ихтисослашган инвестицияларни ва хизмат кўрсатиш тармоқларида янги иш ўринларини ташкил этишга кафолатланган инвестицияларни жалб этиш каби иқтисодий воситалар муҳим ўрин эгаллайди. Шунингдек, ноқишлоқ хўжалиги корхоналарида ёшлар учун янги иш ўрини ташкил этадиган хўжалик субъектларига кредит ва солиқ имтиёзлари бериш ҳамда ноқишлоқ хўжалиги тармоқлари корхоналарида меҳнатга ҳақ тўлашнинг эгилувчан механизмларидан фойдаланиш каби омиллар ўринли таъсир кучига эга. Макроиқтисодий даражада: ёшлар учун кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик иш ўринлари ташкил этишни иқтисодий қўллаб-қувватлаш ҳамда қурилиш тармоғида ёшлар учун моддий рағбатлантирувчи иш ўринларини ташкил этиш сингари омиллар ўта муҳим ҳисобланади.

Қишлоқ жойлардаги ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида ёшлар учун янги иш ўринларини ташкил этишнинг асосий омиллари

2.2.1-расм. Қишлоқ жойлардаги ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида ёшлар учун янги иш жойларини ташкил этишнинг асосий омиллари³².

³² Муаллифлар томонидан ишлаб чиқилган.

Қишлоқ ёшлари учун ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида янги иш ўринлари яратишга таъсир этувчи **ижтимоий-экологик омиллар** мазкур жараёнда юзага келадиган ижтимоий-экологик ва меҳнат ҳавфсизлиги муносабатларини юқори босқичга чиқаради. Улар таркибида ишсиз ёшларни ноқишлоқ хўжалиги учун тайёрлаш ва қайта тайёрлаш, ёшларни янги иш ўринларига ишга жойлаштиришга кўмаклашиш ҳамда янги иш ўринларида меҳнат қилиши учун зарурий шароитларни яратиш, меҳнатга лаёқатли ёшларни янги иш ўринларига мослаштиришни ошириш ва улар кўнимсизлигини камайтириш, ёшлар учун ташкил этилган иш ўринларида экологик ва меҳнат ҳавфсизликларини таъминлаш, ноқишлоқ хўжалигида янги иш ўринлари билан банд бўлувчиларни имтиёзли уй-жой билан таъминлаш каби омиллар самарали таъсир кучига эга.

Қишлоқ жойларда ёшлар учун ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида янги иш ўринларини ташкил этишда асосий **ташкилий-ҳуқуқий омиллар** ишчи кучига бўлган талаб ва таклиф нисбатини аниқлаш асосида ёшлар учун янги иш ўринлари ташкил этишнинг оптимал параметрларини белгилашга беvosита таъсир кўрсатади. Улар таркибидаги: қишлоқ жойларда ёшлар ўртасида норасмий иш билан бандликни камайтиришни ташкил этиш, ёшлар учун квоталанган иш ўринларини ташкил этиш самарасини ошириш, қайта ишлаш саноати ва хизмат кўрсатиш тармоқларидаги янги иш ўринларида ишлайдиган ёш ходимларнинг касбий даражасини ошириш марказларини ташкил этиш, ноқишлоқ хўжалиги янги иш ўринларининг иш берувчилари билан ёшлар ўртасидаги меҳнат шартномаларини такомиллаштириш ҳамда ноқишлоқ хўжалигида ортиқча бўлган ёшлар ишчи кучини ички ва ташқи меҳнат миграцияларини самарали ташкил этиш каби омиллар муҳим таъсир кучига эга.

Юқори адекватликка эга эконометрик моделларни ва уларга тегишли амалий дастурлар пакетларини қўллаш асосида Ўзбекистон Республикаси қишлоқ жойлардаги ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида ёшлар учун янги иш ўринлари ташкил этилиши ва уларда иш билан банд бўлишнинг қисқа муддатли прогнози аниқланди (2.2.2-жадвал).

Республикамиз қишлоқ ҳудудларининг ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида ёшлар учун янги иш ўринларининг ташкил этилиши бўйича юқори ўсиш суръатлари асосан қайта ишлаш саноати (+10502 та ёки 177,1%), қурилиш ва қурилиш материаллари тайёрлаш саноати (+7634 та ёки 167,0%), спорт ва ижтимоий таъминот (+684 ёки 157,6%), уй-жой коммунал хўжалиги (+883 ёки 154,7%), транспорт ва алоқа (+1814 ёки 152,0%)да кузатилиши мумкин.

Мамлакатимиз ҳудудларида амалга оширилаётган **инвестицион сиёсат қишлоқ жойларда ёшлар учун ноқишлоқ хўжалиги иш ўринларининг кенгайиб боришини юзага келтириши лозим.** Бунинг натижасида ушбу тармоқларда иш билан банд бўлган ёшлар сони ҳам мунтазам ўсиб боради.

Шундан келиб чиқиб, прогнозлаштирилаётган даврлар оралигида ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида иш билан бандлар, яъни ишловчилар сони 42,4%га ўсиши ёки 38165 кишига ортиши кутилмоқда.

Юқоридаги 2.2.2-жадвалда келтирилган тахлилий маълумотларга эътиборимизни қаратсак шу нарса маълум бўладики, қайта ишлаш саноатининг замонавий тармоқлари ривожланиши натижасида унда банд бўлган ёшлар сони мунтазам ошиб бормоқда. Хусусан, истикболдаги даврда бу кўрсаткич 13234 кишига ошиши прогнозлаштирилмоқда. Шунингдек, ноқишлоқ хўжалиги тармоқларидаги таркибий ислохотлар натижасида қишлоқ ҳудудларида иш билан банд ёшлар сонининг юқори суръатларда ошиши кутилаётган тармоқларга қурилиш ва қурилиш материаллари тайёрлаш саноати (9694 киши), транспорт ва алоқа (2309 киши), савдо ва умумий овқатланиш (6425 киши), соғлиқни сақлаш (1469 киши), маориф ва маданият (1293 киши) кабилар кириши кутилмоқда. Шу билан бирга, иш билан банд ёшлар сони иқтисодиётнинг молия, кредитлаш ва сугурта (210 киши), спорт ва ижтимоий таъминоат (868 киши), маиший хизмат (322 киши) каби соҳаларида ҳисобот даврига нисбатан пастроқ ўсиш суръатига эга бўлиши прогнозлаштирилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ ҳудудларининг ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида ёшлар учун янги иш ўринлари ва уларда ишловчилар прогнози³³

№	Ноқишлоқ хўжалиги тармоқлари номи	Кўрсаткичлар ва уларнинг ўлчов birlikлари	2019 й. (хисобот)	Прогноз даври						2025 йилда 2019 йилга нисбатан, + ;
				2020 й.	2021 й.	2022 й.	2023 й.	2024 й.	2025 й.	
1.	Ноқишлоқ хўжалиги тармоқлари бўйича-жами, шу жумладан:	янги иш ўринлари, дона	74197	78578	82084	94592	96729	99919	103949	+29752
		ишловчилар, киши	90032	96299	102118	109118	118562	124809	128197	+38165
1.1.	Қайта ишлаш саноати	янги иш ўринлари, дона	13614	15335	17073	20034	21215	22603	24116	+10502
		ишловчилар, киши	16476	18793	20496	23093	26023	28263	29710	+13234
1.2.	Қурилиш ва қурилиш материаллари тайёрлаш саноати	янги иш ўринлари, дона	11389	12534	13322	16148	17006	17769	19023	+7634
		ишловчилар, киши	13775	15290	16944	18622	20628	22189	23469	+9694
1.3.	Энергетика	янги иш ўринлари, дона	1366	1377	1382	1553	1528	1530	1559	+193
		ишловчилар, киши	1621	1690	1715	1772	1893	1918	1924	+303
1.4.	Транспорт ва алоқа	янги иш ўринлари, дона	3487	3690	3768	4667	4772	5002	5301	+1814
		ишловчилар, киши	4231	4569	4962	5386	5988	6396	6540	+2309
1.5.	Савдо ва умумий оватланиш	янги иш ўринлари, дона	17955	18598	19098	21677	22029	22505	22869	+4914

³³ Манба: жадвал маълумотлари муаллифлар ҳисоб-китоблари асосида амалга оширилган.

		ишловчилар, киши	21788	22591	23717	25002	26867	27880	28213	+6425
1.6.	Уй-жой коммунал хўжалиги	янги иш ўринлари, дона	1612	1754	1877	2180	2217	2351	2495	+883
		ишловчилар, киши	1981	2202	2350	2529	2789	2961	3077	+1096
1.7.	Маиший хизмат кўрсатиш	янги иш ўринлари, дона	3149	3147	3134	3439	3327	3315	3326	+177
		ишловчилар, киши	3781	3867	3894	3943	4077	4139	4103	+322
1.8.	Соғлиқни сақлаш	янги иш ўринлари, дона	5372	5554	5631	6274	6216	6338	6445	+1073
		ишловчилар, киши	6482	6768	7029	7216	7623	7887	7951	+1469
1.9.	Спорт ва ижтимоий таъминот	янги иш ўринлари, дона	1187	1312	1398	1624	1697	1755	1871	+684
		ишловчилар, киши	1440	1574	1742	1874	2084	2236	2308	+868
1.10.	Маориф ва маданият	янги иш ўринлари, дона	7494	7607	7659	8450	8310	8338	8420	+926
		ишловчилар, киши	9094	9352	9528	9741	10190	10359	10387	+1293
1.11.	Молия, кредитлаш ва сугурта	янги иш ўринлари, дона	2156	2170	2153	2359	2295	2277	2287	+131
		ишловчилар, киши	2611	2659	2678	2716	2816	2856	2821	+210
1.12.	Бошқа тармоқлар	янги иш ўринлари, дона	5416	5500	5590	6187	6117	6136	6237	+821
		ишловчилар, киши	6752	6944	7062	7224	7584	7725	7694	+942

Ўзбекистон Республикасининг меҳнат ресурслари билан кўп таъминланган айрим туманларидаги ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида ёшлар учун янги иш ўринлари ва уларда ишловчиларнинг прогнози³⁴

№	Ноқишлоқ хўжалиги тармоқлари номи	Кўрсаткичлар ва уларнинг ўлчов бирликлари	Самарқанд вилояти						Қашқадарё вилояти					
			Пастдарғом тумани			Ургут тумани			Китоб тумани			Шаҳрисабз тумани		
			2019 йил (ҳисобот)	прогноз даври		2019 йил (ҳисобот)	прогноз даври		2019 йил (ҳисобот)	прогноз даври		2019 йил (ҳисобот)	прогноз даври	
				2020 йил	2025 йил		2020 йил	2025 йил		2020 йил	2025 йил		2020 йил	2025 йил
1.	Ноқишлоқ хўжалиги тармоқлари бўйича-жами, шундан:	янги иш ўринлари, дона	25232	25652	26658	38274	38849	41264	21943	22447	24277	17778	18193	20252
		ишловчилар, киши	31320	31840	33090	47507	48223	51210	27239	27861	30130	22069	22582	25143
1.1	қайта ишлаш саноати	янги иш ўринлари, дона	4197	4296	4428	6369	6468	7151	3643	3840	4037	2965	3089	3380
		ишловчилар, киши	5119	5240	5400	7767	7889	8721	4443	4684	4924	3617	3768	4123
1.2	қурилиш ва қурилиш материаллари тайёрлаш саноати	янги иш ўринлари, дона	3084	3116	3247	4662	4726	5020	2660	2723	3152	2168	2203	2368
		ишловчилар, киши	3761	3800	3960	5686	5764	6122	3245	3321	3845	2645	2687	2889
1.3	хизмат кўрсатиш	янги иш ўринлари, дона	15260	15520	16134	23172	23522	24707	13301	13476	14496	10754	10945	12324
		ишловчилар, киши	19076	19400	20168	28965	29403	30884	16627	16845	18121	13443	13682	15406
1.4	бошқа тармоқлар	янги иш ўринлари, дона	2691	2720	2849	4071	4133	4386	2339	2408	2592	1891	1956	2180
		ишловчилар, киши	3364	3400	3562	5089	5167	5483	2924	3011	3240	2364	2445	2725

³⁴ Манба: жадвал маълумотлари муаллифлар ҳисоб-китоблари асосида амалга оширилган.

Ўзбекистон Республикасининг меҳнат ресурслари билан кам таъминланган айрим туманларидаги ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида ёшлар учун янги иш ўринлари ва уларда ишловчиларнинг прогнози³⁵

№	Ноқишлоқ хўжалиги тармоқлари номи	Кўрсаткичлар ва уларнинг ўлчов бирликлари	Қорақалпоғистон Республикаси						Жиззах вилояти					
			Беруний тумани			Элликқалъа тумани			Зарбдор тумани			Пахтакор тумани		
			2019 йил (ҳисобот)	прогноз даври		2019 йил (ҳисобот)	прогноз даври		2019 йил (ҳисобот)	прогноз даври		2019 йил (ҳисобот)	прогноз даври	
				2020 йил	2025 йил		2020 йил	2025 йил		2020 йил	2025 йил		2020 йил	2025 йил
1.	Ноқишлоқ хўжалиги тармоқлари бўйича-жами, шундан:	янги иш ўринлари, дона	14065	14167	15650	12025	12289	13518	6238	6414	7326	5826	6170	6529
		ишловчилар, киши	17458	17584	19425	14926	15253	16779	7742	7962	9093	7218	7646	8089
1.1	қайта ишлаш саноати	янги иш ўринлари, дона	2330	2369	2598	2003	2038	2270	1054	1082	1218	956	1018	1086
		ишловчилар, киши	2841	2889	3168	2443	2485	2768	1286	1320	1485	1166	1242	1325
1.2	қурилиш ва қурилиш материаллари тайёрлаш саноати	янги иш ўринлари, дона	1711	1741	1907	1477	1510	1612	762	787	890	1185	1248	1312
		ишловчилар, киши	2087	2123	2326	1801	1841	1966	929	960	1086	1445	1523	1600
1.3	хизмат кўрсатиш	янги иш ўринлари, дона	8514	8518	9474	7265	7426	8196	3750	3840	4450	3074	3264	3427
		ишловчилар, киши	10642	10648	11842	9082	9283	10245	4687	4800	5562	3843	4081	4284
1.4	бошқа тармоқлар	янги иш ўринлари, дона	1510	1539	1671	1280	1315	1440	672	705	768	611	640	704
		ишловчилар, киши	1888	1924	2089	1600	1644	1800	840	882	960	764	800	880

³⁵ Манба: жадвал маълумотлари муаллифлар ҳисоб-китоблари асосида амалга оширилган.

Кўлланган юкори адекватликка эга эконометрик моделлар ва уларга тегишли амалий дастурлар пакетлари асосида Ўзбекистон Республикасининг меҳнат ресурслари билан кўп ва кам таъминланган танлаб олинган қишлоқ туманларида ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида ёшлар учун янги иш ўринлари ташкил этилиши ва уларда иш билан банд бўлишнинг қисқа муддатли прогнози аниқланди (2.2.3 ва 2.2.4-жадваллар).

Республикамизнинг меҳнат ресурслари билан кўп таъминланган танлаб олинган қишлоқ туманларида ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида ёшларнинг иш билан бандлигини прогноз параметрлари бўйича 2020-2025 йилларда Самарқанд вилоятининг Пастдарғом туманида – 5,7 %га, Ургут туманида – 7,8 %га, Қашқадарё вилоятининг Китоб ва Шаҳрисабз туманларида мос равишда – 10,6 % ҳамда 13,9 %га ошиши кутилмоқда. (2.2.3-жадвал).

Шу билан бирга, қайта ишлаш саноатида Самарқанд вилоятининг Пастдарғом туманида – 5,5 %га, Ургут туманида – 12,3 %га, Қашқадарё вилоятининг Китоб туманида – 10,8 %га, Шаҳрисабз туманида – 14,0 %га ўсиши истикболда кутилмоқда.

Яқин келажакдаги истикболда қурилиш ва қурилиш материаллари тайёрлаш саноатида Самарқанд вилоятининг Пастдарғом туманида – 5,3 %га, Ургут туманида – 7,7 %га, Қашқадарё вилоятининг Китоб ва Шаҳрисабз туманларида мос равишда – 18,5 % ва 9,1 %га ошиши прогнозлаштирилмоқда. Шунингдек, хизмат кўрсатиш тармоғида Самарқанд вилоятининг Пастдарғом туманида – 5,7 %га, Ургут туманида – 6,6 %га, Қашқадарё вилоятининг Китоб туманида – 9,2 %га, Шаҳрисабз туманида – 14,6 %га қишлоқ ёшларининг иш билан бандлигини ўсиши кутилмоқда.

Бошқа ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида қишлоқ ёшларининг иш билан бандлиги Самарқанд вилоятининг Пастдарғом туманида – 5,9 %га, Ургут туманида – 7,7 %га, Қашқадарё вилоятининг Китоб туманида – 10,8 %га, Шаҳрисабз туманида – 15,3 %га ўсиши истикболда кутилмоқда.

Мамлакатимизнинг меҳнат ресурслари билан кўп таъминланган танлаб олинган қишлоқ туманларини ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида ёшлар учун янги иш ўринларининг ташкил этилиши бўйича прогноз параметрлари 2020-2025 йилларда Самарқанд вилоятининг Пастдарғом туманида – 5,6 %га, Ургут туманида – 7,8

%га, Қашқадарё вилоятининг Китоб ва Шаҳрисабз туманларида мос равишда – 10,6 % ҳамда 14,0 %га ошиши кутилмоқда.

Мазкур кўрсаткичлар қайта ишлаш саноатида Самарқанд вилоятининг Пастдарғом туманида – 5,5 %га, Ургут туманида – 12,2 %га, Қашқадарё вилоятининг Китоб туманида – 10,8 %га, Шаҳрисабз туманида – 13,9 %га ўсиши истиқболда кутилмоқда.

Қишлоқ ёшлари учун янги иш ўринларининг ташкил этилиши бўйича прогноз қурилиш ва қурилиш материаллари тайёрлаш саноатида Самарқанд вилоятининг Пастдарғом туманида – 5,3 %га, Ургут туманида – 7,8 %га, Қашқадарё вилоятининг Китоб ва Шаҳрисабз туманларида мос ҳолда – 18,4 % ва 9,2 %га ошиши кутилмоқда. Хизмат кўрсатиш тармоғида Самарқанд вилоятининг Пастдарғом туманида – 5,7 %га, Ургут туманида – 6,6 %га, Қашқадарё вилоятининг Китоб туманида – 9,0 %га, Шаҳрисабз туманида – 14,6 %га ўсиши прогнозлаштирилмоқда (2.2.3-жадвал).

2.2.4-жадвалдаги республикамизнинг меҳнат ресурслари билан кам таъминланган танланган қишлоқ туманларида ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида қишлоқ ёшлари иш билан бандлигининг истиқбол кўрсаткичларига назар солсак, ушбу кўрсаткич 2020-2025 йилларда Қорақалпоғистон Республикасининг Беруний туманида – 11,3 %га, Эллиққалъа туманида – 12,4 %га, Жиззах вилоятининг Зарбдор ва Пахтакор туманларида мос ҳолда – 17,4 % ва 12,0 %га ошиши кутилмоқда.

Шунингдек, ушбу кўрсаткич қайта ишлаш саноати бўйича 2020-2025 йилларда Қорақалпоғистон Республикасининг Беруний туманида – 11,5 %га, Эллиққалъа туманида – 13,3 %га, Жиззах вилоятининг Зарбдор ва Пахтакор туманларида мос равишда – 15,5 % ва 13,6 %га ошиши мумкин.

Шу билан бирга, қишлоқ ёшларининг иш билан бандлиги қурилиш ва қурилиш материаллари тайёрлаш саноатида Қорақалпоғистон Республикасининг Беруний туманида – 11,4 %га, Эллиққалъа туманида – 9,2 %га, Жиззах вилоятининг Зарбдор туманида – 16,9 %га, Пахтакор туманида – 10,7 %га ошиши прогнозлаштирилмоқда. Қишлоқ ёшларининг хизмат кўрсатиш тармоғида иш билан бандлиги Қорақалпоғистон Республикасининг Беруний туманида – 11,3 %га, Эллиққалъа туманида – 12,8 %га, Жиззах

вилоятининг Зарбдор туманида – 18,6 %га, Пахтакор туманида – 11,4 %га ўсиши кутилмоқда.

Республикамининг меҳнат ресурслари билан кам таъминланган танланган қишлоқ туманларини ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида ёшлар учун янги иш ўринларининг ташкил этилиши бўйича прогноз параметрлари 2020-2025 йилларда Қорақалпоғистон Республикасининг Беруний туманида – 11,3 %га, Эллиққалъа туманида – 12,4 %га, Жиззах вилоятининг Зарбдор ва Пахтакор туманларида мос равишда – 17,4 % ҳамда 12,1 %га ошиши кутилмоқда (2.2.4-жадвал).

Ушбу кўрсаткич қайта ишлаш саноатида Қорақалпоғистон Республикасининг Беруний туманида – 11,5 %га, Эллиққалъа туманида – 13,3 %га, Жиззах вилоятининг Зарбдор туманида – 15,5 %га, Пахтакор туманида – 13,6 %га ўсиши прогнозлаштирилмоқда.

Қишлоқ ёшлари учун янги иш ўринларининг ташкил этилиши бўйича прогноз даврида қурилиш ва қурилиш материаллари тайёрлаш саноатида Қорақалпоғистон Республикасининг Беруний туманида – 11,4 %га, Эллиққалъа туманида – 9,1 %га, Жиззах вилоятининг Зарбдор ва Пахтакор туманларида мос ҳолда – 16,8 % ва 10,7 %га ошиши кутилмоқда. Хизмат кўрсатиш соҳасида Қорақалпоғистон Республикасининг Беруний туманида – 11,3 %га, Эллиққалъа туманида – 12,8 %га, Жиззах вилоятининг Зарбдор туманида – 18,6 %га, Пахтакор туманида – 11,5 %га ўсиши истикболда кутилмоқда.

Яқин келажакда республикамиз қишлоқ ҳудудларидаги қайта ишлаш саноати, қурилиш ва қурилиш материаллари тайёрлаш саноати, хизмат кўрсатиш ва бошқа ноқишлоқ хўжалиги тармоқларидаги ёшлар учун янги иш ўринларини ташкил этишни 2020-2025 йиллар учун прогноз параметрларига эришиш учун қуйидаги **асосий тадбирларни амалга ошириш зарур:**

– қишлоқ жойларида кафолатланган инвестицияларни жалб қилиш асосида замонавий ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида ёшлар учун янги иш ўринларини яратиш;

– қишлоқ жойларда ёшлар учун ноқишлоқ хўжалиги иш жойларини яратишни маҳаллий бюджет маблағлари ҳисобига субсидиялаш;

– қишлоқ ҳудудлари хусусиятларига кўра қайта ишлаш саноати, қурилиш ва қурилиш материаллари тайёрлаш саноати, хизмат кўрсатиш ва бошқа ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида ёшлар учун янги иш ўринлари ташкил этишни инвестицион жозибадорликни ошириш;

– қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш ва сақлаш саноати бўйича мавжуд иш ўринларини реконструкция қилиш;

– қишлоқ ҳудудларида агротуризм индустрияси бўйича ёшлар учун янги иш ўринлари ташкил этишни ташкилий-иқтисодий қўллаб-қувватлаш;

– қишлоқ жойларда хизмат кўрсатиш тармоғида кўп маблағ талаб қилмайдиган, кўпроқ ёшлар учун мўлжалланган иш ўринларини яратиш;

– ноқишлоқ хўжалиги тармоқлари ёшларнинг иш ўринларида самарали фаолият кўрсатиш учун пассажир транспорти, суғурталанган медицина хизматлари ва бошқа ижтимоий инфратузилма объектларини кафолатланган фаолиятларини ташкил этиш;

– ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида ёшлар учун янги иш ўринлари ташкил этишни кўпайтиришга йўналтирилган янги институтларнинг пайдо бўлиши (лизинг, агентликлар, аутсорсинг) учун ташкилий-ҳуқуқий жиҳатдан шарт-шароитлар яратиш.

Юқорида қайд этилган асосий самарали чора-тадбирларни сифатли ижросини таъминлаш негизида қайта ишлаш саноати, қурилиш ва қурилиш материалларини тайёрлаш саноати, транспорт, энергетика, хизмат кўрсатиш каби бошқа ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида ёшлар учун янги иш ўринларини ташкил этиш ва уларнинг фаолиятлари учун зарурий иқтисодий, техникавий, ижтимоий, ташкилий ва ҳуқуқий шароитларни яратиш асосида меҳнатга лаёқатли қишлоқ ёшларининг иш билан бандлигини оширишга эришиш мумкин.

2.3. Қишлоқ жойларда ёшларни замонавий касб-хунарлар ва мутахассисликларга ўқитиш тизимини ривожлантириш

Ўзбекистонда таълим тизимининг барча босқичларида ислохотлар амалга оширилаётган даврда касбий таълимнинг нафақат миллий, шу билан бирга жаҳон таълим хизматлари бозорида **рақобатбар-**

дошлигини ошириш талаб этилмоқда. Чунки, ҳудудларда ёшларни иш билан таъминлаш масаласи ҳамон энг долзарб вазифа бўлиб қолмоқда. Бугунги кунда, айниқса, коронавирус пандемияси шароитида ёшлар учун янги иш ўринлари очиш, уларнинг ҳалол меҳнат қилиб, даромад топиш мақсадида кўп ишлар амалга оширилмоқда. Лекин, шунга қарамасдан, касб-хунар таълими муассасалари (КХТМ) битирувчиларининг аксариятини меҳнат бозоридаги рақобатга дош бера олмаётгани билан боғлиқ муаммолар етарлича мавжуд.

Республикамиз қишлоқ жойларда КХТМ битирувчи ёшлари билан боғлиқ қишлоқ меҳнат бозорининг шаклланиши тизимида **қатор муаммолар мавжудлиги** кузатилмоқда:

- меҳнат бозорига илк бор кириб келаётган ёшларнинг олган билим ва касбий кўникмаларининг амалиёт талабларига мос келмаётганлиги, яъни мамлакатнинг инновацион ривожланиш эҳтиёжларидан ва меҳнат бозори талабларидан ортда қолаётгани;

- миллий иқтисодиётнинг реал сектори ва таълим тизимида мутахассис тайёрлайдиган КХТМнинг моддий-техника базасини, ўқув лаборатория ва таълим бериш жиҳозларининг ўз вақтида фойдаланилмаётганлиги ҳамда амалиётдан орқада қолаётгани;

- касбий таълим берувчи ўқитувчи ва мураббийларнинг профессионал даражасининг пастлиги ҳамда ўқитиш методологиясининг сифатсизлиги;

- КХТМда ўзларининг асосий таълим йўналишларидан бошқа мутахассислар тайёрлаш йўналишларида бюджет ресурсларидан фойдаланиш самарадорлигининг пастлиги.

Ушбу вазият малакали мутахассисларга бўлган талаб ва таклифга таъсир этувчи қуйидаги омиллар таъсирида юзага келмоқда:

- минтақавий қишлоқ меҳнат бозори (ҚМБ) талаб этадиган касблар бўйича мутахассислар тайёрланмаётгани;

- ёшларнинг эгаллаган касбига мос иш ўринларининг етишмаслиги ёки минтақавий қишлоқ меҳнат бозорида таклифнинг чекланганлиги;

- иш берувчилар томонидан таклиф этилаётган иш ўринларида иш ҳақининг камлиги;

- ёшларни касбга йўналтириш бўйича ишларнинг талаб даражасида эмаслиги.

Жаҳонда замонавий касб-хунар маълумотли кадрлар таълимини самарали ташкил қилиш, глобал ўзгаришларни эътиборга олган ҳолда эҳтиёжни қондиришнинг самарали механизмлари ва усуллари ишлаб чиқиш (тақомиллаштириш) бўйича кенг қамровли илмий изланишлар олиб борилмоқда. Бу борада, айниқса **КХТМда таълим сифатини ошириш**, тайёрланаётган кадрлар касб ва мутахассисликлар таркибини иқтисодийнинг реал сектори талабларига мувофиқлаштириш, мутахассислар тайёрлаш самарадорлигини оширишда вертикал ва горизонтал жиҳатдан тегишли ташкилотлар билан алоқаларни чуқурлаштириш муҳим аҳамият касб этмоқда. Алоҳида таъкидлаш керакки, илмий изланишлар таркибида истиқбол талабларидан келиб чиққан ҳолда меҳнат бозорига кадрларга бўлган эҳтиёжни прогностлаштиришнинг методик таъминотини тақомиллаштириш муҳим ўрин тутмоқда.

Республикамизнинг мустақиллик йилларида “Ўзбекистон Республикаси Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” доирасида касб-хунар коллежлари (КХК) тизими шаклланди ва ривожланди. Хусусан, 2010 йилда уларнинг сони республикамиз кишлок ҳудудлари бўйича жами 1290 та бўлган бўлса, энг юқори ўсиш нуқтаси – 2016 йилда 1354 тани ташкил этди, ёки 2010 йилга нисбатан 105,0 %га ўсди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 11 июлдаги ПФ-5763 сонли Фармони ва ПҚ-4391 сонли Қарори³⁶ билан мазкур тизим тубдан ислох қилинди. Натижада, 2019 йилга келиб республикамиз кишлок ҳудудларида КХК сони 961 тага ёки 2010 йилга нисбатан 74,5 %га камайди. Таҳлил даврида кишлок ҳудудларидаги КХК битирувчилари сони 118,2 %га ошган (2.3.1-жадвал).

2.3.1-жадвалдан кўриниб турибдики, КХК битирувчилари сони республикамиз кишлок ҳудудларида 2010-2019 йиллар давомида бир текисда ўсмаган. Республикамизнинг Андижон, Бухоро, Жиззах, Қашқадарё, Самарқанд, Сурхондарё ва Фарғона каби вилоятларида КХК битирувчилари сони таҳлил даврида мос равишда 125,8 %, 133,9 %, 133,6 %, 159,9 %, 120,2 %, 142,1 %, 129,7 %га кўпайган бўлса, Қорақалпоғистон Республикаси, Навоий, Наманган ва Сирдарё вилоятларида

³⁶ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 11 июль “Олий ва ўрта махсус таълим соҳасида бошқарувни ислох қилиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5763-сон Фармони. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 11 июль “Олий ва ўрта махсус таълим тизимига бошқарувнинг янги тамойилларини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4391-сон Қарори.

мазкур кўрсаткич мос равишда 82,1 %, 80,4 %, 96,2 %, 88,2 %га камайган. Яъни, мазкур камайишлар тенденцияси юқорида келтирилган Президент Фармони ва Қарорининг ижроси асосида юзага келган.

Айни вақтда, мамлакатимизда “... **касб-хунар коллежларида йирик корхоналар ва кластерлар учун, шунингдек, меҳнат бозоридаги реал эҳтиёжни ҳисобга олган ҳолда, давлат-хусусий шериклик шартлари асосида ўрта бўғин мутахассислар ва ишчи касблар бўйича кадрлар тайёрлашни ташкил қилиш**”³⁷ чора-тадбирлар режаси ишлаб чиқилган.

Мамлакатимизда меҳнат ресурсларидан самарали фойдаланиш, малакали касб-хунар кадрлари сифат таркибини яхшилаш ва меҳнат бозорининг эҳтиёжига мувофиқ узлуксиз таълим тизимининг сифат ва самарадорлигини ошириш ҳамда меҳнат бозорининг рақобатбардошлигини таъминлаш ҳамда КҲТМ тизимини тубдан такомиллаштириш ва таълим сифатини ошириш масалаларига алоҳида эътибор қаратилмоқда. Иқтисодий ривожланиш ва ижтимоий химоя ўзаро узвий боғлиқ тушунчалар бўлиб, уларни бир-биридан ажралган ҳолда тасаввур қилиб бўлмайтиди. 2020 йил – “**Илм, маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йили**”да ижтимоий соҳани янада ривожлантириш вазибалари улароқ касб-хунар коллежлари базасида “Жорий ўқув йилидан бошлаб мутлако янги профессионал таълим тизими йўлга қўйилиб, 340 та касб-хунар мактаби, 147 та коллеж ва 143 та техникум ташкил этиш...”, бунинг натижасида, “Кадрлар малакасини халқаро меҳнат бозори талабаларига мослаштириш мақсадида миллий малака тизими ишлаб чиқилади. Ушбу тизим 9 мингга яқин касблар бўйича кадрлар тайёрлаш имконини беради”. Шу билан бирга, Президент таъкидлаганидек: “...ижтимоий муаммоларни ҳал этишга оид тадбиркорлик ташаббусларини, айниқса, ёшлар ва аёллар тадбиркорлигини қўллаб-қувватлашга устувор аҳамият бериш зарур.”³⁸.

³⁷ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 13 майдаги “Меҳнат бозорида талаб юқори бўлган малакали кадрларни касбга тайёрлаш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 394-сон қарори. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2019. //www.lex.uz

³⁸ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. 2020 йил, 25 январь.

2.3.1-жадвал

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ худудларида касб-хунар коллежлари (КХК) ва уларни битирувчилари сонининг ўзгариши³⁹

Худудлар	Йиллар												2019 йилда							
	2010			2012			2014			2016			2018			2019			2010 йилга	
	КХК соли	битирув- чилар соли	КХК соли	битирув- чилар соли	КХК соли	битирув- чилар соли	КХК соли	битирув- чилар соли	КХК соли	битирув- чилар соли	КХК соли	битирув- чилар соли	КХК соли	битирув- чилар соли	КХК соли	битирув- чилар соли	КХК	битирув -чилар		
Ўзбекистон Республикаси	1290	371266	1317	476530	1325	461887	1354	442042	1347	423157	961	439025	74,5	118,2						
Қорақалпоғистон Республикаси	91	32446	91	31046	91	23428	91	23584	94	25378	73	26623	80,2	82,1						
<i>Вилоятлар:</i>																				
Андижон	117	33426	117	47484	117	48057	117	44238	119	40072	82	42051	70,1	125,8						
Бухоро	80	21117	80	27230	80	25692	80	26688	81	26213	80	28279	100,0	133,9						
Жиззах	74	16036	75	19273	75	18232	75	19279	76	18887	58	21425	78,4	133,6						
Қашқадарё	125	31032	130	42297	136	45045	144	47666	138	48567	124	49630	99,2	159,9						
Навоий	47	16419	47	19666	47	15956	47	12809	46	13624	27	13203	57,4	80,4						
Наманган	106	34853	108	42423	108	40691	110	37936	109	34824	76	33539	71,7	96,2						
Самарқанд	156	45015	158	61238	158	59116	164	55365	162	52217	106	54127	67,9	120,2						
Сурхондарё	103	28378	115	43316	116	46477	119	41932	116	37598	58	40312	56,3	142,1						
Сirdарё	48	12287	47	12622	47	11873	46	11562	49	10514	46	10835	95,8	88,2						
Тошкент	116	30984	121	38383	121	39865	126	36947	122	35396	94	33774	81,0	109,0						
Фарғона	141	42096	143	60402	144	60965	145	57001	148	51333	81	54594	57,4	129,7						
Хоразм	86	27177	85	31150	85	26291	89	27035	87	28534	56	30633	65,1	112,7						

³⁹ Жадвал Ўзбекистон Республикаси Касб-хунар таълим маркази маълумотлари асосида ҳисобланган.

Бунинг учун аҳоли ва тадбиркорларга, микромолия хизматлари ва молиявий ресурсларга, давлат харидларига кенг йўл очиб берилиши керак. Бундай чоралар орқали одамларимизда **тадбиркор бўлишга иштиёқ ва ишонч ортади**, улар кўпроқ даромад олишга интиладиган бўлади. Шу билан бирга, ҳамма ҳам тадбиркор бўла олмайди. Шу сабабли бундай одамлар билан тизимли иш олиб бориб, уларни касбга қайта тайёрлаш орқали уларни муносиб иш жойи билан таъминлаш лозим. Ушбу мақсадлар учун ҳукуратимиз томонидан 700 миллион доллар жалб қилиниши кўзда тутилмоқда.

Юқори адекватликка эга эконометрик моделларни ва уларга тегишли амалий дастурлар пакетларини қўллаш асосида Ўзбекистон Республикаси вилоятлари кесимида касб-хунар таълими муассасалари (КХТМ) ва уларнинг битирувчилари қисқа муддатли прогнози аниқланди (2.3.2-жадвал).

2.3.2-жадвал маълумотларидан кўриниб турибдики, қисқа муддатли прогнози даврида КХТМ ва уларнинг битирувчилари сони республикаимиз ва вилоятлар бўйича юқоридаги Президент Фармони ва Қарори асосида оптималлаштириш натижасида кескин камаяди, жумладан, республикаимиз қишлоқ ҳудудлари бўйича КХТМ ва уларнинг битирувчилари сони прогнозлаштирилаётган даврлар оралиғида мос равишда -257 ва -198336 бирликка камаяди. Мазкур камайиш тенденцияси деярли барча вилоятларга таъсир этади, хусусан, ушбу кўрсаткичлар Қорақалпоғистон Республикаси (- 19; - 7268), Бухоро (- 34; - 11592), Жиззах (- 19; - 8911), Қашқадарё (- 61; - 30362), Самарқанд (- 31; - 28249), Сурхондарё (- 35; - 32013) ва Тошкент вилоятларида (- 29; - 13302) сезиларли камайиши кутилмоқда. Бундай тенденциядан фақатгина Сирдарё вилояти мустасно, мазкур вилоятда прогноз даврида КХТМ ва уларнинг битирувчилари сони қишлоқ ва ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида ёшлар учун янги иш ўринларининг ташкил этилиши ва вилоят иқтисодийетини ривожлантириш бўйича махсус ҳукурат дастурларининг мавжудлиги туфайли (+11 та ёки + 7922) ошиш суръатлари кузатилиши мумкин.

**Ўзбекистон Республикаси қишлоқ ҳудудларида қасб-хунар
таълими муассасалари (КХТМ) ва уларнинг битирувчилари прогнози ⁴⁰**

Худудлар	2019 й. (ҳисобот йили)		Прогноз даври										2025 й.гилга нисбатан миклорий ўзгариш, +; -			
	КХК лари сони	лар сони	2020 й.		2021 й.		2022 й.		2023 й.		2024 й.		2025 й.		КХТМ лари сони	бити- рувчи- лар сони
			КХТМ лари сони	бити- рувчи- лар сони	КХТМ лари сони	бити- рувчи- лар сони	КХТМ лари сони	бити- рувчи- лар сони	КХТМ лари сони	бити- рувчи- лар сони	КХТМ лари сони	бити- рувчи- лар сони				
Ўзбекистон Республикаси	961	439025	696	158598	699	166528	701	208495	702	218319	704	229230	704	240689	257	- 198336
Қорақалпоғистон Республикаси	73	26623	54	10205	54	10715	54	16720	54	17556	54	18434	54	19355	- 19	- 7268
<i>Вилоятлар</i>																
Андижон	82	42051	69	11109	69	11664	69	22710	70	23846	70	25038	70	26290	-12	- 15761
Бухоро	80	28279	44	9056	45	9509	46	14415	46	15136	46	15893	46	16687	-34	- 11592
Жиззах	58	21425	38	7645	38	8027	39	10810	39	11351	39	11918	39	12514	-19	-8911
Қашқадарё	124	49630	61	19728	62	20714	62	16645	62	17477	63	18351	63	19268	-61	-30362
Навоий	27	13203	25	2440	25	2562	25	6810	25	7150	26	7507	26	7882	-1	-5321
Наманган	76	33539	63	16262	63	17075	63	18545	63	19472	63	20445	63	21467	-13	-12072
Самарқанд	106	54127	74	25291	75	26556	75	22355	75	23473	75	24646	75	25878	-31	-28249
Сурхондарё	58	40312	23	9826	23	10317	23	17170	23	7528	23	7904	23	8299	-35	-32013
Сirdarё	46	10835	57	5721	57	6007	57	16775	57	17014	57	17864	57	18757	+11	+ 7922
Тошкент	94	33774	65	16454	65	17277	65	17685	65	18569	65	19497	65	20472	-9	-13302
Фарғона	81	54594	77	17070	77	17924	77	24525	77	25751	77	27038	77	28390	-4	-26204
Хоразм	56	30633	46	7791	46	8181	46	13330	46	13996	46	14695	46	15430	-10	-15203

⁴⁰ Жадвал Ўзбекистон Республикаси Қасб-хунар таълим маркази маълумотлари асосида ҳисобланган.

Ҳозирги вақтда ҳар бир минтақа иқтисодиёти томонидан талаб этиладиган йўналишлар бўйича малакали ишчи кадрлар ва мутахассисларнинг зарур сифат ва миқдорий жиҳатдан тайёрла-нишини таъминлашнинг шартлар сифатида **ёшларнинг мотивациясини ва касбга йўналтирилишини бошқаришнинг самарали механизмларини ишлаб чиқиш зарурати** мавжуд. Касб-ҳунар таълимининг мазмуни билан меҳнат бозоридаги талабнинг таркибини тадқиқ этиш ўртасида боғлиқлик ҳосил қилиш, шу билан бирга мактаб ўқувчиларини касбга йўналтириш тизимини такомил-лаштириш зарур. Бунга ишчи касблар ва мутахассисликларни оммалаштириш ва уларнинг нуфузини оширишга йўналтирилган чора-тадбирларни амалга ошириш ҳамда касб-ҳунар таълими муас-сасалари тармоғининг ҳудудий тақсимланишини мақбуллаштириш орқали эришиш лозим.

Касб-ҳунар таълим муассасалари базасида иккинчи мутахас-сислик касбларига ўқитишнинг **афзалликлари** қуйидагилардан иборат:

Биринчидан, ёшларнинг иш билан бандлигини таъминлаш имконияти кўпаяди:

– академик лицейларни тамомлаб олий таълим муассасаларига ўқишга кира олмаган ҳамда олдинги йилларда умумтаълим мактаблари 11-синфларини тамомлаган ва касбга эга бўлмаган ёшларни касбга ўқитиш орқали иш билан бандлигини таъминлаш кўрсаткичи ортади;

– иккинчи мутахассислик олиш орқали битирувчиларни ўз мутахассисликлари бўйича иш билан бандлигини таъминлаш кўрсаткичи ортади;

– меҳнат бозорида малакали мутахассислар салмоғи ошади;

– ҳудудларда янги очилаётган ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш корхоналарининг ўрта махсус маълумотли кадрларга бўлган эҳтиёжлари қондирилади.

Иккинчидан, кадрлар тайёрлаш самарадорлигини ошириш ва ижтимоий муҳитни янада яхшилашга хизмат қилади:

– республиканинг барча ҳудудларида (айниқса, чекка ҳудуд-ларда) кўшимча таълим хизматларини кенгайтириш имконини яратади;

– нуфузли касб-хунар коллежларида (тиббиёт, темир йўл, банк ва ҳ.к) ўқишга бўлган юқори талабнинг пасайишига хизмат қилади;

– маълум бир муддатдан кейин касбни ўзгартиришга имконият пайдо бўлади;

– иқтисодиётнинг турли тармоқларига мансуб корхона ва муассасаларда узоқ муддатдан бери ишлаётган, амалий иш тажрибасига эга бўлган, бироқ номутахассис кадрларни ўз мутахассисликлари бўйича қайта ўқитиш имконияти яратилади;

– ҳудудларда янги корхоналарнинг ишга тушиши билан мутахассис кадрларга бўлган эҳтиёжларни қисқа муддатларда ва етарли миқдорда тайёрлаб бериш имконияти юзага келади.

Учинчидан, касб-хунар коллежларида моддий-техника базани кучайтириш ва иқтисодий, маънавий муҳитни янада яхшилашга хизмат қилади:

– касб-хунар коллежларининг мавжуд ўқувчи ўрни, ўқув-лаборатория ва замонавий техника билан жиҳозланган устахоналаридан фойдаланиш самарадорлиги ортади;

– касб-хунар коллежларида ишлаб топилган бюджетдан ташқари маблағлар коллежнинг моддий-техника базасини янада яхшилаш ва таълим сифатини ошириш имконини беради;

– таълим муассасасида ўқийётган етим, ногирон ўқувчиларни ҳамда кам таъминланган оила фарзандларини, фаолият кўрсатаётган педагог ва ходимларни ижтимоий-иқтисодий қўллаб-қувватлаш учун моддий манбаа яратилади.

Касбий таълим соҳасида ўрта махсус маълумотли ишчи-кадрлар ва мутахассисларни тайёрлаш бўйича давлат буюртмаларининг илмий жиҳатдан асосланишини таъминлаш муҳим ҳисобланади.

Ҳозирги кунда ёш ишчи кучига таклифга нисбатан касб-хунар таълими ривожланиши ва касбий-малакавий тузилманинг шаклланишида қуйидагилар устувор ҳисобланади:

- касбий таълим ривожланишининг тезкорлиги, иқтисодиётга муносабатлар бўйича ёш ишчи кучларининг касбий-малакавий тузилмасини шакллантириш;

- аҳолининг таълимга нисбатан индивидуал эҳтиёжлари ва мамлакат иқтисодиёти манфаатлари ҳисоб-китобининг бир вақтда олиб борилиши;

- касбий таълим ва аҳолининг иш билан бандлиги соҳасида мажбурият ва ваколатларнинг аниқ белгиланганлиги;

- корхона ва касб-хунар таълим муассасалари ўртасида мустаҳкам алоқаларни ўрнатиш ва ҳ.к.

Бизнинг фикримизча, Ўзбекистон Республикасида **“Қишлоқ жойларда ишчи кадрлар тайёрлаш дастури”**ни ишлаб чиқиш ва қабул қилиш вақти келди. Бу дастурнинг асосий мақсади мамлакат қишлоқ жойларнинг ижтимоий-иқтисодий соҳасини меҳнат ресурслари билан таъминлашда касб-хунар таълимининг самарадорлигини ошириш учун зарур шарт-шароитлар ва механизмларни шакллантиришдан иборат бўлади.

Корхоналар ва касб-хунар коллежлари дастурнинг асосий иштирокчилари ҳисобланади. “Қишлоқ жойларда ишчи кадрлар тайёрлаш дастури”да мактаб битирувчиси давлат имтиҳонини топшириш натижаларисиз ўқишга кириш имконияти, таълим муассасасини тугатганидан кейин кафолатли ишга жойлашиш, қўшимча стипендия, ҳақ тўланадиган амалиёт каби имтиёзларга эга бўлишини ақс эттириш лозим.

Дастурнинг асосий вазифалари куйидагилардан иборат бўлиши лозим:

- малакали ишчи кадрларни тайёрлашнинг ягона тизимини шакллантириш жараёнининг меъёрий-ҳуқуқий таъминотини яратиш;

- қишлоқ иқтисодиётининг малакали кадрларга бўлган эҳтиёжлари бўйича комплекс прогнозларни ишлаб чиқиш;

- касблар ва мутахассисликлар таркибини қишлоқ жойлари ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг асосий омиллари, демографик вазият ва миграцион сиёсатни ҳисобга олувчи иқтисодиётнинг малакали кадрларга бўлган эҳтиёжлари комплекс прогнозларига мувофиқлаштириш;

- ишчи кадрларни тайёрлашни бошқаришнинг давлат-жамоатчилик тизимини ривожлантириш;

- ижтимоий шерик ҳисобланган қишлоқ жойлардаги корхоналар ва касб-хунар коллежлари ҳамкорлигининг таълим муассасаларининг инвестициявий жозибадорлигини ошириш учун ша-

роитлар яратишни ўз ичига оловчи истикболли шакллари
ривожлантириш;

– етакчи муҳандислик олий таълим муассасаларини қўшган
ҳолда техника соҳасининг узлуксиз касб-хунар таълими тизимини
шакллантириш;

– ўқувчиларнинг касб-хунар ва ижтимоий мавқеини лойиҳа-
лаштириш, мустақил фикрлаш ва фаолият кўрсатиш қобилият-
ларини шакллантириш тизимини ривожлантириш;

– касб-хунар таълими муассасаларини замонавий юқори техно-
логияли асбоб-ускуналар ва ахборот технологиялари билан
жихозлаш;

– замонавий дарсликлар ва ўқув қўлланмаларини нашр қилиш
режасини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш.

Шунингдек, дастур вазифаларида иқтисодийнинг касбий-
малакавий кесимда малакали меҳнат ресурсларига бўлган эҳтиёж-
лари ўрта ва узоқ муддатли прогнозларининг мунтазам ишлаб
чиқилиши белгиланиши шарт. Қишлоқ жойлардадаги корхоналар
ва ташкилотлар эҳтиёжларининг ривожланиши прогнозига эга
бўлмасдан туриб касб-хунар таълими муассасаларининг мутахас-
сисларни тайёрлаб чиқариш таркиби ва меҳнат бозори талаблари-
нинг таркибини бир-бирига мувофиқлаштириб бўлмайди. Бундан
ташқари, аҳолини касбга йўналтиришнинг самарали тизими, ушбу
соҳада ижтимоий шерикликни ривожлантириш, иш берувчиларни
мунтазам таълим жараёнига жалб этиш бўйича вазифаларни
ифодалаш зарур.

“Қишлоқ жойларда ишчи кадрлар тайёрлаш дастури” касб-
хунар таълими тизимига малакали ишчи кадрлар ва мутахас-
сисларни тайёрлаш учун иш берувчиларнинг ишчи кучига бўлган
эҳтиёжлари ҳақидаги буюртмаларига асосланган тўлақонли давлат
буюртмасини тиклашга бўлган уринишини рўёбга чиқарадиган
дастур ҳисобланади.

“Қишлоқ жойларда ишчи кадрлар тайёрлаш дастури” корхона
билан коллеж ўртасида **«Иш берувчи билан касб-хунар таълими
муассасаси ўртасида касб-хунар маълумотига эга бўлган
мутахассисларни тайёрлаш тўғрисида»** икки томонлама
шартноманинг тузилишини назарда тутиши лозим.

Шундай қилиб, “Қишлоқ жойларда ишчи кадрлар тайёрлаш дастури” доирасида битирувчиларни тақсимлашнинг самарали тизими ташкил этилади. Қишлоқ жойлардаги корхона олдида битирувчини ишга жойлаштириш учун жавобгарлик фақат битирувчининг зиммасида бўлмаслиги керак. Албатта, таълим муассасалари битирувчилар учун кафилликни ўз зиммасига олишни хоҳлашмайди, улар учун ўқишга қабул қилиш йиллик режасининг бажарилишини таъминлаш (шу жумладан, иш берувчилар ёрдамида) муҳим.

Бизнинг назаримизда, коллежлар битирувчиларининг самарали тақсимланишини таъминлаш мақсадида касб-ҳунар таълими маркази таркибида биз юқорида кўриб чиққан ҳолатлардан суғурталанишни таъминловчи марказ ташкил этилиши керак, бу, бир томондан, иш берувчининг ўқувчининг ўқиш ва амалиёт ўташ вақтидаги харажатларнинг реал қопланишини кафолатлайди, иккинчи томондан, касб-ҳунар таълими тизими ва иш берувчиларнинг битирувчиларни айнан малакали ишчилар ва мутахассисларни тайёрлаш буюртмачилари бўлган корхоналарга ишга жойлаштиришдан ўзаро манфаатдорлигини таъминлайди.

Одатда, **ижтимоий шерикликни** қуйидаги шакллар орқали амалга оширилиши учун шароитлар яратиш зарур:

– ўқувчиларнинг қишлоқ жойлардаги корхоналар, ташкилотлар, реал иш ўринларида ишлаб чиқариш амалиётини ташкил этиш;

– ишлаб чиқариш таълими ўқитувчилари ва усталарининг малакасини ошириш, билимларини янгилаш мақсадида уларнинг иш ўринларида стажировка ўташи;

– ўқувчилар билан қишлоқ жойлардаги корхоналар мутахассислари иштирокида назарий ва амалий машғулотлар ўтказиш;

– янги ишлаб чиқариш технологияларига мувофиқ ўқув-дастурий ҳужжатларни биргаликда ишлаб чиқиш;

– мутахассислар тайёрлаш сифатини таҳлил қилиш ва биргаликда баҳолаш, диплом лойиҳаларини экспертизадан ўтказиш.

Касб-ҳунар таълими муассасалари билан бундай ўзаро ҳамкорлик иш берувчиларга пировардида кадрларни танлаб олиш ва фирма ичида ўқитишни ташкил этиш харажатларини ҳамда “ёллашдаги хатолар” такрорланишини камайитириш, ишлаб

турган ходимларнинг билимларини таълим муассасалари базасида самарали янгилаш имконини беради.

Республикамиз қишлоқ жойлардаги КХТМда **касб-хунарларга ўқитиш тизимини ривожлантириш ва такомиллаштириш бўйича қуйидаги асосий чора-тадбирларни** амалга ошириш мақсадга мувофиқ:

- қишлоқ жойларда эҳтиёж юқори бўлган, бевосита қишлоқ хўжалиги билан боғлиқ касбларга касб-хунар коллежлари базасида тўлов-контракт асосида иккинчи мутахассислик касбларига ўқитишни йўлга қўйиш;

- қишлоқ жойларда тақчил касблар, мутахассисликлар ва уларга эришиш имкониятлари, минтақа иқтисодиётини ривожлантириш прогнозлари, давлат дастурларининг бажарилиши, ушбу дастурларда иштирок этиш шартлари ва уларнинг келгусида амалга оширилиши тўғрисидаги ишончли маълумотлардан иборат ягона ахборот маконини шакллантириш;

- қишлоқ жойлардаги оммавий ва кўп қаватли турар-жой иморатлари солинган кўплаб аҳоли пунктларида касб-хунар таълими дастурларини амалга оширувчи муассасалар тақчиллигини бартараф этиш;

- қишлоқ ҳудудларидаги КХТМ таълимнинг сифати, ресурслар билан таъминланганлик, юқори технологияли асбоб-ускуналар билан жиҳозланганлик даражаси бўйича фарқларни бартараф этиш;

- қишлоқ жойлардаги КХТМда истиқболли технологияларни эгаллаган, замонавий қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришида иш тажрибасига эга бўлган ишлаб чиқариш таълими усталари, амалий фанлар ўқитувчиларига бўлган тақчилликни бартараф этиш;

- қишлоқ меҳнат бозори (ҚМБ)ни таҳлил қилишнинг касб-хунар маълумотли малакали ишчи ва мутахассисларни тайёрлаш бўйича минтақавий буюртмаларни прогноз қилиш ва режалаштириш;

- қишлоқ иш берувчиларини ишчи кадрлар ва мутахассисларни тайёрлашни ташкил этиш тизимига яқинлаштириш, у орқали коллежлар ўқувчиларнинг ишлаб чиқариш амалиётлари ўташини таъминлаш;

- қишлоқ ёшлари меҳнатидан фойдаланувчи, шунингдек КХТМнинг моддий-техника базасини ривожлантиришга маблағлар

сарфловчи қишлоқ жойлардаги корхоналар ва ташкилотларга солиқ имтиёзларини бериш;

- ҚМБ ва КХТМ тизимининг фаолият кўрсатишини мувофиқлаштириш, қишлоқ ёшлари меҳнат ресурсларини таклиф қилишнинг самарали касбий-малакавий таркибини шакллантириш муаммоларини ҳал этилишига бизнесни, иш берувчиларни КХТМ билан ҳамкорлик қилишга жалб этиш;

Республикамиз қишлоқ жойларидаги КХТМ тизимини ривожлантиришнинг мазкур чора-тадбирларини амалга оширилиши мамлакатимиз қишлоқ ҳудудларида қишлоқ иктисодиётининг ўрта махсус маълумотли малакали ишчи-кадрлар ва мутахассисларга бўлган эҳтиёжини янада **тўлиқроқ хамда сифатлироқ қондирилишини** таъминлайди.

III-БОБ. ҚИШЛОҚ АЁЛЛАРИНИ ИШ БИЛАН БАНДЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ СТРАТЕГИК ЙЎНАЛИШЛАРИ

3.1. Қишлоқ хўжалигида аёллар учун янги иш жойлари ташкил етишнинг яқин истиқболлари

Иқтисодий инқирозлар кучайиб бораётган глобаллашув шароитида тобора ўсиб бораётган аҳолининг қишлоқ жўжалик маҳсулотлари билан таъминланишида **қишлоқ аёлларининг ўрни салмоқлидир**. Қишлоқдаги хотин-қизлар меҳнат фаолияти туридан қатъий назар аҳоли фаровонлиги, турмуш даражасининг ошишида ижтимоий-иқтисодий фаол иштирок этади.

Ривожланаётган давлатларда қишлоқ аёллари тахминан 43,0 % ни ташкил этиб, аҳолини озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашдек муҳим стратегик вазифани амалга оширишда ҳиссаси катта. Аксарият қишлоқ аёлларининг турмуш тарзи қишлоқ хўжалиги ва табиий ресурсларга бевосита боғлиқ бўлиб, таъминланиш даражасига кўра, турмуш фаровонлигини белгилаб беради.

Дунё давлатларида аҳоли турмуш фаровонлиги ошиб бораётганлигига қарамай, бир миллиарддан ортиқ киши ҳаёт учун ўта ноқулай бўлган шароитларда, озиқ-овқат тақчиллигида яшамоқда. Жуда кўп давлатларда қишлоқ жойларда камбағаллик шаҳарларига нисбатан анча юкори. Осиё ва Саҳрои Кабирнинг жанубий қисмида жойлашган давлатлардаги 2,5 млрд.дан ортиқ аҳоли учун асосий манба ҳисобланган майда хўжаликлар томонидан қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг қарийб 80,0 % ишлаб чиқилади⁴¹.

Аёл-фермерлар эркак-фермерлар каби ишбилармон ва уд-дабурон бўлишлари мумкин, лекин ҳар доим ҳам уларда эркаклар билан тенг шароитлар мавжуд эмас, моддий-техника, кредит ресурслари, ер, сув ва бошқа кўплаб имкониятлардан фойдаланиш борасида **ҳанузгача аёллар имконияти пастлигича қолмоқда**.

⁴¹ <https://www.un.org>

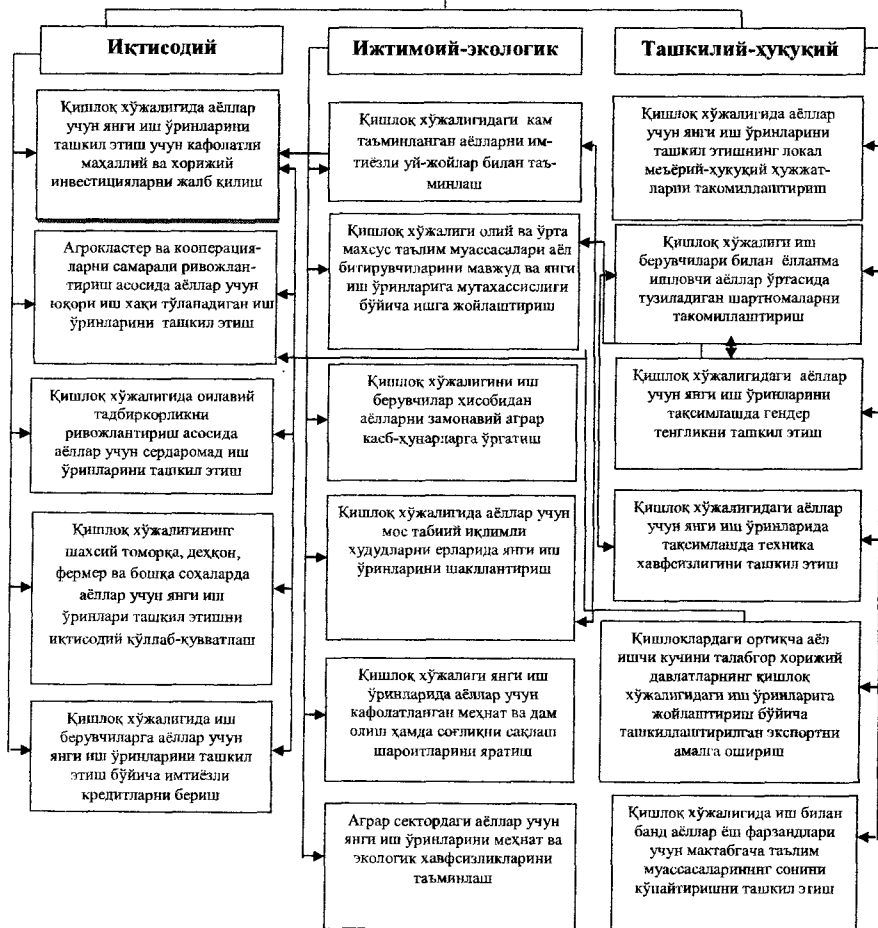
Дунё бўйича камбағал аҳолининг 76,5 % қишлоқларда яшашини инобатга олиб, аёллар учун қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариш соҳаларида янги иш ўринларини ташкил этиш ва улардан фойдаланиш имкониятларини кенгайтириш орқали дунёда камбағаллик даражасини камайтириш мумкин. Шунинг учун республикада аёллар учун қишлоқ хўжалигининг нисбатан янги соҳаларида иш ўринларини ташкил этиш ва улардан унумли фойдаланиш катта стратегик ижтимоий-иқтисодий аҳамиятга эга.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг “Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020-2030 йилларга мўлжалланган стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5853-сон Фармонида асосан, мазкур стратегиянинг асосий мақсади - қишлоқ хўжалиги ва озиқ-овқат тармоғининг рақобатбардошлигини оширишга қаратилган ислохотларни янада чуқурлаштиришда давлат сиёсатини тубдан такомиллаштиришга йўналтирилган бўлиб, қуйидаги **устувор йўналишларни** қамраб олади: аҳолининг озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш, қулай агробизнес муҳитини ва қўшилган қиймат занжирини яратиш, инвестициявий жозибадорликни ошириш, **қишлоқ аҳолиси иш билан бандлигини оширишга эришиш**, кадрлар салоҳиятини ошириш⁴².

Юқорида қайд этилган қишлоқ аҳолисини иш билан бандлигини оширишга эришиш учун унинг асосий қисмини ташкил этган меҳнатга лаёқатли аёллар учун **қишлоқ хўжалигида янги иш ўринларини ташкил этишни миқдор жиҳатдан қўпайтириш ва сифат кўрсаткичларини яхшилаш лозим**. Бунга эса қишлоқ жойлардаги асосий иқтисодий, ижтимоий-экологик ва ташкилий-ҳуқуқий омиллар бевосита таъсир кўрсатади (3.1.1-расм).

⁴² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 23 октябрда “Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020-2030 йилларга мўлжалланган стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5853-сон Фармони. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 24.10.2019 й., 06/19/5853/3955-сон.

Қишлоқ хўжалигида аёллар учун янги иш ўринлари ташкил этишнинг асосий омиллари

3.1.1- расм. Қишлоқ хўжалигида аёллар учун янги иш ўринлари ташкил этишнинг асосий омиллари ва уларнинг ўзаро боғлиқлиги⁴³.

⁴³ Муаллифлар томонидан ишлаб чиқилган.

Қишлоқда аҳоли ва меҳнат ресурсларининг ўсиш суръатлари янги иш ўринлари ташкил этиш ва иқтисодиётнинг ривожланиш суръатларига нисбатан юқорилиги қишлоқ хўжалигида аёллар учун янги иш ўринлари ташкил этишнинг асосий омилларини чуқур илмий-амалий тадқиқот этишни тақазо қилади. Қишлоқ хўжалигида аёллар учун янги иш ўринлари ташкил этишнинг асосий **иқтисодий омиллари орасида қишлоқ хўжалигида шахсий томорқа, деҳқон, фермер ва бошқа соҳаларида аёллар учун янги ўринларини ташкил этишни** иқтисодий қўллаб-қувватлаш алоҳида ўрин эгаллайди.

Бизнингча, қишлоқ хўжалигида шахсий томорқа, деҳқон, фермер ва бошқа соҳаларида аёллар учун янги ўринларини ташкил этиш кичик агро-бизнеснинг таркибий элементини қўллаб-қувватлашга хизмат қилади. Айниқса, шахсий томорқа хўжалиги катта бўлмаган капиталга таяниши ва оила аъзоларининг меҳнатига асосланишини эътироф этадиган бўлсак, ундаги меҳнатнинг оила аъзолари ўртасида тақсимланиши ёлланма ишчиларга бериладиган ҳақни тежашни таъминлайди. Шахсий томорқа, деҳқон, фермер ва бошқа соҳаларида етиштириладиган маҳсулотни оиланинг ўзи хусусий мулкдор сифатида тасарруф этади ҳамда ундан келган даромад оила эҳтиёжларини қондиришга ва кўшимча даромад топишга йўналтирилади. Мазкур хўжаликлар кичик агро-бизнеснинг тури сифатида туркумлашда ундан келадиган даромаднинг оила учун аҳамиятига эътибор қаратиш керак, бу нафақат оиланинг эҳтиёжларини қондириши, балки шу билан бирга кўшимча даромад ҳосил этиб, пул капиталининг шаклланишига асос яратади, шу орқали кенгайтирилган такрор ишлаб чиқариш қарор топади.

Агрокластер ва кооперацияларни самарали ривожлантириш асосида аёллар учун юқори иш ҳақи тўланадиган иш ўринларини ташкил этиш қишлоқ хўжалиги бирлашмалари, фермер ва деҳқон хўжаликларининг қайта ишлаш саноати корхоналарни (шу жумладан кластерларни) ривожлантириш ва рағбатлантириш бўйича тадбирларни янги босқичга кўтаради.

Шунингдек, қишлоқ хўжалигида аёллар учун янги иш ўринларини ташкил этиш учун кафолатли маҳаллий ва хорижий инвестицияларни жалб этиш мақсадида тараққий этган молиявий бозорлар, қулай ишбилармонлик муҳити, ишлаб чиқарувчиларни

қўллаб-қувватлаш ва ишлаб чиқариш-сотиш занжирларини ривожлантиришга қаратилган иқтисодий чораларни кўриш талаб этилади. Қишлоқ хўжалигида инвестицияларни бошқариш самарадорлигини баҳолашнинг мустақил мониторинги ҳамда баҳолаш структураси, тизими ва механизмлари мавжуд эмас. Бу эса қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқарувчилари томонидан мақбул қишлоқ хўжалиги ва экологик амалиёт (GAEP), мақбул ишлаб чиқариш амалиёти (GMP) ва бошқа стандартларга риоя этилишини рағбатлантириш учун шарт-шароитларни ривожлантиришга маълум маънода салбий таъсир кўрсатади. Бундан ташқари, илмий-тадқиқот, таълим ва ахборот-маслаҳат хизматларини кўрсатишни ўзаро боғлайдиган қишлоқ хўжалигига оид билим ва ахборотларни тарқатиш бўйича самарали тизимнинг йўқлиги соҳани илмий асосда ривожлантиришдаги энг жиддий тўсиқлардан бири бўлиб қолмоқда. Ҳозирда **илмий-тадқиқотлар учун** давлат инвестициялари даражаси қишлоқ хўжалиги умумий бюджетининг 0,2 фоизини ташкил этади, илм-фан ва ишлаб чиқариш ўртасидаги ўзаро алоқаларнинг самарали механизмлари мавжуд эмаслиги қишлоқ хўжалигида аёллар учун янги иш ўринларини ташкил этиш учун кафолатли маҳаллий ва хорижий инвестицияларни жорий қилишнинг амалий-услубий тадқиқотларига сезиларли даражада таъсир кўрсатади.

Ижтимоий инфратузилма субъектлари қишлоқ аҳолисининг турмуш даражасини белгилайдиган уй-жой қурилиши қишлоқ аҳолисининг ҳар томонлама ривожланишига ижобий таъсир этувчи бошқа соҳаларни ўз ичига олган ва боғловчи тизим сифатида фаолият кўрсатгани учун ҳам **ижтимоий-экологик омиллар** орасида қишлоқ хўжалигидаги кам таъминланган аёлларни имтиёзли уй-жойлар билан таъминлаш асосий ўринни эгаллайди.

Шу ўринда таъкидлаш керакки, қишлоқ хўжалигида аёллар учун янги иш ўринларини ташкил этишнинг **локал меъёрий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш** муҳим ўрин тутати. Иқтисодий ислохотлар шароитида институционал ўзгаришларни амалга оширишда, фаолият кўрсатаётган иқтисодиётнинг ривожланиш қонуниятларини билиш, уни модернизация қилиш механизмларини танлаш ва хавф-хатарнинг олдини олишнинг самарали воситаси зарур. Расмий қоидалар бир кечадаёқ сиёсий қарорлар ёрдамида ўзгартирилиши мумкин бўлгани ҳолда, норасмий

меъёрлар жуда секин ўзгаради. Норасмий қоидалар асрлар давомида қарор топган урф-одатлар, ҳатти-ҳаракатлар меъёрлари, миллий менталитетдан ташкил топган. Улар вақти келиб ушбу жамият учун мажбурий бўлган расмий қоидалар даражасига кўтарилиши ёки уларни қарор топишига таъсир кўрсатган шарт-шароитларнинг ўзгариши натижасида йўқ бўлиб кетиши мумкин. Шу нуқтаи назардан, аграр ислохотларнинг институционал асоси янги иқтисодий институтларнинг мулк, ишлаб чиқариш ва бошқаришнинг иқтисодий-ҳуқуқий шаклларни такомиллаштиришни талаб қилади.

Қишлоқ хўжалигида аёллар иш билан бандлигининг юқори даражасида эмаслиги мазкур соҳада самарали агротехнологик ечимлар жорий этилиши ва янги иш ўринлари ташкил этишнинг паст даражасини кўрсатади. Айниқса, бу борада аёлларнинг иш билан бандлиги муаммоси ва унинг ечимини асословчи ижтимоий-иқтисодий механизмларнинг аҳамиятини кўрсатиш мақсадга мувофиқ. Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини барқарор ривожлантиришга бевосита таъсир кўрсатувчи асосий иқтисодий, ижтимоий, табиий ва ташкилий омиллардан иш ўринларини яратишда ҳисобга олиш лозим.

Қишлоқ хўжалиги маҳсулотини ишлаб чиқариш тузилмасини диверсификация қилиш, маҳсулотни етиштириш, ташиш, унга ишлов бериш, уни қайта ишлаш, қадоқлаш, ҳам ички бозорда, ҳам ташқи бозорда истеъмолчиларга сотишнинг ресурсларини тежайдиган технологияларини жорий этиш, шу асосда аграр сектордаги аёллар учун янги иш ўринларини экологик хавфсизлигини таъминлаш зарур.

Республикамизда бозор иқтисодиёти шароитида фермер хўжалигида маҳсулот ишлаб чиқариш ва унинг самарадорлигини ошириш ҳамда соҳада экспорт имкониятларини шаклланишини тезлаштириш учун қуйидаги босқичларни амалга ошириш зарур:

- қишлоқ хўжалиги хусусан мева-сабзавот маҳсулотларини фермер хўжаликлари ва уларнинг кооперативлари орқали бевосита экспорт қилишини рағбатлантириш борасидаги ҳуқуқий меъёрий асосларни такомиллаштириб бориш;

- қишлоқ хўжалигида етиштирилган маҳсулотларнинг бозорини талаб ва таклиф ўзгаришига мос равишда тартибга солиш тизимини ишлаб чиқиш ва жорий этиш.

Мамлакатимизда ҳам аҳолининг чорвачилик маҳсулотларига бўлган эҳтиёжини қондириш, бозорларда гўшт, суг, тухум, балиқ ва бошқа маҳсулотлар кўпайишини таъминлаш устувор вазифалардан бири бўлиб ҳисобланади. Мева-сабзавотчилик ва чорвачиликка ихтисослашган оилавий корхоналарни ташкил этиш ҳамда корхона аъзоларининг тадбиркорлик қобилиятига таянган ҳолда фаолият олиб боришлари қишлоқ хўжалигида яратиладиган маҳсулот ҳажмининг ортиши, **бу эса ўз навбатида қишлоқ хўжалигида иш ўринларини кўпайишига** олиб келади. Шу нуқтаи назардан қишлоқ хўжалигида аёллар учун янги иш ўринлари ташкил этиш муаммоларини тадқиқ этиш заруриятининг илмий ва амалий аҳамияти, биринчидан, қишлоқ хўжалигидаги таркибий ислоҳотлар, иккинчидан ижтимоий меҳнат муносабатларини тартибга солиш эҳтиёжи кучайганлиги билан изоҳланади.

Қишлоқ хўжалигида аёллар учун иш ўринларини кенгайтириш, мавжудларини модернизация қилиш уларни иш билан бандлигини оширишга олиб келади. Аввало, қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришида иш билан банд бўлган барча аёлларнинг асосий ва айланма воситалардан самарали фойдаланиш жараёнидаги меҳнат муносабатларини тўғри шакллантирилиши, малакалари, маъсулиятлари оширилиши тақазо этилади. Шунингдек, уларда мулкка эгалик қилиш ҳиссини реал шакллантириш ва мулкдан самарали фойдаланиш манфаатдорлик юксалишини таъминлашига амалда ишонч уйғотиш керак. Бу уларнинг меҳнатлари онгли ва мақсадга мувофиқ фаолият кўрсатишига олиб келади. Қишлоқ хўжалигида аёллар учун иш жойларини ташкил этишнинг **ўзига хос хусусиятлари** айниқса, етарли тажрибага эга бўлмаган, қишлоқ меҳнат бозорига кириб келаётган ёш қизларни иш билан таъминлаш имкониятини яратади ва уларнинг ақлий ва жисмоний қобилиятларини осон, тез юзага чиқаришга замин яратиб, хусусий мулкка эгалик ҳисси бор имкониятларни ишга солишга ундайди.

Қишлоқ хўжалигининг асосий талаби, маҳсулот ишлаб чиқаришдаги амалларни бажаришда ахборотларни шакллантириш ва тизимлаштиришдан иборат. Булар техникавий ва дастурий

воситаларга, ахборот тизимлари ва технологияларига бўлган талабни шакллантиради. Шу нуқтаи-назардан қишлоқ хўжалиги соҳаларида **аёллар учун бўш иш ўринлари бўйича ахборотларни ўз вақтида етказилиши чора-тадбирларини белгилаш** рақамли иқтисодиётга ўтиш шароитида ахборот технологияларини жорий қилиш ва ривожлантириш ҳозирда муҳим масалалардан ҳисобланади.

Ҳозир қишлоқ хўжалигига саноатни олиб кириш, замонавий технологияга эга бўлган кичик корхоналарни очиш ҳисобига аёллар учун янги иш ўринларини ташкил этиш устувор вазифа ҳисобланади.

Қишлоқ иқтисодиётидаги ижобий таркибий ўзгаришлар қишлоқ хўжалигида аёллар учун ташкил этилган иш ўринлари миқдорини ўсишига олиб келди (3.1.1-жадвал).

3.1.1-жадвалдан кўринадики, қишлоқ хўжалигида янги ташкил қилинган иш ўринлари сони 2019 йилда 94,2 мингтани ташкил қилиб, шундан 61,6 мингтаси қишлоқ аёллари учун мўлжалланган. Аёллар улушининг таҳлил йилларида ўзгаришига эътибор қаратасак, 2019 йилда 2010 йилга нисбатан 106,3 % гача ўсиб борган.

3.1.1-жадвал

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигида аёллар учун ташкил этилган иш ўринлари, минг дона⁴⁴

№	Кўрсаткичлар номи	2010 й.	2015 й.	2017 й.	2019 й.	2019 йилда 2010 йилга нисбатан, (%)
1	Янги иш ўринлари-жами, шу жумладан:	78,2	79,5	81,5	94,2	120,4
1.1	аёллар учун	48,1	49,4	51,6	61,6	128,1
1.1.1	аёллар улуши, %	61,5	62,2	63,3	65,4	106,3

Қишлоқ аёлларининг айниқса, меҳнат бозорига биринчи бор кириб келаётган қизларнинг мутахассислиги бўйича ишга

⁴⁴ Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлар вазирлиги маълумотлари асосида муаллифлар томонидан тайёрланган.

жойлаштиришда қишлоқ хўжалиги соҳалари бўйича иш билан бандлигини таъминлашнинг аниқ тартибларини белгилаш орқали уларнинг иш ўринларидаги қўнимлигини таъминлаш ҳамда бу борада иш берувчилар маъсулликни ошириш, иш вақтидан унумли фойдаланиш, самарали меҳнатни ташкил қилиш тизимини такомиллаштириш имконини беради. Бундай воситалар эса қишлоқ аёлларининг мамлакатимиз ижтимоий-иқтисодий ҳаётида тўлақонли иштирок этишлари, қишлоқ хўжалиги соҳаларида самарали иш билан бандликларини таъминлаш имконини беради.

Қишлоқ хўжалигида аёллар учун янги иш ўринларини ташкил этиш бўйича амалга оширилаётган ижобий чора-тадбирлар амалга оширилишига қарамасдан, бу борада хали **жиддий муаммолар мавжуд**. Аграр соҳа ўз хусусиятлари—қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг мавсумийлиги, серсоҳалиги, табиий омилларнинг таъсири, қўл меҳнати салмоғининг юқорилиги ва ҳоказолар билан аёллар ишчи кучларидан фойдаланишга жиддий таъсир кўрсатади. Айти пайтда тармоқда меҳнат унумдорлиги пастлиги, капиталнинг табиий тузилмаси оқилона эмаслиги учун қишлоқ хўжалиги **аёллар ишчи кучининг йирик истеъмолчиси** ҳисобланади. Қишлоқ аёллари ўртасида иш билан банд бўлмаганлар даражаси шаҳардагига нисбатан юқори бўлишига қарамай, қишлоқ хўжалик ишлари авжига чиққан вақтда ишчи кучи тақчиллиги, айниқса сезилади. Бу эса ўз навбатида, қишлоқ аёллар ишчи кучини қишлоқ хўжалиги ишларига жалб қилишни моддий ва маънавий рағбатлантирувчи иқтисодий ва ижтимоий механизмларни жорий этиш зарурлигини билдиради.

Қишлоқ иқтисодиётидаги таркибий ўзгаришларнинг асосий белгиларидан бири янги иш жойларини ташкил этиш бўлиб, ишсизлик даражасини камайтириш, биринчи навбатда, иш кучи тақлифидан келиб чиққан ҳолда **қишлоқ хўжалигининг янги соҳаларида иш ўринлари яратишга** боғлиқдир. Янги иш ўринларини ташкил этиш ўзига хос тизими яратилган бўлиб, улар инвестиция дастурлари, маҳаллийлаштириш, ишлаб чиқаришни модернизациялаш ва технологик қайта жиҳозлаш тармоқ дастурлари, тадбиркорликни ривожлантириш ҳисобига яратилмоқда. Бизнингча, қишлоқ хўжалигида аёллар учун янги иш жойларини ташкил этишда **худудий хусусиятлар ва йўналишларни инобатга олиш лозим**.

Шу ўринда қишлоқ хўжалигида аёлларнинг иш билан бандлигини иқтисодий тартибга солиш механизмига боғлиқ ҳолда таснифлашни мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз. Бундан келиб чиққан ҳолда эътироф этиш керакки, аёлларнинг айниқса, қишлоқ хўжалигини **биринчи бор кириб келаётган қизларнинг мутахассислиги бўйича ишга жойлаштиришда** аниқ тартибларни белгилаш орқали уларнинг ўз иш ўринларидаги қўнимлигини таъминлаш ҳамда бу борада иш берувчилар, нодавлат нотижорат ташкилотлари маъсуллигини ошириш, меҳнатни ташкил қилиш ва бошқаришнинг айнан аёллар манфаатига қаратилган механизмларни такомиллаштириш мақсадга мувофиқ. Бу эса аграр сектордаги аёлларни манзилли қўллаб-қувватлаш, улар орасида ишсиз ва ижтимоий-иқтисодий фаол бўлмаганлар билан яқка тартибда иш олиб бориш, иш билан бандликка қўмаклашиш ҳамда тадбиркорликни ривожлантириш имконини беради.

Мамлакатимизда қишлоқ хўжалигининг нисбатан янги соҳаларида-кластерларида ва кооперацияларида, ҳамда катта ишлаб чиқариш салоҳиятларига эса шахсий томорқа, деҳқон, фермер ва бошқа хўжаликларида қулай агробизнес муҳитли аёллар учун янги иш ўринларини ташкил этиш миқдорини ўсиши қишлоқ иқтисодий-тини тараққиётига бевосита ижобий таъсир этади (3.1.2-жадвал).

3.1.2-жадвал

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалиги соҳаларида аёллар учун янги иш ўринларини ташкил этилиши ва уларда ишловчиларнинг прогнози⁴⁵

№	Қишлоқ хўжалиги соҳалари номи	Кўрсаткичлар ва уларнинг ўлчов бирликлари	2019 й. (ҳисобот)	Прогноз даври						2025 й. да 2019 йилга нисбатан, +/-
				2020 й.	2021 й.	2022 й.	2023 й.	2024 й.	2025 й.	
I.	Қишлоқ хўжалиги бўйича - жами, шу жумладан:	янги иш ўринлари, дон	61 032	63 521	66 751	69 152	72 567	78 567	81 604	+20 572
		Ишловчилар, киши	57 795	60 545	75 456	78 756	80 578	85 485	89 864	+32 069

⁴⁵ Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлар вазирлиги маълумотлари асосида муаллифлар томонидан ҳисобланган.

1.1.	Кишлоқ хўжалиги кластерлари бўйича жами, шундан:	янги иш ўринлари, дона	39 444	41 4469	43 739	45 865	48 457	50 521	52 227	+12 783
		Ишловчилар, киши	43 389	45 457	47 568	50 120	52 456	55 420	57 513	+14 124
1.1.1	Пахтачилик-тўқимачилик	янги иш ўринлари, дона	19 801	21 327	22 750	23 453	24 425	25 450	26 218	+6417
		Ишловчилар, киши	21 781	22 921	23 420	24 453	25 451	27 087	28 872	+7091
1.1.2	Ғаллачилик	янги иш ўринлари, дона	1499	1501	1624	1698	1754	1825	1985	+486
		Ишловчилар, киши	1649	1775	1858	1924	1986	2047	2185	+536
1.1.3	Чорвачилик	янги иш ўринлари, дона	5917	6242	6613	7057	7286	7545	7834	+1917
		Ишловчилар, киши	6508	68546	7101	7545	7947	8358	8627	+2119
1.1.4	Мева-сабзавотчилик	янги иш ўринлари, дона	10255	1095	1127	1185	1234	1287	13579	+3324
		ишловчилар, киши	11 285	11 765	12 324	13 015	13 975	14 245	14 953	+3668
1.1.5	Ипакчилик	янги иш ўринлари, дона	789	805	875	910	975	1001	1045	+256
		ишловчилар, киши	866	894	926	975	1005	1047	1150	+284
1.1.6	Балиқчилик	янги иш ўринлари, дона	592	614	657	687	704	768	783	+191
		ишловчилар, киши	654	685	714	745	776	827	863	+209
1.1.7	Агротуризм	янги иш ўринлари, дона	384	398	404	425	469	513	522	+138
		ишловчилар, киши	432	464	486	514	537	554	575	+143
1.1.8	Доривор ўсимликлар	янги иш ўринлари, дона	197	204	224	235	247	257	261	+64
		ишловчилар, киши	217	228	234	245	258	267	288	+71
1.2.	Кишлоқ хўжалиги кооперациялари	янги иш ўринлари, дона	1849	1946	2075	2125	2247	2350	2448	+599
		ишловчилар, киши	2034	2175	2214	2386	2457	2547	2696	+662

1.3.	Қишлоқ хўжалиги нинг шахсий томорка деҳқон, фермер ва бошқа хўжаликлари	янги иш ўринлари, дона	20 399	21 254	22 457	23 578	24 432	25 475	26 929	+6530
		ишловчилар, киши	22 372	23 457	24 576	25 512	26 245	28 536	29655	+7283

3.1.2 - жадвалдан кўриниб турибдики, яқин келажакда республикамиз қишлоқ хўжалиги соҳаларида аёллар учун жами янги иш жойларини ташкил этилиши 133,7 % га, қишлоқ хўжалиги кластерлари бўйича эса 132,3 % га ошади. Шундан, пахтачилик-тўқимачилик кластерида ташкил этиладиган янги иш ўринлари сони 2025 йилга бориб 132,4 %, ғаллачиликда 132,0 %, ипакчиликда ташкил этиладиган иш ўринлари сони ҳам 132,0 % га ошади.

3.1.3-жадвал ва 3.1.4 жадвалларда Ўзбекистон Республикасининг меҳнат ресурслари билан кўп таъминланган ва кам таъминланган айрим туманларидаги қишлоқ хўжалиги соҳаларида аёллар учун янги иш ўринлари ва уларда ишловчиларни прогнози келтирилган. Қишлоқ хўжалиги бўйича жами янги иш ўринлари сони ҳудудий жиҳатдан бир-биридан фарқланади, жумладан, (2019 йилда) меҳнат ресурслари билан кўп таъминланган Самарқанд вилоятининг Пастдарғом тумани бўйича 400, Ургут тумани бўйича 387 минг донани ташкил қилган бўлса, бу кўрсаткич мутаносиб равишда Қашқардарё вилояти Китоб туманида 320, Пастдарғом туманида эса 310 мингтани ташкил қилган. 2025 йилга бориб, Самарқанд вилояти Пастдарғом туманида 515, Ургут туманида 457 минг дона, Қашқадарё вилоятининг Китоб туманида 381, Шаҳрисабз туманида эса 370 минг донага тенг бўлади. Шу жумладан, 2019 йилда аёллар учун янги иш ўринлари сони Самарқанд вилоятининг Пастдарғом туманида 260 мингдан 2025 йилда 362 минг донагача, Ургут туманида эса бу кўрсаткич мутаносиб равишда 443 мингдан 523 минг донагача ошиб боради.

Ўзбекистон Республикасининг меҳнат ресурслари билан кўп таъминланган айрим туманлардаги қишлоқ хўжалиги соҳаларида аёллар учун янги иш ўринлари ва уларда ишловчиларни прогнози⁴⁶

№	Қишлоқ хўжалиги соҳалари номи	Курсаткичлар ва уларнинг ўлчов-бирликлари номи	Самарқанд вилояти				Қашқадарё вилояти							
			Пастдарғом тумани		Уرғут тумани		Китоб тумани		Шахрисабз тумани					
			2019 й. (хисобот)	Прогноз даври 2020 йил	2019 й. (хисобот)	Прогноз даври 2020 йил	2019 й. (хисобот)	Прогноз даври 2020 йил	2019 й. (хисобот)	Прогноз даври 2020 йил				
I	Қишлоқ хўжалиги бўйича-жами, шу жумладан:	янги иш ўринлари, дона	400	458	515	387	422	457	320	351	381	310	340	370
		ишловчилар, киши	458	528	589	443	483	523	366	401	435	354	389	423
1.1	Аёллар учун жами, шундан:	янги иш ўринлари, дона	260	311	362	252	287	322	208	238	267	202	231	260
		ишловчилар, киши	298	361	415	288	328		238	272	305	230	264	298
1.1.1	Қишлоқ хўжалиги кластерлари	янги иш ўринлари, дона	159	199	238	191	202	212	127	154	176	123	147	171
		ишловчилар, киши	182	228	274	176	213	250	145	173	201	152	173	194

⁴⁶ Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлар вазирлиги маълумотлари асосида муаллифлар томонидан ҳисобланган.

1.1.2	Қишлоқ хўжалиги кооперациялари	янги иш ўринлари, дона	10	16	22	10	15	19	8	12	16	8	12	16
		ишловчилар, киши	12	19	25	12	17	21	10	15	19	14	18	21
1.1.3	Қишлоқ хўжалигининг шахсий томорка, дехкон, фермер ва бошқа хўжалик-лари	янги иш ўринлари, дона	91	97	102	88	89	90	73	74	75	71	72	73
		ишловчилар, киши	104	110	116	100	103	106	83	84	85	64	74	83

3.1.4-жадвал

Ўзбекистон Республикасининг меҳнат ресурслари билан кам таъминланган айрим туманлардаги қишлоқ хўжалиги соҳаларида аёллар учун янги иш ўринлари ва уларда ишловчиларни прогнози⁴⁷

№	Қишлоқ хўжалиги соҳалари номи	Курсаткичлар ва уларни ўлчов бирликлари	Қорақалпоқiston Республикаси						Жиззах вилояти					
			Беруний тумани			Элликкальта тумани			Зарбдор тумани			Пахтакор тумани		
			2019 йил ҳисобот	Прогноз даври 2020 йил	2025 йил	2019 йил ҳисобот	Прогноз даври 2020 йил	2025 йил	2019 йил ҳисобот	Прогноз даври 2020 йил	2025 йил	2019 йил ҳисобот	Прогноз даври 2020 йил	2025 йил
Г	Қишлоқ хўжалиги бўйича-жами, шу жумладан:	янги иш ўринлари, дона	285	358	431	236	287	337	149	184	219	119	166	213
		ишловчилар, киши	326	409	492	270	328	385	170	210	250	136	190	243
1.1	Аёллар учун-жам, шундан:	янги иш ўринлари, дона	196	260	323	165	209	253	104	134	164	83	122	160
		ишловчилар, киши	228	299	369	189	239	289	119	153	186	96	140	183
1.1.1	Қишлоқ хўжалиги кластерлари	янги иш ўринлари, дона	129	176	223	108	142	175	69	91	113	55	83	110
		ишловчилар, киши	150	203	255	127	164	200	78	103	128	63	94	124
1.1.2	Қишлоқ хўжалиги кооперациялари	янги иш ўринлари, дона	8	14	19	7	11	15	4	7	10	3	7	10
		ишловчилар, киши	11	17	23	10	15	19	7	11	14	5	10	14
1.1.3	Қишлоқ хўжалигининг шахсий томорка, дехкон, фермер ва бошқа хўжалик-лари	янги иш ўринлари, дона	59	70	81	50	57	63	31	36	41	25	33	40
		ишловчилар, киши	67	79	91	52	61	70	34	39	44	28	37	45

⁴⁷ Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлар вазирлиги маълумотлари асосида муаллифлар томонидан ҳисобланган.

Қишлоқ хўжалиги кластерларида ҳам мазкур кўрсаткич Самарқанд вилоятининг танлаб олинган объектлари Пастдарғом туманида 159 мингдан 239 минг донагача, Ургут туманида эса 191 мингдан 212 минг донагача кўпайтирилади (3.1.3-жадвал).

Меҳнат ресурслари билан кам таъминланган айрим туманлардаги қишлоқ хўжалиги соҳаларида аёллар учун янги иш ўринлари ва уларда ишловчиларни прогнози Қорақалпоғистон Республикаси Бегуний туманида 2019 йилда 196 минг донадан 2025 йилда 323 минг донагача, Элликқалъа туманида эса мутаносиб равишда 165 мингдан 253 минг донагача, Жиззах вилоятининг Зарбдор туманида 104 мингдан 164 минг донагача, Пахтакор туманида эса 83 мингдан 160 минг донага кўпайтирилади (3.1.4-жадвал).

Қишлоқ хўжалигида аёллар иш билан бандлигини таъминлашнинг ҳозирги кундаги ва яқин истиқболдаги энг муҳим йўналиши – қишлоқ хўжалигида банд бўлган аёлларни меҳнатга қайта тақсимлаш, иқтисодиётнинг бошқа тармоқ ҳамда соҳаларига улардаги ортиқча ишчи кучининг сафарбарлигини оширишдир. Бунинг учун қишлоқ жойларда фермер, деҳқон, томорқа хўжалиги, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик, хизмат кўрсатиш ва сервис соҳаси, қишлоқ туризми ва ишлаб чиқариш инфратузилмасини ривожлантириш талаб этилади.

Қишлоқ хўжалигида кейинги йилларда **сабзовот ва полиз, кўчат экиш ва етиштириш, пиллачилик каби соҳаларида аёллар учун янги иш жойларини ташкил этишга** алоҳида эътибор берилмоқда. Бу борада Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 26 апрелдаги “Фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгалари фаолиятини такомиллаштириш бўйича кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарорига асосан Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ҳузуридаги бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасининг туман (шаҳар) бўлимлари томонидан меҳнат дафтарчасига берилиши ва меҳнат стажига қўшилиши қишлоқ аёллари учун янги имкониятлар очилишига сабаб бўлди.

Қишлоқ жойларда шахсий томорқа хўжалигида кўп ва ёш болалик аёллар учун янги иш ташкил этилиши оила эҳтиёжларини қондиришларида муҳим даромад манбаига айланишига эришиш лозим. Алоҳида таъкидлаш жоизки, оилавий тадбиркорликнинг аҳамияти иқтисодий фаолиятни рағбатлантириш орқали белгила-

ниши зарур. Бунинг учун эса қишлоқ иқтисодиёти бозор инфра-тузилмасини ривожлантириш, самарали агромаркетинг ва агрологистика тузилмаларини шакллантириш, экспортни рағбатлантирувчи чора-тадбирларни ишлаб чиқариш ва тадбиқ этиш, айниқса, арзон ва замонавий агротехника воситалари ва қайта ишлаш технологияларини қўлланилишига кенг устуворлик бериш зарур. Шулар орқали қишлоқ хўжалигида **кичик бизнес ва оилавий тадбиркорликни ривожлантириш негизида кўплаб янги ўринларини ташкил этишга эришилади.** Қишлоқ хўжалигида оилавий тадбиркорликни кенг ривожлантириш ва бу соҳа учун янги шароитлар яратишга барча имкониятларимизни сафарбар этиш зарур. **“Ҳар бир оила – тадбиркор”** дастури доирасида ўз бизнесини бошлаётган оилаларга мазкур йилда 5,9 триллион сўм имтиёзли кредитлар ажратилиши белгиланган.

Бизнинг фикримизча, қишлоқ хўжалигида аёллар учун янги иш ўринлари ташкил этишни яқин истиқболда прогноз кўрсаткичларга эришиш учун қуйидаги асосий иқтисодий, ижтимоий ва ташкилий чора-тадбирларни амалга ошириш мақсадга мувофиқдир:

– қишлоқ хўжалиги соҳаларида аёллар учун янги иш ўринларини ташкил этишни кўпайтириш учун кафолатланган инвестицион маблағларнинг асосий қисмини йўналтирилиши асосида ҳудудий дастурларни ишлаб чиқиш ва уларнинг ижроларини таъминлаш;

– аграр секторнинг нисбатан янги пахта-тўқимачилик, балиқчилик, ипакчилик, чорвачилик, мева-сабзавотчилик, агротуризм ва доривор ўсимликлар кластерларида каби сердаромад ва кафолатланган аёллар учун зарурий меҳнат қилиш шароитларига эга янги иш ўринларини ташкил этиш миқдорини ошириш учун иш берувчиларга имтиёзли солиқ ва кредит ставкаларини тақдим этиш;

– катта туристик салоҳиятлар ва тарихий объектларга эга қишлоқ ҳудудларида туристларни қишлоқ хўжалик маҳсулотлари, миллий ҳунармандчилик товарлари билан танишиш ва экологик тоза озик-овқатларни тановул қилиши ҳамда сифатли дам олишни таъминлашини таъминлаш мақсадида шакллантирилган агротуризм кластери объектларида янги иш ўринларининг аёллар учун нисбатан кўпроқ ташкил этиш ва уларни иш берувчилар томонидан

имтиёзли малака ошириши ва қайта тайёрланишини амалга ошириш;

– қишлоқ хўжалигининг нисбаган янги соҳаларида аёллар иш ўринлари самарали фаолият кўрсатиши учун унумли маҳаллий ва хорижий экинларни навлари, зотдор чорвачилик ва балиқчилик турлари билан таъминланган ҳолда давлат ва маҳаллий хокимиятлар томонидан ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш воситалари ҳамда молиявий маблағлар билан таъминловчи ташкилотларнинг фаолиятлари тизимли назорат қилиш ва тартибга солиш;

– кўп соҳалик қишлоқ хўжалиги кооперациялари ва фермер хўжаликларида аёллар учун янги иш ўринларини ташкил этиш микдорини ошириш учун қишлоқ хўжалигига яроқли ер майдонларини ажратишнинг шаффоф тизимини яратиш, ердан фойдаланувчилар ҳуқуқларини кафолатлайдиган механизмларни амалиётга татбиқ этиш;

– қишлоқ хўжалигининг шахсий томорқа, дехқон, фермер ва бошққа соҳаларида аёллар учун янги иш ўринлари ташкил этишни кўпайтиришни молия-кредит, агрокимё, агросервис, агрологистика ва бошқа хизматлар фаолиятларини сифатли ташкил этиш асосида ташкилий-иқтисодий қўллаб-қувватлаш;

– аграр соҳадаги янги ва мавжуд иш ўринларида аёллар учун меҳнат қилиш объектларини ва дам олиш шароитларини белги-ланган меъёрлар асосида ташкил қилиш, ҳамда меҳнат, техника, ва табиий-экологик хавфсизликларни таъминлаш.

3.2. Яқин келажақда қишлоқ аёллари учун ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида янги иш жойларини ташкил этиш

Бутун дунёга хавф солган COVID-19 короновирус пандемияси ва унинг таъсирида қилинган турли чекловлар оқибатида аҳолининг иш билан бандлик даражасини ошириш ҳамда унга таъсир этувчи омилларни бошқаришда меҳнат бозоридаги ўзгаришлар тенденцияларини ўрганиш муҳим ҳисобланади. Жаҳон иқтисодиёти ривожланишининг бугунги босқичидаги ижтимоий-иқтисодий муносабатларнинг ривожланиши билан бандлик ҳолати

ва унинг шакллари бандликка анъанавий ёндашувлардан сезиларли даражада фарқланиб бормоқда.

Жаҳон банки ҳисоботларидаги иш билан банд дунё аҳолисининг алоҳида мезонлар бўйича таҳлили⁴⁸ – бандларнинг 61 %и норасмий бандлардан иборатлиги, 52 %игина меҳнатига ҳақ тўланувчи бандлар қанлиги, 26 % бандлар аҳолининг ўта ва ўртача қашшоқ қисмини ташкил этиши тўғрисидаги маълумотлар меҳнат бозоридаги бандлик ҳолатини ўрганиш ва таҳлил этиш асосида уни тартибга солиш ҳамда **янги иш ўринларини ташкил этиш ва иш билан бандликнинг замонавий хусусиятларини етарли даражада ҳисобга олиш лозимлигини кўрсатмоқда.**

Бир қатор халқаро институтлар, жумладан, Жаҳон банки, Халқаро валюта фонди 2020 йилда жаҳон иқтисодиёти риволанишининг пасайишини прогноз қилмоқда, карантин муддатларининг чўзилиши туфайли ушбу прогнозлар гобал ишлаб чиқариш ҳажмларининг янада пасайиши тарафига ўзгармоқда. Глобал иқтисодий тизимнинг бир қисми бўлган Ўзбекистон иқтисодиётига ҳам мазкур омиллар таъсир қилмоқда, бу эса, ўз навбатида, ушбу ҳолатнинг салбий таъсирларини юмшатиш бўйича самарали олдини олувчи чоралар кўриш талаб қилади. Бундай шароитда миллий иқтисодиётнинг ҳаёт учун муҳим ҳисобланган тармоқларини кўллаб-қувватлаш ва уларнинг барқарорлигини таъминлаш ҳамда пандемия таъсирида меҳнат бозоридаги бандлик ҳолати ва аҳолининг даромадлари даражасига ва айниқса қишлоқ аҳолиси иш билан бандлигига алоҳида эътибор қаратиш зарур.

Ушбу ҳолатлар пандемия шароитида мамлакатимизда меҳнат бозори ва унинг инфратузилмасини мутаносиб ривожланишини таъминлаш, ишсизлик даражасини камайтириш масаласига алоҳида эътибор қаратишни тақозо этади. Шу ўринда яқин келажакда **қишлоқ аёллар учун ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида янги иш жойларини ташкил этиш масалаларини ўрганиш мақсадга мувофиқ.**

Иш ўринларини ташкил этиш ва кадрлар тайёрлашга давлат буюртмасининг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

48 World Employment and Social Outlook: Trends 2019 International Labour Office – Geneva: ILO, 2019, pp. 5-6.

- мутахассислар тайёрлашнинг олдиндан белгиланган касбий-малака тузилмаси ҳамда иш топишда қийинчиликларга учраётган ва меҳнат бозорида тенг шароитларда рақобат қила олмаётган банд бўлмаган шахсларни ишга жойлаштиришга бўлган эҳтиёжларини инобатга олиб, таълим муассасалари битирувчиларини кафолатли ишга жойлаштириш учун мақсадли иш ўринларини ташкил этишни таъминлаш;

- меҳнат бозоридаги мутахассисларга олдиндан белгиланган эҳтиёжни

ҳисобга олиб, таълим муассасалари томонидан кадрлар тайёрлашнинг прогноз кўрсаткичларини аниқлаш йўли билан кадрлар тайёрлаш тузилмасини мақбуллаштириш⁴⁹.

Янги иш ўринларини ташкил этувчи тадбиркорлик субъектлари фаолиятини рағбатлантириш мақсадида қуйидаги чора-тадбирлар белгиланган:

- туман ва шаҳарларда янги иш ўринлари ташкил этишни назарда тутувчи кичик ва мини лойиҳаларни амалга ошириш учун энг кам иш ҳақининг 500 бараваригача бўлган миқдорда 3 йиллик муддатга, 6 ойлик имтиёзли давр билан;

- Ўзбекистон Республикаси Марказий банки қайта молиялаштириш ставкасининг 50 фоизи миқдоридаги фоиз ставкаси, шу жумладан, тижорат банкининг ажратиладиган кредит ставкасининг 50 фоизи миқдоридаги маржа билан микрокредитлар ажратиш;

- қишлоқ туманларида, бундан аҳоли сони 5 минг кишидан кўп бўлган аҳоли пунктлари мустасно, сартарошхона хизматларини, якка тартибдаги буюртмалар бўйича қийим тикиш хизматларини, пойабзал таъмирлаш хизматларини кўрсатиш бўйича фаолиятни ташкил этган, якка тартибдаги тадбиркорларни 2023 йил 1 июлгача барча турдаги солиқлар тўлашдан озод этиш;

⁴⁹Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 28 октябрдаги “Меҳнат бозорининг жорий ва истиқболдаги эҳтиёжларини ҳисобга олиб иш ўринларини ташкил этиш ва кадрлар тайёрлаш давлат буюртмасини шакллантириш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида”ги қарори. // Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 31.10.2017 й., 09/17/877/0190-сон.

• якка тартибдаги тадбиркорларни ҳар бир ёлланган ходимга тўланадиган қатъий белгиланган солиқни тўлашдан озод этиш;

• юридик шахс ташкил этмаган ҳолда оилавий тадбиркорлик субъектларига 3 нафаргача доимий ишчиларни ёллашга, улар билан меҳнат шартномаси тузишга, шунингдек, меҳнатга лаёқатли ёшга тўлган бошқа яқин қариндошларини, шу жумладан, меҳнатга лаёқатли ёшга тўлган болалари ва невараларининг эр-хотинларини, меҳнатга лаёқатли ёшга тўлган ака-укалари ва опа-сингилларини, уларнинг эр-хотинларини юридик шахс ташкил этмаган ҳолда оилавий тадбиркорлик субъекти иштирокчилари сифатида жалб этиш ҳуқуқини бериш;

• иш берувчиларга – аҳоли бандлигига қўмаклашиш марказларининг йўлланмаси бўйича ишга қабул қилинган аҳолининг ижтимоий эҳтиёжманд қатламларига мансуб ходимлар шу жумладан, ногиронлиги бўлган шахсларни касбга қайта ўқитиш ва уларнинг малакасини оширишга сарфланадиган харажатларни молиялаштиришга ҳар бир ходим учун энг кам иш ҳақининг 3 баравари миқдорида тўланиши.

Юқорида келтирилган имтиёزلардан кўриниб турибдики, қишлоқ аҳолисининг шу жумладан, аёлларнинг иш билан бандлик даражасини меҳнат бозорида иш билан бандликнинг эгилувчан, ўз-ўзини иш билан бандлигини таъминлаш ва ноқишлоқ ҳўжалиги тармоқларида **иш билан бандлик шакллари**ни ривожлантириш асосида ошириш мақсадга мувофиқ.

Қишлоқ аёлларини иш билан таъминлашнинг ҳозирги кундаги ва яқин истикболдаги энг муҳими йўналиши – қишлоқ ҳўжалигида банд бўлган меҳнатга лаёқатли аёлларни қайта тақсимлаш, ноқишлоқ ҳўжалиги тармоқларига йўналтириш, иқтисодиётнинг бошқа тармоқ ҳамда соҳаларига улардаги ортиқча ишчи кучининг сафарбарлигини оширишдир. Бунинг учун қишлоқ жойларда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик, хизмат кўрсатиш ва сервис соҳаси, қишлоқ туризми ва ишлаб чиқариш инфратузилмасини ривожлантириш талаб этилади.

Худудий меҳнат бозорларини ўзаро боғлиқ ҳолда ривожлантириш жараёни янги мослашувчан тартибга солиш механизми шаклланиши билан белгиланиб, бу қишлоқ аёл ишчи кучига талаб қўлами ва таркиби ўзгаришига мос равишда касб-

малака кўрсаткичларини такомиллаштиришни талаб этади. Қишлоқ аёллари иш билан бандлигини таъминлашга кўмаклашишни тартибга солиш воситалари ҳамда кадрлар тайёрлаш, қайта тайёрлаш, янги иш ўринларини яратишни кўзда тутувчи **махсус дастурларни белгилаб беради**. Мазкур дастурлар янги иш ўринларини уларнинг ўсиб бораётган сифат хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда яратиш асосида меҳнат қилиш соҳасини ҳар томонлама кенгайтиришни назарда тутаяди. Шу ўринда қишлоқ аёллари учун иш ўринлари яратишнинг боришининг солиштирма таҳлил амалга оширилди (3.2.1-жадвал).

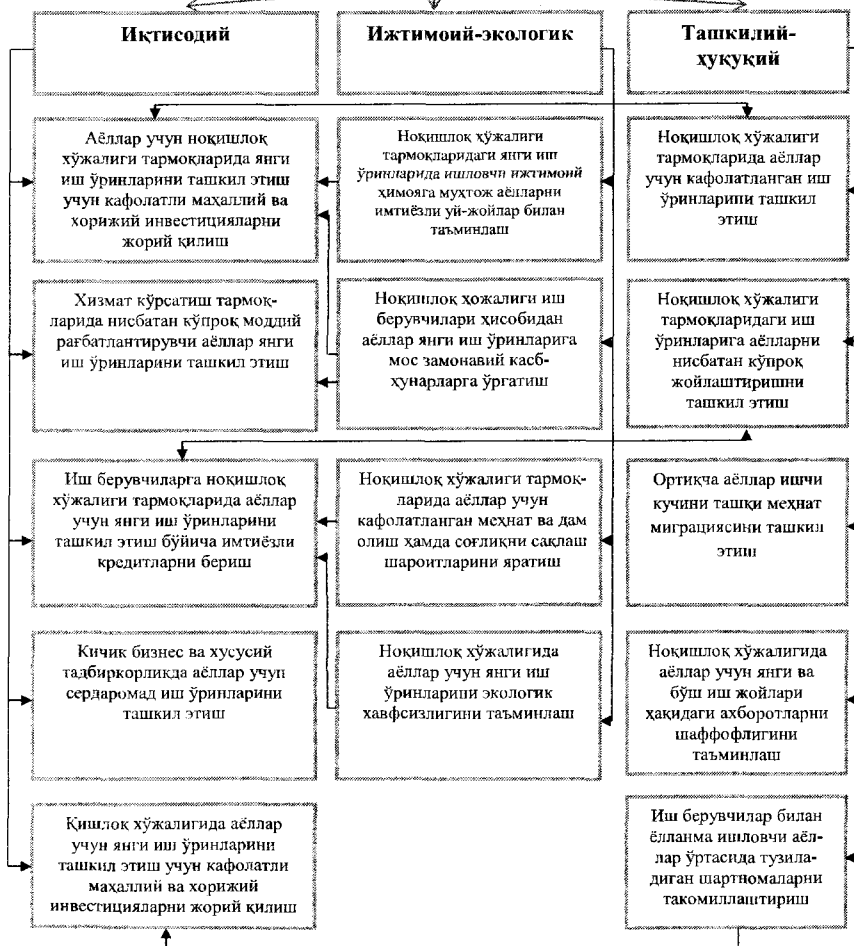
3.2.1-жадвал

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ ҳудудларида қишлоқ аёллари учун янги иш ўринларини ташкил этишни ўзгариши, дона⁵⁰

№	Ҳудудлар номи	2017 йил	2019 йил	2019 йилда 2017 йилга нисбатан, %
I	Ўзбекистон Республикаси бўйича- жами, шу жумладан:	143174	150288	105,0
1.1	Қорақалпоғистон Республикаси	9591	9917	103,4
1.2	Андижон вилояти	12766	13242	103,7
1.3	Бухоро вилояти	12031	13236	110,0
1.4	Жиззах вилояти	8695	9406	108,2
1.5	Қашқадарё вилояти	10524	11639	110,6
1.6	Навоий вилояти	9657	9918	102,7
1.7	Наманган вилояти	10836	11244	103,8
1.8	Самарқанд вилояти	11744	12102	103,0
1.9	Сурхондарё вилояти	11281	10924	96,8
1.10	Сирдарё вилояти	10039	10992	109,5
1.11	Тошкент вилояти	12660	13302	105,1
1.12	Фарғона вилояти	11584	12162	105,0
1.13	Хоразм вилояти	11763	12204	103,7

⁵⁰Жадвал муаллифлар томонидан Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари асосида тузилган.

Қишлоқ аёллари учун ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида янги иш ўринларини ташкил этишнинг асосий омиллари

3.2.1-расм. Қишлоқ аёллари учун ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида янги иш ўринларини ташкил этишнинг асосий омиллари ва уларни ўзаро алоқадорлиги.*

*Манба: муаллифлар томонидан тайёрланган.

3.2.1-жадвалдан кўриниб турибдики, қишлоқ аёллари учун яратилган иш ўринлари сони 2019 йилда 2017 йилга нисбатан 105,0 фоизни ташкил қилиб, ўсиш тенденцияси Сурхондарёдан ташқари республиканинг барча қишлоқ ҳудудларида кузатилади.

Қишлоқда кам ҳаражат ҳисобига янги иш ўринлари яратиш имконияти, йирик бизнес кириб бора олмайдиган бозор сегментларини эгаллай олиш қобилияти, айниқса, маҳаллий ресурс базаларини ўзлаштиришда жуда қулай шакл эканлигини кўрсатади.

Ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида янги иш жойларини даражасига таъсир этувчи **иқтисодий, ижтимоий-экологик, ташкилий-ҳуқуқий асосий омиллар** меҳнат бозоридаги аёл ишчи кучига талаб ва таклифнинг ўзгариши нуқати-назаридан тадқиқ қилинади (3.2.1-расм).

Иқтисодий омиллар гуруҳида аёллар учун ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида янги иш ўринларини ташкил этиш учун кафолатли маҳаллий ва хорижий инвестицияларни жалб қилиш етакчи ўрин эгаллаб, у инвестицион муҳитни яхшилайти ва иқтисодий ўсишни таъминлайди. Мазкур тармоқлардаги иш берувчиларга аёллар учун янги иш ўринлари ташкил этилиши бўйича имтиёзли кредитлар тақдим этиш муҳим иқтисодий аҳамиятга эга.

Кичик бизнес ва оилавий тадбиркорликни ривожлантириш асосида аёллар учун сердаромад иш ўринларини ташкил этиш тадбиркорликнинг бозор инфратузилмасини кенгайтириш ва иш билан бандликни оширишга олиб келади.

Ижтимоий-экологик омиллар гуруҳига кирувчи иш берувчилар ҳисобидан аёлларни замонавий касб-ҳунарларга ўргатиш касбий маҳорат ва малака даражасининг ошишини талаб қилувчи бандлик таркибининг трансформациялашувига бевосита таъсир кўрсатади.

Ташкилий-ҳуқуқий омиллар ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида аёллар учун кафолатланган иш ўринларини ташкил этиш, уларга аёлларни нисбатан кўпроқ ишга жойлаштиришга эришиши бевосита аёлларни меҳнатда фаол иштирокни таъминлашди.

Ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида янги иш ўринлари ва уларда иш билан банд бўладиган аёллар миқдорини аниқлаш юзасидан ҳисоб-китоблар 2019 йил ва 2020-2025 йиллар прогноз даври учун прогноз давр учун амалга оширилди (3.2.2-жадвал).

Қишлоқ ҳудудларида ноқишлоқ хўжалиги янги иш ўринлари сонининг истиқболдаги кўрсаткичларига эътиборимизни қаратсак, деярли барча тармоқларда ўсиш тенденцияси кутилмоқда.

3.2.2-жадвал бўйича таҳлилга кўра, республикамиз ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида аёллар учун жами **янги иш ўринларини** ташкил этилиши 2020-2025 йилларда эса 27866 тага ошади. Бу кўрсаткич миқдори қайта ишлаш саноатида-9142 тага, қурилиш ва қурилиш материаллари тайёрлаш саноати- да - 3798 тага, савдо ва умумий овқатланишда - 6820 тага, маиший хизмат кўрсатишда - 1142 тага, соғлиқни сақлашда - 1722 тага ортади.

Янги иш ўринларини ортиши асосида ноқишлоқ хўжалиги тармоқлари бўйича **иш билан бандлар** 2019 йилга 2020 йилда 102,0%, 2021 йилда 108,1 % га 2025 йилга бориб эса 133,9% гача ошиб бориши прогноз қилинди.

Бундан ташқари ишлаб чиқариш соҳасини модернизациялаш жараёни энди аёл ишчи кучларининг сифатига ва рақобатбардошлигига янги талаблар қўйиб бормоқда. Айниқса, қишлоқ аёлларининг ўта ҳаракатчан, кенг қамровли мутахассисликка эга бўлиши талаб этилади ва шулардан келиб чиққан ҳолда ҳали ишлатилмаган имкониятларни ҳудудий жиҳатдан таҳлил қилиш ва баҳолаш усулларини такомиллаштириш, қишлоқ аёллари ишсизлигини камайтириш истиқболларини баҳолашга қаратилиши лозим.

Меҳнат ресурслари билан кўп ва кам таъминланган танлаб олинган қишлоқ туманларида **ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида аёллар учун янги иш ўринлари ташкил этилиши** ва уларда **иш билан банд бўлишнинг қисқа муддатли прогнози аниқланди** (3.2.3 ва 3.2.4-жадваллар).

3.2.3-жадвалда ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида **аёллар учун янги иш ўринларини** ташкил қилиш Самарқанд вилоятининг танланган объектларида 2019 йилда 6155 тани ташкил қилиб, 2020 йилда бу кўрсаткич 7018 тага, 2025 йилда эса 8060 тага етади. Қашқадарё вилоятининг танлаб олинган ҳудудларида эса 2019 йилда 6055 тани ташкил қилиб, 2020 йилда бу кўрсаткич 6468 тага, 2025 йилда эса 7435 тага етади.

Ўзбекистон Республикасида ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида қишлоқ аёллари учун янги иш ўринлари ва уларда ишловчилар прогнози⁵¹

№	Ноқишлоқ хўжалиги тармоқлари номи	Қўрсаткичлар ва уларнинг ўлчов бирликлари	2019 й. (ҳисобот йили)	Прогноз даври						2025 йилда 2020 йилга нисбатан +/-
				2020 й.	2021 й.	2022 й.	2023 й.	2024 й.	2025 й.	
1	Ноқишлоқ хўжалиги тармоқлари бўйича жами, шу жумладан:	янги иш ўринлари, дона	87256	89001	92341	100002	106002	111302	116867	+ 27866
		ишловчилар, киши	95425	97334	103174	19364	115926	121722	127808	+ 30475
1.1	Қайта ишлаш саноати	янги иш ўринлари сони, дона	28626	29199	30950	32807	34776	36515	38340	+9142
		ишловчилар, киши	30296	30902	32756	34721	36805	38645	40577	+9675
1.2	Қурилиш ва қурилиш материаллари тайёрлаш саноати	янги иш ўринлари сони, дона	11894	12132	12860	13631	14449	15172	15930	+3798
		ишловчилар, киши	13261	13526	14338	15198	16110	16915	17761	+4235
1.3	Энергетика	янги иш ўринлари сони, дона	253	258	274	290	307	323	339	+81
		ишловчилар, киши	407	415	440	466	494	519	545	+130
1.4.	Транспорт ва алоқа	янги иш ўринлари сони, дона	3353	3420	3625	3843	4073	4277	4491	+1071
		ишловчилар, киши	3578	3650	3869	4101	4347	4564	4792	+1143

⁵¹ Жадвал муаллифлар ҳисоб-китоблари асосида тузилган.

1.5	Савдо ва умумий овқатланиш	янги иш ўринлари сони, дона	21356	21783	23090	24476	25944	27241	28603	+6820
		ишловчилар, киши	23302	23768	25194	26706	28308	29724	31210	+7442
1.6	Уй-жой коммунал хўжалиги	янги иш ўринлари сони, дона	1243	1268	1344	1425	1510	1586	1665	+397
		ишловчилар, киши	1440	1469	1557	1650	1749	1837	1929	+460
1.7	Маиший хизмат кўрсатиш	янги иш ўринлари сони, дона	3572	3643	3862	4094	4339	4556	4784	+1141
		ишловчилар, киши	3770	3845	4076	4321	4580	4809	5049	+1204
1.8	Соғлиқни сақлаш	янги иш ўринлари сони, дона	5127	5230	5543	5876	6228	6540	6867	+1637
		ишловчилар, киши	5391	5499	5829	6178	6549	6877	7220	+1722
1.9	Спорт ва ижтимоий таъминот	янги иш ўринлари сони, дона	1162	1185	1256	1332	1412	1482	1556	+371
		ишловчилар, киши	1430	1459	1546	1639	1737	1824	1915	+457
1.10	Маориф ва маданият	янги иш ўринлари сони, дона	8165	8328	8828	9358	9919	10415	10936	+2608
		ишловчилар, киши	9082	9264	9819	10409	11033	11585	12164	+2900
1.11	Молия, кредитлаш ва сугурта	янги иш ўринлари сони, дона	2165	2208	2341	2481	2630	2762	2900	+691
		ишловчилар, киши	3057	3118	3305	3504	3714	3899	4094	+976
1.12	Бошқа тармоқлар	янги иш ўринлари сони, дона	340	347	368	390	413	434	455	+109
		ишловчилар, киши	411	419	444	471	499	524	550	+131

Республикамизнинг меҳнат ресурслари билан кўп таъминланган танлаб олинган қишлоқ туманларида ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида **аёлларнинг иш билан бандлигини** прогноз даврида (2020-2025) йилларда Самарқанд вилоятининг Пастдарғом туманида – 16,4 % га, Ургут туманида – 23,7 % га, Қашқадарё вилоятининг Китоб ва Шаҳрисабз туманларида мос равишда – 11,2 % ҳамда 10,2 % га ошиши кутилмоқда.

Шу билан бирга, қайта ишлаш саноати бўйича аёллар иш билан бандлиги Самарқанд вилоятининг Пастдарғом туманида – 11,8 % га, Ургут туманида – 19,7 % га, Қашқадарё вилоятининг Китоб туманида – 10,8 % га, Шаҳрисабз туманида – 9,0 % га ўсиши яқин истикболда кутилмоқда.

Ҳизмат кўрсатиш тармоғи бўйича аёллар иш билан бандлиги Самарқанд вилоятининг Пастдарғом туманида – 19,1 % га, Ургут туманида – 15,3 % га, Қашқадарё вилоятининг Китоб ва Шаҳрисабз туманларида мос равишда – 9,4 % ва 9,7 % га ошиши прогнозлаштирилди.

Қурилиш ва қурилиш материаллари тайёрлаш саноати бўйича бу кўрсаткични Самарқанд вилоятининг Пастдарғом туманида – 26,3 % га, Ургут туманида – 13,3 % га, Қашқадарё вилоятининг Китоб туманида – 13,9 % га, Шаҳрисабз туманида – 17,0 % га ўсиши кутилмоқда.

Мамлакатимизнинг меҳнат ресурслари билан кўп таъминланган танлаб олинган қишлоқ туманларини ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида **аёллар учун янги иш ўринларининг** ташкил этилиши бўйича прогноз даврида (2020-2025 йилларда) Самарқанд вилоятининг Пастдарғом туманида – 12,2 % га, Ургут туманида – 17,2 % га, Қашқадарё вилоятининг Китоб ва Шаҳрисабз туманларида мос равишда – 17,1 % ва 12,3 % га ошиши кутилмоқда.

Мазкур кўрсаткични қайта ишлаш саноати бўйича Самарқанд вилоятининг Пастдарғом туманида – 9,0 % га, Ургут туманида – 23,07 % га, Қашқадарё вилоятининг Китоб туманида – 18,8 % га, Шаҳрисабз туманида – 11,1 % га ўсиши кутилмоқда.

Ўзбекистон Республикасининг меҳнат ресурслари билан кўп таъминланган айрим туманларидаги ноқилшоқ хўжалиги тармоқларида аёллар учун янги иш ўринлари ва уларда ишловчиларнинг прогнози⁵²

№	Ноқилшоқ хўжалиги тармоқлари номи	Кўрсаткичлар ва уларнинг ўлчов бирликлари	Самарқанд вилояти						Қашқадарё вилояти					
			Пастдарғом тумани			Уرғут тумани			Китоб тумани			Шаҳрисабз тумани		
			2019 йил (ҳисобот)	2020 йил	прогноз даври 2025 йил	2019 йил (ҳисобот)	2020 йил	прогноз даври 2025 йил	2019 йил (ҳисобот)	2020 йил	прогноз даври 2025 йил	2019 йил (ҳисобот)	2020 йил	прогноз даври 2025 йил
1.	Ноқилшоқ хўжалиги тармоқлари бўйича-жами, <i>миридан</i> .	янги иш ўринлари, донга ишловчилар,	2735	3330	3720	3420	3688	4325	3232	3524	4128	2823	2944	3307
1.1	кайта ишлаш саноати	янги иш ўринлари, донга ишловчилар, киши	3493	3915	4560	4014	4285	5077	3798	4098	4558	3352	3622	3994
1.2	қурилиш ва қурилиш материаллари тайёрлаш саноати	янги иш ўринлари, донга ишловчилар, киши	1254	1482	1616	1142	1293	1600	1360	1392	1653	1569	1618	1798
1.3	хизмат кўрсатиш	янги иш ўринлари, донга ишловчилар, киши	1495	1565	1751	1428	1535	1838	1590	1665	1845	1784	1884	2055
1.4	бошқа тармоқлар	янги иш ўринлари, донга ишловчилар, киши	303	343	389	253	270	300	245	252	319	165	187	233
		янги иш ўринлари, донга ишловчилар, киши	435	493	623	318	338	383	310	338	385	210	256	310
		янги иш ўринлари, донга ишловчилар, киши	922	1211	1366	1642	1702	1917	1032	1270	1440	835	857	935
		янги иш ўринлари, донга ишловчилар, киши	1195	1485	1768	1855	1944	2242	1287	1407	1540	1035	1126	1235
		янги иш ўринлари, донга ишловчилар, киши	256	294	349	383	423	508	592	610	716	254	282	341
		янги иш ўринлари, донга ишловчилар, киши	368	372	418	413	468	614	611	688	788	323	356	394

52 Жадвал муаллифлар ҳисоб-китоблари асосида тузилган.

**Ўзбекистон Республикасининг меҳнат ресурслари билан кам таъминланган айрим туманларида
ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида аёллар учун янги иш ўринлари ва уларда ишловчилар
прогнози 53**

№	Ноқишлоқ хўжалиги тармоқлари номи	Кўрсаткичлар ва уларнинг ўлчов бирликлари	Қорақалпоғистон Республикаси						Жиззах вилояти					
			Беруний тумани			Элликкаўла тумани			Зарбдор тумани			Пахтакор тумани		
			2019 йил (хисобот)	2020 йил	2025 йил	2019 йил (хисобот)	2020 йил	2025 йил	2019 йил (хисобот)	2020 йил	2025 йил	2019 йил (хисобот)	2020 йил	2025 йил
1.	Ноқишлоқ хўжалиги тармоқлари бўйича-Жами, <i>милонд.</i>	янги иш ўринлари, дона	1115	1175	1393	1104	1171	1315	726	788	966	1454	1534	1878
		ишловчилар, киши	1309	1396	1686	1259	1339	1597	807	899	1159	1604	1765	2146
1.1.	кайта ишлаш саноати	янги иш ўринлари, дона	426	446	521	324	335	384	199	215	256	252	274	366
		ишловчилар, киши	515	536	620	406	415	509	215	246	297	284	342	438
1.2.	қуриш ва қуриш мате-риаллари тайёрлаш саноати	янги иш ўринлари, дона	258	269	331	310	348	364	362	376	470	467	476	572
		ишловчилар, киши	301	330	415	345	368	418	385	416	538	515	538	604
1.3.	хизмат кўрсатиш	янги иш ўринлари, дона	296	304	345	347	358	401	106	128	146	655	698	812
		ишловчилар, киши	329	344	413	364	406	452	138	153	196	717	787	946
1.4.	бошқа тармоқлар	янги иш ўринлари, дона	135	156	196	123	130	166	59	69	94	80	86	128
		ишловчилар, киши	164	186	238	144	150	218	69	84	128	88	98	158

53 Жадвал муаллифлар ҳисоб-китоблари асосида амалга тузилган.

Қишлоқ аёллари учун янги иш ўринларининг ташкил этилишини прогноз даврида қурилиш ва қурилиш материаллари тайёрлаш саноати бўйича Самарқанд вилоятининг Пастдарғом туманида – 13,4 % га, Ургут туманида – 11,1 % га, Қашқадарё вилоятининг Китоб ва Шаҳрисабз туманларида мос ҳолда – 26,6 % ва 24,6 % га ошиши кутилмоқда.

Мазкур кўрсаткични хизмат кўрсатиш тармоғи бўйича эса Самарқанд вилоятининг Пастдарғом туманида –12,8 % га, Ургут туманида – 12,6 % га, Қашқадарё вилоятининг Китоб туманида – 13,4 % га, Шаҳрисабз туманида – 9,1 % га ўсиши прогнозлаштирилди.

3.2.4-жадвалда республикамининг меҳнат ресурслари билан кам таъминланган танланган қишлоқ туманларида ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида қишлоқ аёллари иш билан бандлигининг яқин истиқболда (2020-2025 йилларда) Қорақалпоғистон Республикасининг Беруний туманида – 20,9 %га, Эллиққалъа туманида – 19,3 % га, Жиззах вилоятининг Зарбдор ва Пахтакор туманларида мос ҳолда – 30,2 % ва 23,7 % га ошиши кутилмоқда.

Мазкур кўрсаткич қайта ишлаш саноати бўйича Қорақалпоғистон Республикасининг Беруний туманида – 15,7 % га, Эллиққалъа туманида – 22,7 % га, Жиззах вилоятининг Зарбдор ва Пахтакор туманларида мос равишда –20,7% ва 28,1 % га ошиши мумкин.

Қишлоқ аёлларининг иш билан бандлиги қурилиш ва қурилиш материаллари тайёрлаш саноати бўйича Қорақалпоғистон Республикасининг Беруний туманида – 25,8 % га, Эллиққалъа туманида – 13,6 % га, Жиззах вилоятининг Зарбдор туманида – 29,3 % га, Пахтакор туманида – 12,3 % га ошиши прогнозлаштирилди.

Бу кўрсаткични хизмат кўрсатиш тармоғи бўйича Қорақалпоғистон Республикасининг Беруний туманида – 20,1 % га, Эллиққалъа туманида – 11,3 % га, Жиззах вилоятининг Зарбдор туманида – 28,1 % га, Пахтакор туманида – 20,2 % га ўсиши кутилмоқда.

Қишлоқ туманларини ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида **аёллар учун янги иш ўринларининг ташкил этилиши** меҳнат ресурслари билан кам таъминланган танланган объектларида бўйича 2020-2025 йилларда Қорақалпоғистон Республикасининг Беруний туманида – 18,5 % га, Эллиққалъа туманида – 13,3 % га, Жиззах вилоятининг Зарбдор ва Пахтакор туманларида мос равишда – 22,5 % ва 18,5 % га ошиши кутилмоқда.

Ушбу кўрсаткични қайта ишлаш саноати бўйича Қорақалпоғистон Республикасининг Беруний туманида – 16,8 % га, Эллиққалға туманида – 14,6 % га, Жиззах вилоятининг Зарбдор туманида – 20,7 % га, Пахтакор туманида – 28,1 % га ўсиши прогнозлаштирилди.

Қурилиш ва қурилиш материаллари тайёрлаш саноати бўйича қишлоқ аёллари учун янги иш ўринларининг ташкил этилишини қисқа прогноз даврида Қорақалпоғистон Республикасининг Беруний туманида – 23,0 % га, Эллиққалға туманида – 12,2 % га, Жиззах вилоятининг Зарбдор ва Пахтакор туманларида мос ҳолда – 25,0 % ва 20,2 % га ошиши кутилмоқда.

Мазкур кўрсаткични хизмат кўрсатиш тармоғи бўйича Қорақалпоғистон Республикасининг Беруний туманида – 13,4 % га, Эллиққалға туманида – 12,0 % га, Жиззах вилоятининг Зарбдор туманида – 14,1 % га, Пахтакор туманида – 16,3 % га ўсиши яқин истиқболда кутилмоқда.

Меҳнат ресурслари билан кам таъминланган айрим қишлоқ туманларида ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида қишлоқ аёллари иш билан бандлигининг прогноз кўрсаткичларига эътибор қаратсак, бу кўрсаткичларнинг катта қисмини қайта ишлаш саноати ва хизмат кўрсатиш тармоқларига ҳисобига тўғри келади.

Бизнингча, ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида қишлоқ аёллари учун **янги иш ўринларини ташкил этишни прогноз кўрсаткичларига эришиш** бўйича қуйидагиларни амалга ошириш лозим:

- тоғ ва тоғолди зоналарида интенсив боғлар ташкил этиш, ёнғоқзорлар майдонини кўпайтириш орқали етиштирилган мева-сабзавот маҳсулотларини сақлаш ва уни қайта ишлаш саноатида қишлоқ аёллари учун янги иш ўринларини ташкил этиш;

- мева-сабзавотчилик маҳсулотларини қайта ишлаш ва сақлаш бўйича аёллар учун ташкил этилган янги иш ўринларига **инновацион ва маҳаллий-миллий технологияларни** тўлиқ жорий қилишга эришиш;

- маҳсулотларни савдо-харид инфратузилмасини шакллантириш (улгуржи, чакана, савдо-харид фирмалари ва б.) ва қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини тайёрлаш, сақлаш ва қайта ишлаш тизимида электрон савдо иш ўринларини ташкил этиш, ҳамда уларда нисбатан кўпроқ қишлоқ аёллари бандлигини таъминлаш;

- қишлоқ ҳудудларида тикувчилик бўйича аёллар учун янги иш ўринларини коммунал хизматлар билан узлуксиз таъминлашга шарт-шароитларни ташкил этиш;

- соғлиқни сақлаш тизимини ривожлантириш, тиббий ёрдамдан фойдаланиш имкониятларини кенгайтириш асосида хотин-қизлар учун иш ўринларини нисбатан кўпроқ яратиш;

- мактабгача, ўрта ва ўрта махсус таълимлар соҳаларини ислоҳ қилиш асосида аёллар учун кўпроқ иш ўринларини ташкил этиш;

- хизмат кўрсатиш турлари, шу жумладан минтақанинг сай-ёҳлик-рекреацион салоҳияти, қиёсий устуворликлари ва имкониятларини аниқлаш асосида ички сайёҳлик бўйича янги иш ўринларини ташкил этишни кўпайтириш асосида қишлоқ аёллари бандлигини ошириш;

- туризмнинг янги ва истиқболли йўналишларидан бири ҳисобланган агротуризмни ривожлантириш бўйича аёллар учун янги иш ўринларини ташкил этишни иқтисодий-ташкилий қўллаб-қувватлаш;

- жисмоний ва юридик шахсларга молиявий хизматлар доирасида тижорат ва хусусий банкларнинг фаолиятларини кенгайтириш асосида янги иш ўринларини ташкил этиш ва уларда нисбатан кўпроқ аёлларни ишга жойлаштириш;

- қишлоқ ҳудудларида мини банклар очиш ёки масофавий банк хизматларини (мобиль банкинг, интернет банкинг, СМС банкинг ва ҳоказо) самарали фаолият кўрсатишини таъминлаш мақсадида аёллар учун янги иш ўринларини ташкил этиш ва уларда ёш хотин-қизларни ишга жойлаштириш учун малакаларини ошириш бўйича имтиёзли кредитлар тақдим этиш;

- қишлоқда кичик бизнес ва оилавий тадбиркорликни самарали ривожлантириш асосида аёллар учун сердаромад янги иш ўринларини барқарор шакллантириш;

- рақамли иқтисодий шаклланиши шароитида ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида масофавий ва ўзини-ўзи иш билан бандлик турларини ривожлантириш негизида қишлоқ аёллари учун янги иш ўринларини ташкил этишни иқтисодий ва ижтимоий қўллаб-қувватлаш, ҳамда мазкур иш билан бандлик турларининг ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш.

3.3. Қишлоқ ҳудудлари аёлларининг оилавий тадбиркорлигини ривожлантириш истиқболлари

Ривожланаётган давлатларда қишлоқ аёллари тахминан 43,0 %ни ташкил этиб, аҳолини озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашдек муҳим стратегик вазифани амалга оширишда ҳиссаси катта. Аксарият қишлоқ аёлларининг турмуш тарзи қишлоқ ҳўжалиги ва табиий ресурсларга бевосита боғлиқ бўлиб, таъминланиш даражасига кўра, турмуш фаровонлигини белгилаб беради. Дунё давлатларида аҳоли турмуш даражасини ошиб бораётганлигига қарамай, бир млрд.дан ортиқ киши ҳаёт учун ўта ноқулай бўлган шароитларда, озиқ-овқат тақчиллигида яшамоқда. Жуда кўп давлатларда қишлоқ жойларда камбағаллик шаҳарларига нисбатан анча юқори. Осиё ва Саҳрои Кабирнинг жанубий қисмида жойлашган давлатлардаги 2,5 млрд.дан ортиқ аҳоли учун асосий манба ҳисобланган майда ҳўжаликлар томонидан қишлоқ ҳўжалиги маҳсулотларининг қарийб 80,0 % ишлаб чиқилади⁵⁴.

Дунё бўйича камбағал аҳолининг 76,5 % қишлоқларда яшашини инобатга олиб, аёллар учун **оилавий тадбиркорликни ривожлантириш** ва улардан фойдаланиш имкониятларини кенгайтириш орқали дунёда **камбағаллик даражасини камайтириш** мумкин. Шунинг учун ҳам республикамызда қишлоқ аёлларининг оилавий тадбиркорлигини ривожлантириш ва улардан унумли фойдаланиш катта стратегик ижтимоий-иқтисодий аҳамиятга эга эканлиги учун маскур масалаларини ўрганиш мақсадга мувофиқ.

Бугунги кунда иқтисодиётнинг барча соҳаларида оилавий тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш ва ривожлантириш бўйича амалий чора-тадбирлар ишлаб чиқилди. 2012 йилнинг 26 апрелида қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг “Оилавий тадбиркорлик тўғрисида”ги Қонуни оилавий тадбиркорликни самарали амалга ошириш учун ҳуқуқий асос вазифасини бажармоқда. Ушбу Қонунда белгилаб қўйилганидек, оилавий корхона унинг иштирокчилари томонидан товарлар ишлаб чиқариш (ишлар бажариш, хизматлар кўрсатиш) ва реализация қилишни амалга ошириш учун ихтиёрий асосда, оилавий корхона иштирокчиларининг улушли ёки биргаликдаги мулкида бўлган умумий мол-мулк, шунингдек оилавий

⁵⁴<https://www.un.org>

корхона иштирокчиларидан ҳар бирининг мол-мулки негизида ташкил этиладиган кичик тадбиркорлик субъектидир.

3.3.1-жадвал

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ ҳудудларида оилавий тадбиркорлик корхоналаридан тушумларни ўзгариши⁵⁵ (млн.сўм.)

№	Ҳудудлар номи	2015 й.	2016 й.	2017 й.	2018 й.	2019 й.	2019 йилда 2015 йилга нисбатан +,-
1.	Ўзбекистон Республикаси бўйича жами, шў жумладан:	114 325	283 596	387 112	628 407	1 234 730	1 120 405
1.1.	Қорақалпоғистон Республикаси	13 489	29 959	27 810	38 646	67 252	53 763
1.2.	Андижон вилояти	6 958	13 334	12 709	12 982	21 853	14 895
1.3.	Бухоро вилояти	9 585	16 389	5 119	10 361	15 522	5 937
1.4.	Жиззах вилояти	3 856	7 585	10 047	24 667	34 712	30 856
1.5.	Қашқадарё вилояти	9 913	22 562	23 973	30 367	52 895	42 982
1.6.	Навоий вилояти	8 632	12 144	27 535	49 177	95 296	86 664
1.7.	Наманган вилояти	1 919	3 414	4 578	9 290	28 652	26 733
1.8.	Самарқанд вилояти	12 114	25 502	39 112	109 406	230 591	218 477
1.9.	Сурхондарё вилояти	9 114	17 876	23 454	36 869	75 763	66 649
1.10.	Сирдарё вилояти	695	286	791	926	2 753	2 058
1.11.	Тошкент вилояти	29 431	68 243	117 554	122 826	208 398	178 967
1.12.	Фарғона вилояти	11 96	47 262	60 660	94 730	184 728	183 532
1.13.	Хоразм вилояти	7 423	19 040	33 770	88 160	216 315	208 892

Оилавий корхона фаолияти унинг иштирокчиларининг шахсий меҳнатига асосланади. Шунингдек, оилавий корхона турар жойдан бир вақтнинг ўзида унда истиқомат қилган ҳолда товарлар ишлаб чиқариш (ишлар бажариш, хизматлар кўрсатиш) учун фойдаланган тақдирда, коммунал инфратузилма хизматлари (электр энергияси,

⁵⁵Муаллифлар томонидан Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида тузилган.

сув таъминоти, канализация, газ таъминоти ва иссиқлик таъминоти) ҳақини тўлаш аҳоли учун белгиланган тарифлар бўйича ва шартлар асосида амалга оширилади. Қишлоқ ҳудудларида ҳам оилавий корхоналарнинг миллий иқтисодиётни ривожлантиришда муҳим улушга эга. Бу эса унинг фаолиятини таҳлил этиш асосида самарали тавсияларни ишлаб чиқиш зарурлигини белгилайди. Шу ўринда Ўзбекистон Республикаси қишлоқ ҳудудларида оилавий тадбиркорликдан тушумлар салмоғининг ўзгариши таҳлилига эътибор қаратсак, бу кўрсаткич ҳудудларда ҳам **ўсиш тенденциясига** эга эканлигини кўриб мумкин (3.3.1-жадвал).

3.3.1-жадвалда келтирилган қишлоқ ҳудудларида **оилавий тадбиркорлик корхоналаридан тушумлар салмоғининг ўзгариши барқарор ўсиш** тенденциясига эга бўлиб, 2019 йилда бу кўрсаткич 2015 йилга нисбатан 1120405 млн сўмга ошиб борган. Ҳудудлар кесимида энг юқори кўрсаткичлар Қорақалпоғистон Республикасида 5 марта, Сурхондарё вилояти 8 мартага, Жиззах вилоятида 9 мартага, Қашқадарё вилоятида 5 марта, Самарқанд вилояти 19 марта гача ўсиб борган.

Қишлоқ жойларида **тадбиркорликни ривожлантириш** борасидаги шароитларни янада яхшилаш орқали оилавий тадбиркорлик корхоналаридан тушадиган тушумнинг прогноз кўрсаткичлари асосли тарзда ялпи прогноз қилинмаслиги қишлоқ меҳнат бозори билан тадбиркорлик фаолияти ўртасидаги самарали ўзаро ҳамкорликка тўсиқ бўлмақда. Бу эса олиб борилган тадқиқотлар давомида қишлоқ меҳнат бозори ва мамлакат иқтисодиётининг ривожланишини таҳлил ва **прогноз қилишда** ушбу параметрларни ҳисобга олишнинг муҳимлигини белгилаб беради ва прогноз қилиш бўйича муҳим вазифа пайдо бўлади (3.3.2-жадвал).

Куйидаги келтирилган 3.3.2-жадвалдаги маълумотларда 2019-2025 йиллар оралиғида мамлакатимиз қишлоқ ҳудудлари миқёсида **оилавий тадбиркорлик корхоналаридан тушумлар прогнози** келтирилган. Бу кўрсаткич Ўзбекистон Республикаси бўйича 2025 йилда 2019 йилга нисбатан жами 166,1 % ни ташкил қилиб, Андижон (103,4%), Қашқадарё (178,3 %), Наманган (159,8%), Фарғона (158,7 %) Хоразм (182,8 %) вилоятларида ошиб бориши башорат қилинган. Демак, амалга оширилган тадқиқотлар сўнгги 6 йил мобайнида оилавий тадбиркорликдан тушумлар ҳажмини оши-

ришни рағбатлантириш мақсадга мувофиқ эканлигини кўрсатмоқда.

3.3.2-жадвал

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ ҳудудларида оилавий тадбиркорлик корхоналаридан тушумларни ўзгаришининг прогнози⁵⁶ (млн.сўм.)

№	Ҳудудлар номи	2019 й. (ҳисобот йили)	Прогноз даври						2025 йилда 2019 йилга нисбатан. (%)
			2020 й.	2021 й.	2022 й.	2023 й.	2024 й.	2025 й.	
1.	Ўзбекистон Республикаси бўйича жами, шу жумладан:	1 234 730	1430752	1 619068	1703356	1 829750	1 937514	2051581	166,1
1.1.	Қорақалпоғистон Республикаси	67 252	67 265	67 284	67 286	67 289	67 305	67 371	100,1
1.2.	Андижон вилояти	21 853	21 873	22 143	22225	22366	22503	22604	103,4
1.3.	Бухоро вилояти	15 522	20732	24988	28 156	30109	37258	37474	241,4
1.4.	Жиззах вилояти	34 712	44754	54777	60734	67079	71362	78435	226,0
1.5.	Қашқадарё вилояти	52 895	54 931	68551	70932	81796	90120	94356	178,3
1.6.	Навоий вилояти	95 296	113948	133313	143 065	154966	178 531	180326	189,2
1.7.	Наманган вилояти	28 652	33364	37729	40213	42382	43432	45788	159,8
1.8.	Самарқанд вилояти	230 591	310772	364032	396 521	427233	448251	472854	205,0
1.9.	Сурхондарё вилояти	75 763	89178	101834	106 493	114488	119621	131011	172,9
1.10.	Сирдарё вилояти	2753	2888	3017	3274	3165	3204	3337	121,2
1.11.	Тошкент вилояти	208 398	213410	218282	220 416	223157	225 756	229141	109,9
1.12.	Фарғона вилояти	184 728	208738	232863	240 721	257035	273 521	293287	158,7
1.13.	Хоразм вилояти	216 315	248905	290255	303 320	338685	356 650	395597	182,8

Бу борада, Ўзбекистон Республикаси Президенти (2018 й.) томонидан “**Ҳар бир оила-тадбиркор**” Дастурини амалга ошириш тўғрисидаги қарорда ҳудудларни ҳар томонлама ривожлантириш бўйича қарийб 25 мингта инвестицион лойиҳани рўёбга чиқариш ҳисобига 256,4 мингдан ортиқ иш ўринлари ташкил этилишига эришиш белгиланганлиги мазкур масаланинг аҳамияти юқорилигини англатади. Ҳар бир оиланинг тадбиркорлик билан шуғулланиши ва барқарор даромад манбаигага бўлиши учун шарт-шароитлар яратиш мақсадида мамлакатимизнинг ҳар бир туман ва

⁵⁶Муаллифлар томонидан ҳисобланган.

шаҳрида, энг аввало, олис ва табиий-иклим шароити оғир худудларда аҳолининг моддий шароитларини тубдан яхшилаш, турмуш тарзи сифати сезиларли ижобий ўзгаришлар амалга оширилишини таъминлашга қаратилган “Ҳар бир оила-тадбиркор” Дастури амалга оширилади. Мазкур Дастурда тадбиркорлик ташаббусларини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, уларга имтиёзли кредитлар ажратиш ҳамда тадбиркорлик фаолиятини ташкил этиш ва амалга оширишнинг ҳар бир босқичида мутасадди доралар томонидан тизимли амалий ёрдам кўрсатилишини таъминлаш, жойларда оилавий тадбиркорликка кўрсатиладиган хизматлар кўламини тубдан кенгайтириш ва бошқа бир қатор аниқ чора-тадбирларни амалга ошириш белгиланган. Буларнинг натижасида **оилавий тадбиркорлик корхоналари сони ортиб бормоқда.** (3.3.3-жадвал).

3.3.3-жадвал

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ худудларида фаолият кўрсатаётган оилавий тадбиркорлик корхоналари сонининг ўзгариши,⁵⁷ дона

№	Худудлар номи	2016 й.	2017 й.	2018 й.	2019 й.	2019 йилда 2016 йилга нисбатан +,-
1.	Ўзбекистон Республикаси бўйича жами, шу жумладан:	5547	6966	9513	18444	12897
1.1.	Қорақалпоғистон Республикаси	602	336	532	822	220
1.2.	Андижон вилояти	328	348	410	977	649
1.3.	Бухоро вилояти	315	402	554	1188	873
1.4.	Жиззах вилояти	198	258	378	545	347
1.5.	Қашқадарё вилояти	248	294	398	855	607
1.6.	Навоий вилояти	247	342	561	2321	2074
1.7.	Наманган вилояти	94	132	172	324	230
1.8.	Самарқанд вилояти	568	1016	1679	3111	2543
1.9.	Сурхондарё вилояти	407	566	684	1355	948
1.10.	Сирдарё вилояти	18	55	30	99	81
1.11.	Тошкент вилояти	904	1102	1342	2400	1496
1.12.	Фарғона вилояти	1168	1546	1995	2765	1597
1.13.	Хоразм вилояти	450	569	778	1682	1232

⁵⁷Муаллифлар томонидан Ўзбекистон Республикаси Давлат статистикаси маълумотлари асосида тузилган.

3.3.3-жадвалда қишлоқ ҳудудларида фаолият кўрсатаётган оилавий тадбиркорлик корхоналари сонининг ўзгариши Ўзбекистон Республикаси бўйича 2019 йилда 2016 йилга нисбатан 13197 тага ошган. Қорақалпоғистон Республикасида 2019 йилда 2016 йилга нисбатан 1,4 марта, қуйидаги вилоятларда эса – Андижонда 3,0 марта, Бухорода 3,8 мартага ошиб борган. Жадвал маълумотларидан кўриниб турибдики, **оилавий тадбиркорлик корхоналари сони барча қишлоқ ҳудудларда ошиб борган.**

Оилавий тадбиркорлик корхоналар сони ортиши уларда аёллар иш билан бандлигини кўпайишига олиб келди (3.3.4 -жадвал).

3.3.4-жадвал

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ ҳудудларида оилавий тадбиркорлик корхоналарида иш билан банд аёллар сонининг ўзгариши⁵⁸ (минг киши)

№	Ҳудудлар номи	2016 й.	2017 й.	2018 й.	2019 й.	2019 йилда 2016 йилга нисбатан, +/-
1.	Ўзбекистон Республикаси бўйича жами, шу жумладан:	1 949,3	2 851,3	4223,6	8019,2	6069,9
1.1.	Қорақалпоғистон Республикаси	230,4	287,6	309,5	639,8	409,4
1.2.	Андижон вилояти	158,4	148,6	186,1	263,2	104,8
1.3.	Бухоро вилояти	135,5	202,3	244,9	546,4	410,9
1.4.	Жиззах вилояти	79,5	105,4	130,3	245,4	165,9
1.5.	Қашқадарё вилояти	178,5	148,8	398,0	855,3	676,8
1.6.	Навоний вилояти	110,5	171,1	239,6	947,3	836,8
1.7.	Наманган вилояти	34,8	67,3	86,5	183,7	148,9
1.8.	Самарқанд вилояти	218,9	334,8	546,6	864,0	645,1
1.9.	Сурхондарё вилояти	126,6	138,5	374,3	771,4	644,8
1.10.	Сирдарё вилояти	10,5	17,5	24,6	59,0	48,5
1.11.	Тошкент вилояти	273,4	540,6	634,2	986,1	712,7
1.12.	Фарғона вилояти	234,3	456,5	675,0	853,3	619,0
1.13.	Хоразм вилояти	158,0	232,3	374,0	804,3	646,3

⁵⁸Муаллифлар томонидан Ўзбекистон Республикаси Давлат статистикаси маълумотлари асосида тузилган.

Юқоридаги 3.3.4-жадвалда мамлакатимизда фаолият юритаётган оилавий тадбиркорлик корхоналарида банд аёллар сонининг ўзгаришидан кўриниб турибдики, кишлоқ жойларида бу кўрсаткич 2019 йилда 2016 йилга нисбатан 4,1 мартага ўсиб борган. Бу кўрсаткич айниқса, Андижон вилоятида 1,7 марта, Бухоро вилоятида 4,0 марта, Фарғона вилоятида 3,6 мартагача ўсиб борган бўлса, Хоразм вилоятида эса 5,1 мартачага ошиб борган.

Оилавий тадбиркорликни ривожлантиришнинг энг муҳим жиҳатларидан бири, айнан оилаларда мавжуд ишсиз аҳолини иш билан таъминлаш имконини беради. Шу туфайли охириги йилларда мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш, фаол тадбиркорликни, хусусан, оилавий тадбиркорликни ривожлантиришни қўллаб-қувватлаш орқали аҳолига ва айниқса кишлоқ жойларида муносиб ҳаёт шароитларини яратиш борасида кенг қўламли ишлар амалга оширилмоқда. Ушбу масалаларни ҳал қилиш учун инновацион ғоялар ва бунёдкорлик салоҳиятидан самарали фойдаланиш, ишбилармонлик муҳитини яхшилаш, бандликни таъминлаш бўйича кенг қўламли ишлар амалга ошириб келинмоқда. Аммо, Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш. Мирзиёев томонидан “Олиб борилган таҳлил натижалари жойларда аҳолини тадбиркорликка жалб қилиш ва бу орқали янги иш ўринларини яратиш, бандликни таъминлаш, ўз меҳнати билан даромад топиш истагида бўлган фуқароларга амалий ёрдам кўрсатиш, меҳнат ресурсларидан оқилона фойдаланиш ишлари талаб даражасида эмаслигини кўрсатмоқда”⁵⁹, деб таъкидланган. Шу ўринда кишлоқ ҳудудларида оилавий тадбиркорлик корхоналари сони ва улар таркибида ишловчи аёлларни миқдорини прогнозини ўрганиш мақсадага мувофиқ (3.3.5-жадвал).

3.3.5-жадвалда Ўзбекистон Республикаси кишлоқ ҳудудларида оилавий тадбиркорлик корхоналари сони ва улар таркибида ишловчи аёлларни миқдорини прогноз кўрсаткичлари келтирилган. Республика бўйича оилавий тадбиркорлик корхоналари сони 2025 йилда 98413 тани ташкил қилиниши прогноз қилинади, унда

⁵⁹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 2018 йил 7 июнь кунини “Хар бир оила — тадбиркор” дастурини амалга ошириш тўғрисида”ги қарори.// “Халқ сўзи” газетаси. 2018 йил 8 июнь. 1-2 бетлар.

ишловчи аёллар сони эса 2025 йилда 1352450 кишини ташкил қилди. Бу кўрсаткич 2019 йилга нисбатан 198,3 % га тенг бўлади. Бу кўрсаткичлар Қорақалпоғистон Республикасида мутаносиб равишда 841720 та, 4975056 кишига ёки 13 мартага ошиши, Андижон вилоятида 28596 та, иш билан банд аёллар эса 236343 кишига ёки 8 мартага, Хоразм вилоятида 87263 тани, унда иш билан банд аёллар сони 66253 кишини ташкил қилиб 3 мартага ошиб бораши прогноз қилинмоқда.

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ ҳудудларида оилавий тадбиркорлик корхоналари сони ва улар таркибида ишловчи аёлларни миқдорини прогнози⁶⁰

№	Ҳудудлар номи	Кўрсаткичлар ва ўлчов бирликлари	2019 й. (ҳисобот)	Прогноз даври						2025-2019 йилга нисбатан ўзгариш, +/-
				2020 й.	2021 й.	2022 й.	2023 й.	2024 й.	2025 й.	
1	Ўзбекистон Республикаси бўйича жами, шу жумладан	Оилавий тадбиркорлик корхоналари сони, дона	18444	36888	86776	319461	468006	576034	98413	79 969
		Ишловчи аёллар, киши	710484	243145	566290	625577	753460	920761	1352450	641966
1.1	Қорақалпоғистон Республикаси	Оилавий тадбиркорлик корхоналари сони, дона	822	1644	3988	13152	52608	210433	841720	840898
		Ишловчи аёллар, киши	6398	19194	38388	230328	268196	829176	4975056	4968658
1.2	Андижон вилояти	Оилавий тадбиркорлик корхоналари сони, дона	977	2954	4608	8959	9056	16102	28596	27619
		Ишловчи аёллар, киши	2632	8896	18792	99752	134885	179061	236343	233,711

⁶⁰Муаллифлар томонидан Ўзбекистон Республикаси Давлат статистикаси қўмитаси маълумотлари асосида ҳисобланган

1.3	Бухоро вилояти	Оилавий тадбиркорлик корхоналари сони, дона	1188	2976	5520	8900	9603	10041	16165	14977
		Ишловчи аёллар, киши	5464	16392	32784	196704	118022	708132	424879	419415
1.4	Жиззах вилояти	Оилавий тадбиркорлик корхоналари сони, дона	545	1893	5188	9721	12488	18953	55814	55269
		Ишловчи аёллар, киши	245	7362	14724	883441	900686	938037	987229	986984
1.5	Қашқадарё вилояти	Оилавий тадбиркорлик корхоналари сони, дона	855	171	342	1368	5472	21888	875521	874666
		Ишловчи аёллар, киши	1214	3642	7284	43704	262224	457386	744064	742850
1.6	Навоий вилояти	Оилавий тадбиркорлик корхоналари сони, дона	2321	7642	10284	37136	48865	59416	237664	235343
		Ишловчи аёллар, киши	9472	38416	56832	220992	292595	579557	847733	838261
1.7.	Наманган вилояти	Оилавий тадбиркорлик корхоналари сони, дона	324	868	1796	5884	21254	85016	96006	95682
		Ишловчи аёллар, киши	1837	6511	15022	68131	396786	428076	594596	592759
1.8.	Самарқанд вилояти	Оилавий тадбиркорлик корхоналари сони, дона	3111	6822	12744	79776	59910	79641	95934	92823

		Ишловчи аёллар, киши	860	2592	6584	9710	18666	37564	98184	97324
	Сурхондарё вилояти	Оилавий тадбиркорлик корхоналари сони, дона	1355	2718	5426	8168	9672	16880	38752	37397
1.9.		Ишловчи аёллар, киши	7714	23142	46284	62776	76656	89936	95961	88247
	Сиярдарё вилояти	Оилавий тадбиркорлик корхоналари сони, дона	99	198	3967	6584	9336	13534	18137	18038
1.10.		Ишловчи аёллар, киши	59	147	388	1940	2765	5854	8425	8366
	Тошкент вилояти	Оилавий тадбиркорлик корхоналари сони, дона	89442	97442	25296	57384	91536	156144	285767	196325
1.11.		Ишловчи аёллар, киши	2400	7232	8144	8646	9184	131104	186606	184206
	Фаргона вилояти	Оилавий тадбиркорлик корхоналари сони, дона	8533	34132	63652	87608	121843	387872	751485	742952
1.12.		Ишловчи аёллар, киши	2765	8295	9659	15954	18679	35837	59145	56380
	Хоразм вилояти	Оилавий тадбиркорлар сони, дона	1682	3364	7728	9691	10764	45056	87263	85581
1.13.		Ишловчи аёллар, киши	8043	24129	58258	8895	14737	25047	66253	58210

“Мамлакатимизда олиб борилаётган янги барқарор иш ўринларини яратиш, аҳоли, айниқса, ёшлар ва аёллар иш билан бандлигини таъминлаш, меҳнат бозорида уларнинг рақобатбардошлиги ва касбий даражасини ошириш энг долзарб, устувор вазифалардан бири ҳисобланади. Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги томонидан 2019 йилнинг январь-май ойлари давомида жами 15 288 нафар ишсиз ва банд бўлмаган аҳолини меҳнат бозори эҳтиёжлари асосида қисқа муддатларда касб-хунарга ўқитилган бўлса, уларнинг қарийб 77,1 фоизи (11 791 нафари) аёллар ва оғир турмуш шароитида яшаётган хотин-қизлар улушига тўғри келди”⁶¹.

Шу ўринда **меҳнат ресурслари билан кўп ва кам таъминланган қишлоқ ҳудудларида оилавий тадбиркорлар сони ва унда ишловчи аёллар миқдорининг ўзгариши 3.3.6-жадвалда келтирилган.**

3.3.6-жадвал

Ўзбекистон Республикасининг меҳнат ресурслари билан кўп ва кам таъминланган қишлоқ ҳудудларида оилавий тадбиркорлик корхоналари ва уларда ишловчи аёллар миқдорини ўзгариши⁶²

№	Қишлоқ районлари номи	Кўрсаткичлар ва ўлчов бирликлари	2017 й.	2018 й.	2019 й.	2019 йилда 2017 йилга нисбатан, +, -
1. Меҳнат ресурслари билан кўп таъминланган						
1.1.	Китоб	Оилавий тадбиркорлик корхоналари сони, дона	35	49	61	26
		Ишловчи аёллар, киши	28154	32493	49012	20858

⁶¹ Умурзаков Б.Х. Хотин-қизларни текстиль-тикув цехларига жалб этиш дастурларининг ижтимоий-иқтисодий аҳамияти. «Ўзбекистон Республикасини ривожлантириш стратегиясининг янги босқичида инсон омили ва манфаатлари: халқаро амалиёт ва Ўзбекистон тажрибаси» мавзусидаги илмий-амалий конференция материаллари тўплами. – Т.: ТДИУ, 2019. - 111 б.

⁶² Муаллифлар томонидан Ўзбекистон Республикаси Давлат статистикаси қўмитаси маълумотлари асосида ҳисобланган.

1.2.	Шахрисабз	Оилавий тадбиркорлик корхоналари сони, дона	35	12	14	- 21
		Ишловчи аёллар, киши	7274	12214	81643	74369
1.3.	Пастдарғом	Оилавий тадбиркорлик корхоналари сони, дона	79	145	263	184
		Ишловчи аёллар, киши	101894	112185	213530	111636
1.4.	Ургут	Оилавий тадбиркорлик корхоналари сони, дона	61	115	158	97
		Ишловчи аёллар, киши	53954	82342	125543	71589
2. Мехнат ресурслари билан кам таъминланган						
2.1.	Зарбдор	Оилавий тадбиркорлик корхоналари сони, дона	8	16	21	13
		Ишловчи аёллар, киши	5642	7876	12265	6623
2.2.	Пахтакор	Оилавий тадбиркорлик корхоналари сони, дона	3	5	10	7
		Ишловчи аёллар, киши	-	5522	15165	-
2.3.	Беруний	Оилавий тадбиркорлик корхоналари сони, дона	31	32	53	22
		Ишловчи аёллар, киши	17565	18432	21657	4092
2.4.	Элликқалъа	Оилавий тадбиркорлик корхоналари сони, дона	36	45	64	28
		Ишловчи аёллар, киши	20863	24650	67655	46792

3.3.6-жадвалда кўриниб турибдики, **меҳнат ресурслари билан кўп таъминланган қишлоқ ҳудудларида** оилавий тадбиркорлар сони ва унда ишловчи аёллар миқдори Китоб, Шаҳрисабз, Пастдарғом, Ургут туманларида оилавий тадбиркорлар сони ошиб боргани ҳолда, ишловчи аёллар сони Китоб (1,7 марта), Пастдарғом (2,1 марта), Ургут (2,3 марта) туманларида ошиб бориши кузатишган. Бундан кўринадики, кейинги йилларда ҳам оилавий тадбиркорликни ривожлантириш ҳисобига аёллар ўртасида иш билан таъминлашни қишлоқ ҳудудларида ривожлантиришга йўналтирилган комплекс махсус чора-тадбирларни амалга ошириш лозим.

Бу муаммонинг ечими сифатида аёллар иш билан бандлиги бўйича давлат сиёсатини амалга оширишнинг воситаси бошқарувнинг барча босқичларида иш билан бандликка кўмаклашишнинг миллий, ҳудудий ва маҳаллий дастурларни ишлаб чиқиш, уни амалга ошириш ҳисобланади. Фикримизча, **бугунги кунда аёллар тадбиркорлигини ривожлантириш уларнинг ишга жойлашишга иштиёқларини ошириш, иқтидор, имкониятларини рағбатлантириш лозим.** Оилавий тадбиркорлик моҳиятига ёндашишда асосан унинг миқдор кўрсаткичлари - иш билан банд бўлган ходимлар сони, низом жамғармаси ва активларига олинadиган фойда ҳажмига эътибор қаратиб келинади. Аммо, унинг миқдор кўрсаткичларига караганда сифат хусусиятлари - бозор иқтисодиётининг асоси, рақобат муҳитини шакллантирувчи энг муҳим субъектлиги, бозорда бир турдаги махсулот ва хизматларга табақалашган нархни шакллантиришга қодирлиги ва бошқалар муҳим.

Оилавий тадбиркорлик корхоналарида иш билан бандликнинг эгилувчан шакллари - қисман иш билан бандлик, иш жойини тақсимлаш, мослашувчан иш графиги, эгилувчан ва виртуал иш жойи иқтисодий фаол аҳолини муносиб иш билан таъминлашнинг самарали йўли бўлиб, у иш берувчиларга иқтисодий вазият, бозор конъюнктурасидан келиб чиққан ҳолда, ишлаб чиқаришнинг йўналишини, ходимларнинг сони ва таркибини қисқа муддатда ўзгартиришга ёрдам беради.

Лойиҳанинг тадқиқот объекти ҳисобланган меҳнат ресурслари билан кўп таъминланган Қашқадарё вилоятининг Китоб ва Шаҳрисабз, Самарқанд вилоятининг Пастдарғом ва Ургут туман-

лари, ҳамда меҳнат ресурслари билан кам таъминланган Жиззах вилоятининг Зарбдор ва Пахтакор, Қорақалпоғистон Республикасининг Беруний ва Эллиққалъа туманларида 2020-2025 йилгача оилавий тадбиркорлар сони ва унда ишловчи аёллар миқдорининг ўзгариши параметрлари ҳисобланди. Истиқболда қишлоқ иқтисодиётида оилавий тадбиркорликни янада ривожлантириш муҳим ижтимоий-иқтисодий аҳамиятга эга. Тадқиқот ишида қишлоқ ҳудудларида оилавий тадбиркорлар сони ва улар таркибида ишловчи аёлларни миқдорини ўрганилганда, 2016-2019 йилларда мазкур кўрсаткичлар таҳлил қилинди. Бунинг натижасида танланган туманлардаги қишлоқ аёллари оилавий тадбиркорлар сони ва уларда иш билан банд бўлишнинг қисқа муддатли прогнози аниқланди (3.3.7-жадвал).

3.3.7-жадвал

Ўзбекистон Республикасининг меҳнат ресурслари билан кўп ва кам таъминланган қишлоқ ҳудудларида оилавий тадбиркорлик корхоналари ва унда ишловчи аёллар миқдорини ўзгариши прогнози⁶³

№	Қишлоқ туманлари номи	Кўрсаткичлар ва ўлчов бирликлари	2019 й. (ҳисобот)	Прогноз даври						2025 йилда 2019 йилга нисб., +/-
				2020 й.	2021 й.	2022 й.	2023 й.	2024 й.	2025 й.	
1. Меҳнат ресурслари баян кўп таъминланган										
1.1.	Қитоб	Оилавий тадбиркорлик корхоналари сони, дона	61	62	63	65	68	79	71	10
		Ишловчи аёллар, киши	49012	52442	54632	56112	60039	61854	64242	15230
1.2.	Шаҳрисабз	Оилавий тадбиркорлик корхоналари сони, дона	14	15	16	17	18	19	20	6
		Ишловчи аёллар, киши	81643	84088	86593	89974	96272	98481	103011	21368

⁶³Муаллифлар томонидан Ўзбекистон Республикаси Давлат статистикиси маълумотлари асосида ҳисобланган.

1.3.	Пастдарғом	Оилавий тадбиркорлик корхоналари сони, дона	263	276	285	290	305	315	320	57
		Ишловчи аёллар, киши	213530	219936	225170	235332	249354	251805	269431	55901
1.4.	Ургут	Оилавий тадбиркорлик корхоналари сони, дона	158	166	170	174	182	185	191	33
		Ишловчи аёллар, киши	125543	129309	131843	138361	148046	151013	158409	32866
2. Меҳнат ресурслари билан кам таъминланган										
2.1.	Зарбдор	Оилавий тадбиркорлик корхоналари сони, дона	21	22	23	24	25	26	30	9
		Ишловчи аёллар, киши	12265	12633	12947	13517	14174	14463	15475	3210
2.2.	Пахтакор	Оилавий тадбиркорлик корхоналари сони, дона	10	11	12	13	14	15	17	7
		Ишловчи аёллар, киши	15165	15620	16294	16715	17885	18634	19136	3971
2.3.	Беруний	Оилавий тадбиркорлик корхоналари сони, дона	53	56	58	59	62	64	65	12
		Ишловчи аёллар, киши	21657	22307	23869	24845	25540	26936	27327	5670
2.4.	Элик-каля	Оилавий тадбиркорлик корхоналари сони, дона	64	67	69	70	74	75	78	14
		Ишловчи аёллар, киши	67655	67657	70734	73393	77461	19534	82883	15228

3.3.7-жадвалдан кўринадики, меҳнат ресурслари билан кўп таъминланган Қашқадарё вилоятининг Китоб ва Шаҳрисабз, Самарқанд вилоятининг Пастдарғом ва Ургут туманларида оилавий тадбиркорлик корхоналари сони 2025 йилда мос равишда жами 71,

20, 320, 191 тага, ишловчи аёллар сони эса мос ҳолда 64242, 103011, 269431, 158409 нафарга тенг бўлиши кутилмоқда.

Меҳнат ресурслари билан кам таъминланган Жиззах вилоятининг Зарбдор, Пахтакор, Қорақалпоғистон Республикаси Беруний, Элликқалъа туманларида оилавий тадбиркорлик корхоналари сони 2025 йилда мос равишда жами 30,17, 65,78 тага, ишловчи аёллар сони эса мос ҳолда 15475, 19136, 273278, 82883 нафарга тенг бўлиши кутилмоқда.

Қишлоқда аёллар орасида оилавий тадбиркорликни ривожлантириш учун яқин истиқболда куйидаги **асосий иқтисодий, ижтимоий, ташкилий чора-тадбирларни** амалга ошириш мақсадга мувофиқ:

- янги иқтисодий ҳудудларда оилавий тадбиркорлик объектларида тижорат банкларининг имтиёзли кредитлари ҳисобидан қишлоқ аёллари учун янги иш ўринларини яратиш;

- оилавий тадбиркорлик корхоналари маблағлари ҳисобидан қишлоқ хўжалигини деҳқончилик ва чорвачилик соҳалари бўйича қишлоқ аёллари учун янги иш ўринларини ташкил этиш;

- аёлларнинг оилавий тадбиркорлигини ривожлантиришда уларнинг қизиқишларини психологик жиҳатдан ўрганиш;

- қишлоқларда оилавий тадбиркорлик кўникмаларини шакллантириш мақсадида тадбиркорликка ўқитиш сифатини ошириш;

- қишлоқларда тадбиркорлик ҳисобидан аёллар учун янги иш ўринларини ташкил этишни (молиявий, солиқ имтиёзлари бериш, фоизсиз кредитлар, қўшимча ер майдонлари, фойдаланилмаётган қувватларни ижарага бериш ва бошқа усуллар) иқтисодий қўллаб-қувватлаш;

- кичик бизнес, оилавий тадбиркорлик корхоналарини микромолиялаштириш учун ижтимоий инвестициялар жамғармаларидан фойдаланиш;

- оилавий тадбиркорликни **иқтисодий шерикчилик** шаклини қўллаш орқали бир нечта оиланинг ишлаб чиқариш ресурсларини бирлаштириш имкониятларидан фойдаланиш.

IV-БОБ. ҚИШЛОҚ АҲОЛИСИНИНГ ИШ БИЛАН БАНДЛИК ДАРАЖАСИНИ ОШИРИШДА МЕХНАТ БОЗОРИ ИНФРАТУЗИЛМАСИ ВА МЕХНАТ МИГРАЦИЯСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

4.1. Қишлоқ туманларида рақамли иқтисодиётга ўтиш шароитида Бандликка кўмаклашиш марказлари фаолиятларини ривожлантиришнинг яқин истиқболдаги йўналишлари

Ҳозирги кунда жаҳонда рақамли иқтисодиётнинг ривожланиши жадал суръатлар билан амалга ошмоқда. Рақамли иқтисодиётнинг ривожланиши истеъмолчилар талабини тўлиқ қондириш ва иқтисодиёт соҳалари ва тармоқларида меҳнат унумдорлигини ошириш имконини беради.

Ахборот технологияларининг ривожланиши билан бугунги кунда иш билан бандликни таъминлашнинг янги йўналишлари пайдо бўлмоқда. Иш берувчилар ихтиёрий равишда ва хоҳишига кўра ходимларни ишга ёллаш имконига эга бўлмоқдалар ва географик жойлашуви ҳамда вақтдаги фарқ аҳамиятга эга эмас. Ходимлар ахборот технологияларидан фойдаланган ҳолда масофадан туриб ўз вазифаларини бажаришга қодир бўлиб, уйдан ташқарига чиқмасдан, ҳар қандай вақтда белгиланган вазифани бажариш имконига эга бўлишмоқда.

Рақамли технологиялар ходимни юқори малака ва билим билан бирга масъулиятни ўз зиммасига олишни ва меҳнат фаолиятини мустақил равишда амалга оширишни талаб қилмоқда. Эндиликда ходим ўз меҳнат фаолиятини ўзи тартибга солади, меҳнат ҳақи Интернет орқали амалга оширилади. Ходимни меҳнат фаолиятининг ташқи назорати унинг ўзини жалб этмаган ҳолда маълумотлар, ҳисоботлар орқали амалга оширилади.

Шунингдек, рақамли иқтисодиётга ўтиш шароитида иш билан бандлик соҳасида ҳам жиддий ўзгаришлар содир бўлаётганлиги замонавий билим ва малака кўникмаларига эга бўлган

мутахассисларга талаб мунтазам равишда ортиб бораётганлигининг исботидир. Бунда ходимларнинг иш жойлари ва меҳнат шароитларида ҳам ўзгаришлар юзага келмоқда. Рақамли иқтисодиётга ўтиш иш билан бандлик таркибининг ўзгариши, ходимлар интеллектуал салоҳиятидан самарали фойдаланиш ҳамда инновацион жараёнлар самарадорлигини оширувчи омиллар таъсир даражасини кенгайтишини юзага келтиради. Бунда ахборот-коммуникация технологияларининг ривожланиши билан боғлиқ иш билан бандликнинг инновацион шакллари: жумладан, масофадан туриб ишлаш, телебандлик, ностандарт иш билан бандликнинг кенгайтиши, Е-бандликнинг ривожланиши, виртуал иш жойлари, фрилансинг кабилар тобора оммалашиб бормоқда. Интеграция жараёнлари ва глобаллашув, меҳнат бозорини ахборотлар билан таъминланиши, ходимларнинг сафарбарлигини ошиши ва сифат жиҳатидан янги иш ўринларининг пайдо бўлиши **ишчи кучлари ва иш берувчилар ўртасида ракобатнинг кучайишини** юзага келтирмоқда.

Рақамли иқтисодиётга ўтиш шароитида Ўзбекистонда меҳнат бозори ривожланишининг ҳудудий хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда, иш билан бандликнинг давр талабига мос анъанавий ва замонавий шакллари ва турларини кенг жорий этиш ҳамда уларнинг **институционал асосларини такомиллаштиришни** зарурат этмоқда.

Ҳозирги вақтда кўпчилик мамлакатларда, хусусан, республикамизда корновирус инфекциясини ёйилишини олдини олиш ва бартараф қилиш бўйича одамлар ҳаракатини чегаралаш ҳамда корхоналар фаолиятини қисман тўхтатиш йўли билан кенг кўламли чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Ушбу мажбурий чорларнинг қўлланилиши, бир томондан, ишлаб чиқариш ҳажмини қисқаришига, иккинчи томондан, ишсизлик даражасининг ошиши ва аҳоли даромадларини камайтишига олиб келмоқда. Бунинг оқибатида **ишсизлар сонининг кескин даражада ошиши ва аҳоли даромадларини камайтиши** билан боғлиқ ижтимоий-иқтисодий муаммолар тобора кучайиб бормоқда.

Ҳудудий аҳолини бандлигига кўмаклашиш марказларининг ижтимоий функциялари ва меҳнат бозорини тартибга солишдаги иқтисодий функциялари бирга олиб борилиши назарда тутилади.

Бу икки функцияни бажаришда худудий аҳолини бандлигига кўмаклашиш марказлари фаолиятларини самарали ривожлантиришга бевосита таъсир этадиган иқтисодий, технологик, ижтимоий-психологик ва ташкилий-ҳуқуқий характерга эга асосий омилларга асосланиши лозим (4.1.1-расм).

Республикамизда рақамли иқтисодиётни ривожлантириш шароитида кишлоқ туманлари аҳоли бандлигига кўмаклашиш марказлари фаолиятларини самарали ривожлантиришнинг **асосий иқтисодий омиллари** таркибида ходимларга моддий рағбатлантирувчи иш ҳақини тўлаш, меҳнат органлари фаолияти учун зарур бўлган қўшимча-янги иш ўринларини ташкил этишда солиқ ва кредит имтиёзларини тақдим этиш ва норасмий иш билан бандликни камайтириш бўйича махсус дастурларни ишлаб чиқиш ва уларни давлат томонидан иқтисодий қўллаб-қувватлаш салмоқли таъсирга эга.

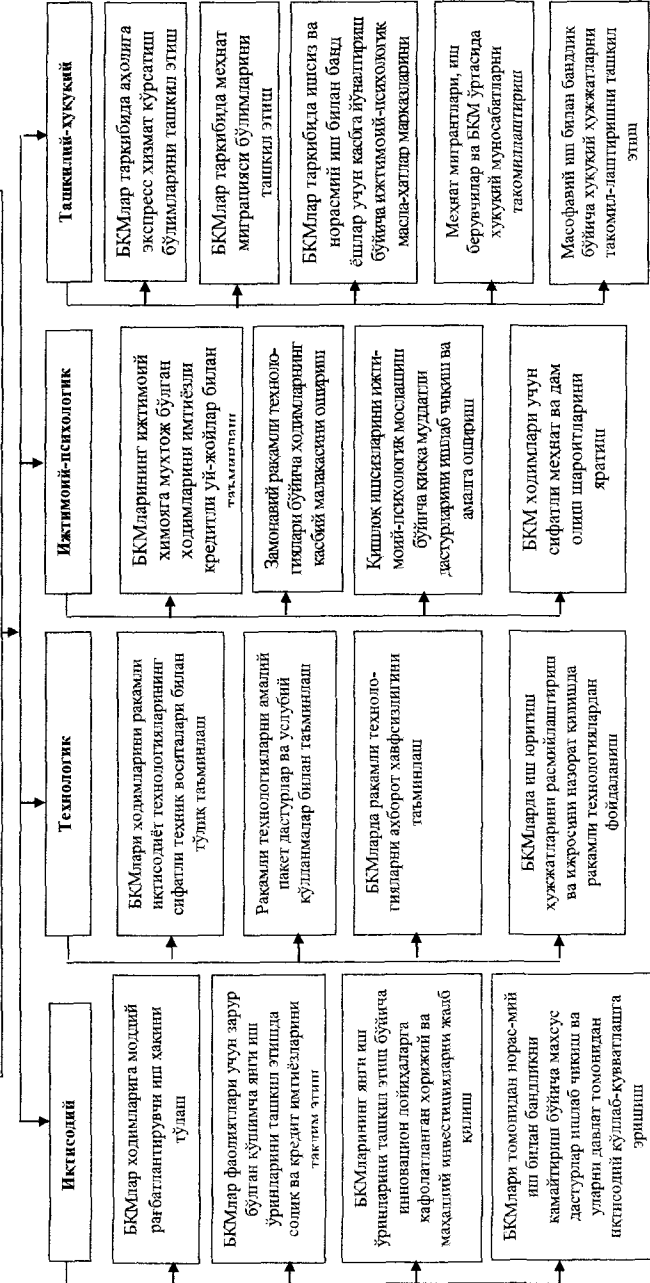
Технологик омиллар сифатида ходимлар фаолиятларининг рақамли иқтисодиёт технологияларини техник воситалари, амалий пакет дастурлари, услубий қўлланмалари ва ахборот хавфсизлиги комплекси билан тўлиқ таъминлаш етакчи ўринни эгаллайди.

Ижтимоий-психологик омиллар таркибида ижтимоий ҳимо-яга мухтож бандлик хизмати ходимларини имтиёзли кредитли уй-жой билан таъминлаш, замонавий рақамли технологиялари бўйича ходимларни касбий малакасини ошириш ва кишлоқ ишсизларини ижтимоий-психологик мослашиш дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш етакчи ўринни эгаллайди.

Асосий ташкилий-ҳуқуқий омиллар бўлиб, БКМлар таркибида аҳолига экспресс хизматлар кўрсатиши ва меҳнат миграциялари бўлимлари, ҳамда ижтимоий-психологик марказларини ташкил этиш, меҳнат мигрантлари, иш берувчилар ва БКМ ўртасидаги ҳуқуқий муносабатларни ва масофавий иш билан бандлик бўйича меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларни такомиллаштиришни ташкил этиш ҳисобланади.

Худудий аҳолини бандлигига кўмаклашиш марказлари томонидан юқорида келтирилган икки функцияни бажариши бўйича фаол ва нофаол сиёсатни амалга оширилишининг асосий молиявий манбаларидан бири – бу **Аҳолини иш билан таъминлашга кўмаклашиш давлат жамғармасидир.**

Рақамли иқтисодиётга ўтиш шароитида қиллоқ туманлари аҳоли бандлигига қўмаклашиш марказлари фаолиятларини самарали ривожлантиришнинг асосий омиллари

4.1-расм. Рақамли иқтисодиётга ўтиш шароитида қиллоқ туманлари аҳоли бандлигига қўмаклашиш марказлари фаолиятларини самарали ривожлантиришнинг асосий омиллари⁶⁴

⁶⁴ Муаллифлар жамоаси томонидан тузилган.

Иш билан бандлик жамғармаси маблағларини ишчи кучларидан фойдаланиш ва аҳоли иш билан бандлиги бўйича давлат сиёсатини амалга ошириш мақсадида вақтинча молиявий қийинчиликни бошидан кечираётган корхоналарга, турли мулкчилик кўринишидаги янги корхоналарни яратишга кредитлар бериш йўли билан ҳамда корхоналарда қўшимча иш ўринларини яратишга сарфлаш ишчи кучига талабни оширишда муҳим восита ҳисобланади. Шунингдек, иш билан бандлик жамғармаси маблағлари ҳисобига ишсизларни касбга ўқитишни молиявий жиҳатдан таъминлаш республикамизда малакали меҳнат бозори шаклланишига ва бунинг натижаси улароқ меҳнат бозори инфратузилмаси ривожланиши учун шароит яратади.

Республикамизда иш билан таъминлашга кўмаклашувчи Давлат жамғармаси бюджетдан ташқари жамғарма ҳисобланиб, **ишсизликни суғурталаш** давлат томонидан бошқарилади. Бунда тадбиркорлар ва ходимларнинг вакиллик органлари ишсизларга ижтимоий ёрдам кўрсатиш жамғармаларини бошқарувчи давлат органлари билан фаол ҳамкорликни амалга оширадilar.

Аҳолини иш билан таъминлашга кўмаклашиш давлат жамғармасининг асосий вазифаси тегишли дастурлардаги фаол ва нофаол тадбирларни молиялаштириш ҳисобланади (4.1.1-жадвал).

4.1.1-жадалда Ўзбекистон Республикасида аҳолини иш билан давлат жамғармаси маблағларининг фаол ва нофаол йўналишлар бўйича сарфланиш таркиби келтирилган. Таҳлил натижаларига эътибор қаратсак, аҳоли бандлигини таъминлашга қаратилган чоратадбирлар ижроси учун мақсадли харажатлар бўйича **фаол йўналишларга сарфланаётган маблағларнинг нофаол йўналишларга сарфланаётган маблағларга нисбатан улушининг мунтазам ўсиб бориш кузатилмоқда**. Фаол йўналишларга сарфланган маблағлар улуши республика бўйича 2007 йилда – 37,6 % бўлган бўлса, бу кўрсаткич 2019 йилга келиб – 74,0 % гача ошган.

Ўзбекистон Республикасида «Аҳолини иш билан таъминлашга кўмаклашиш Давлат жамғармаси» маблағларини сарфланиши таркиби, %⁶⁵

4.1.1-жадвал

Кўрсаткичлар	2007 й.	2008 й.	2009 й.	2011 й.	2013 й.	2015 й.	2019 й.
Аҳоли бандлигини таъминлашга қаратилган чоратадбирлар ижроси учун мақсадли харажатлар	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Фаол	37,6	42,0	14,7	54,0	56,0	71,0	74,0
Нофаол	62,4	58,0	58,3	46,0	44,0	29,0	26,0
Фаол йўналишлар							
Ҳақ тўланадиган жамоат ишлари	3,2	3,6	4,1	4,0	4,3	4,4	4,7
Ўз-ўзини иш билан таъминлаш ва тадбиркорликни қўллаб қувватлаш	12,1	14,1	11,8	25,1	25,9	40,3	38,8
Меҳнат бозорига кириб келувчи аҳоли қатламларини ижтимоий мослашувини таъминлаш	1,2	1,7	1,4	1,5	1,8	1,9	2,2
Ишсиз аҳоли қатламларини касбга ўқитиш, қайта ўқитиш ва малакасини ошириш	2,2	2,7	2,9	3,1	3,0	3,4	3,6
Вояга етмаган ёшларни иш билан таъминлаш бўйича ишларни жонлаштириш	1,9	2,1	2,2	1,9	2,0	2,4	3,1
Иш билан бандликни молиявий қўллаб-қувватлаш	2,1	2,3	2,4	2,6	3,1	3,0	2,8
Ёшларнинг келгусида мос касбларга қизиқтириш юзасидан профориентация ишлари	4,4	4,6	5,0	5,2	5,0	5,1	6,0
Бўш иш ўринлари ярмакаларини ўтказиш тадбирлари	7,9	8,1	9,0	8,0	8,2	7,4	9,0
Ёшларни ишлаб чиқариш амалиётларини ташкил қилиш	2,6	2,8	2,9	2,6	2,7	3,1	3,8

⁶⁵ Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика бошқармаси маълумотлари асосида муаллифлар томонидан ҳисобланган.

Кўп йиллик тажриба шуни кўрсатдики, иш билан таъминлашнинг фаол тадбирларига қилинадиган харажатлар натижасида ишсизлар миқдори қисқариши ҳисобига ижтимоий тўловларга қилинадиган бюджет харажатларини мутаносиб равишда камайтирди. Шунинг учун ишга жойлаштиришни такомиллаштиришга (ахборот хизматлари, компьютерлаш-тириш, жиҳозлар ва асбоб-ускуналарга) сарфланиши ишга жойлаштириш жараёнини жадаллаштириш ва ишсизликни қисқартиришни таъминлайди. Касбга ўқитишга қилинган харажатлар тахлили шуни кўрсатдики, касбий тайёргарликдан ўтгандан кейин ишга жойлашганлар ҳиссаси касбий тайёргарликсиз ишга жойлашганларга нисбатан 1,9 марта ўсган, мавсумий жамоат ишларига йўналтириш ҳар бир ишсизга қилинадиган харажатларни 3-5 % га қисқартиради.

Республикаимиздаги аҳоли бандлигига кўмаклашиш марказлари фаолиятини самарали ривожлантириш билан боғлиқ қуйидаги муаммоларни келтириш мумкин:

- «Аҳоли бандлигига кўмаклашиш давлат жамғармаси» маблағлари корхоналар ва ташкилотларнинг иш ҳақи жамғармасидан 0,1 % ўндирилади. Бу маблағлар Марказлар фаолиятларини ривожлантириш учун етарли эмас. Илгари жамғармага ажратмалар иш ҳақидан 1,0 фоиз миқдоридан ажратилган. Жамғарма маблағларининг етарлича эмаслиги аҳолини иш билан бандлигига кўмаклашиш бўйича фаол тадбирларни амалга ошириш имконини бермайди. Шунинг учун жамғармага ажратмалар миқдорини ошириш зарур ёки бюджетдан ажратилган маблағларнинг иш билан бандликни таъминлаш бўйича фаол тадбирларга сарфланиши бўйича **қатъий-рақамли назорат ўрнатиш** зарур;

- Марказлар фаолиятлари ишчи кучига талаб (ишга жойлаштириш) бўйича фақат юридик шахсларга йўналтирилган ва ишга жойлаштириш самарадорлиги юқори эмас. Ҳозирги шароитда бир марталик ёки вақтинчалик ишларга жалб қилиш бўйича жисмоний шахслардан ҳам ишчи кучига буюртмалар кўплаб тушади. Демак республикаимизда ҳозирги шароитда марказлар таркибида ҳам юридик шахслар, ҳам жисмоний шахслардан буюртмалар (ишчи кучига талаб) асосида фаолиятларни амалга ошириш бўйича ихтисослашган бўлимлар ташкил этилиши керак.

Бу фаолиятларнинг бир томонламалигига барҳам бериш имконини беради;

- ҳозирги вақтда масофада туриб ишлаш (фрилансерлик) ҳам оммалашмоқда ва ҳаётий заруратга эга бўлмоқда. Миллий фриланс биржаларини яратиш бўйича ҳаракатлар амалга оширилмоқда. Ўзбекистонда фрилансерлар орасида энг кўп тарқалган хизматлар: матн билан ишлаш, таржимонлик, маркетинг соҳасидаги ишлар, графика, дизайн, веб сайтларни ишлаб чиқиш ва такомиллаштириб бориш ҳисобланади. Қонуний асос бўлмаганлиги сабабли уларнинг иш фаолиятида муаммолар мавжуд. Миллий фрилансерлик биржаларида (employed.uz, freelance.uz, free-lance.uz, ishkor.uz) ҳаттоки веб сайтлари тўлиқ иш фаолиятида эмас. Шу сабабли кўплаб **малакали ёшлар хорижий фрилансинг биржаларида** фаолият юритишмоқда. Шу билан бирга, бунинг бир қанча муаммолари бор, биринчи навбатда – **иш ҳақи**, иккинчиси – **эркин платформанинг етишмаслиги**, учинчиси – ижтимоий кафолатларнинг мавжуд эмаслиги. Шу сабабли, фрилансинг Ўзбекистонда алоҳида иш фаолияти тури сифатида тан олинмаса, меъёрий-ҳуқуқий асос шакллантирилмаса, ушбу тузилманинг иштирокчилари норасмий иқтисодиётда фаолият юритади;

- масофада туриб ишлашнинг анъанавий шакллари риволанмаганлиги. Аҳоли иш билан бандлигига кўмаклашиш марказлари фаолияти фақатгина жамоат ишларини, ободонлаштириш билан боғлиқ ишларни ташкил этишга йўналтирилган;

- Марказларда фаолият юритаётганларнинг мутахассислиги кўп ҳолларда ишлаётган иш ўринларига мос келмаслиги ва уларнинг ойлик маошлари меҳнат натижаларига нисбатан анча паст ўрнатилганлиги. Иккита ёки учта вилоятларнинг олий таълим муассасаларида ушбу йўналишда бакалавр ва магистр мутахассислари тайёрланаётганлиги тизимда етук, илғор фикрлайдиган **малакали кадрларнинг етишмаслигидан** далолат бермоқда.

Ишчи кучига талабнинг тақчиллиги шароитида меҳнат бозори ҳолатининг таҳлили шуни кўрсатдики, иш билан бандлик хизматлари фуқароларни аниқ ишларга тайёрлаши зарур. Шундай экан, давлат иш билан бандлик хизматларининг Дастурлари меҳнат бозорида фаол иш билан бандлик сиёсати доираларини қамраб олиши зарур. Ўзбекистон Республикасида “Аҳолини иш билан

таъминлаш Дастури”нинг бажарилиши вилоятлар кесимида таҳлили кишлоқ худудлардаги ижобий ва салбий натижаларни аниқлаш имконини берди (4.1.2-жадвал).

Республикада 2010 йилда жами давлат **БКМларига мурожаат қилганлар** сони 671482 кишидан иборат бўлган бўлса, ушбу кўрсаткич 2019 йилга келиб 773452 тани ташкил этган. Шунингдек, бу даврларда БКМларга иш сўраб мурожаат қилганларга нисбатан ишга жойлашганлар ҳиссаси 2010 йилда 88,7 %ни, 2019 йилда эса 46,1 %ни ташкил этган. Бироқ БКМларига иш сўраб мурожаат қилганлар сонининг 2010-2017 йиллар оралигида нисбатан пасайиб боришининг **асосий сабаби бўш иш ўринлари ҳақида маълумотларнинг етишмаслиги, мавжуд бўш иш ўринлари нуфуз даражасининг пастлиги** каби омиллар ҳисобланади. Шунингдек, касбга ўқитиш, қайта тайёрлаш ва малакасини оширишга юборилган фуқаролар сони 2010 йилда 26239 кишини ташкил этган ҳолда, бу кўрсаткич 2019 йилга келиб 40,1 %га ошган. Ҳақ тўланадиган жамоат ишларида иштирок этганлар сони ҳам 2010-2019 йилларда 5,3 мартага ошган. Ҳақ тўланадиган жамоат ишларида иштирок этган кишилар сони барча вилоятларда деярли бир хил ўсиш тенденциясига эга бўлган.

Республикада ишсизлик нафақаси тайинланганлар сони 2010-2019 йиллар давомида 8,3 мартага ошган. Энг кўп ишсизлик нафақаси тайинланганлар Қорақалпағистон Республикаси (25,8 марта), Тошкент (41,5 марта), Самарқанд (35,8 марта), Фарғона (21,3 марта), Наманган (17,0 марта), Андижон (16,7 марта), Жиззах (15,5 марта), Бухоро (13,1 марта) вилоятлари ҳиссасига тўғри келган.

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ ҳудудларидаги аҳоли бандлигига кўмаклашиш марказларини асосий хизматлар миқдорини ўзгариши, киши⁶⁶

№	Ҳудудлар номи	Мурожаат қилган фуқаролар сони				Ишга жойлаштирилган фуқаролар сони				Қасбга ўқитиш, қайта тайёрлаш ва малакасини оширган фуқаролар сони				Ҳақ тўланадиган жамоат ишларига жалб этилган фуқаролар сони				Ишсизлик нафақаси тайинланган фуқаролар сони			
		2010 й.	2015 й.	2019 й.	2019 йил да 2010 йилга нисбатан, %	2010 й.	2015 й.	2019 й.	2019 йил да 2010 йилга нисбатан, %	2010 й.	2015 й.	2019 й.	2019 йил да 2010 йилга нисбатан, %	2010 й.	2015 й.	2019 й.	2019 йил да 2010 йилга нисбатан, %	2010 й.	2015 й.	2019 й.	2019 йил да 2010 йилга нисбатан, %
I	Ўзбекистон Республикаси бўйича-жами, шундан:	671482	300183	773452	115,2	595695	284138	356897	59,9	26239	7494	36750	140,1	49608	7972	263230	5,3	6980	7350	57874	8,3
1.1	Қорақалпоғистон Республикаси	48256	20033	56059	116,2	44395	19834	32133	72,4	972	238	1908	196,3	3406	1041	21376	6,3	139	417	3585	25,8
1.2	Андижон вилояти	67210	31754	76620	114,0	59614	30546	48750	81,8	2735	230	3354	122,6	4929	310	14228	2,9	275	408	4599	16,7

⁶⁶ Муаллифлар томонидан Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлигининг маълумотлари асосида ҳисобланган.

1.3	Бухоро вилояти	44636	21173	48806	109,3	38159	20559	21086	55,3	1707	135	1777	104,1	3680	121	13689	3,7	277	404	3625	13,1
1.4	Жиззах вилояти	20520	14639	38079	185,6	17147	13767	13289	77,5	840	373	2241	2,7	1862	497	35264	18,9	214	917	3309	15,5
1.5	Қашқадарё вилояти	57586	25435	52759	91,6	52665	24441	24629	46,8	1385	263	3526	2,5	4349	486	14939	3,4	1294	1033	7270	5,6
1.6	Навоний вилояти	22969	12506	27297	118,8	21245	11610	12017	56,6	982	165	1913	194,8	1927	165	6898	3,6	329	544	3226	9,8
1.7	Наманган вилояти	48301	27761	67258	139,2	43060	26547	41226	95,7	802	456	2871	3,6	3597	2087	33400	9,3	250	82	4255	17,0
1.8	Самарқанд вилояти	73197	38545	58594	80,0	64937	37691	32505	50,1	1072	582	3499	3,3	3500	1106	18570	5,3	141	127	5055	35,8
1.9	Урхондарё вилояти	41807	12055	64995	155,5	38859	11181	21150	54,4	1966	233	2491	126,7	3255	273	16210	5,0	359	654	3460	9,6
1.10	Сирдарё вилояти	16508	6737	34882	2,1	14131	6092	11918	84,3	721	162	1711	2,4	1241	155	14212	11,4	312	268	2791	8,9
1.11	Тошкент вилояти	56189	20331	49474	88,0	51119	19288	24843	48,6	2218	209	3600	162,3	4273	280	18518	4,3	114	366	4732	41,5
1.12	Фарғона вилояти	92946	41042	90744	97,6	80911	40227	44840	55,4	3126	652	4191	134,1	6273	702	41066	6,5	338	324	7203	21,3
1.13	Хоразм вилояти	37404	16064	53909	144,1	30614	14139	18140	59,3	1273	876	1818	142,8	2587	767	13394	5,2	553	373	2659	4,8

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хуудларидаги аҳоли бандлигига кўмаклашиш марказларини асосий хизматлар миқдорини прогнози, киши⁶⁷

4.1.3-жадвал

№	Хуудлар номи	Мурожаат қилган фуқаролар сони				Ишга жойлаштирилган фуқаролар сони				Касбга ўқитиш, қайта тайёрлаш ва малакасини оширган фуқаролар сони				Ҳақ тўланадиган жамоат ишларига жалб этилган фуқаролар сони				Ишсизлик нафақаси тайинланган фуқаролар сони			
		Прогноз даври				Прогноз даври				Прогноз даври				Прогноз даври				Прогноз даври			
		2020 й.	2021 й.	2025 й.	2025 йил да 2020 йилга нисбатан, %	2020 й.	2021 й.	2025 й.	2025 йил да 2020 йилга нисбатан, %	2020 й.	2021 й.	2025 й.	2025 йил да 2020 йилга нисбатан, %	2020 й.	2021 й.	2025 й.	2025 йил да 2020 йилга нисбатан, %	2020 й.	2021 й.	2025 й.	2025 йил да 2020 йилга нисбатан, %
I	Ўзбекистон Республикаси бўйича-жами, шу жумладан:	831328	866266	044160	126,0	875449	899725	481811	128,3	39090	41160	49613	126,9	274288	294818	355361	129,6	62004	64819	78130	126,0
1.1	Қорақалпоғистон Республикаси	61543	62786	75680	123,4	34004	35989	43380	127,6	2061	2137	2576	125,0	22086	23941	28858	130,7	3822	4015	4840	126,6
1.2	Андижон вилояти	82749	85814	103437	125,8	51650	54600	65813	127,4	3602	3757	4528	125,7	15066	15935	19208	127,5	4937	5151	6209	125,8
1.3	Бухоро вилояти	50710	54663	65888	130,0	22073	23616	28466	129,0	1909	1990	2399	125,7	14084	15332	18480	131,2	3905	4060	4894	125,3
1.4	Жиззах вилояти	40125	42649	51407	128,3	14052	14884	17940	127,7	2400	2510	3025	126,0	37085	39496	47606	121,4	3554	3706	4467	125,7

⁶⁷ Муаллифлар томонидан Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлигининг маълумотлари асосида ҳисобланган.

1.5	Қашқадарё вилояти	56179	59090	71225	127,5	25599	27585	33249	130,0	3758	3949	4760	126,7	15134	16732	20168	133,3	7812	8142	9815	125,6
1.6	Навоий вилояти	28480	30573	36851	129,2	12278	13459	16223	132,1	2026	2143	2583	126,5	7050	7726	9312	132,1	3424	3613	4355	127,2
1.7	Наманган вилояти	72638	75329	90798	125,4	43524	46173	55655	127,9	3071	3216	3876	126,2	35072	37408	45090	128,6	4565	4766	5744	125,8
1.8	Самарқанд вилояти	60281	65625	79102	131,0	34105	36406	43882	128,7	3779	3919	4724	125,0	19856	20798	25070	126,3	5439	5662	6824	125,5
1.9	Сурхондарё вилояти	69194	72794	87743	127,0	22142	23688	28553	129,0	2630	2790	3363	127,9	17007	18155	21884	128,7	3717	3875	4671	125,7
1.10	Сирдарё вилояти	35672	39068	47091	132,5	12371	13348	16089	130,1	1828	1916	2310	126,4	15049	15917	19186	127,5	3004	3126	3768	125,4
1.11	Тошкент вилояти	51431	55411	66790	130,6	26330	27824	33538	127,4	3888	4032	4860	125,0	19599	20740	24999	127,6	5011	5300	6388	127,5
1.12	Фарғона вилояти	97003	101633	122504	126,4	47427	50221	60534	127,6	4506	4694	5658	125,6	44051	45994	55439	125,9	7709	8067	9724	126,1
1.13	Хоразм вилояти	57221	60378	72777	127,8	19091	20317	24489	128,3	1913	2036	2454	128,3	14166	15001	18082	127,6	2812	2978	3590	127,7

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ ҳудудларидаги аҳоли бандлигига кўмаклашиш марказларини асосий хизматлар миқдорини прогнозига асосан, яқин келажакда (2020-2025 йилларда) республика бўйича иш сўраб мурожаат қилганлар сони – 26,0 %, улардан ишга жойлаштирилганлар сони – 28,3 %, касбга ўқитиш, қайта тайёрлаш ва малакасини оширишга юборилган фуқаролар сони – 26,9 %, ҳақ тўланадиган жамоат ишларига жалб этилган фуқаролар сони – 29,6 %, ишсизлик нафақаси тайинланган фуқаролар сони – 26,0 %га ошиши кутилмоқда (4.1.3-жадвал).

Юқорида қайд этилган асосий хизматлар прогноз миқдорига эришишни муҳим тадбири қишлоқ туманлари марказларига мурожаат қилиб келган фуқароларни ишга жойлаштиришга кўмаклашиш бўйича **аҳолига экспресс хизмат кўрсатиш бўлимларини ташкил этиш** ҳисобланади.

Аҳолини ишга жойлаштириш бўйича ўтказилган мониторинг тадқиқотлари шуни кўрсатдики, иш изловчи фуқароларнинг 75,0 %и иш билан бандлик хизмати органларига иш сўраб мурожаат қилишга тайёр, агарда иш билан бандлик хизматларида ўзларига мос бўш иш ўринлари тўғрисида тўлиқ ахборотга эга бўлиш учун шарт-шароитлар мавжуд бўлса.

Қишлоқ туманлари аҳоли бандлигига кўмаклашиш мақазларининг юқоридаги масалалар бўйича анъанавий хизматларидан экспресс хизматлари бўлимларининг фарқи шундаки, **иш сўраб мурожаат қилувчи фуқароларга тез ва сифатли хизматлар кўрсатилади**, шунингдек фуқароларнинг ўз-ўзига хизмат кўрсатишлари амалга оширилади. Ишга жойлашиш масалалари бўйича барча асосий ахборотлар очиқ, ҳаммабоп махсус интернет сайтлари, электрон ойналари ёки махсус автоматлашган қурилмалари орқали ҳар бир киши бўш иш ўринлари ҳақида барча ахборотларни кетма-кет махсус автоматлар тугмачаларини босиш натижасида маълумотларга эга бўлишлари мумкин. Тажриба шуни кўрсатдики, экспресс хизматлар бўлимининг ташкил этилиши ишсизларни ишга жойлашиши ва касбий таълим олиши бўйича мустақил иш излашнинг ривожланишига эришилади.

Қишлоқ туманлари аҳоли бандлигига кўмаклашиш марказлари қошида экспресс хизматлар кўрсатиш бўлимларининг яратилиши ташкилий-иқтисодий жиҳатдан самарали ҳисобланади. Бундай

бўлимларнинг ташкил этилиши иш билан бандлик хизмати органларининг иш сўраб мурожаат қилувчи фуқаролар билан иш билан бандлик масалалари бўйича мулоқат доираси кенгайди. Бу эса, фуқароларнинг жойлардаги БКМларига кетма-кет равишда ишсиз сифатида қайд қилдириш учун ташрифлари камаяди.

Ҳозирги кунда республикамиз ҳудудларида турли йўналишлардаги ўқув юртларида йилдан йилга қабул квоталарининг оширилиши **олий маълумотга эга битирувчиларнинг ишга жойлашиш** муаммосини кучайтирмоқда. Бундай ҳолат яқин йиллар ичида ҳам сақланиб қолиш эҳтимоли катта. Қишлоқ туманларида инвестицион жозибадорликнинг паст даражаси, бунинг оқибатида юқори технологияларга асосланган ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш соҳаларининг ривожланмаганлиги ҳам замонавий мутахассисликка эга олий таълим муассасалари битирувчи-ларининг касбий ҳаракатчанлигини пасайтирмоқда ва бу асосан хорижга бориб ишлашга мажбур қилмоқда. Шунинг учун, Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги томонидан у ёки бу мутахассисликлар бўйича меҳнат бозоридаги талабни илмий асослаш мақсадида **меҳнат бозори мониторингини ўтказиши зарур**. Меҳнат бозори мониторинги ўтказилиши ўқув юртларини битирувчиларни ишсиз бўлиб қолишининг олдини олиш бўйича илмий асосланган ҳулосалар ишлаб чиқиш имкониятини юзага келтиради. Чунки олий таълим муассасаларини битирувчилар эртага ишсиз бўлиб юрсалар, уларни **ўқитиш учун кетган харажатларни молиялаштириш самарасиз** бўлиб чиқади.

Мамлакатимиз қишлоқ туманларида аҳоли бандлигига кўмаклашиш марказлари ва **хусусий бандлик агентликлари фаолиятини ривожлантириш алоҳида аҳамиятга эгадир**.

4.1.4-жадвал таҳлилига кўра, қишлоқ туманларида аҳоли бандлигига кўмаклашиш марказлари сони 163 тани ташкил этиб, уларда фаолият юритаётган ходимлар сони 2019 йилда 3260 кишидан иборат бўлган. Мазкур кўрсаткичнинг прогноз параметрларига эътибор қаратсак, 2025 йилга бориб марказларда фаолият юритаётган ходимлар сони 3,0 %га ошиши кутилмоқда. Шунингдек, Аҳолини иш билан таъминлаш давлат жамғармаси маблағларини миқдори ҳам ҳар йили ўртача 5,0 % ошиши кутилмоқда.

4.1.4-жадвал

Ўзбекистон Республикасида қишлоқ туманларида аҳоли бандлигига кўмаклашиш марказлари ва хусусий бандлик агентликлари фаолиятларининг асосий кўрсаткичларини прогнози⁶⁸

№	Кўрсаткичлар ва уларнинг ўлчов бирликлари	2019 й. (ҳисобот)	Прогноз даври						2019-2025 йилларда ўсиш, %
			2020 й.	2021 й.	2022 й.	2023 й.	2024 й.	2025 й.	
1.	БКМлар сони, бирликда	163	163	163	163	163	163	163	-
2.	БКМларда ишловчилар сони, киши	3260	3423	3586	3749	3912	4075	4238	103,0
3.	Аҳолини иш билан таъминлаш ва янги иш ўринларини яратиш дастурларига ажратиладиган маблағлар ҳажми, %	100,0	105,0	104,0	105,0	105,0	104,0	106,0	-
4.	Хусусий бандлик агентликлари сони, бирликда	103	104	106	107	110	112	115	111,6
5.	ХБАлари томонидан хизмат кўрсатган мижозлар сони, киши	6180	6240	6350	6470	6510	6721	6970	112,8
6.	ХБАда ишловчилар сони, киши	412	415	423	427	439	457	470	140,8

⁶⁸ Муаллифлар томонидан Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлигининг маълумотлари асосида ҳисобланган.

Мамалакатимизда фаолият юритаётган **хусусий бандлик агентликлари** сони 2019 йилда 103 тани ташкил этиб, уларнинг сони 2025 йилга бориб 12 тага ёки 11,6 %га ошиши мумкин. Хусусий бандлик агентликлари томонидан хизмат кўрсатилган мижозлар сони 2025 йилга бориб 12,8 %га, уларда ишловчи ходимлар сони эса 40,8 %га ошиши кутилмоқда.

Қишлоқ туманлари аҳоли бандлигига кўмаклашиш марказлари ва уларнинг таркибий қисмлари ўртасида самарали муносабатларни таъминлаш ҳамда меҳнат бўлимлари мутахассислари ишларининг самарадорлигини ошириш учун марказларнинг **иш фаолиятларини қайта қуриш зарур**.

Туман аҳоли бандлигига кўмаклашиш марказларининг ишсизлар билан ишлаши алоҳида функционал қисмлари фаолияти яқка тартибда ва аниқ изчилликда олиб борилади. Ишсизлар билан ишлашнинг биринчи босқичида бандликка кўмаклашиш марказларига мурожаат қилган киши ишсиз сифатида рўйхатга олингандан кейин, ишга жойлаштириш бўйича инспектор мос иш жойини излайди. Инспекторнинг бу фаолияти 1-1,5 ойни ташкил этади. Кейинги босқичда мижознинг иш билан банд бўлмаганлик (агарда у ишлаётган бўлмаса) сабаблари аниқланади. Бунда ишсиз фуқаро касбга йўналтирилиши ёки қайта ўқитишга юборилиши мумкин. Бу жараён 1 ҳафтадан 1 ойгача муддатни олиши мумкин. Ишсиз билан ишлашнинг кейинги даврига 1,5 дан 2 ойгача вақт кетиши мумкин. Демак, мижознинг ишсиз сифатида рўйхатда бўлиш даври ўртача 5 ой чегарасида тебраниб туради⁶⁹.

Туман аҳоли бандлигига кўмаклашиш марказларида ҳам ишсиз сифатида рўйхатдан ўтган фуқароларнинг ишсизлигининг давомийлигини қисқартириш мақсадида бир неча мутахассисларни бирлаштирувчи **ишчи гуруҳларни тузиш** ва улар қуйидаги вазифаларни бажариши лозим:

– ишга жойлаштириш бўйича ходим ишсизларнинг ҳужжатларини дастлабки текширувини ўтказиш, бўш иш ўринлари бўйича ҳар томонлама (иш ҳақи тўғрисида, меҳнат характери тўғрисида) ахборотлар тўплаш;

⁶⁹ Муаллифлар томонидан ўтказилган тадқиқотлар натижасида ҳисобланган.

- иш берувчилар билан ишсизларнинг учрашувларини ташкиллаштириш;
- касбга йўналтириш бўйича ва қайта ўқитишни ташкил этиш.

Бундай ишчи гуруҳларнинг функционал мажбуриятига ишчи кучига талаб ҳақида ахборотларни тўплаш, корхоналар учун ходимлар танлаш, меҳнатни ташкил этиш масалалари бўйича тадбиркорларга маслаҳатлар бериш ва бошқалар киради.

Бунда ишчи гуруҳларнинг самарали ишлаши учун туман меҳнат бозори сегментлари бўйича ажратиш мумкин (худудий белгилари бўйича, иқтисодий белгилари бўйича ва бошқалар). Меҳнат бозорида тармоқ белгилари бўйича сегментларга ажратилиши натижасида ҳар бир тармоқда мутахассис – ходимларнинг ихтисослашиши тармоқ хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда, уларнинг иш билан бандликка кўмаклашиш соҳасидаги фаолиятларининг самарадорлигини оширади. Меҳнат бозорида иш билан бандлик масалаларини ечишнинг бундай ёндашуви туман иш билан бандлик хизмати мутахассисларининг жавобгарлигини оширади ҳамда иш билан бандлик хизмати органларининг йўлланмаси билан ишсизларни ишга қабул қилишда иш берувчиларнинг рад этишини камайтиради. Шунингдек, энг биринчи – **ишсизларга хизмат кўрсатиш вақти қисқаради**, бу эса ишсизликнинг ўртача даври қисқаришига олиб келади.

Яқин келажакда рақамли иқтисодиётга ўтиш шароитида кишлоқ туманлари аҳоли бандлигига кўмаклашиш марказлари фаолиятларини ривожлантиришни **асосий йўналишлари** қуйидагилардан иборат:

- жаҳонда юз бераётган пандемия шароитида аҳолини иш билан таъминлашнинг худудий хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда **ҳар бир туман кесимида махсус дастурлар ишлаб чиқиш** ва улар ижросини таъминлаш;

- ходимлар фаолиятларини рақамли иқтисодиёт технологияларининг сифатли техник воситалари, амалий пакет дастурлари, услубий қўлланмалари ва ахборот хавфсизлиги комплекси билан тўлиқ таъминлаш;

– кишлок жойларда уюшмаган ёшлар, ишга жойлашишга муҳтож аҳоли ва ишсизларни бир марталик ёки вақтинчалик иш билан таъминлаш самарадорлигини ошириш;

– ўрта ва ўрта махсус маълумотга эга бўлган ишсизларни қисқа муддатларда анъанавий ва замонавий ишчи касбларга қайта тайёрлаш (базавий иш ҳақи миқдорида стипендиялар тўлаш асосида) тизимини амалиётга жорий этишни ташкил этиш;

– аҳолининг норасмий иш билан бандлигини камайтиришни ташкилий-иқтисодий қўллаб-қувватлаш;

– аҳоли иш билан бандлигини таъминлаш ва янги иш ўринларини яратиш дастурларини сифатли ижросини таъминлаш ва уларни такомиллаштириш бўйича амалий тавсиялар ишлаб чиқиш;

– хориждан қайтган меҳнат мигрантларини иш билан таъминлашнинг самарали механизмларини ишлаб чиқиш;

– ходимларга моддий рағбатлантирувчи иш ҳақи тўлашни ташкил этиш ва уларнинг муҳтожларини имтиёзли уй-жой билан таъминлашга кўмаклашиш;

– ходимларни давлат ёки хусусий бандлик агентликлари маблағлари ҳисобидан сифатли қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш;

– ходимларни фақатгина ўзига юклатилган функционал вазифаларни бажаришга жалб қилиш;

– бандликга кўмаклашувчи давлат ва нодавлат ташкилотлари фаолиятларини **жамоатчилик назорати этиш “йўл харитаси”**ни ишлаб чиқиш ва ижросини таъминлаш;

– бандликга кўмаклашувчи ва жамоатчилик назоратини амалга оширувчи ташкилотлари ўртасида ижтимоий ҳамкорлик шартномаларини тузиш ва уларни бажарилишига эришиш;

– ижтимоий ҳамкорлик шартномаларини бажарилиши бўйича ҳар чорақлик ҳисоботларини туман депутатлар кенгашида муҳокама қилиш ва асосий камчиликларни бартараф этиш чораларини белгилаш;

– жамотчилик назорати ташкилотлари-туман касаба уюшмалари, ёшлар иттифоқи, маҳалла ва оилаларни қўллаб-қувватлаш кенгаши ва депутатлар кенгаши томонидан норасмий иш билан бандлар ва ишсизларни расмий сектор корхоналарида ишларга жойлантиришга амалий кўмаклашиш;

- янги иш ўринларини ташкил этиш ёки ишга жойлаштириш бўйича Олий мажлис депутатлари ва сенаторлар сўровномаларини бажарилишини таъминлаш;
- ижтимоий ҳамкорлик доирасида кўп болалик ва ёлғиз оналар (оталар), меҳнатга лаёқатли пенсионерлар ва ўсмирларни квоталанган иш ўринларига жойлаштириш;
- туман бандликка кўмаклашувчи давлат ва нодавлат ташкилотлари таркибида янги ташкил этиладиган **Васийлик кенгаши** аъзолари томонидан норасмий иш билан бандлар ва ишсизларни расмий сектор корхоналарида ва хорижий мамлакатларда ишларга жойлаштирилишига кўмаклашиш.

4.2. Қишлоқ ҳудудларида хусусий бандлик агентликлари фаолиятларини ривожлантиришнинг яқин истиқболдаги институционал асослари

Ҳозирги жаҳон иқтисодиётининг жадал суръатлар билан трансформация-лашуви шароитида **аҳолининг иш билан бандлик даражаси** миллий хўжа-ликлар иқтисодиётининг ривожланишини аниқловчи **асосий кўрсаткич-лардан бири ҳисобланади**. Меҳнат бозори ва иш билан бандлик соҳасида ижтимоий-иқтисодий муносабатларни ривожлантириш янгича ёндашувни, меҳнат бозори элементларини тадқиқ этишда тизимлиликни, бозор категориялари ва тушунчаларининг услубий базасини кенгайтиришни зарурат этади. Иқтисодиётни модернизациялаш бўйича ислохотларни чуқурлаштириш келгусида иш билан бандлик соҳасидаги институционал тузилмалар фаолиятини ривожлантириш ва уларнинг норматив-ҳуқуқий базаларини такомиллаштиришни талаб қилади.

Мамлакатимизда нодавлат иш билан бандлик хизматининг ривожланиши **халқаро нормалар** асосида амалга оширилмоқда. Халқаро даражада меҳнат муносабатларни бошқаришни Халқаро Меҳнат Ташкилоти (ХМТ) амалга оширади. ХМТнинг иш йўналишлари бўлиб, меҳнат ва иш билан бандлик соҳасида сиёсат юритиш учун конвенция ва тавсиялар кўринишида халқаро меҳнат меъёрлари ишлаб чиқиш ва қабул қилиш, техникавий ҳамкорлик олиб бориш, ижтимоий меҳнат муаммоари бўйича тадқиқотлар ўтказиш ва уларнинг натижаларини эълон қилиш ҳисобланади.

Халқаро Меҳнат Ташкилотининг Женевада бўлиб ўтган 1933 йилдаги ўн еттинчи сессиясида «Давлат органларининг нодавлат иш билан бандлик тузилмалари муносабатлари бўйича муносабатини белгилаб берувчи пуллик ишга ёллаш бюрolari тўғрисида»ги 34-сонли Конвенцияси қабул қилинди⁷⁰.

ХМТнинг 1949 йилдаги Женева конференциясида 34-сонли Конвенциясининг Низоми кўриб чиқилди ва янги 96-сонли Конвенция 1949 йил 8 июнда қабул қилинди. Унда иштирокчи мамлакатлар ўртасида пуллик ишга ёллаш бюрolarини тугатиш ёки мазкур бюрolarни фаолият юритишини белгилаш тартиблари тўғрисида Низом бўлимини ратификация қилиш масаласи кўриб чиқилди⁷¹.

Шунга кўра, ХМТ иштирокчи мамлакатларга хусусий бюрolarни тугатиш орқали иш берувчилар ва ёлланма ишчилар ўртасида ижтимоий-меҳнат муносабатларини ўрнатиш йўлидаги сунъий тўсиқларни минималлаштириш ёки бартараф этиш бўйича тавсиялар берди. Ҳамма категориядаги ишчилар учун мақбул даражада давлат иш билан бандлик хизматини яратишни ва ривожлантиришни тавсия этди⁷².

ХМТнинг 1997 йилда 181-сонли Конвенцияси қабул қилинди. Ушбу конвенцияда иш билан бандликнинг хусусий тузилмалари фаолиятини ташкил этишга муносабат кўриб чиқилди. Шунга кўра, хусусий бюрolar фаолияти 181-сонли Конвенция асосидаги халқаро меҳнат нормаларига риоя қилиши белгилаб берилди.

Бугунги кунда Евроосиёнинг собиқ социалистик мамлакатларида ушбу Конвенцияга ижобий муносабатлар билдирилмоқда. 1990 йилларда хусусий бандлик агентликлари самарали ривожланиш тенденциясига эга бўлди. Бироқ унинг ҳуқуқий базаси ишлаб чиқилмаган эди. Хусусий бандлик агентликларининг хизматидан фойдаланиш асосида алоҳида махсус малака кўникмаларига эга ходимларга эҳтиёж орта бошлади. Шунинг учун **ХМТнинг 181-сонли Конвенцияси** бугунги кундаги асосий

⁷⁰ Конвенция № 34 МОТ от 29.06.33г.ст.1.

⁷¹ Конвенция № 96 МОТ, ст.1.

⁷² Давлат иш билан бандлик хизмати фаолиятининг тартиблари ХМТнинг қуйидаги ҳужжатларида келтирилган: 88-сонли Конвенция Иш билан бандлик хизмати ташкилотлари тўғрисида; иш билан бандлик хизмати тўғрисида 72-сонли Тавсиянома, иш билан бандлик хизматини ташкил этиш тўғрисида 83-сонли Тавсиянома.

меҳнат соҳасидаги халқаро норма ҳисобланади. МДХ давлатлари ХМТнинг мазкур Конвенцияси қабул қилинганидан сўнг хусусий бандлик агентликларининг миллий даражада тартибга солиш тизимини жорий этишга ҳаракат қилмоқда.

Конвенция бўйича давлат ҳокимияти органлари хусусий бандлик агентликлари ҳамда буюртмачи корхоналар ва ташкилотлар ўртасида ёлланувчи ходимларни танлаш ва ишга жойлаштириш бўйича масъулиятни тақсимлаш вазифасини мустақил равишда қабул қилади.

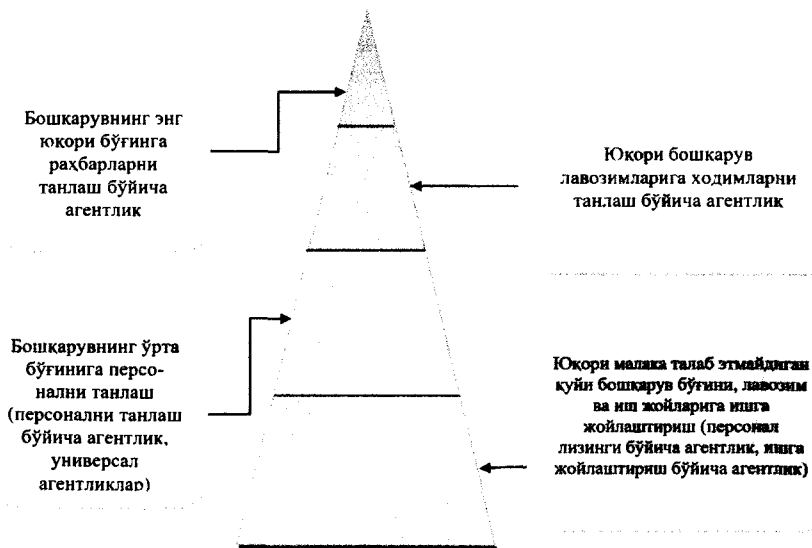
Меҳнат бозори ҳолатининг етарли даражада барқарор таъминланиши меҳнат бозори инфратузилмаси барча субъектлари, шунингдек давлат ва нодавлат иш билан бандлик хизматлари томонидан кўтилаётган бир қатор жорий масалалар ва муаммоларнинг муваффақиятли ечимларини ҳал этишни зарурат этади⁷³.

Республикамизда 2018 йил 16 февралда Ўзбекистон Республикасининг «**Хусусий бандлик агентликлари тўғрисида**»ги **Қонунининг** қабул қилиниши давлат иш билан бандлик хизмати билан бирга нодавлат, яъни хусусий бандлик агентликлари фаолиятини ташкил ва амалга ошириш учун муҳим ҳуқуқий асос бўлди. Бугунги кунда мамлакатимизда давлат иш билан бандлик хизмати республика Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлигининг ҳудудий Бандлик бошқармалари ҳамда шаҳар ва туманлар Бандликка кўмаклашиш марказлари фаолияти билан мувофиқлаштирилса, хусусий бандлик агентликлари «хусусий бандлик агентлиги», «кадрлар агентлиги» ёки «рекрутинг агентлиги» терминлари билан номланмоқда. Нодавлат иш билан бандлик хизмати спектри кўпинча хорижий агентликлар хизматига ўхшаш фаолият олиб боради. Бироқ, одатда тақдим қилинаётган хизматлар персонални танлаш, аутстаффинг, кадрлар хизмати ва аутсорсинг хизматларидан ташқари рекрутинг хизматларининг асосий кўринишига тегишли «рекрутинг хизматлари» термини остида бирлашади.

Жаҳон гуруҳлари ташкилотлари соҳасида етакчилар бўлиб, «Heidrick & Struggles», «Korn/Ferry» ва «Russell Reynolds» ком-

⁷³Арабов Н.У. Ўзбекистон Республикасида меҳнат бозори инфратузилмасини ривожлантириш самарадорлигини ошириш (монография). – Т.: «Fan va texnologiya», 2017, 95-б.

паниялари ҳисобланади. Глобал маълумотлар базаси, электрон почталар, видеоконференциялардан фойдаланиш кенг қўламли қидирувни амалга ошириш ва самарали маълумотлар олиш имконини бермоқда ҳамда кўпчилик етакчи фирмалар дунё бўйича маълумотлар базаси тизими ва коммуникациялар тизимини модернизациялашга ҳаракат қилмоқда.

4.2.1-расм. Меҳнат бозорида рекрутинг хизматлари бозорининг шаклланиш модели⁷⁴

Персонални танлаш бўйича хизматларни пирамида кўринишидаги модел бўйича тавсифлаш мумкин (4.2.1-расм). Пирамиданинг асосида – қуйи даражадаги бўш иш ўринларини тўлдириш бўйича хизматлар (ишга жойлаштириш бўйича агентлик, персонал лизинги), ўртача даражада – ўрта бўғинга мутахассисларни танлаш, юқори даражада – юқори бошқарув лавозимларига ва энг юқори бошқарув бўғинига раҳбарларни танлашдан иборат. АҚШда рекрутинг хизматлари бозорини қуйи ва ўртача дара-

⁷⁴ Арабов Н.У. Ўзбекистон Республикасида меҳнат бозори инфратузилмасини ривожлантириш самарадорлигини ошириш. // Дисс. и.ф.д. – Т.: ТДИУ, 2018. 145-б.

жаларида ишловчи агентликлар энг яхши даромадга эга бўладилар. Масалан, Express Personnel Services таркибида 60 % буюртмалар – қуйи даражадаги бўш иш ўринларини тўлдириш бўйича, 30 %и – ўрта даражадаги, 10 %и – юқори бошқарув лавозимларига ва энг юқори бошқарув бўғинига раҳбарларни танлаш бўйича буюртмаларни ташкил этади⁷⁵.

Ҳозирги вақтда МДХ мамлакатларида рекрутинг агентликлари асосан бошқарувнинг юқори ва ўрта даражаларига ёлланувчи ходимларни қидириш ва танлаш бўйича хизматлар кўрсатишга ихтисослашган бўлиб, қуйи даражага мутахассиларни ишга жойлаштириш кам миқдорда ташкил этади. Ишга жойлашиш бўйича номзодларни қидиришнинг асосий усули сифатида рекрутинг агентликларининг улар тўғрисидаги маълумотлар базасидаги ахборотлардан фойдаланиш ҳисобланади.

Бунда ёлланувчи ходим ҳақида ахборотларни сақлаш ва қайта ишлаш тизими қуйидаги элементларни ташкил этишдан иборатдир: потенциал номзодлар ҳақида ахборотларни йиғиш, уларни қайта ишлаш ва саралаш; ахборотлардан фойдаланувчиларнинг маълумотга эга бўлиш имкониятини кенгайтириш; потенциал номзодлар тўғрисида маълумотларни доимий янгилаб туриш жараёнини ташкил этиш; ахборотларнинг қайта такрорланишини минимумга тушуриш; маълумотлар базасидан потенциал номзодларни бошланғич танлаш жараёнини амалга ошириш.

Меҳнат бозорида фаолият юритувчи нодавлат иш билан бандлик хизмати органлари конкрет тармоқлардаги корхоналар учун ходимларни танлашда ихтисослашиши ёки барча касбий-малака белгилари бўйича хизматлар кўрсатиши мумкин. Шунингдек, маълум бир тармоққа тегишли иш жойларида фуқароларни ишга жойлаштириш бўйича ҳам хизматлар кўрсатиши мумкин. Шундай экан, ишга жойлаштириш бўйича агентликлар **универсал ва ихтисослашган агентликларга** таснифланади.

Кейинги пайтларда меҳнат бозорида ишга жойлаштиришга кўмаклашишнинг давлат ва нодавлат тузилмаларининг шаклланиш самарадорлигини баҳолаш масалаларига кўпчилик тадқиқотчилар ўз

⁷⁵ Арабов Н.У. Ўзбекистон Республикасида меҳнат бозори инфратузилмасини ривожлантириш самарадорлигини ошириш. // Дисс. и.ф.д. – Т.: ТДИУ, 2018. 144-б.

эътиборларини қаратмоқдалар. Бунда асосан тадқиқот объекти бўлиб, мувофиқ равишда миждозларига хизмат кўрсатишнинг худудий, иждимоний-демографик ва касбий-малака тавсифи ҳисобланади.

Ўқорида қайд этилган самарали институционал механизмлар таркибда қишлоқ хусусий бандлик агентликлари фаолиятларини ривожлантириш стратегиясини ишлаб чиқиш етакчи ўрин эгаллайди. Мазкур стратегия эса хусусий бандлик агентликларининг асосий кўрсаткичларини прогнозлари асосида ишлаб чиқилади (4.2.1 ва 4.2.2-жадваллар).

4.2.1-жадвал маълумотларига кўра, Ўзбекистон Республикаси қишлоқ худудларида хусусий бандлик агентликлари сони 166 тани ташкил этган ҳолда, бу кўрсаткич 2025 йилга келиб, 17 тага ҳамда агентликларга мурожаат қиладиган миждозлар сони 2025 йилда 4238 тага ошиши кутилмоқда.

Қишлоқ хусусий бандлик агентликлари сони прогноз қилинаётган даврда худудлар кесимида Андиждонда – 13 та, Қорақалпоғистон Республикасида – 12 та, Бухорода – 11 та, Жиззахда – 8 та, Қашқадарё ва Навоийда мос равишда – 8 тадан, Наманганда – 11 та, Самарқандда 10 та, Сирдарёда – 5 та, Сурхондарёда – 6 та, Тошкенда – 13 та, Фарғонада – 12 та ва Хоразмда – 8 тани ташкил этиши кутилмоқда. Шунингдек, агентликларга мурожаат қиладиган миждозлар сони ҳам мос равишда ошиши кутилмоқда.

Шунингдек, республика бўйича хусусий бандлик агентликларига ишга жойлашиш масалалари мурожаат қиладиган миждозлар сони 2025 йилга бориб 4238 тани ташкил этиши кутилмоқда. Бу кўрсаткични худудлар кесимида олиб қарайдиган бўлсак, 2025 йилга келиб Қорақалпоғистон Республикасида – 270 киши, Андиждон вилоятида – 280 киши, Бухоро вилоятида – 250 киши, Жиззах вилояти – 180 киши, Қашқадарё вилояти – 170 киши, Навоий вилояти – 170 киши, Наманган вилояти – 240 киши, Самарқанд вилояти – 215 киши, Сирдарё вилояти – 110 киши, Сурхондарё вилояти – 130 киши, Тошкент вилояти – 285 киши, Фарғона вилояти – 255 киши ҳамда Хоразм вилоятига – 187 киши мурожаат қилиши кутилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ ҳудудларида хусусий бандлик агентликлари фаолиятларининг асосий кўрсаткичларини прогнози⁷⁶

№	Ҳудудлар номи	Асосий кўрсаткичлар ва уларнинг ўлчов бирликлари	2019 йил (ҳисобот)	Прогноз даври						2025 йилда 2019 йилга нисбатан, +/-
				2020 й.	2021 й.	2022 й.	2023 й.	2024 й.	2025 й.	
1	Ўзбекистон Республикаси бўйича – жами, шу жумладан:	хусусий агентликлар сони, дона	163	166	169	171	174	177	180	+17
		мижозлар сони, киши	3260	3423	3586	3749	3912	4075	4238	+978
1.1	Қорақалпоғистон Республикаси	хусусий агентликлар сони, дона	11	11	12	12	12	12	12	+1
		мижозлар сони, киши	225	229	250	250	255	260	270	+45
1.2	Андижон вилояти	хусусий агентликлар сони, дона	12	13	13	13	13	13	13	+1
		мижозлар сони, киши	245	267	269	270	275	275	280	+35
1.3	Бухоро вилояти	хусусий агентликлар сони, дона	9	9	10	10	10	10	11	+2
		мижозлар сони, киши	185	190	210	215	220	225	250	+65
1.4	Жиззах вилояти	хусусий агентликлар сони, дона	7	7	7	8	8	8	8	+1
		мижозлар сони, киши	142	150	150	170	172	175	180	+38
1.5	Қашқадарё вилояти	хусусий агентликлар сони, дона	7	7	7	7	8	8	8	+1
		мижозлар сони, киши	140	145	145	147	165	165	170	+30

⁷⁶ Муаллифлар томонидан Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари асосида ҳисобланган.

1.6	Навоий вилояти	хусусий агентликлар сони, дона	6	6	7	7	7	7	8	+2
		мижозлар сони, киши	121	125	140	140	140	145	170	+49
1.7	Наманган вилояти	хусусий агентликлар сони, дона	10	10	10	10	10	11	11	+1
		мижозлар сони, киши	202	210	210	212	215	235	240	+38
1.8	Самарқанд вилояти	хусусий агентликлар сони, дона	8	9	9	9	9	10	10	+8
		мижозлар сони, киши	160	181	180	190	195	210	215	+55
1.9	Сирдарё вилояти	хусусий агентликлар сони, дона	4	4	4	5	5	5	5	+1
		мижозлар сони, киши	83	85	82	102	105	106	110	+27
1.10	Сурхондарё вилояти	хусусий агентликлар сони, дона	5	5	5	5	5	6	6	+1
		мижозлар сони, киши	105	105	106	106	108	129	130	+25
1.11	Тошкент вилояти	хусусий агентликлар сони, дона	12	12	12	12	12	12	13	+1
		мижозлар сони, киши	247	250	250	255	260	265	285	+38
1.12	Фарғона вилояти	хусусий агентликлар сони, дона	11	11	11	11	12	12	12	+1
		мижозлар сони, киши	228	228	229	230	250	255	255	+27
1.13	Хоразм вилояти	хусусий агентликлар сони, дона	8	8	8	8	8	8	8	-
		мижозлар сони, киши	175	176	177	180	182	185	187	+11

Ўзбекистон Республикаси меҳнат ресурслари билан қўп ва кам таъминланган айрим қишлоқ туманларида хусусий бандлик агентликлари фаолиятларининг асосий кўрсаткичларини прогнози⁷⁷

№	Туманлар номи	Асосий кўрсаткичлар ва уларнинг ўлчов бирликлари	2019 йил (ҳисобот)	Прогноз даври					2025 й.	2025 й. билан 2020 й.га нисбатан, +/-
				2020 й.	2021 й.	2022 й.	2023 й.	2024 й.		
I. Меҳнат ресурслари билан қўп таъминланган туманлар бўйича										
1.1	Пастдаргом тумани	Хусусий агентликлар сони, дона	-	1	2	3	3	4	+4	
		Мижозлар сони, киши	-	25	55	75	78	110	+110	
1.2	Уرғут тумани	Хусусий агентликлар сони, дона	-	1	2	3	4	5	+4	
		Мижозлар сони, киши	-	26	52	76	78	105	+103	
1.3	Қитоб тумани	Хусусий агентликлар сони, дона	-	1	2	2	3	4	+3	
		Мижозлар сони, киши	-	25	52	55	75	80	+79	
1.4	Шаҳрисабз тумани	Хусусий агентликлар сони, дона	-	1	2	2	3	3	+2	
		Мижозлар сони, киши	-	25	28	55	56	76	+56	
II. Меҳнат ресурслари билан кам таъминланган туманлар бўйича										
2.1	Беруний тумани	Хусусий агентликлар сони, дона	-	1	1	2	2	2	+2	
		Мижозлар сони, киши	-	-	23	25	60	61	+62	
2.2	Элликкальа тумани	Хусусий агентликлар сони, дона	-	-	1	2	2	2	+2	
		Мижозлар сони, киши	-	25	26	48	45	50	+50	
2.3	Зарбдор тумани	Хусусий агентликлар сони, дона	-	1	1	2	2	2	+2	
		Мижозлар сони, киши	-	25	28	47	50	55	+55	
2.4	Пахтакор тумани	Хусусий агентликлар сони, дона	-	1	2	2	3	3	+3	
		Мижозлар сони, киши	-	20	46	49	75	78	+78	

⁷⁷ Муаллифлар томонидан Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари асосида ҳисобланган.

Ўзбекистон Республикаси меҳнат ресурслари билан қўп ва кам таъминланган айрим қишлоқ туманларида хусусий бандлик агентликлари фаолиятларининг асосий кўрсаткичларининг прогнозига эътибор қаратадиган бўлсак, ўтган 2019 йилда таҳлил этилаётган туманларда хусусий агентликлар фаолият юритмаган. Иқтисодиётнинг трансформациялашиб бориши ҳамда меҳнат бозори инфратузилмасининг узлуксиз ривожланиши натижасида прогноз қилинаётган йилларда республикаимиз туманларида хусусий бандлик агентликлари сони ошиб боради (4.2.2-жадвал).

Меҳнат ресурслари билан қўп таъминланган туманлар бўйича 2025 йилга келиб, хусусий бандлик агентликлари сони Пастдарғом туманида – 4 та, Ургут туманида – 5 та, Китоб ва Шахрисабз туманларида мос равишда – 4 та ва 3 тадан ташкил этилиши кутилмоқда. Шунингдек, мазкур туманлардаги хусусий бандлик агентликларига мурожаат қилувчилар сони ўртача 20-28 кишини ташкил этиши мумкин.

Меҳнат ресурслари билан кам таъминланган туманлар бўйича 2025 йилга келиб, хусусий бандлик агентликлари сони Бегovat туманида – 2 та, Элликқалъа туманида – 2 та, Зарбдор туманида – 2 та, Пахтакор туманида – 3 та ташкил этилиши кутилмоқда. Ушбу туманлардаги хусусий бандлик агентликларига мурожаат қилувчилар сони ҳам ўртача 20-25 кишини ташкил этиши мумкин.

Тадқиқотлар шуни кўрсатмоқдаки, қишлоқ хуудларида нодавлат иш билан бандлик хизматларининг ривожланиш жараёни куйидаги ҳолатлар ва омилларга бевосита боғлиқдир:

Биринчидан, хусусий агентликларнинг фаолияти асосан қишлоқ туманлари марказларида самарали ҳисобланади. Чунки, уларнинг фаолияти асосан меҳнат бозорининг малакали сегментига тўғри келмоқда. Агентликларнинг юқори малакали ва эксклюзив мутахассисларни ишга жойлаштириши асосан пуллик хизматлар асосида амалга оширилади. Яъни, қишлоқ жойларда ҳам хусусий бандлик агентликларини хизмат пулларини тўлаш қобилиятига эга ёлланувчи ходимлар ҳамда улар ташқи меҳнат миграцияларининг асосий қисмини ташкил этади. Шунинг учун, яқин келажакда қишлоқ жойларда хусусий агентликлар фаолиятини самарали ташкил этиш лозим.

Иккинчидан, “Хусусий бандлик агентликлари тўғриси”ги қонуннинг 10-моддасига мувофиқ хусусий агентликлар Ўзбекистон Республикасидан ташқаридаги ишни қидираётган шахсларни ишга жойлаштириш билан ҳам шуғулланишлари мумкин. Шунга кўра, қонуннинг 13-моддасига кўра, Ўзбекистон Республикасидан ташқаридаги ишни қидираётган шахсларни ишга жойлаштириш бўйича хизматлар кўрсатиш учун хусусий бандлик агентликлари захира қилинадиган сумма сарфланган тақдирда маблағларнинг ўрнини тўлдириш, шунингдек лицензия тугатилган ёки бекор қилинган тақдирда маблағларни қайтариш шартлари билан эллик минг АҚШ доллари миқдоридagi маблағларни Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги ҳузуридаги Хорижда меҳнат фаолиятини амалга оширувчи фуқароларни қўллаб-қувватлаш ҳамда уларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш жамғармасида захира қилиб қўйиши келтириб ўтилган. Бундан кўринадик, **қишлоқ жойларда хусусий агентликлар хорижга ишчи кучини экспорт қилиши** анча самарали фаолият ҳисобланади. Бироқ масаланинг иккинчи томони шундаки, бундай фаолиятни амалга ошириш бўйича рухсатни олинishi учун молиявий жиҳатдан етарлича муаммоларга дуч келиши муқаррар.

Учинчидан, қишлоқ аҳолиси, хусусан, ёшлар ичида хорижда ўз меҳнат фаолиятини амалга оширмоқчи бўлганлар кўпчиликни ташкил этади. Қишлоқ ҳудудларида ёшларнинг хусусий агентликлар орқали хорижга ишлаш учун боришидан кўра, МДХ мамлакатлари ичида рухсат этилганларига норасмий ишга бориш афзалроқ ҳисобланади. Бунинг асосий сабаби, агентликка муайян бадални тўлаш (иш ҳақидан), ҳужжатларни расмийлаштириш, муайян вақт мобайнида кутиш билан боғлиқ жараёнларда мазкур ташкилотларнинг аксарияти томонидан сифатсиз ва ноқонуний хизматлар кўрсатиши ҳисобланади.

Тўртинчидан, қишлоқ аҳолисининг касбий кўникмалари ва малака даражасига кўра, шаҳар аҳолисига нисбатан кам рақобатбардош ҳисобланади. Хусусий агентликлар – меҳнат бозорида рақобатбардошлиги паст бўлган аҳоли категориялари (касбий тайёргарлик даражаси асосан аграр меҳнатга мос бўлганлар билан ва ҳ.к.) билан кам ҳолларда ишлайдилар. Шунинг учун, хусусий бандлик агентликлари хорижий давлатлардаги **аграр меҳнат иш**

берувчилари билан узвий алоқа ўрнатишлари лозим. Улар билан қонуний меҳнат шартномаларини тузиш, маҳаллий ҳокимиятлардан рўйхатдан ўтказиш мақсадга мувофиқдир.

Бешинчидан, давлат иш билан бандлик хизмати мижозлари ўртасида умумий 20 дан 30 йилгача меҳнат стажига эга фуқаролар кўпчиликни ташкил этади. Бу вақтда мазкур кўрсаткич тижорат хизматларида 1 йилдан 10 йилгача ташкил этади (2 йилдан 5 йилгача бўлган гуруҳлар иш стажини устунлик қилади)⁷⁸. Кўшимча мутахассисликка эга давлат иш билан бандлик хизмати мижозларининг солиштирма миқдори тижорат хизматларининг мижозларига нисбатан анча паст, чунки улар ишга жойлаштириш бўйича хусусий агентликларнинг потенциал имкониятларини юқори баҳолайдилар. Шунинг учун, агентликда фаолият юритаётган мутахассислар юқори компетенцияга эга бўлишлари керак. Чунки уларнинг фаолияти мақсадига кўра, фойдага қаратилган. Бундай ҳолатда юқори малакали мутахассислар шаҳардаги юқорироқ иш ҳақига эга хусусий бандлик агентликларида фаолият юритишни афзал кўрадилар.

Олтинчидан, таққосланаётган ташкилий тузилмалар мижозлари ўртасидаги жиддий фарқ бўлиб, хусусий агентликларга кўпинча янги иш излаш мақсади билан ишлайдиган фуқаролар, туманлар БКМларига эса кўпинча иш жойига эга бўлмаган фуқаролар мурожаат қилади. Шундай экан, БКМлари хизматини хусусий тузилмаларга солиштирганда асосан меҳнат бозорида **етарлича юқори ресурс имкониятига эга фуқаролар** мурожаат қиладилар: олий маълумотга, иш жойига, муайян фаровонликка эга ёшлар; нафақат иш қидирувчилар, балки кўшимча иш ҳақи олишга эга бўлмоқчи бўлганлар.

Еттинчидан, туман БКМларининг ютуқларидан бири хусусий хизматлар фойдаланадиган маълумотлар базаси сифатида миқдорий кўрсаткичлар бўйича мавжуд бўш иш жойлари маълумотлар банки ҳисобланади. Ўз навбатида хусусий агентликлар иш берувчилар ва иш қидирувчи фуқароларга тақдим қилаётган бўш иш жойлари сифати ва тўлиқ ахборотларга эгаллиги билан давлат иш билан бандлик хизматида нисбатан устундир. Лекин, қишлоқ

⁷⁸ Муаллиф томонидан ўтказилган экспресс баҳолаш натижаларига кўра аниқланган.

худудларида юқори иш ҳақи тўлашга қодир корхона ва фирмалар сони аҳамиятсиз даражададир. Бу жиҳатдан олиб қараганда қишлоқ жойларда хусусий бандлик агентликлари фаолияти ишчи кучига сифат кўрсаткичи бўйича талаб ва таклиф номутаносиблиги мавжудлигини кўрсатмоқда. Шунинг учун муаммони ҳал этишнинг долзарб йўналиши бўлиб, касбга тайёрлаш ва қайта тайёрлаш тизими орқали ишчи кучининг сифат кўрсаткичларини ошириш ҳамда унғ мувофиқ бўш иш ўринларининг нуфузини иқтисодий жиҳатдан таъминлаш ҳисобланади. Бунда давлат иш билан бандлик хизматининг маълумотлар базасида ўртача 16-18 %га эга бўш иш жойлари яшаш минимумидан нисбатан юқори даражадаги иш ҳақини кафолатлайди ва бу нисбат шаҳар жойлар учун ҳосдир. Қишлоқ жойларида мазкур кўрсаткич ундан ҳам паст. Шунинг учун, ҳозирча қишлоқ жойларда **хусусий бандлик агентликлари фаолиятини самарали деб бўлмади.**

Иш билан бандлик хизмати ижтимоий ҳимояга муҳтож бўлган одамларга кўмак бериш бўйича ўзининг ролини бажариши қийин, агарда унинг обрўси юқори бўлмаса ва хизматлар сифати узлуксиз пасайса. Бундай хатардан қочиш учун баъзи мамлакатларда давлат иш билан бандлик хизмати эгилувчан меҳнат бозорида ўзларининг фаолиятини мақсадга мувофиқ кегайтириб бормоқдалар. Шунга кўра, бизнинг фикримизча, давлат ва хусусий бандлик хизматларининг ҳамкорлиги қуйидагилардан иборат бўлиши керак:

1. Иш жойлари бўйича маълумотлар баъзасига кириш учун унинг ҳамкорликдаги ягона тизимини яратиш.

2. Умумий стратегик мақсадларга эришишга йўналтирилган қўшма тадбирларни ўтказиш, улар қуйидагилардан иборат:

– бизнес тузилмалари учун: ишга жойлаштиришда потенциал номзодлар ошиши ҳисобига катта фойда олиш;

– давлат органлари учун: тижорат сектори билан қўшма ҳамкорлик ҳисобига ҳудуд фаолиятини тавсифловчи асосий ижтимоий-иқтисодий кўрсаткичларни яхшиланиши.

3. Аҳоли иш билан бандлиги соҳасида тажрибаларни алмашиш бўйича қўшма анжуманлар ўтказиш; ҳисобот даврига қўшма ишларнинг натижалари бўйича якуний хулосаларни ишлаб чиқиш; икки томонлама ҳамкорлик ривожланишининг истиқболи

йўналишлари бўйича таклифлар ишлаб чиқиш; меҳнат бозори субъектлари фаолиятининг қўшма фаолиятини тартибга солшга йўналтирилган ҳудудий ривожланишнинг институционал асосларини такомиллаштиришни ўз ичига олувчи инновацион усул ва услубларни ишлаб чиқиш.

4. Бўш иш ўринлари ҳақида ахборотларни номзодларга қулай ва маълумот тарзда тақдим қилиш.

5. Аҳолининг иқтисодий фаоллик даражасини ошириш.

Қишлоқ ҳудудларида **яқин келажакда хусусий иш билан бандлик хизмати ривожланишининг самарали институционал механизмлари қуйидаги тадбирларни амалга ошириш лозим:** қишлоқ ҳудудларида хусусий агентликлар фаолиятларини самарали ривожлантиришни яқин истикболдаги стратегиясини ишлаб чиқиш; қишлоқ туманларида хусусий бандлик агентликларини ташкил этишни кўпайтириш; қишлоқ меҳнат бозорининг муайян сегментларига хусусий бандлик агентликлари фаолиятини ихтисослаштириш; туманлар БКМлари билан ҳамкорликни йўлга қўйиш; хорижга ишчи кучини экспорт қилишни рағбатлантириш; хусусий агентликларни қишлоқда рақобатбардошлиги паст бўлган аҳоли категориялари билан ишлаш сифатини ошириш. Шунингдек, хусусий бандлик агентликлари тизимида кадрларни тайёрлаш ҳам долзарб ҳисобланади. Мазкур соҳа учун кадрларни олий таълим муассасаларининг инсон ресурсларини бошқариш бакалавр таълим йўналишлари ҳамда магистратура мутахассисликларида тайёрлаш керак.

Ўзбекистон Республикасининг «**Хусусий бандлик агентликлари тўғрисида**»ги қонунининг 13-моддасида Ўзбекистон Республикасидан ташқаридаги ишни қидираётган шахсларни ишга жойлаштириш бўйича хизматлар кўрсатиш учун хусусий бандлик агентликлари захира қилинадиган сумма сарфланган тақдирда маблағларнинг ўрнини тўлдириш, шунингдек лицензия тугатилган ёки бекор қилинган тақдирда маблағларни қайтариш шартлари билан эллик минг АҚШ доллари миқдоридagi маблағларни Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги ҳузуридаги Хорижда меҳнат фаолиятини амалга оширувчи фуқароларни қўллаб-қувватлаш ҳамда уларнинг ҳуқуқ ва манфа-

атларини химоя қилиш жамғармасида заҳира қилиб қўяди дейилган.

Шунга кўра, ушбу қонуннинг 13-моддасида келтирилган ҳолат бўйича вазирлик ҳузуридаги Хорижда меҳнат фаолиятини амалга оширувчи фуқароларни қўллаб-қувватлаш ҳамда уларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини химоя қилиш жамғармасида эллик минг АҚШ долларини заҳира қилиб қўйиш асосида фаолиятни ташкил этиш фақатгина республикамининг марказий шаҳарларида самарали бўлиши мумкин.

Шунинг учун, бизнинг фикримизча, ҳозирги вақтда қишлоқ ҳудудларида хорижда меҳнат фаолиятини амалга оширувчи фуқароларни ишга жойлаштириш бўйича фаолиятни ташкил этишда жамғармага қўйиладиган маблағларни 10-15 минг АҚШ доллари атрофида шакллантириш белгилаб қўйилиши зарур. Чунки, тадқиқотлар шуни кўрсатмоқдаки, қишлоқ ҳудудларида хусусий бандлик агентлилари фаолиятини ташкил этишда таклиф этилаётган гаров сифатидаги заҳира маблағлари кўрсатилган маблағдан ошса, ушбу фаолият билан шуғилланишдан кўра, бизнеснинг бошқа тури билан шуғилланиш авзал ҳисобланади.

Шунингдек, қишлоқ ҳудудларида хусусий иш билан бандлик хизмати ривожланишининг **самарали ташкилий механизмлари** қуйидаги тадбирларни ўз ичига қамраб олади: қишлоқ ҳудудларида хусусий бандлик агентликларини яратиш; қишлоқ меҳнат бозорининг муайян сегментида хусусий бандлик агентликлари фаолиятини ихтисослаштириш; туманлар БКМлари билан ҳамкорликни йўлга қўйиш; хорижда ишчи кучини экспорт қилишни рағбатлантириш; хусусий агентликларни қишлоқда рақобатбардошлиги паст бўлган аҳоли категориялари билан ишлашини йўлга қўйиш, хорижда ишлаш истаги бўлганларни уларнинг ишлаши учун зарур ижтимоий ва ҳуқуқий кафолатларни таъминлаш.

Ҳозирги кунда кадрларга бўлган эҳтиёж персонални жалб қилиш муҳим вазифа қилиб қўйилмоқдаки, унинг ечими қуйидаги **бир қатор масалаларни ҳал этишни талаб этади**. Булар қуйидагилар:

– ишчи кучини жалб қилиш стратегиясини ишлаб чиқиш ва уни умумташкилот стратегиясига мувофиқлаштириш;

– жалб қилиш вариантини танлаш (муддати, усули, манбаи, услублари);

– бўлажак ходимларни ишга қабул қилиш талаблари, ҳужжатлар шакли, қабул қилиш услубларини белгилаш;

– иш ҳақи даражаси, ходим меҳнати мотивацияси ва уни хизмат поғоналаридаги ўсишини белгилаш;

– ходимларни жалб қилиш бўйича амалий ҳаракатларни амалга ошириш.

Юқоридаги мақсад ва вазифаларни амалга ошириш ходимларни танлаб олиш аниқ тартиб қоидалар асосида бажарилиши лозим. Танлаб олиш жараёни яхши йўлга қўйилган бўлиши, ҳужжатлаштириш эса муайян тартиб- қоидалар, йўриқномалар асосида амалга оширилиши зарур. Ходимларни танловчи ва уларни ишга қабул қилиш бўйича қарорларни ўз иш жойларига лаёқати, касбий-малака даражаси ҳақида тўлиқ тасаввурга эга бўлиши керак.

Аммо кўпчилик корхоналар ва ташкилотларда ушбу йўналишда олиб борилаётган ишлар тўлақонли талабга жавоб бермайди. Бунинг учун, биринчи навбатда, ишга қабул қилувчи ходимларни ўқитиш, уларни малакасини ошириш, ҳужжатлаштириш бўйича зарурий ҳужжат намуналарини ишлаб чиқиш керак.

4.3. Ички ва ташқи меҳнат миграцияларини яқин истиқболда самарали ривожлантириш асосида норасмий иш билан бандликни камайтириш

Ўзбекистон Республикасида доимий аҳолининг 49,4 фоизи қишлоқ аҳолисининг улушига тўғри келади. Ўзбекистонда меҳнат ресурслари сони 18666,3 минг кишини ташкил этиб, унинг 8716,8 минг нафари ёки 46,7 фоизи қишлоқ жойларида яшайди. Республикадаги ишсизларнинг асосий қисми (73,4 фоизи) қишлоқ жойларига тўғри келади. Қишлоқ жойларида иш ўринларининг етарли эмаслиги, ишчи кучи баҳосининг арзонлиги, қоникарли меҳнат даромадларига эга бўлмаслиги, яшаш шароитининг пастлиги, мутахассислар бўйича иш жойларининг камлиги, касбий малакасини иш ўринларига тўла мос келмаслиги ва бошқа сабаблар меҳнат миграцияси ва норасмий иш билан бандликни келтириб чиқармоқда.

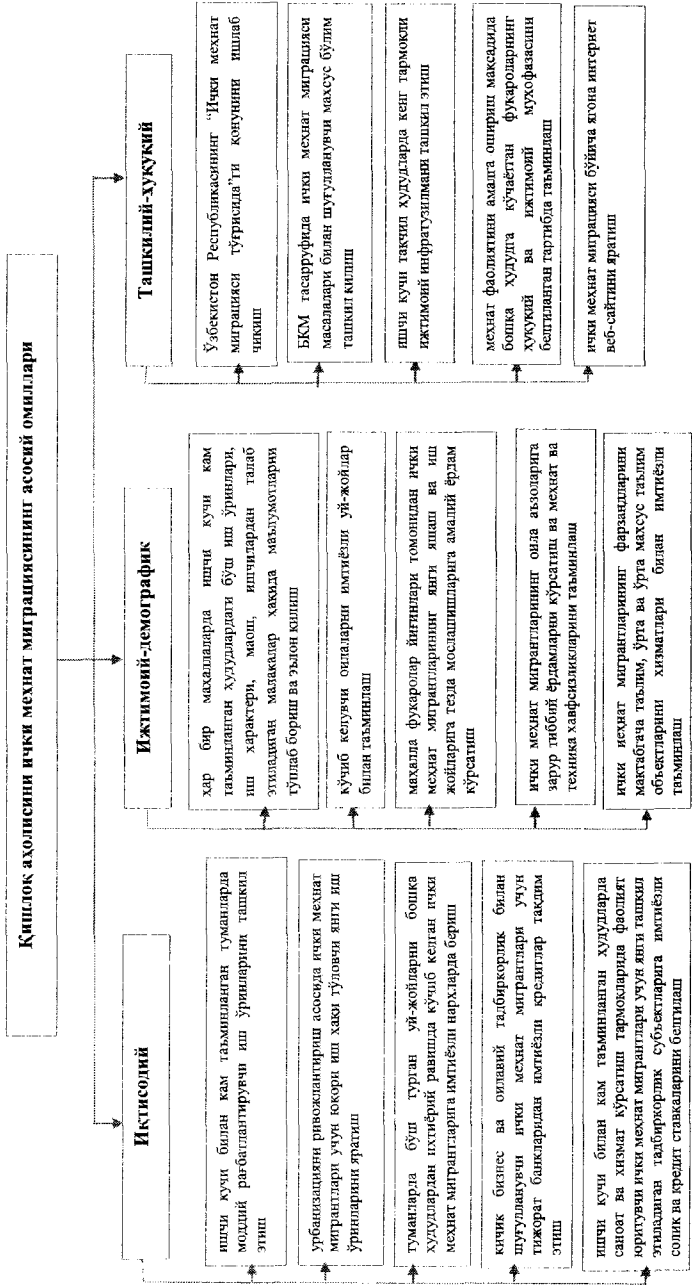
Мамлакат ичидаги меҳнат миграцияси ишчи кучининг қишлоқлардан шаҳарларга, туман маркази ва шаҳарчалардан бошқа йирик шаҳарларга, бир вилоятдан бошқа вилоятга каби йўналишларда бўлиши мумкин. Меҳнат миграциясининг йўналишлари ишлаб чиқарувчи кучларнинг ривожланиши, жойлашиши, иқтисодий тармоқларининг ишчи кучи билан таъминланганлик ҳамда аҳолининг турмуш даражасидаги тафовутлар билан белгиланади.

Мамлакат минтақалари бўйича ички меҳнат миграцияси 8,9 фоизга тенгдир. Ички меҳнат миграциясида йирик шаҳарлар рецепиентлар (кўчиб келаётган аҳолини қабул қилувчилар) вазифасини ўтамоқдалар. Хусусан, ички миграциянинг 70,0-80,0 фоиз Тошкент шаҳри ҳиссасига тўғри келмоқда.

Ўзбекистонда **қишлоқ ички меҳнат миграцияси учун мавсумийлик ва такрорийлик** хусусиятлари хос. Бу турдаги ишчи кучи ҳаракатини асосан қишлоқ аҳолиси (80,5%) вужудга келтирмоқда. Бунинг асосий сабаби бўлиб **ишчи кучи таклифининг ортиши ва иш ўринларининг етишмаслиги** ҳисобланади. Шунингдек, қишлоқ ишчи кучининг катта қисми қишлоқ хўжалигига сафарбар этилганлиги ва мазкур тармоқдаги ишларнинг мавсумий характерга эгаллиги мамлакатда ички меҳнат миграцияни келиб чиқишига сабаб бўлади.

Қишлоқ аҳолисининг ички меҳнат миграциясига **иқтисодий, ижтимоий-демографик ва ташкилий-ҳуқуқий характерга эга асосий омиллар** бевосита таъсир этади (4.3.1-расм).

Қишлоқ аҳолисини ички меҳнат миграциясининг **асосий иқтисодий омиллари** таркибига бошқа ҳудудлардан ишчи кучи билан кам таъминланган туманларда моддий рағбатлантирувчи иш ўринларини ташкил этиш, урбанизацияни ривожлантириш асосида юқори иш ҳақи тўловчи янги иш ўринларини яратиш, туманларда бўш турган уй-жойларни бошқа ҳудудлардан ихтиёрий равишда кўчиб келган ички меҳнат мигрантларига имтиёзли нархларда бериш, кичик бизнес ва оилавий тадбиркорлик билан шуғулланувчи ички меҳнат мигрантлари учун тижорат банкларидан имтиёзли кредитлар тақдим этиш, ишчи кучи билан кам таъминланган ҳудудларда саноат ва хизмат кўрсатиш тармоқларида фаолият юритувчи янги ташкил этиладиган тадбиркорлик субъектларига имтиёзли солиқ ва кредит ставкаларини белгилаш салмоқли таъсирга эга.

4.3.1-расм. Қишлоқ аҳолисини ички меҳнат миграциясининг асосий омиллари. *

*Манба: расм муаллифлар тадқиқотлари асосида тузилган.

Ижтимоий-демографик омил сифатида ҳар бир маҳаллаларда ишчи кучи кам таъминланган ҳудудлардаги бўш иш ўринлари, иш характери, маош, ишчилардан талаб этиладиган малакалар ҳақида маълумотларни тўплаб бориш ва эълон қилиш, кўчиб келувчи оилаларни имтиёзли уй-жойлар билан таъминлаш, маҳалла фуқаролар йиғинлари томонидан ички меҳнат мигрантларининг янги яшаш ва иш жойларига тезда мослашишларига амалий ёрдам кўрсатиш, ички меҳнат мигрантларининг оила аъзоларига зарур тиббий ёрдамларни кўрсатиш, меҳнат ва техника хавфсизликларини таъминлаш, мигрантлар фарзандларини мактабгача таълим, ўрта ва ўрта махсус таълим хизматлари билан имтиёзли таъминлаш етакчи ўрин эгаллайди.

Ташкилий-ҳуқуқий омиллар бўлиб, Ўзбекистон Республикасининг “Ички меҳнат миграцияси тўғрисида”ги қонунини ишлаб чиқиш, БКМ тасарруфида ички меҳнат миграцияси масалалари бўйича махсус бўлим ташкил қилиш, ишчи кучи тақчил ҳудудларда кенг тармоқли ижтимоий инфратузилмасини яратиш, меҳнат фаолиятини амалга ошириш мақсадида бошқа ҳудудга кўчаётган фуқароларнинг ҳуқуқий ва ижтимоий муҳофазасини белгиланган тартибда таъминлаш, ички меҳнат миграцияси бўйича ягона интернет веб-сайтини яратиш ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумотлари маълумотларига кўра, меҳнатга лаёқатли кишлоқ аҳолисининг ички меҳнат миграцияси фаоллашмоқда (4.3.1-жадвал).

4.3.1-жадвал таҳлилига кўра, 2010-2019 йиллар давомида республикада доимий кишлоқ аҳолисининг ички меҳнат миграцияси 466 кишига ёки 0,5 фоизга ортган. Бу даврда ички меҳнат мигрантлари сони Сирдарё (33,0%), Андижон (32,5%), Бухоро (32,5%), Жиззах (29,6%) ва Тошкент (20,6%) вилоятларида кўпайган. Бу даврда ички меҳнат мигрантлари сони Самарқанд вилоятида – 34,3%га, Қорақалпоғистон Республикасида – 28,2%га, Хоразм вилоятида – 19,9%га, Сурхондарё вилоятида эса – 10,5%га камайган.

4.3.1-жадвал

Ўзбекистон Республикаси бўйича қишлоқ ички меҳнат
мигрантларини миқдорий ўзгариши, киши⁷⁹

№	Худудлар номи	Тахлил даври					2019 йилда 2010 йилга нисбатан, +,-
		2010 й	2015 й.	2017 й	2018 й	2019 й.	
1	Ўзбекистон Республикаси бўйича-жами, шу жумладан:	99472	101573	106527	108087	99938	+466
1.1	Қорақалпоғистон Республикаси	11216	8643	8592	8617	8053	-3163
1.2	Андижон вилояти	4592	5184	5108	5299	6083	+1491
1.3	Бухоро вилояти	3374	5171	5382	4896	4472	+1098
1.4	Жиззах вилояти	6405	6693	7504	8946	8304	+1899
1.5	Қашқадарё вилояти	8135	9378	8949	8827	8641	+506
1.6	Навобй вилояти	9172	9467	10391	10529	8474	-698
1.7	Наманган вилояти	3484	3696	3428	3775	4108	+624
1.8	Самарқанд вилояти	9869	8652	8384	9603	6485	-3384
1.9	Сурхондарё вилояти	9378	9415	11603	9654	8389	-989
1.10	Сирдарё вилояти	5427	5406	6183	6941	7217	+1790
1.11	Тошқент вилояти	12306	14717	15031	15216	14841	+2535
1.12	Фарғона вилояти	10283	9856	10626	10742	10198	-85
1.13	Хоразм вилояти	5831	5295	5346	5042	4673	-1158

Қисқа муддатли прогнозларга кўра, республика ва унинг барча худудларида қишлоқ ички меҳнат мигрантлари сони ортади (4.3.2-жадвал).

⁷⁹ Жадвал муаллифлар томонидан Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги ва Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида тузилган.

**Ўзбекистон Республикаси бўйича қишлоқ ички меҳнат
мигрантларининг миқдорларини прогнози, киши⁸⁰**

№	Худудлар номи	Прогноз даври						2025 йилда 2020 йилга нисбатан, +,-
		2020 й.	2021 й.	2022 й.	2023 й.	2024 й.	2025 й.	
1	Ўзбекистон Республикаси бўйича-жами, шу жумладан:	103649	107709	111949	116379	121004	125839	+22190
1.1	Қорақалпоғистон Республикаси	8214	8378	8546	8717	8891	9069	+855
1.2	Андижон вилояти	6205	6515	6841	7183	7542	7919	+1714
1.3	Бухоро вилояти	4696	4930	5177	5436	5708	5993	+1297
1.4	Жиззах вилояти	8470	8639	8812	8989	9168	9352	+882
1.5	Қашқадарё вилояти	9073	9527	10003	10503	11028	11580	+2507
1.6	Навобй вилояти	8643	8816	8993	9173	9356	9543	+900
1.7	Наманган вилояти	4313	4529	4756	4993	5243	5505	+1192
1.8	Самарқанд вилояти	6809	7150	7507	7883	8277	8691	+1881
1.9	Сурхондарё вилояти	8808	9249	9711	10197	10707	11242	+2434
1.10	Сирдарё вилояти	7361	7509	7659	7812	7968	8128	+766
1.11	Тошкент вилояти	15583	16362	17180	18039	18941	19888	+4305
1.12	Фарғона вилояти	10708	11243	11805	12396	13016	13666	+2958
1.13	Хоразм вилояти	4766	4862	4959	5058	5159	5263	+496

4.3.2-жадвал бўйича таҳлилга кўра, Ўзбекистон Республикаси бўйича қишлоқ аҳолисининг ички меҳнат мигрантлари сони 2020 йилда 103 649 кишини ташкил этса, 2025 йилга бориб бу кўрсаткич 125 839 кишига етиши ёки 21,4 фоизга **ортиши кузатилади**. Қисқа муддатли прогнозларга кўра, яқин истиқболда меҳнат ресурслари билан кўп таъминланган Андижон, Бухоро, Қашқадарё, Наманган, Самарқанд, Сурхондарё, Тошкент, Фарғона ва бошқа вилоятларда **қишлоқ ички меҳнат мигрантлари сони ўртача 27,6% кўпайиши** кутилади.

⁸⁰ Жадвал муаллифлар томонидан Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги ва Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида тузилган.

Тадқиқотда танланган меҳнат ресурслари билан кўп ва кам таъминланган қишлоқ туманлари бўйича ички меҳнат миграциясида ўзига хос тенденциялар кузатилади (4.3.3-жадвал).

4.3.3-жадвал

Ўзбекистон Республикаси айрим туманлари бўйича қишлоқ ички меҳнат мигрантларини миқдорий ўзгариши, киши⁸¹

№	Туманлар номи	Таҳлил даври					2019 йилда 2010 йилга нисбатан, +,-
		2010 й.	2015 й.	2017 й.	2018 й.	2019 й.	
Меҳнат ресурслари билан кўп таъминланган туманлар бўйича							
1.	Пастдарғом	266	354	439	331	259	-6
2.	Ургут	414	322	670	385	229	-186
3.	Китоб	732	695	735	524	410	-322
4.	Шаҳрисабз	890	727	380	420	547	-343
Меҳнат ресурслари билан кам таъминланган туманлар бўйича							
5.	Беруний	560	322	374	338	243	-317
6.	Элликқалъа	775	621	490	501	352	-423
7.	Зарбдор	188	552	538	530	589	+401
8.	Пахтакор	326	417	420	470	608	+282

4.3.3-жадвалдан кўриниб турганидек, 2010-2019 йилларда ишчи кучи билан кўп таъминланган Ургут (44,8%), Китоб (44,0%), Шаҳрисабз (38,5%) ва Пастдарғом (2,4%) туманларида қишлоқ ички меҳнат мигрантлари сони камайган. Шунини алоҳида таъкидлаш жоизки, таҳлил қилинаётган даврда ишчи кучи билан кам таъминланган Беруний (56,6%) ва Элликқалъа (54,6%) туманларида ҳам қишлоқ ички меҳнат мигрантлари сони камайган, аксинча Зарбдор (3,1 марта) ва Пахтакор (86,3%) туманларида эса ортган.

Прогнозларга кўра, яқин истиқболда танланган айрим туманлар бўйича қишлоқ ички меҳнат мигрантларининг ортиши кузатилади (4.3.4-жадвал).

4.3.4-жадвал бўйича таҳлилга кўра, 2020-2025 йилларда меҳнат ресурслари билан кўп таъминланган туманларда қишлоқ ички меҳнат мигрантлари сони тахминан 24%га (ўртача йиллик 4,0%дан) камайиши, меҳнат ресурслари билан кам таъмин-

⁸¹ Жадвал муаллифлар томонидан Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги ва Давлат статистика кўмитаси маълумотлари асосида тузилган.

ланган туманларда эса аксинча 36%га (ўртача йиллик 6%дан) кўпайиши кутилади.

4.3.4-жадвал

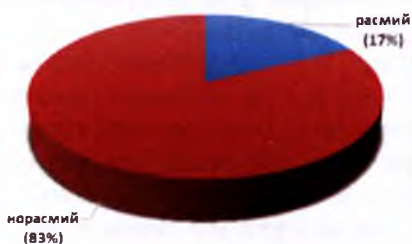
Ўзбекистон Республикаси айрим туманлари бўйича қишлоқ ички меҳнат мигрантлари миқдорларини прогнози, киши⁸²

№	Туманлар номи	Прогноз даври						2025 йилда 2020 йилга нисбатан, +,-
		2020 й	2021 й.	2022 й.	2023 й.	2024 й.	2025 й.	
Меҳнат ресурслари билан кўп таъминланган туманлар бўйича								
1.	Пастдарғом	249	239	229	220	211	203	-46
2.	Ургут	220	211	203	195	187	179	-41
3.	Қитоб	394	378	363	348	334	321	-73
4.	Шахрисабз	525	504	484	465	446	428	-97
Меҳнат ресурслари билан кам таъминланган туманлар бўйича								
5.	Беруний	258	273	289	307	325	345	+87
6.	Элликқалъа	373	396	419	444	471	499	+126
7.	Зарбдор	630	674	722	772	826	884	+254
8.	Пахтакор	644	683	724	768	814	862	+218

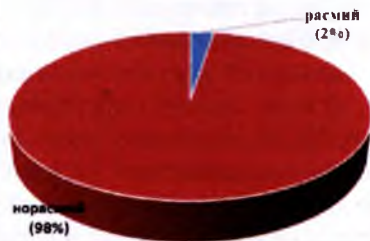
Қишлоқ жойларида ишчи кучининг ташқи меҳнат миграцияси расмий ва норасмий кўринишга эга бўлади (4.3.2 ва 4.3.3-расмлар).

4.3.2 ва 4.3.3-расмлардан кўринади, республикада расмий кўринишдаги қишлоқ ташқи меҳнат миграцияси улуши камайиб, аксинча унинг норасмий кўринишдаги улуши ортиб борган. Яъни, 2010 йилда расмий ташқи меҳнат миграцияси улуши 17,0 фоизни ташкил этган бўлса, 2019 йилда бу кўрсаткич 2,0 фоизни ташкил этган. Ўз навбатида, норасмий кўринишдаги ташқи меҳнат миграцияси улуши мос равишда 83 ва 98 фоизга тенг бўлган.

⁸² Жадвал муаллифлар томонидан Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги ва Давлат статистика кўмитаси маълумотлари асосида тузилган.

4.3.2-расм. Ўзбекистон Республикасида 2010 йилда қишлоқ ташқи меҳнат миграциясининг қурилиши*

4.3.3-расм. Ўзбекистон Республикасида 2019 йилда қишлоқ ташқи меҳнат миграциясининг қурилиши*

* Манба: расмлар муаллифлар томонидан Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари асосида тўзилган.

Ҳозирги даврда қишлоқ ташқи меҳнат миграциясини ўзгаришига иқтисодий, ижтимоий-демографик ва ташкилий-ҳуқуқий характерга эга асосий омиллар бевосита таъсир кўрсатади (4.3.4-расм).

Қишлоқ ташқи меҳнат миграциясининг асосий иқтисодий омиллари юқори даромадли иш ўринларини таклиф этиш, ташқи меҳнат миграцияси агентлиги ва унинг филиаллари фаолиятларини иқтисодий қўллаб-қувватлаш, бандлик соҳасида хизматлар кўрсатувчи рекрутинг агентликларига солиқ имтиёзларини бериш, хорижда кичик бизнес юритишга ва саноат инновацияси асосида корхоналар ташкил қилишга иқтисодий ёрдам бериш, меҳнат мигрантларининг бирламчи харажатлари учун тижорат банкларидан имтиёзли кредитлар тақдим этиш салмокли таъсирга эга.

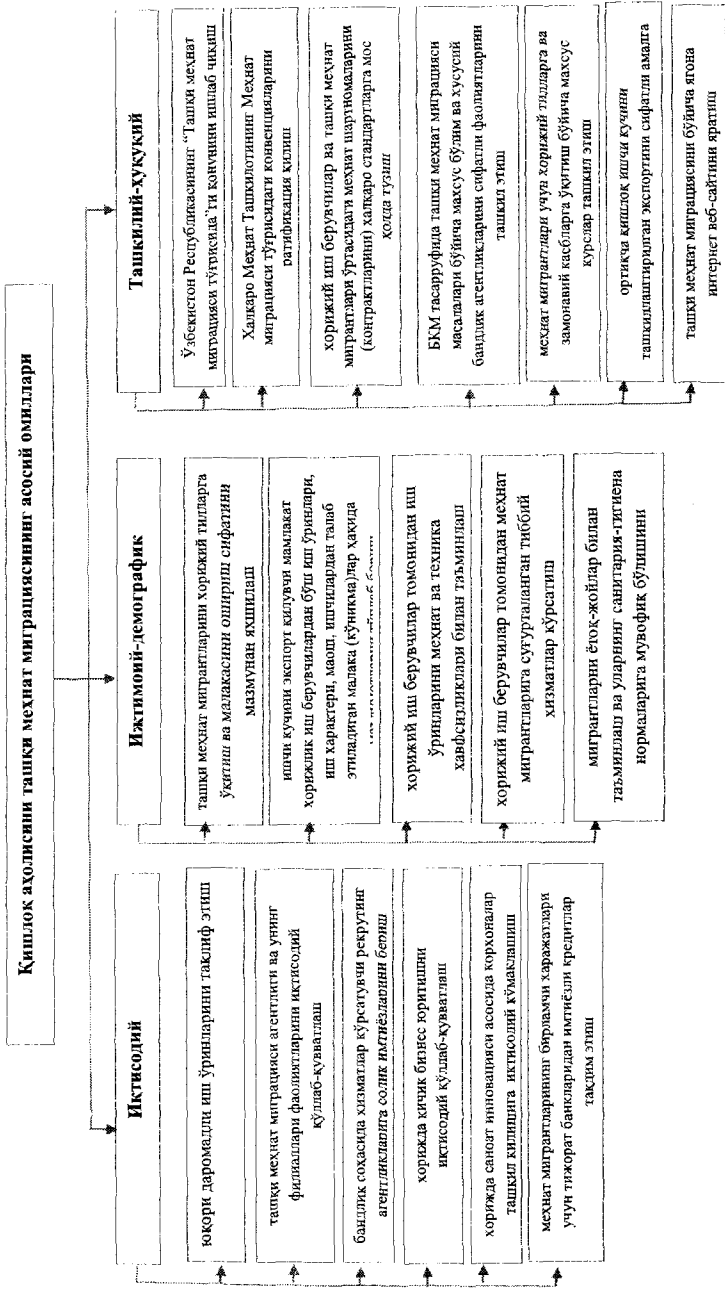
Ижтимоий-демографик омил сифатида ташқи меҳнат мигрантларини хорижий тилларга ўқитиш ва малакасини ошириш сифатини мазмунан яхшилаш, ишчи кучини экспорт қилувчи мамлакат хорижлик иш берувчилардан бўш иш ўринлари, иш характери, маош, ишчилардан талаб этиладиган малака (кўникма)лар ҳақида маълумотларни тўплаб бориш, хорижий иш берувчилар томонидан иш ўринларини меҳнат ва техника хавфсизликлари билан таъминлаш ва суғурталанган тиббий хизматларни кўрсатиш, мигрантларни ётоқ-

жойлар билан таъминлаш ва уларнинг санитариягигиена нормаларига мувофиқ бўлишини таъминлаш етакчи ўрин эгаллайди.

Ташкилий-ҳуқуқий омиллар бўлиб, Ўзбекистон Республикасининг “Ташқи меҳнат миграцияси тўғрисида”ги қонунини ишлаб чиқиш, Халқаро Меҳнат Ташкилотининг Меҳнат миграцияси тўғрисидаги конвенцияларини ратификация қилиш, хорижий иш берувчилар билан ташқи меҳнат мигрантлари ўртасидаги меҳнат шартномаларини (контрактларини) халқаро стандартларга мос ҳолда тузиш, БКМ тасарруфида ташқи меҳнат миграцияси масалалари бўйича махсус бўлим ва хусусий бандлик агентликларининг сифатли ва қонуний фаолиятларини ташкил этиш, меҳнат мигрантларини хорижий тилларга ва замонавий касбларга ўқитиш махсус курсларни шакллантириш, ортқача қишлоқ ишчи кучини ташкиллаштирилган экспортини сифатли амалга ошириш ва ташқи меҳнат миграцияси бўйича ягона интернет веб-сайтини яратиш ҳисобланади.

Ўзбекистонда Корея Республикаси, Россия Федерацияси, Туркия, БАА, Болгария, Польша, Япония мамлакатлари билан **расмий кўринишдаги қишлоқ аҳолисини ташқи меҳнат миграцияси** йўлга қўйилган (4.3.5-жадвал).

4.3.5-жадвалдан кўринадики, 2010-2019 йиллар давомида Ташқи меҳнат миграцияси агентлиги орқали **чет элга ишга жойлаштирилган қишлоқ фуқаролари сони 5066 нафардан 1810 нафарга ёки 64,3 фоизга қисқарган**. Шунининг алоҳида таъкидлаш жоизки, 2010-2016 йиллар давомида Ўзбекистон Республикаси фуқаролари фақат 2 та мамлакат – Корея ва Россияга ишлашга жўнатилган бўлса, 2017 йилдан бошлаб расмий меҳнат миграциясининг географияси кенгайган. Яъни, Япония, Туркия, Польша ва Болгария мамлакатлари ҳам қўшилган.

4.3.4-расм. Қишлоқ аҳолисини ташқи меҳнат миграциясининг асосий омиллари *

*Манба: расм муаллифлар тадқиқотлари асосида тузилган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 20 августдаги ПФ-5785-сон “Хорижда вақтинчалик меҳнат фаолиятини амалга ошираётган Ўзбекистон Республикаси фуқаролари ва уларнинг оила аъзоларини ҳимоя қилиш кафолатларини янада кучайтириш чоралари тўғрисида” Фармонида мувофиқ қуйидаги муҳим чора-тадбирлар белгиланган:

– уй-жой шароитларини яхшилашга эҳтиёжманд меҳнат мигрантларига 2020 йилда кўп квартиралли уйлардан республика бўйича жами 3 462 та хонадон ажратиш;

– меҳнат мигрантларига 2019-2020 йилларда 10 фоиз, 2021 йилда 12 фоиз ставкада 2 млн сўм миқдорда 1 йил муддатга микроқарзлар бериш;

– йилига 1 маротаба меҳнат мигрантлари ҳаёти ва соғлигини суғурталаш бўйича суғурта мукофоти суммасини қоплаш учун ҳар бир меҳнат мигрантга 50 минг сўм миқдорда бир марталик субсидиялар тақдим этиш амалиёти жорий этиш.

Келгусида Россия Федерациясининг Екатеринбург, Новосибирск, Волгоград, Пятигорск, Туркиянинг Истанбул, Қозоғистоннинг Нур Султон ва Бирлашган Араб Амирликларининг Дубай шаҳарларида Агентлик ваколатхоналарини очилади.

Россия Федерацияси ҳудудида вақтинчалик меҳнат фаолиятини амалга оширишга рухсатнома (патент) тайёрлаш, расмийлаштириш ва бериш хизматларини кўрсатиш ваколатига эга булган Россия органлари ва ташкилотларининг филиаллари (фронт - офислари) ташкил этилади.

Ўзбекистон Республикасининг «Хусусий бандлик агентликлари тўғрисида»ги Қонуни билан фуқароларни иш билан таъминлаш соҳаси хусусий секторга ҳам берилди.

Хусусий бандлик агентликларига фуқароларга қуйидаги 4 та хизмат турини кўрсатиш ваколати берилди:

– Ўзбекистон Республикаси ҳудудида иш қидираётган шахсларга иш танлаш;

– маҳаллий ва хорижий иш берувчилар учун кадрлар танлаш;

– Ўзбекистон Республикасидан ташқаридаги ишни қидираётган шахсларни ишга жойлаштириш;

4.3.5-жадвал
**Ташқи меҳнат миграцияси агентлиги орқали чет элда ишга жойлаштирилган Ўзбекистон
 Республикаси кишлоқ фуқароларининг микдорларини ўзгариши, киши⁸³**

№	Худудлар номи	2010 йил			2015 йил			2016 йил			2017 йил			2018 йил			2019 йил							
		Жами	Корея шундан:	Россия	Жами	Корея шундан:	Россия	Жами	Корея шундан:	Россия	Жами	Корея шундан:	Россия	Жами	Корея шундан:	Россия	Жами	Корея шундан:	Россия					
1	Ўзбекистон Республикаси аси бўйича- жами, шу жумладан:	4960	3740	1220	2737	2654	83	2409	2370	39	3511	2600	894	17	3444	2213	982	228	5	16	1727	1635	73	19
1.1	Қорақалпоғистон Республикаси	431	183	248	61	56	5	73	71	2	121	44	77	-	97	75	19	3	-	-	411	386	18	7
1.2	Андижон вилояти	824	824	-	282	282	-	383	383	-	654	483	171	-	523	306	193	21	3	-	52	52	-	-
1.3	Бухоро вилояти	317	52	265	95	92	3	71	71	-	115	44	71	-	198	56	112	30	-	-	191	170	21	-
1.4	Жиззах вилояти	147	147	-	317	317	-	214	214	-	194	130	64	-	174	124	46	3	-	1	78	77	1	-

⁸³ Жадвал муаллифлар томонидан Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари асосида тузилган.

1.5	Қашқадарё вилояти	723	199	524	392	387	5	264	262	2	433	373	59	1	397	349	41	7	-	-	277	243	25	9
1.6	Навоий вилояти	210	210	-	72	72	-	46	46	-	89	57	32	-	133	70	56	7	-	-	50	49	1	-
1.7	Наманган вилояти	389	389	-	357	357	-	313	313	-	415	321	91	3	321	215	80	13	-	$\frac{1}{3}$	156	155	-	1
1.8	Самарқанд вилояти	749	749	-	172	172	-	225	225	-	376	331	43	2	315	220	83	12	-	-	40	40	-	-
1.9	Сурхондарё вилояти	86	86	-	67	67	-	53	53	-	139	63	72	4	98	56	34	8	-	-	115	112	3	-
1.10	Сирдарё вилояти	91	91	-	209	209	-	119	119	-	317	275	41	1	428	325	96	7	-	-	42	41	1	-
1.11	Тошкент вилояти	228	228	-	112	112	-	160	160	-	167	106	55	6	146	74	23	47	2	-	197	196	1	-
1.12	Фарғона вилояти	626	443	183	501	431	70	327	292	35	342	256	86	-	403	239	$\frac{10}{5}$	57	-	2	43	43	-	-
1.13	Хоразм вилояти	139	139	-	100	100	-	161	161	-	149	117	32	-	211	104	94	13	-	-	75	71	2	2

4.3.6-жадвал

Хусусий бандлик агентликлари орқали 2019 йилда чет элда ишга жойлаштирилган Ўзбекистон Республикаси қишлоқ фуқароларининг миқдорларини ўзгариши, киши⁸⁴

№	Худудлар номи	жами	Шу жумладан қўйидаги давлатларда:																					
			Россия	Туркия	Литва	Латвия	Польша	Болгария	БАА	Хорватия	Беларусь	Япония	Эстония	Қозғоғистон	Украина	Исроил	Германия	Греция	Уммон	Португалия	Қатар	Чехия	АҚШ	Буюк Британия
I	Ўзбекистон Республикаси бўйича-жами, шу жумладан:	2563	1351	529	357	96	72	35	22	20	20	17	14	7	7	6	2	2	1	1	1	1	1	1
1.1	Қорақалпоғистон Республикаси	649	486	42	77	21	8	1	1	1	-	4	-	-	-	-	1	2	1	1	1	1	-	1
1.2	Андижон вилояти	256	106	135	13	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1.3	Бухоро вилояти	461	307	89	45	1	7	6	2	2	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1.4	Жиззах вилояти	56	16	22	3	4	-	6	-	2	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1.5	Қашқадарё вилояти	286	189	39	11	10	11	6	7	2	9	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1.6	Навоий вилояти	101	49	41	9	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1.7	Наманган вилояти	85	18	30	16	9	2	3	2	2	-	1	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1.8	Самарқанд вилояти	41	24	1	1	2	7	1	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1.9	Сурхондарё вилояти	338	61	32	141	43	32	1	-	1	-	3	13	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1.10	Сирдарё вилояти	56	29	9	5	4	-	5	3	1	-	-	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	1	-
1.11	Тошкент вилояти	36	12	8	8	1	2	-	-	2	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1.12	Фарғона вилояти	81	12	41	12	-	2	2	4	-	3	1	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1.13	Хоразм вилояти	117	42	40	16	1	-	4	2	1	7	1	-	-	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-

⁸⁴ Жадвал муаллифлар томонидан Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари асосида тузилган.

– ишга жойлаштириш соҳасида ахборотлар бериш ва маслаҳат хизматларини кўрсатиш.

2019 йил ва 2020 йилнинг ўтган даврида 103 та юридик шахс хусусий бандлик агентлиги сифатида реестрдан ўтган бўлиб, 74 та хусусий бандлик агентлиги фуқароларни хорижда ишга жойлаштириш ҳуқуқини берувчи лицензия олган, улардан 20 тасини лицензияси фаолиятларини сифатсиз ташкил этганликлари сабабли ва 11 таси **қонунбузарликларга йўл қўйганликлари учун бекор қилинган.**

Хусусий бандлик агентликлари орқали 2019 йилда 4392 нафар қишлоқ фуқаролари чет элда ишга жойлаштирилган (4.3.6-жадвал).

4.3.6-жадвал бўйича таҳлилга кўра, хусусий бандлик агентликлари томонидан 22 та мамлакатга ишга жойлаштирилган. Ташқи меҳнат мигрантларининг аксарияти Россия, Туркия, Литва, Латвия, Польша ва Болгария мамлакатларига жўнатишган. Худудлар кесимида таҳлил қилинганда, энг кўп қишлоқ ташқи меҳнат мигрантлари Қорақалпоғистон Республикаси, Бухоро, Сурхондарё, Қашқадарё ва Андижон вилоятларидан жўнатишган.

4.3.7-жадвал

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ жойларидаги ташқи меҳнат мигрантларини миқдорий ўзгариши, киши⁸⁵

№	Худудлар номи	Таҳлил даври					2019 йилда 2010 йилга нисбатан, +/-
		2010 й.	2016 й.	2017 й.	2018 й.	2019 й.	
I	Ўзбекистон Республикаси бўйича-жами, шу жумладан:	306839	1123643	1250191	2260278	2349519	+2042680
I.1	Қорақалпоғистон Республикаси	19546	34409	33471	144216	157083	+137537
I.2	Андижон вилояти	40263	155144	192279	305086	299168	+258905

⁸⁵ Жадвал муаллифлар томонидан Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари асосида тузилган.

1.3	Бухоро вилояти	37481	77026	108173	133148	155580	+118099
1.4	Жиззах вилояти	2417	30063	38046	73638	81316	+78899
1.5	Қашқадарё вилояти	21263	98258	96487	177803	212487	+191224
1.6	Навоий вилояти	36147	15166	16452	36389	40154	+4007
1.7	Наманган вилояти	24083	158168	124269	200573	218179	+194096
1.8	Самарқанд вилояти	36148	147289	186346	341150	322971	+286823
1.9	Сурхондарё вилояти	19268	75615	72379	163184	196763	+177495
1.10	Сирдарё вилояти	4517	33194	39038	68815	76092	+71575
1.11	Тошкент вилояти	10143	75389	106603	178382	122518	+112375
1.12	Фарғона вилояти	28072	140835	168146	283618	297487	+269415
1.13	Хоразм вилояти	27491	83087	68502	154276	169721	+142230

Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотларига кўра, сўнгги йилларда қишлоқ ташқи меҳнат мигрантларини миқдори ортиб бормоқда (4.3.7-жадвал).

4.3.7-жадвалдан кўринадики, таҳлил қилинаётган даврда қишлоқ ташқи меҳнат мигрантлари сони меҳнат ресурслари тақчил бўлган Жиззах, Сирдарё, Тошкент ва Хоразм вилоятларида нисбатан камроқ ўсган.

Шунингдек, қишлоқ ташқи меҳнат мигрантларининг миқдорий кўпроқ ўсиши меҳнат ресурслари билан кўп таъминланган Самарқанд, Андижон, Фарғона, Наманган ва бошқа вилоятлар ҳиссасига тўғри келади.

Прогнозларга кўра, яқин истиқболда қишлоқ аҳолисининг ташқи меҳнат мигрантлари сони юқори суръатда ўсиши давом этади (4.3.8-жадвал).

4.3.8-жадвал бўйича таҳлилга кўра, 2020 йилда республика бўйича қишлоқ ташқи меҳнат мигрантлари сони 2,5 млн. кишини ташкил қилса, **2025 йилга бориб бу кўраткич 3,3 млн. кишига етиши ёки 33,8 фоизга ортиши кутилади.**

Прогноз қилинаётган даврда меҳнат ресурслари билан кўп таъминланган Андижон, Бухоро, Қашқадарё, Наманган, Самарқанд, Сурхондарё, Тошкент, Фарғона ва бошқа вилоятларда қишлоқ аҳолисини ташқи меҳнат миграциясининг кучайиши кутилади.

**Ўзбекистон Республикаси бўйича қишлоқ ташқи меҳнат
мигрантларининг миқдорларини прогнози, киши⁸⁶**

№	Худудлар номи	Прогноз даври						2025 йилда 2020 йилга нисбатан, +,-
		2020 й.	2021 й.	2022 й.	2023 й.	2024 й.	2025 й.	
1	Ўзбекистон Республикаси бўйича-жами, шу жумладан:	2487767	2635167	2792352	2959993	3138814	3329583	+841816
1.1	Қорақалпоғистон Республикаси	160225	163429	166698	170032	173432	176901	+16676
1.2	Андижон вилояти	320110	342517	366494	392148	419599	448970	+128861
1.3	Бухоро вилояти	166471	178124	190592	203934	218209	233484	+67013
1.4	Жиззах вилояти	82942	84601	86293	88019	89779	91575	+8633
1.5	Кашқадарё вилояти	227361	243276	260306	278527	298024	318886	+91525
1.6	Навоий вилояти	40957	41776	42612	43464	44333	45220	+4263
1.7	Наманган вилояти	233452	249793	267279	285988	306007	327428	+93976
1.8	Самарқанд вилояти	345579	369769	395653	423349	452984	484692	+139113
1.9	Сурхондарё вилояти	210536	225274	241043	257916	275970	295288	+84752
1.10	Сирдарё вилояти	77614	79166	80749	82364	84012	85692	+8078
1.11	Тошкент вилояти	131094	140271	150090	160596	171838	183866	+52772
1.12	Фарғона вилояти	318311	340593	364434	389945	417241	446448	+128137
1.13	Хоразм вилояти	173115	176578	180109	183711	187386	191133	+18018

Тадқиқотда танланган туманларда қишлоқ аҳолисини ташқи меҳнат миграцияси жараёنларини таҳлил қилиш Зарбдор ва Пахтакор туманларида юқори суръатда ўсаётганлигини кўрсатди (4.3.9-жадвал).

4.3.9-жадвал бўйича таҳлилга кўра, меҳнат ресурслари тақчил бўлган Зарбдор ва Пахтакор туманларида **иш ўринларининг етишмаслиги туфайли** 2010-2019 йилларда қишлоқ ташқи меҳнат мигрантлари сони ўртача 33,0 мартага кўпайган.

⁸⁶ Жадвал муаллифлар томонидан Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари асосида тузилган.

Ўзбекистон Республикаси айрим туманлари бўйича қишлоқ ташқи меҳнат мигрантларини миқдорий ўзгариши, киши⁸⁷

№	Туманлар номи	Таҳлил даври					2019 йилда 2010 йилга нисбатан, +,-
		2010 й.	2015 й.	2017 й.	2018 й.	2019 й.	
Меҳнат ресурслари билан кўп таъминланган туманлар бўйича							
1.	Пастдарғом	2501	9102	9468	21925	23762	+21261
2.	Ургут	2639	9248	9506	22750	24825	+22186
3.	Китоб	1785	7289	7426	13278	16941	+15156
4.	Шаҳрисабз	1692	7145	7343	12089	15728	+14036
Меҳнат ресурслари билан кам таъминланган туманлар бўйича							
5.	Беруний	1342	2318	2516	9372	9904	+8562
6.	Элликқалъа	1225	2184	2362	9146	9819	+8594
7.	Зарбдор	197	2387	3017	5862	6403	+6206
8.	Пахтакор	186	2291	2963	5691	6387	+6201

Прогнозларга кўра, яқин истиқболда танланган айрим туманлар бўйича қишлоқ ташқи меҳнат мигрантларининг ортиши кузатилади (4.3.10-жадвал).

4.3.10-жадвал бўйича таҳлилга кўра, 2020-2025 йилларда меҳнат ресурслари билан кўп таъминланган туманларда қишлоқ ташқи меҳнат мигрантлари сони ўртача йилига **7,1 фоиздан**, меҳнат ресурслари билан кам таъминланган туманларда эса **2,2 фоиздан ортиши** кутилади.

Қишлоқ ички меҳнат мигрантларини прогноз кўрсаткичларига эришиш ва уларни норасмий иш билан бандликни камайтиришга бевосита таъсирини ошириш бўйича қуйидаги самарали чора-тадбирларни амалга ошириш лозим:

– ишчи кучи етишмайдиган худудларда ички меҳнат мигрантлари учун моддий рағбатлантирувчи янги иш ўринлари ташкил этишни кўпайтириш;

⁸⁷ Жадвал муаллифлар томонидан Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари асосида тузилган.

Ўзбекистон Республикаси айрим туманлари бўйича қишлоқ ташқи меҳнат мигрантларини миқдорларини прогнози, киши⁸⁸

№	Туманлар номи	Прогноз даври						2025 йилда 2020 йилга нисбатан, +,-
		2020 й.	2021 й.	2022 й.	2023 й.	2024 й.	2025 й.	
Меҳнат ресурслари билан кўп таъминланган туманлар бўйича								
1.	Пастдарғом	25425	27205	29109	31147	33327	35660	+10235
2.	Ургут	26563	28422	30412	32541	34818	37256	+10693
3.	Китоб	18127	19396	20753	22206	23761	25424	+7297
4.	Шахрисабз	16829	18007	19267	20616	22059	23603	+6775
Меҳнат ресурслари билан кам таъминланган туманлар бўйича								
5.	Беруний	10102	10304	10510	10720	10935	11154	+1051
6.	Элликқалъа	10015	10216	10420	10628	10841	11058	+1042
7.	Зарбдор	6531	6662	6795	6931	7069	7211	+680
8.	Пахтакор	6515	6645	6778	6913	7052	7193	+678

– қишлоқ жойларида узок муддатли демографик тенденцияларни таҳлил қилиш, меҳнат ресурслари билан кам таъминланган худудларни **ишчи кучига бўлган талабларини** чуқур таҳлил ва комплекс прогноз қилиш ва шу асосда аҳолининг ички миграцияси кўламлигини аниқлаш;

– ички меҳнат мигрантларининг имтиёзли турар-жойга эга бўлиши ва ижтимоий инфратузилма объектлари хизматлари билан таъминланишини таъминлаш;

– кичик ва ўрта шаҳарлар урбанизациясини ривожлантириш асосида қишлоқ ички меҳнат мигрантлар фаоллигини ошириш;

– рўйхатдан ўтиш тизимидаги ўзгаришларни ҳисобга олган ҳолда қишлоқ-шаҳар йўналишлари бўйича ички меҳнат миграциясини ташкил этиш;

– ички меҳнат мигрантларига иқтисодий, ижтимоий, ташкилий ва ҳуқуқий ёрдам бериш асосида меҳнат ресурслари билан кам таъминланган худудлардаги **моддий рағбатлантирувчи иш ўринларига** тизимли жойлаштириш;

⁸⁸ Жадвал муаллифлар томонидан Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари асосида тузилган.

– вақтинчалик бир марталик ишга жойлаштириш марказлари фаолиятлари самарадорлигини ошириш;

– ички меҳнат мигрантларни норасмий иш билан бандликни камайтиришини ташкилий-иқтисодий қўллаб-қувватлаш;

– кишлоқ туманлари ҳокимиятлари ва маҳалла ва оилаларни қўллаб қувватлаш кенгашлари ички меҳнат мигрантларнинг оилаларга сифатли яшаш ва ишлаш шароитларини яратишга, моддий рағбатлантирувчи ишларга жойлаштиришга ва кичик бизнес ва оилавий тадбиркорлик билан шуғулланишлари учун тижорат банкларидан имтиёзли кредитлар олишларига амалий ёрдам кўрсатиш;

– Ўзбекистон Республикасининг “Ички меҳнат миграцияси тўғрисида” қонунини ишлаб чиқиш ва унинг сифатли ижросини таъминлаш.

Қишлоқ ташқи меҳнат мигрантларини прогноз кўрсаткичларига эришиш ва уларни норасмий иш билан бандликни камайтиришга бевосита таъсирини ошириш бўйича қуйидаги **самарали чора-тадбирларни** амалга ошириш лозим:

– кафолатланган иш ўринлари ва юқори иш ҳақлари таклиф этган **хорижий иш берувчилар билан ташкилий-иқтисодий ва ҳуқуқий алоқаларни мустаҳкамлаш** ва улар билан халқаро стандартларга жавоб берадиган тегишли шартномаларни (контрактларни) тузиш;

– бўлажак ташқи меҳнат мигрантларининг хорижий тиллар ўрганиш, малака ошириш ва қайта тайёрлаш сифатини мазмунан яхшилаш;

– ташқи меҳнат мигрантларини кафолатланган яшаш жойлари ва ижтимоий суғурталанган соғлиқни сақлаш хизматлари билан таъминланишини ташкилий-иқтисодий ва ҳуқуқий қўллаб-қувватлаш;

– кишлоқ ортиқча ишчи кучини талабгор хорижий давлатларга ташкиллаштирилган экспорт қилишни сифатли амалга ошириш;

– кишлоқ ҳудудларидаги бандликка кўмаклашиш марказлари таркибида ташқи меҳнат миграцияси бўлимларини ташкил этиш ва уларни малакали мутахассислар билан таъминлаш;

– хусусий бандлик агентликлари фаолиятлари сифатини ошириш ва уларнинг қонунийлигини таъминлаш;

– ташқи меҳнат мигрантларини рўйхатдан ўтиш, яшаш ва иш жойлари билан таъминлаш, иш берувчилар билан низоларини бартараф этиш, ирқий камситишни олдини олиш, иш ҳақларини ундириб бериш каби асосий муаммоларни ҳал этишда тегишли ташкилотларни амалий-ташкилий-ҳуқуқий ёрдамлари самарадорлигини ошириш;

– Ўзбекистон Республикасининг “Ташқи меҳнат миграцияси тўғрисида” қонунини ишлаб чиқиш ва унинг сифатли ижросини таъминлаш.

4.4. Яқин келажакда ортиқча қишлоқ ишчи кучини ташкиллаштирилган экспортини ривожлантириш

Қишлоқ меҳнат бозоридаги юқори босимни камайтириш, талаб ва таклиф миқдорлари ўртасидаги тафовутни қисқартириш, ортиқча ишчи кучини иш билан таъминлаш ва уларнинг меҳнат даромадларига эга бўлишига кўмаклашиш мақсадида давлат ишчи кучи экспорти сиёсатини амалга оширади.

Жаҳон банки маълумотларига кўра, 2018 йил дунё бўйича меҳнат мигрантлари пул ўтказмаларининг умумий ҳажми 689,4 млрд. АҚШ долларини ташкил этган⁸⁹. Ишчи кучини экспорт қилишдан энг кўп даромад олувчи мамлакатлар ўртасида Ҳиндистон (79 млрд. АҚШ долл.), Хитой (67 млрд АҚШ долл.), Мексика (36 млрд. АҚШ долл.), Филиппин (34 млрд АҚШ долл.) ва Миср (29 млрд АҚШ долл.) етакчилик қилади⁹⁰.

Хориждан меҳнат эмигрантлари юбораётган пул маблағлари ривожланаётган мамлакатларда иқтисодийнинг ривожланиши, аҳоли турмуш даражаси яхшиланишида муҳим аҳамиятга эга.

Бугунги кунда ортиқча қишлоқ ишчи кучини ташкиллаштирилган экспорти Ҳукуматлараро келишувлар асосида амалга

⁸⁹ Международные денежные переводы мигрантов — важнейший источник финансирования развивающихся стран // Бюллетень о текущих тенденциях мировой экономики сентябрь 2019. – С.7.

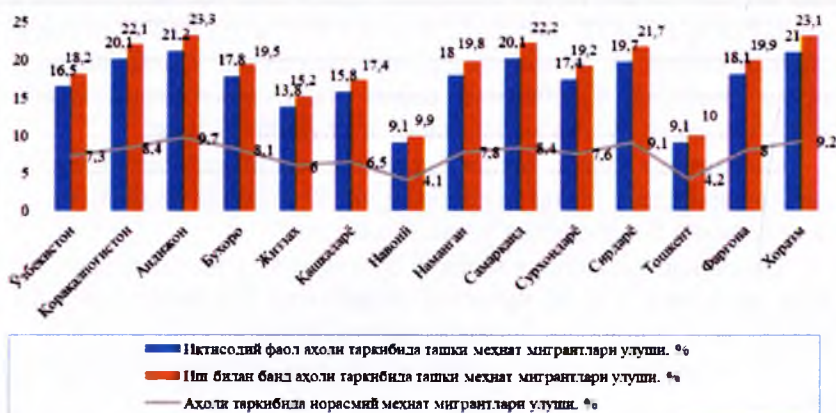
⁹⁰ <https://www.vsemirnyjbank.org/ru/news/press-release/2019/04/08/record-high-remittances-sent-globally-in-2018>

оширилади. Мазкур меморандумларда ишчи кучини экспорт қилиш шартлари, уларга бериладиган имтиёз ва кафолатлар, меҳнат ва яшаш шароитлари ҳамда меҳнатга ҳам тўлашлар шартлари келишиб олинади.

Ишчи кучини экспорт қилувчи мамлакатларга қўйиладиган талаблар қуйидагича:

- аҳолининг 2,0 фоиздан кўпроғи чет элда бўлса;
- иктисодий фаол аҳолининг камида 1,0 фоизи чет элда бўлса;
- чет элда ишлаётган мигрантларнинг пул ўтказмалари ЯММнинг 1,0 фоиздан кўпроғини ташкил қилса⁹¹.

Илмий тадқиқотларимизда Ўзбекистон Республикасида қишлоқ ишчи кучининг экспорти кўрсаткичлари таҳлили муҳим аҳамият касб этади (4.4.1-расм).

4.4.1-расм. Ўзбекистон Республикасида қишлоқ ишчи кучининг экспорти кўрсаткичлари (2019 йил)⁹².

4.4.1-расмдан кўришиб турибдики, меҳнатга лаёқатли қишлоқ аҳолисининг 7,3 фоизи ташқи меҳнат мигрантлари ҳисобланади. Бу

⁹¹ Иванюк И.В. Международная трудовая миграция. Учебное пособие. - М: ТБИС, 2005 – С.92.

⁹² Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари асосида муаллифлар томонидан тузилган.

кўрсаткич Андижон (9,7%), Хоразм (9,2%) ва Сирдарё (9,1%) вилоятларида бошқа ҳудудларга нисбатан юкори.

Шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, республикада иктисодий фаол кишлоқ аҳолисининг 16,5%и, ҳудудлар кесимида эса Андижонда – 21,2%, Хоразмда – 21,0%, Қорақалпоғистон Республикаси ва Самарқанд вилоятида – 20,1%, Наманганда – 19,8%и ташқи меҳнат мигрантлари ҳисобланади.

Таҳлилларга кўра, Ўзбекистон Республикаси ишчи кучини экспорт қилувчи мамлакатларга қўйиладиган талабларга тўлиқ жавоб беради.

Ўзбекистон Республикасининг хориж мамлакатларига қишлоқ ишчи кучини экспорт қилиши туфайли қуйидаги ижобий натижаларга эришилади:

– ишчи кучи экспорта туфайли республика миллий даромадига хориждан маблағлар келиб қўшилади (2019 йил республикамызга жами 6,4 млрд. АҚШ доллари, шундан 4,7 млрд.АҚШ доллари Россиядан келган⁹³). Бу маблағлар ҳисобига аҳоли даромадларини ошириш, янги иш ўринларини барпо этиш, ишсизларни ҳимоя қилиш учун зарур бўлган маблағларга эга бўлиш мумкин;

– мигрантлар ўзлари билан бирга энг замонавий билимларни, ишлаб чиқаришдаги илғор тажрибаларни, замонавий технология ва янги техникани бошқаришни ўрганиб қайтади;

– хориж корхоналарида мавжуд бўлган меҳнатни ташкил этиш, меҳнат интизоми, ишлаб чиқариш жараёнини бошқариш, унумли меҳнат қилиш, замонавий билимларни эгаллайди;

– чет тилларни, меҳнат қилиш ва малака ошириш усулларини ўрганеди.

Қишлоқ ишчи кучи экспортини ташкилий-институционал таъминлашни такомиллаштириш, бизнинг назаримизда, қуйидаги йўналишларда зарур:

– қишлоқ ишчи кучи экспортини лицензиялаш асосида мазкур жараёнга бирламчи иктисодий бирликлар – аграр корхоналарни кенг жалб қилиш ҳисобидан қишлоқ ишчи кучи экспортини тартибга солувчи органлар ва қоидалар тизимини эркинлаштириш;

⁹³ Платёжный баланс, международная инвестиционная позиция и внешний долг Республики Узбекистан за 2019 год // <https://cbu.uz>.

– лицензияларни яққол афзал кўришлар усули бўйича тақсимлашдан уларнинг эркин ким ошди савдосига ўтиш;

– мамлакатни дунёда ишчи кучи миграциясини тартибга солувчи ҳуқуқий ва иқтисодий механизмларга (ХМТ конвенциялари, миграция бўйича халқаро ташкилотда иштирок этиш ва ҳ.к.) имкон қадар жалб қилиш;

– маркетинг тадқиқотлари ўтказиш ва қишлоқ ишчи кучини экспорт қилиш ҳисобидан ишсизликни юмшатиш имкониятларини аниқлаган ҳолда ишсизлик режалари-прогноزلарини тузиш;

– қишлоқ ишчи кучи экспортини тартибга солувчи органларда консалтинг хизмати кўрсатишни ривожлантириш.

Қишлоқ жойларидан ортиқча ишчи кучи экспортини тартибга солиш механизми бозор усулларини кучайтириш томонга ўзгартириш лозим. Бизнингча, қишлоқ ишчи кучи экспортини тартибга солиш механизмнинг янада такомиллаштириш учун қуйидаги **чора-тадбирларни** амалга ошириш тавсия этилади:

– аграр корхоналарга қишлоқ ишчи кучини экспорт қилиш ҳуқуқини (лицензияларни) олиш ва номзодларга чет элда ишлаш учун чиқиш ҳуқуқини қўлга киритиш учун қўйиладиган талабларни юмшатиш;

– валюта ва банк сиёсатида имтиёзлар тизимини жорий этиш ҳисобидан қулай миграция муҳитини шакллантириш (юқорироқ депозит фоизлари, валюта депозитларини мол-мулк солиғи ва даромад солиғидан озод қилиш, валюта турига қараб депозит ставкаларини табақалаштириш ва ҳ.к.), реципиент мамлакатларда Ўзбекистон банклари тармоғини ривожлантириш, молиявий имтиёзларга эга ички қарзлардан фойдаланиш.

Қишлоқ ишчи кучи экспортини кенгайтириш учун халқаро меҳнат бозорини изчил ўрганиш талаб этилади. Мазкур бозор ишчи кучи экспорт қилинаётган минтақанинг ўзига хос иқтисодий тараққиёт даражаси билан тавсифланади. Ишчи кучи экспорт қилинаётган минтақа қуйидаги **иқтисодий кўрсаткичлар** билан фарқланиши лозим:

– ЯММ нинг реал ўсиши 4-7 фоизни ташкил этадиган жадал иқтисодий ривожланиш суръати ва ишсизлик даражасининг 1-2,5 фоиз атрофидаги паст кўрсаткичи;

– юкори меҳнат сиғимли ишлаб чиқаришга эгаллиги ва миллий даромадларда иш ҳақи улуши 30-50 фоизни ташкил этиши;

– минтақа иқтисодиётининг экспортга йўналганлиги ва жорий операциялар ҳисобида ижобий сальдонинг мавжудлиги;

– ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлар таннарҳининг нисбатан пастлиги ва уларнинг жаҳон бозорида талабчанлиги;

– қурилиш ишларининг юкори сифат даражаси ва ЯИМ да қурилиш тармоғининг 7-12 фоиздан иборат йиллик жадал ўсиш суръатга эгаллиги.

Шунингдек, Ўзбекистонда кишлоқ ишчи кучи экспортининг сезиларли ўсишини таъминлаш учун юкоридаги кўрсаткичларга эга бўлган мамлакатлар мониторингини мунтазам олиб бориш ва улар билан ишчи кучини экспорт қилиш юзасидан ҳамкорлик алоқаларини ўрнатиш талаб этилади.

Бизнингча, кишлоқ ишчи кучини экспорт қилишнинг анъанавий йўналишлари (Россия, Қозоғистон, Корея)ни диверсификациялаш мақсадга мувофиқ.

Кишлоқ аҳолиси сонининг мунтазам ортиб бораётган бир шароитда мамлакатни иқтисодий ривожлантириш учун зарур шарт-шароитлар яратиш билан бирга ортиқча ишчи кучини экспорт қилиш учун янги йўналишни – хориж йирик аграр иш берувчилар билан шартнома тузиш зарурати пайдо бўлмоқда.

Ортиқча кишлоқ ишчи кучини Россия, Қозоғистон ва Кореядан ташқари **аграр соҳа ривожланган қуйидаги мамлакатларга** экспорт қилиш тавсия этилади:

1. **Австралия** ўз худудига энг кўп ишчиларни сиғдира олиш имкониятига эга, шунга қарамай, Австралияда ҳар ким ҳам малакали ишни топа олмайди, чунки бу мамлакат муайян лавозимлар учун номзодларга катта талаблар қўяди. Лекин малакаси паст ишга жойлашиш қийин эмас. Бу мамлакат паст ҳақ эвазига (Австралия ўлчови бўйича) қўшимча билим ёки маҳорат талаб қилмайдиган ишни бажара оладиган одамларни мамнуният билан қабул қилади. Кишлоқ хўжалиги, қайта ишлаш саноати, транспорт, қурилиш, болаларни парваришлаш каби соҳаларда ҳар доим ишчилар етишмайди. Шунинг учун Австралияни аграр ишчи кучига эҳтиёж сезади.

2. АҚШ қарийб 90 млн. иммигрантни қабул қилиши мумкин. Бу катта рақамлигига қарамай, Америкага туристик ёки ҳатто ўқиш визаси бўйича келган чет элликларнинг кўпчилиги ўзига бўш иш жойини топа олмайди.

Расмий маълумотларга кўра, мамлакатда мигрантларнинг 33,5 фоизи қишлоқ хўжалиги тармоғида фаолият кўрсатади⁹⁴.

3. Канада ҳудуди аҳоли сиғими кўрсаткичи ҳам бошқа таҳлил қилинаётган мамлакатлар орасида нисбатан юқори ҳисобланади. Мамлакат қарийб 70 млн. иммигрантни қабул қилиши мумкин. Юқори иш ҳақи, ижтимоий ҳимояланганлик ва яшаш учун рухсат олишнинг нисбатан осонлиги туфайли Канада катта миқдордаги иммигрантларни ўзига жалб қилади. Канада ҳукумати охириги чиқишларидан бирида иқтисодиётни ривожлантиришда давлат айнан хорижий ишчи кучига умид боғлаётганлигини маълум қилгани бежиз эмас.

Мамлакатда аграр меҳнатга талаб юқори ҳисобланади. “Sowing the Seeds of Growth” маърузасида таъкидланишича, қишлоқ хўжалигида 113,8 минг бўш иш ўрни мавжуд бўлиб, агар бундай ишчи кучининг етишмаслиги тенденцияси сақланиб қолса, жиддий оқибатларга олиб келиши мумкин⁹⁵.

4. Голландия дунёда қишлоқ хўжалиги юқори даражада ривожланган, тараққиёт инновацион тарзда давом этаётган давлатлардан биридир. Бу мамлакатда ҳозирги кунда аграр соҳада фаолият юритаётган бир ишбилармон 112 нафар кишини боқади.

Голландиянинг ЯИМ 700 миллиард доллар бўлиб, аҳоли жон бошига 40,7 минг еврога тўғри келади ва бу соҳада ҳам дунёнинг кучли 10 та давлати қаторига киради. Мамлакат умумий ер майдонининг 65 фоизини қишлоқ хўжалиги эгаллаган. Мамлакатдаги 4,5 миллион қорамолдан 2,5 миллион бош сигир сут ишлаб чиқаришга ажратилган. Ёғ етиштириш бўйича Европада 5-ўрин, пишлоқ ишлаб чиқариш бўйича 4-ўринда туради. Мамлакатдаги 1,5 минг гектар иссиқхонанинг тахминан 60 фоизи гулчиликка ажратилган. Аграр соҳа экспорти бўйича мамлакатта мева-сабзавотлар 12 миллиард евро, сут маҳсулотлари 5 миллиард евро фойда

⁹⁴ Как мигранты влияют на экономику США // <https://vtoroipaspport.com>.

⁹⁵ <https://immigrant.today/canada/11590-kanadskio-fermy-nuzhdajutsja-v-inostrannykh-rabochikh.htm>

келтиради. Ҳаммаси бўлиб қишлоқ хўжалиги мамлакатга 85 миллиард евро даромад олиб келади.

Мамлакатда саноат, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш ниҳоятда ривожланган. Голландия қишлоқ хўжалигининг деярли ҳамма соҳалари бўйича инновацион технологияларни жорий этиш борасида дунё эътироф қилган мамлакат ҳисобланади. Айниқса, мева-сабзавотчилик, чорвачилик, уруғчилик, ем-хашак ишлаб чиқариш, маҳсулотларни сақлаш ва қайта ишлаш, гулчилик соҳасида етакчилик қилади.

5. Кўп миқдорда эмигрантлар қабул қиладиган яна бир мамлакат **Жанубий Корея**дир. 1994 йилдан бошлаб Жанубий Корея ҳукумати томонидан хорижлик ишчилар амалиётини ўтказиш дастури таклиф этилди, бунга кўра улар мамлакатда техник тайёргарлик ва қайта тайёргарликдан ўтиши мумкин. Бироқ “ишлаб чиқариш амалиёти”нинг бу тизими аслида ривожланаётган мамлакатлардан малакасиз ва арзон ишчи кучи ёллашнинг бир тури бўлиб чиқди. Бу мамлакатда иш ҳақи ва аҳоли жон бошига тўғри келадиган ялпи халқ истеъмоли ўсиши, шунингдек олий маълумотли жанубий кореяликларнинг ифлос, машаққатли ва хавфли ишларни бажаришни хоҳламаслиги билан изоҳланади.

Умуман олганда, Жанубий Кореяда меҳнат ва ҳаёт шароитлари Марказий Осиёдаги (Ўзбекистон, Тожикистон, Қирғизистон) ишчи кучи учун Россия ёки Қозоғистондагидан ўзига кўпроқ жалб қилади. Энг аввало, бу тажовузкорона муносабат, фобиялар, салбий фикрлар йўқлиги ва хорижликларга нисбатан бағрикенгрок муносабат билан изоҳланади. Кореяга ишлашга бориш марказий осиелик “гастарбайтерлар”га ўз юртида ҳаётини ўнглаб олиш, қариндошлари ва яқинларига ёрдам кўрсатиш учун етарлича маблағ олиш имконини беради.

Шунга қарамай, Жанубий Корея Ўзбекистон Республикасидан Россиядек катта миқдорда ишчи кучи қабул қила олмайди, бу эса бўш иш ўринлари квоталари ҳар йили камайиб бораётганлиги, шунингдек ҳудуднинг популяция сифими пастлиги билан тасдиқланади. Шунга қарамай, Ўзбекистон Республикасидан Жанубий Кореяга ишчи кучи юбориш имконияти ташқи ҳудудий мобиллик меҳнат ресурсларининг оқимларини диверсификациялаш зарурлиги нуктаи назаридан республика учун иқтиқболли вариант ҳисобланади.

Бинобарин, ўтказилган таҳлил ортиқча ишчи кучини ўз худудидан “сиқиб чиқарадиган” ва яқин истиқболда ҳам бу мақомни сақлаб қоладиган мамлакат сифатида Ўзбекистон Республикасининг жаҳон миқёсидаги ҳолатини илмий асослаб беради. Айни вақтда Форс бўғози мамлакатларига ўзбек ишчиларини ишлашга юбориш мумкин бўлган мамлакатлар сифатида қарамаслик керак. Россияга келсак, бу мамлакат (Қозоғистон билан бирга) Ўзбекистон Республикасидаги **ишчилар учун яқин ва узоқ истиқболда ҳам энг ўзига жалб этувчан мамлакат бўлиб қолади**. Шу туфайли ҳозирги вақтда мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш мақсадлари ва вазифалари нуқтаи назаридан республика миллий манфаатларига жавоб берадиган оқилона миграция сиёсатини шакллантиришга жиддийроқ илмий ёндашувни яратиш талаб этилади. Бунинг устига, мамлакатимиз фуқароларининг ушбу мамлакатларга ҳаддан ортиқ қизиқиши фақатгина вақтинчалик ишга жойлашиш истиқболи билан изоҳланмайди. Шу муносабат билан бошқа мамлакатда қулайроқ шароитга ўрганиб қолганлиги ёки янги оила қурганлиги, доимий ва юқори ҳақ тўланадиган ишда ишлаётганлиги, ишлаётган мамлакат фуқаролигини олганлиги, уй / квартира сотиб олганлиги ва кейинчалик ўз оила аъзоларини доимий яшаш жойига таклиф қилганлиги туфайли меҳнат ресурсларининг бир қисми қайтиб келмаслиги мумкинлигини ҳам ҳисобга олиш зарур.

Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати **ортиқча қишлоқ ишчи кучи экспортини араб мамлакатларига** қайта йўналтириш варианты ишлаб чиқиш зарур. Бу борада Қувайт, Қатар, БАА меҳнат бозорлари имкониятлари ўрганиш ва таҳлил қилиш ҳамда бу давлатлар билан мазкур йўналишда тегишли битимлар имзолаш лозим. Шу муносабат билан куйидаги тавсияларни таклиф қилиш мумкин:

– 2030 йилгача мўлжалланган Ўзбекистон Республикаси фуқаролари меҳнат миграцияси миллий стратегиясини ишлаб чиқиш ва қабул қилиш;

– демографик вазият ва меҳнат бозоридаги эҳтиёжга (шу жумладан, чет мамлакатларнинг меҳнат бозоридаги эҳтиёжга), илғор халқаро тажрибага мувофиқ миграция сиёсати доим такомиллаштирилишини таъминлаш;

– ишчилар келувчи мамлакатларда қонуний бўлиш ва ишга жойлашишга қўмаклашиш инфратузилмасини кенгайтириш зарур. Фақат ишончли расмий сервислар (ҳуқуқий, ахборот ва ҳ.к.) бозордан номақбул хизматларни суриб чиқариши мумкин. Хусусий бандлик агентликлари фаолияти учун ҳуқуқий майдон яратиш ва ишчи кучи лизинги каби янги кадрлар технологияларидан фойдаланишни (ҳуқуқий доиралар яратиш асосида) тавсия қилиш зарур;

– ишчи кучи экспортини ҳисобга олишнинг **электрон тизими жорий этиш** ва ривожлантириш;

– Ўзбекистон Республикаси ҳудудларида реинтеграция қилиш марказларини ташкил этиш, қайтиб келган, чиқариб юборилган ва депортация қилинган ишчиларни ички ва ташқи меҳнат бозорида эҳтиёж юқори бўлган касбларга, шунингдек ишчи кучини қабул қилувчи бошқа мамлакатлар тилига ўқитиш зарур. Кейинчалик хорижга жўнаб кетувчи меҳнат ресурслари сафига қўшилишни хоҳловчи мактабларнинг битирувчиларини ҳам ўқитиш керак;

– хорижда меҳнат бозори эҳтиёжини, шу жумладан, турли малакадаги кадрларга бўлган эҳтиёжини мониторинг қилиш ва баҳолашнинг доим амал қиладиган тизимини яратиш, шунингдек ишга жойлашадиган мамлакатга керак бўлган касблар рўйхатини тайёрлаш.

Бизнинг фикримизча, ортиқча қишлоқ ишчи кучини экспорт қилишдан олдин шу мамлакат меҳнат бозорида талаб юқори бўлган **касбларга ва хорижий тилларга ўқитиш** тизими жорий қилиш мақсадга мувофиқ. Касбга ўқитишни қуйидаги тузилмаларда йўлга қўйиш лозим:

– Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятларда «Ишга марҳамат» мономарказлари;

– Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги тизимидаги касб-хунарга ўқитиш марказлари;

– қисқа муддатли касб-хунарга ўқитиш курслари;

– нодавлат касб-хунарга ўқитиш муассасалари.

Шунингдек, Ўзбекистоннинг барча ҳудудларида ташқи меҳнат миграцияси агентлигининг ваколатли органларини ташкил этиш лозим.

Ваколатли органлар қуйидаги **функцияларни бажариши керак**:

– меҳнат эмигрантларини таҳлил қилиш ва прогноз қилиш;

– ҳуқуқий қўллаб-қувватлаш ва қонун ҳужжатларини таҳлил қилиш;

– янги меҳнат бозорларини излаш ва қабул қилувчи мамлакатлар билан алоқалар ўрнатиш;

– меҳнат эмигрантларини ҳисобга олиш;

– мигрантларни ахборот билан қўллаб-қувватлаш ва ҳ.к.

Ушбу вазифани мавжуд агентликлар ва хизматлар функцияларини бирлаштирган ҳолда улар ёрдамида ҳам ҳал этиш мумкин.

Ваколатли органларга иқтисодий мустақиллик бериш керак. Ваколатли органлар фаолияти доирасида янги меҳнат бозорларини излаш ва мавжуд бозорларнинг янги эҳтиёжларини ўрганиш юзасидан аниқ мақсадга йўналтирилган фаолият ташкил этилади. Муқобил меҳнат бозорлари аниқланади ва янги миграцион оқимлар шакллантирилади.

Халқаро амалиётга мувофиқ ўзбекистонлик меҳнат эмигрантлари энг кўп бўлган мамлакатлардаги Ўзбекистон элчихоналари ҳузурида Ваколатли органнинг **чет элдаги ваколатхонасини ташкил этилиши зарур**. Ваколатли органнинг чет элдаги ваколатхонасига дипломатик мақомни бериш ва унинг фаолиятини мигрантлар ҳуқуқларини самарали ҳимоялашга йўналтириш.

Бунда алоҳида ҳудуд ва мигрантлар ишлаётган давлатлардаги корхоналар билан муносабатларни йўлга қўйиш ишини ташкил этиш ҳамда меҳнат эмиграцияси соҳасидаги халқаро ташкилотлар билан самарали ҳамкорлик қилиш механизмини барпо этиш орқали меҳнат мигрантларини ташкилий тўплаш ва жўнатиш тизимини шакллантиришга ёрдам кўрсатилади.

Ишчи кучи экспорти бўйича ваколатли орган кўмагида ўзбекистонлик меҳнат мигрантларига нисбатан йўл қўйилган инсон ҳуқуқлари бузилиши далилларини аниқлаш ва бузилган ҳуқуқлар кейинчалик тикланган ҳолда ҳар бир аниқланган факт бўйича зарур чораларни кўриш учун Инсон ҳуқуқлари бўйича ваколатли органнинг мигрантлар ишлаётган давлатлардаги тегишли тузилмалари билан **ҳамкорлик қилиш** масалалари бўйича фаолияти фаоллаштирилади.

Қишлоқ ташқи меҳнат мигрантларининг салоҳиятини ривожлантириш, уларнинг касбий тайёргарлик даражаси ва малакасини

оширишга, ижтимоий кафолатларни таъминлашга, уларнинг миллий ривожланиш жараёнидаги иштирокини фаоллаштиришга йўналтирилади.

Ушбу устувор йўналишни амалга ошириш доирасида қишлоқ ишчи кучини экспорт қилишгача тайёрлаш тизими, шу жумладан, сифатли касбий ўқитиш тизими ташкил этилади. Уни шакллантириш учун фуқаролик жамияти, донорлар ва хусусий секторнинг салоҳиятини жалб қилган ҳолда касб-ҳунар таълим муассасалари, катталарни ўқитиш марказларининг салоҳиятидан фойдаланилади. Мамлакат даражасида Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги томонидан тасдикланадиган чет элга чиқишга тайёрлаш **ягона интерфаол дастур** ишлаб чиқилади. Мазкур дастур мигрантларга маданий таълим бериш масалалари, тил курслари, соғлиқни сақлаш ва меҳнатни муҳофаза қилиш масалалари, меҳнат бозоридан хабардорлик кўникмаларини ўз ичига олиши даркор. Ушбу кўникмалар ҳам ички, ҳам ташқи меҳнат бозорларида иш кидириш учун фойдали. Бундан ташқари, ўқув видеокурслари DVD форматада тираж қилинади. Потенциал мигрантларни чет элда меҳнат қилиш билан боғлиқ таваккалчиликлар ҳақида хабардор қилиш тизимини ташкил этиш ҳам муҳим жиҳат ҳисобланади.

Шунингдек, мигрантларни ижтимоий ва тиббий суғурталаш ҳамда уларнинг оила аъзоларига ёрдам кўрсатиш тизимини ишлаб чиқиш лозим. Суғурталаш тизимини шакллантиришнинг асосий принципи унинг мигрантлар учун иқтисодий жиҳатдан жозибадорлигини таъминлашдан иборат бўлиши лозим. Ушбу масалаларни ҳал этиш ва оптимал моделни танлаш учун мазкур жараён иштирокчиларининг кенг доираси билан маслаҳатлар ташкил этилади.

Яқин келажақда **аграр меҳнатни (ишчи кучини) ташкиллаш-тирилган экспорти самарадорлигини ошириш** учун қуйидаги чора-тадбирларни амалга ошириш лозим:

– қишлоқ жойларидан ортиқча ишчи кучини ташкиллаштирилган ҳолда экспорт қилиш бўйича хорижий иш берувчилар билан ҳамкорлик ўрнатиш;

– хорижий иш берувчиларда мавжуд бўлган бўш иш ўринларига қишлоқ жойларида ортиқча ишчи кучини касби ва малакасига қараб жойлаштириш;

– ташқи меҳнат миграциясига чиқиб кетаётган шахсларга хорижда ишга жойлашиш билан боғлиқ харажатларни қоплаш учун микроқарзлар ва субсидиялар ажратиш;

– меҳнат миграциясига чиқиб кетаётган шахсларнинг ҳаёти ва соғлиғини имтиёзли шартларда суғурталаш.

ХУЛОСА

Ўтказилган тадқиқотлар натижаларида қуйидаги хулоса ва тавсияномалар ҳосил қилинди:

1. Иқтисодий, ижтимоий ва ташкилий характерга эга самарали механизмларни тадбиқ этиш асосида қишлоқ иқтисодиётининг қишлоқ хўжалиги, қайта ишлаш саноати, қурилиш ва қурилиш материалларини тайёрлаш саноати, хизмат кўрсатиш каби асосий тармоқларда янги иш ўринларини ташкил этиш, зарурий талаб ва таклиф бўлган профессионал мутахассислар ва касб-хунарларга тайёрлаш ҳамда меҳнат бозори инфратузилмаси ва меҳнат миграцияларини такомиллаштириш, ҳамда ортиқча ишчи кучи ташкиллаштирилган экспортни ривожлантириш бўйича стратегик йўналишлар ва уларга эришишнинг яқин келажакдаги прогноз параметрларини ишлаб чиқариш ҳамда уларни амалиётга тадбиқ этиш қишлоқ жойларда норасмий иш билан бандлик ва ишсизликни кескин камайтиришга олиб келади.

2. Қишлоқ хўжалигини 2030 йилгача стратегик ривожлантириш концепцияси негизида мазкур тармоқнинг пахта-тўқимачилик, ғаллачилик, мева-сабзавотчилик, чорвачилик, ипакчилик, балиқчилик, доривор ўсимликлар ва агротуризм каби кластерлари ва кооперациялари ҳамда шахсий томорқа хўжаликларида янги иш ўринларини ташкил этиш ва уларнинг самарали фаолият кўрсатиши учун зарурий-моддий техник, молиявий, табиий ва бошқа ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш ресурслари билан таъминлаш меҳнатга лаёқатли қишлоқ аҳолисини норасмий иш билан бандлигини кескин камайтиришга бевоста ва самарали таъсир кўрсатади.

3. Қайта ишлаш саноати, қурилиш ва қурилиш материалларини тайёрлаш саноати, транспорт, энергетика, хизмат кўрсатиш каби бошқа ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида янги иш ўринларини ташкил этиш ва уларнинг фаолиятлари учун зарурий иқтисодий, техникавий, ижтимоий, ташкилий ва ҳуқуқий шароитларни яратиш асосида норасмий иш билан бандлик даражасини кескин камайтиришга эришиш мумкин.

4. Фикримизча, қишлоқ хўжалигида ёшлар учун янги иш ўринларини ташкил этишда таклиф этилган прогноз

кўрсаткичларига эришиш куйидаги самарали механизмларни амалиётга татбиқ этиш лозим:

- қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг кластерларида ёшлар учун янги иш ўринлари ташкил этишни кўпайтириш учун кафолатланган маҳаллий ва хорижий инвестицияларни йўналтириши ва имтиёзли кредитлар ва агролизинг хизматларини тақдим этиш ;

- қишлоқ жойларда ёшлар учун қишлоқ хўжалигининг шахсий томорқа деҳқон, фермер ва бошқа соҳаларидаги янги ташкил этиладиган иш ўринларига молиявий, моддий, агротехнологик, агрокимёвий, агросервис ва экспорт хизматлари кўрсатишларни сифати ва миқдорини ошириш ;

- аниқ манзилли ва кафолатланган инвестиция маблағларидан самарали фойдаланган ҳолда юқори туристик салоҳиятларга эга қишлоқ ҳудудларида агротуризм кластерларини ташкил этиш, улар таркибида маҳаллий ёшлар учун янги иш ўринларини кўпайтириш ;

- ихтисослашган кооперацияларни қишлоқ хўжалигига яроқли ер майдонларида ёшлар учун моддий-маънавий рағбатлантирувчи янги иш ўринларини ташкил этиш асосида ривожлантириш ва уларни ўзини-ўзи молиялаштириш даражасига эришишига қадар (уч йилгача) ташкилий- иқтисодий қўллаб қувватлаш;

- кичик бизнес ва оилавий тадбиркорлик фаолиятлари бўйича ёшлар учун янги иш жойлари ташкил этишни давлат томонидан ташкилий-иқтисодий қўллаб-қувватлаш, хусусан, қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқариш ва сотишни ташкил этишга кўмаклашувчи инфратузилмани самарали ривожлантириш;

- қишлоқ хўжалигида ёшлар учун нисбатан янги ва мавжуд иш ўринларида меҳнат қилиш, овқатланиш ва дам олиш шароитларини яхшилаш, ҳамда меҳнат, техника ва табиий экологик хавфсизликларини таминлаш асосида ёш йигит-қизларни меҳнатга мослашувчанлиги ва доимий ишларга жойлашишини ошириш.

5. Яқин келажакда республикамиз қишлоқ ҳудудларидаги қайта ишлаш саноати, қурилиш ва қурилиш материаллари тайёрлаш саноати, хизмат кўрсатиш ва бошқа ноқишлоқ хўжалиги тармоқларидаги ёшлар учун янги иш ўринларини ташкил этишни 2020-2025 йиллар учун прогноз параметрларига эришиш учун куйидаги асосий тадбирларни амалга ошириш зарур:

– қишлоқ жойларида кафолатланган инвестицияларни жалб қилиш асосида замонавий ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида ёшлар учун янги иш ўринларини яратиш;

– қишлоқ жойларда ёшлар учун ноқишлоқ хўжалиги иш жойларини яратишни маҳаллий бюджет маблағлари ҳисобига субсидиялаш;

– қишлоқ ҳудудлари хусусиятларига кўра қайта ишлаш саноати, қурилиш ва қурилиш материаллари тайёрлаш саноати, хизмат кўрсатиш ва бошқа ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида ёшлар учун янги иш ўринлари ташил этишни инвестицион жозибадорликни ошириш;

– қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш ва сақлаш саноати бўйича мавжуд иш ўринларини реконструкция қилиш;

– қишлоқ ҳудудларида агротуризм индустрияси бўйича ёшлар учун янги иш ўринлари ташкил этишни ташкилий- иқтисодий қўллаб-қувватлаш;

– қишлоқ жойларда хизмат кўрсатиш тармоғида кўп маблағ талаб қилмайдиган, кўпроқ ёшлар учун мўлжалланган иш ўринларини яратиш;

– ноқишлоқ хўжалиги тармоқлари ёшларнинг иш ўринларида самарали фаолият кўрсатиш учун пассажир транспорти, суғурталанган медицина хизматлари ва бошқа ижтимоий инфратузилма объектларини кафолатланган фаолиятларини ташкил этиш;

– ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида ёшлар учун янги иш ўринлари ташкил этишни қўлайтиришга йўналтирилган янги институтларнинг пайдо бўлиши (лизинг, агентликлар, аутсорсинг) учун ташкилий-ҳуқуқий жиҳатдан шарт-шароитлар яратиш.

6. Республикамиз қишлоқ жойлардаги КХТМда касб-хунарларга ўқитиш тизимини ривожлантириш ва такомиллаштириш бўйича қуйидаги асосий чора-тадбирларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ:

– қишлоқ жойларда эҳтиёж юқори бўлган, бевосита қишлоқ хўжалиги билан боғлиқ касбларга касб-хунар коллежлари базасида тўлов-контракт асосида иккинчи мутахассислик касбларига ўқитишни йўлга қўйиш;

- қишлоқ жойларда тақчил касблар, мутахассисликлар ва уларга эришиш имкониятлари, минтақа иқтисодиётини ривожлантириш прогнозлари, давлат дастурларининг бажарилиши, ушбу дастурларда иштирок этиш шартлари ва уларнинг келгусида амалга оширилиши тўғрисидаги ишончли маълумотлардан иборат ягона ахборот маконини шакллантириш;

- қишлоқ жойлардаги оммавий ва кўп қаватли турар-жой иморатлари солинган кўплаб аҳоли пунктларида касб-ҳунар таълими дастурларини амалга оширувчи муассасалар тақчиллигини бартараф этиш;

- қишлоқ худудларидаги КХТМ таълимнинг сифати, ресурслар билан таъминланганлик, юкори технологияли асбоб-ускуналар билан жиҳозлан-ганлик даражаси бўйича фарқларни бартараф этиш;

- қишлоқ жойлардаги КХТМда истиқболли технологияларни эгаллаган, замонавий қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришида иш тажрибасига эга бўлган ишлаб чиқариш таълими усталари, амалий фанлар ўқитувчиларига бўлган тақчилликни бартараф этиш;

- қишлоқ меҳнат бозори (ҚМБ)ни таҳлил қилишнинг касб-ҳунар маълумотли малакали ишчи ва мутахассисларни тайёрлаш бўйича минтақавий буюртмаларни прогноз қилиш ва режалаштириш;

- қишлоқ иш берувчиларини ишчи кадрлар ва мутахассисларни тайёрлашни ташкил этиш тизимига яқинлаштириш, у орқали коллежлар ўқувчиларнинг ишлаб чиқариш амалиётлари ўташини таъминлаш;

- қишлоқ ёшлари меҳнатидан фойдаланувчи, шунингдек КХТМнинг моддий-техника базасини ривожлантиришга маблағлар сарфловчи қишлоқ жойлардаги корхоналар ва ташкилотларга солиқ имтиёзларини бериш;

- ҚМБ ва КХТМ тизимининг фаолият кўрсатишини мувофиқлаштириш, қишлоқ ёшлари меҳнат ресурсларини таклиф қилишнинг самарали касбий-малакавий таркибини шакллантириш муаммоларини ҳал этилишига бизнесни, иш берувчиларни КХТМ билан ҳамкорлик қилишга жалб этиш;

7. Бизнинг фикримизча, қишлоқ хўжалигида аёллар учун янги иш ўринлари ташкил этишни яқин истиқболда прогноз кўрсат-

кичларга эришиш учун қуйидаги асосий иқтисодий, ижтимоий ва ташкилий чора-тадбирларни амалга ошириш мақсадга мувофиқдир:

– қишлоқ хўжалиги соҳаларида аёллар учун янги иш ўринларини ташкил этишни кўпайтириш учун кафолатланган инвестицион маблағларнинг асосий қисмини йўналтирилиши асосида ҳудудий дастурларни ишлаб чиқиш ва уларнинг ижроларини таъминлаш;

– аграр секторнинг нисбатан янги пахта-тўқимачилик, баликчилик, ипакчилик, чорвачилик, мева-сабзавотчилик, агротуризм ва доривор ўсимликлар кластерларида каби сердаромад ва кафолатланган аёллар учун зарурий меҳнат қилиш шароитларига эга янги иш ўринларини ташкил этиш миқдорини ошириш учун иш берувчиларга имтиёзли солиқ ва кредит ставкаларини тақдим этиш;

– катта туристик салоҳиятлар ва тарихий объектларга эга қишлоқ ҳудудларида туристларни қишлоқ хўжалик маҳсулотлари, миллий ҳунармандчилик товарлари билан танишиш ва экологик тоза озиқ-овқатларни тановул қилиши ҳамда сифатли дам олишни таъминлашини таъминлаш мақсадида шакллантирилган агротуризм кластери объектларида янги иш ўринларининг аёллар учун нисбатан кўпроқ ташкил этиш ва уларни иш берувчилар томонидан имтиёзли малака ошириши ва қайта тайёрланишини амалга ошириш;

– қишлоқ хўжалигининг нисбатан янги соҳаларида аёллар иш ўринлари самарали фаолият кўрсатиши учун унумли маҳаллий ва ҳорижий экинларни навлари, зотдор чорвачилик ва балиқчилик турлари билан таъминланган ҳолда давлат ва маҳаллий ҳокимиятлар томонидан ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш воситалари ҳамда молиявий маблағлар билан таъминловчи ташкилотларнинг фаолиятлари тизимли назорат қилиш ва тартибга солиш;

– кўп соҳалик қишлоқ хўжалиги кооперациялари ва фермер хўжаликларида аёллар учун янги иш ўринларини ташкил этиш миқдорини ошириш учун қишлоқ хўжалигига яроқли ер майдонларини ажратишнинг шаффоф тизимини яратиш, ердан фойдаланувчилар ҳуқуқларини кафолат-лайдиган механизмларни амалиётга татбиқ этиш;

– қишлоқ хўжалигининг шахсий томорқа, дехқон, фермер ва бошққа соҳаларида аёллар учун янги иш ўринлари ташкил этишни

кўпайтиришни молия-кредит, агрокимё, агросервис, агрологистика ва бошқа хизматлар фаолиятларини сифатли ташкил этиш асосида ташкилий-иқтисодий қўллаб-қувватлаш;

- аграр соҳадаги янги ва мавжуд иш ўринларида аёллар учун меҳнат қилиш объектларини ва дам олиш шароитларини белгиланган меъёрлар асосида ташкил қилиш, ҳамда меҳнат, техника, ва табиий-экологик хавфсизликларни таъминлаш.

8. Бизнингча, ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида қишлоқ аёллари учун янги иш ўринларини ташкил этишни прогноз кўрсаткичларига эришиш бўйича қуйидагиларни амалга ошириш лозим:

- тоғ ва тоғолди зоналарида интенсив боғлар ташкил этиш, ёнғоқзорлар майдонини кўпайтириш орқали етиштирилган мева-сабзавот маҳсулотларини сақлаш ва уни қайта ишлаш саноатида қишлоқ аёллари учун янги иш ўринларини ташкил этиш;

- мева-сабзавотчилик маҳсулотларини қайта ишлаш ва сақлаш бўйича аёллар учун ташкил этилган янги иш ўринларига инновацион ва маҳаллий-миллий технологияларни тўлиқ жорий қилишга эришиш;

- маҳсулотларни савдо-харид инфратузилмасини шакллантириш (улгуржи, чакана, савдо-харид фирмалари ва б.) ва қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини тайёрлаш, сақлаш ва қайта ишлаш тизимида электрон савдо иш ўринларини ташкил этиш, ҳамда уларда нисбатан кўпроқ қишлоқ аёллари бандлигини таъминлаш;

- қишлоқ ҳудудларида тикувчилик бўйича аёллар учун янги иш ўринларини коммунал хизматлар билан узлуксиз таъминлашга шарт-шароитларни ташкил этиш;

- соғлиқни сақлаш тизимини ривожлантириш, тиббий ёрдамдан фойдаланиш имкониятларини кенгайтириш асосида хотин-қизлар учун иш ўринларини нисбатан кўпроқ яратиш;

- мактабгача, ўрта ва ўрта махсус таълимлар соҳаларини ислоҳ қилиш асосида аёллар учун кўпроқ иш ўринларини ташкил этиш;

- хизмат кўрсатиш турлари, шу жумладан минтақанинг сайёҳлик-рекреацион салоҳияти, қиёсий устуворликлари ва имкониятларини аниқлаш асосида ички сайёҳлик бўйича янги иш ўринларини ташкил этишни кўпайтириш асосида қишлоқ аёллари бандлигини ошириш;

- туризмнинг янги ва истикболли йўналишларидан бири ҳисобланган агротуризмни ривожлантириш бўйича аёллар учун янги иш ўринларини ташкил этишни иқтисодий-ташкилий қўллаб-қувватлаш;

- жисмоний ва юридик шахсларга молиявий хизматлар доирасида тижорат ва хусусий банкларининг фаолиятларини кенгайтириш асосида янги иш ўринларини ташкил этиш ва уларда нисбатан кўпроқ аёлларни ишга жойлаштириш;

- қишлоқ ҳудудларида минни банklar очиб ёки масофавий банк хизматларини (мобиль банкинг, интернет банкинг, SMS банкинг ва ҳоказо) самарали фаолият кўрсатишини таъминлаш-мақсадида аёллар учун янги иш ўринларини ташкил этиш ва уларда ёш хотин-қизларни ишга жойлаштириш учун малакаларини ошириш бўйича имтиёзли кредитлар тақдим этиш;

- қишлоқда кичик бизнес ва оилавий тадбиркорликни самарали ривожлантириш асосида аёллар учун сердаромад янги иш ўринларини барқарор шакллантириш;

- рақамли иқтисодиётни шаклланиши шароитида ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида масофавий ва ўзини-ўзи иш билан бандлик турларини ривожлантириш негизида қишлоқ аёллари учун янги иш ўринларини ташкил этишни иқтисодий ва ижтимоий қўллаб-қувватлаш, ҳамда мазкур иш билан бандлик турларининг ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш.

9. Қишлоқда аёллар орасида оилавий тадбиркорликни ривожлантириш учун яқин истикболда қуйидаги асосий иқтисодий, ижтимоий, ташкилий чора-тадбирларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ:

- янги иқтисодий ҳудудларда оилавий тадбиркорлик объектларида тижорат банкларининг имтиёзли кредитлари ҳисобидан қишлоқ аёллари учун янги иш ўринларини яратиш;

- оилавий тадбиркорлик корхоналари маблағлари ҳисобидан қишлоқ хўжалигини деҳқончилик ва чорвачилик соҳалари бўйича қишлоқ аёллари учун янги иш ўринларини ташкил этиш;

- аёлларнинг оилавий тадбиркорлигини ривожлантиришда уларнинг кизиқишларини психологик жиҳатдан ўрганиш;

- қишлоқларда оилавий тадбиркорлик кўникмаларини шакллантириш мақсадида тадбиркорликка ўқитиш сифатини ошириш;

- қишлоқларда тадбиркорлик ҳисобидан аёллар учун янги иш ўринларини ташкил этишни (молиявий, солиқ имтиёзлари бериш, фойсиз кредитлар, қўшимча ер майдонлари, фойдаланилмаётган қувватларни ижарага бериш ва бошқа усуллар) иқтисодий қўллаб-қувватлаш;

- кичик бизнес, оилавий тадбиркорлик корхоналарини микро-молиялаштириш учун ижтимоий инвестициялар жамғармаларидан фойдаланиш;

- оилавий тадбиркорликни иқтисодий шерикчилик шаклини қўллаш орқали бир нечта оиланинг ишлаб чиқариш ресурсларини бирлаштириш имкониятларидан фойдаланиш.

10. Яқин келажакда рақамли иқтисодиётга ўтиш шароитида қишлоқ туманлари аҳоли бандлигига кўмаклашиш марказлари фаолиятларини ривожлантиришни асосий йўналишлари қуйидагилардан иборат:

– жаҳонда юз бераётган пандемия шароитида аҳолини иш билан таъминлашнинг ҳудудий хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда ҳар бир туман кесимида махсус дастурлар ишлаб чиқиш ва улар ижросини таъминлаш;

– ҳодимлар фаолиятларини рақамли иқтисодиёт технологияларининг техник воситалари, амалий пакет дастурлари, услубий қўлланмалари ва ахборот хавфсизлиги комплекси билан тўлиқ таъминлаш;

– қишлоқ жойларда уюшмаган ёшлар, ишга жойлашишга муҳтож аҳоли ва ишсизларни бир марталик ёки вақтинчалик иш билан таъминлаш самарадорлигини ошириш;

– ўрта ва ўрта махсус маълумотга эга бўлган ишсизларни қисқа муддатларда анъанавий ва замонавий ишчи касбларга қайта тайёрлаш (базавий иш ҳақи миқдорида стипендиялар тўлаш асосида) тизимини амалиётга жорий этишни ташкил этиш;

– аҳолининг норасмий иш билан бандлигини камайтиришни ташкилий-иқтисодий қўллаб-қувватлаш;

– аҳоли иш билан бандлигини таъминлаш ва янги иш ўринларини яратиш дастурларини сифатли ижросини таъминлаш ва уларни такомиллаштириш бўйича амалий тавсиялар ишлаб чиқиш;

– хориждан қайтган меҳнат мигрантларини иш билан таъминлашнинг самарали механизмларини ишлаб чиқиш;

– ходимларга моддий рағбатлантирувчи иш ҳақи тўлашни ташкил этиш ва уларни мухтожларини имтиёзли уй-жой билан таъминлашга кўмаклашиш;

– ходимларни давлат ёки хусусий бандлик агентликлари маблағлари ҳисобидан сифатли қайта тайёрлаш;

– ходимларни фақатгина ўзига юклатилган функционал вазифаларни бажаришга жалб қилиш;

– бандликга кўмаклашувчи давлат ва нодавлат ташкилотлари фаолиятларини жамоатчилик назорати этиш “Йўл харитаси”ни ишлаб чиқиш ва ижросини таъминлаш;

– бандликга кўмаклашувчи ва жамоатчилик назоратини амалга оширувчи ташкилотлари ўртасида ижтимоий ҳамкорлик шартномаларини тузиш ва уларни бажарилишига эришиш;

– ижтимоий ҳамкорлик шартномаларини бажарилиши бўйича ҳар чораклик ҳисоботларини туман депутатлар кенгашида муҳокама қилиш ва асосий камчиликларни бартараф этиш чораларини белгилаш;

– жамотчилик назорати ташкилотлари-туман касаба уюшмалари, ёшлар иттифоқи, маҳалла ва оилаларни қўллаб-қувватлаш кенгаши ва депутатлари томонидан норасмий иш билан бандлар ва ишсизларни расмий сектор корхоналарида ишларга жойлаштиришга амалий кўмаклашиш;

– янги иш ўринларини ташкил этиш ёки ишга жойлаштириш бўйича Олий мажлис депутатлари ва сенаторлар сўровномалари ва уларни бажарилишини таъминлаш;

– ижтимоий ҳамкорлик доирасида кўп болалик ва ёлғиз оналар (оталар), меҳнатга лаёқатли пенсионерлар ва ўсмирларни квоталанган иш ўринларига жойлаштириш;

– туман бандликка кўмаклашувчи давлат ва нодавлат ташкилотлари таркибида янги ташкил этиладиган Васийлик кенгаши аъзолари томонидан норасмий иш билан бандлар ва ишсизларни расмий сектор корхоналарида ва хорижий мамлакатларда ишларга жойлаштирилишига кўмаклашиш.

11 Қишлоқ ички меҳнат мигрантларини прогноз кўрсаткичларига эришиш ва уларни норасмий иш билан бандликни

камайтиришга бевосита таъсирини ошириш бўйича қуйидаги самарали чора-тадбирларни амалга ошириш лозим:

– ишчи кучи етишмайдиган ҳудудларда ички меҳнат мигрантлари учун моддий рағбатлантирувчи янги иш ўринлари ташкил этишни кўпайтириш;

– қишлоқ жойларида узоқ муддатли демографик тенденцияларни таҳлил қилиш, меҳнат ресурслари билан кам таъминланган ҳудудларни ишчи кучига бўлган талабларини чуқур таҳлил ва комплекс прогноз қилиш ва шу асосда аҳолининг ички миграцияси кўламларини аниқлаш;

– ички меҳнат мигрантларининг имтиёзли турар-жойга эга бўлиши ва ижтимоий инфратузилма объектлари хизматлари билан таъминланишини таъминлаш;

– кичик ва ўрта шаҳарлар урбанизациясини ривожлантириш асосида қишлоқ ички меҳнат мигрантлар фаоллигини ошириш;

– рўйхатдан ўтиш тизимидаги ўзгаришларни ҳисобга олган ҳолда қишлоқ-шаҳар йўналишлари бўйича ички меҳнат миграциясини ташкил этиш;

– ички меҳнат мигрантларига иқтисодий, ижтимоий, ташкилий ва ҳуқуқий ёрдам бериш асосида меҳнат ресурслари билан кам таъминланган ҳудудлардаги моддий рағбатлантирувчи иш ўринларига тизимли жойлаштириш;

– вақтинчалик бир марталик ишга жойлаштириш марказлари фаолиятлари самарадорлигини ошириш;

– ички меҳнат мигрантларни норасмий иш билан бандликни камайтиришини ташкилий-иқтисодий қўллаб-қувватлаш;

– қишлоқ туманлари ҳокимиятлари ва маҳалла ва оилаларни қўллаб қувватлаш кенгашлари ички меҳнат мигрантларнинг оилаларга сифатли яшаш ва ишлаш шароитларини яратишга, моддий рағбатлантирувчи ишларга жойлаштиришга ва кичик бизнес ва оилавий тадбиркорлик билан шуғулланишлари учун тижорат банкларидан имтиёзли кредитлар олишларига амалий ёрдам кўрсатиш;

– Ўзбекистон Республикасининг “Ички меҳнат миграцияси тўғрисида” қонунини ишлаб чиқиш ва унинг сифатли ижросини таъминлаш.

12. Қишлоқ ташқи меҳнат мигрантларини прогноз кўрсаткичларига эришиш ва уларни норасмий иш билан бандликни камайтиришга бевосита таъсирини ошириш бўйича қуйидаги самарали чора-тадбирларни амалга ошириш лозим:

– кафолатланган иш ўринлари ва юқори иш ҳақлари таклиф этган хорижий иш берувчилар билан ташкилий-иқтисодий ва ҳуқуқий алоқаларни мустаҳкамлаш ва улар билан халқаро стандартларга жавоб берадиган тегишли шартномаларни (контрактларни) тузиш;

– бўлажак ташқи меҳнат мигрантларининг хорижий тиллар ўрганиш, малака ошириш ва қайта тайёрлаш сифатини мазмунан яхшилаш;

– ташқи меҳнат мигрантларини кафолатланган яшаш жойлари ва ижтимоий суғурталанган соғлиқни сақлаш хизматлари билан таъминланишини ташкилий-иқтисодий ва ҳуқуқий қўллаб-қувватлаш;

– қишлоқ ортиқча ишчи кучини талабгор хорижий давлатларга ташкиллаштирилган экспорт қилишни сифатли амалга ошириш;

– қишлоқ ҳудудларидаги бандликка қўмаклашиш марказлари таркибда ташқи меҳнат миграцияси бўлимларини ташкил этиш ва уларни малакали мутахассислар билан таъминлаш;

– хусусий бандлик агентликлари фаолиятлари сифатини ошириш ва уларнинг қонунийлигини таъминлаш;

– ташқи меҳнат мигрантларини рўйхатдан ўтиш, яшаш ва иш жойлари билан таъминлаш, иш берувчилар билан низоларини бартараф этиш, ирқий камситишни олдини олиш, иш ҳақларини ундириб бериш каби асосий муаммоларни хал этишда тегишли ташкилотларни амалий-ташкилий-ҳуқуқий ёрдамлари самарадорлигини ошириш;

– Ўзбекистон Республикасининг “Ташқи меҳнат миграцияси тўғрисида” қонунини ишлаб чиқиш ва унинг сифатли ижросини таъминлаш.

13. Яқин келажақда аграр меҳнатни (ишчи кучини) ташкиллаш-тирилган экспорти самарадорлигини ошириш учун қуйидаги чора-тадбирларни амалга ошириш лозим:

– кишлоқ жойларидан ортиқча ишчи кучини ташкиллаштирилган ҳолда экспорт қилиш бўйича хорижий иш берувчилар билан ҳамкорлик ўрнатиш;

– хорижий иш берувчиларда мавжуд бўлган бўш иш ўринларига қишлоқ жойларида ортиқча ишчи кучини касби ва малакасига қараб жойлаштириш;

– ташқи меҳнат миграциясига чиқиб кетаётган шахсларга хорижда ишга жойлашиш билан боғлиқ харажатларни қоплаш учун микроқарзлар ва субсидиялар ажратиш;

– меҳнат миграциясига чиқиб кетаётган шахсларнинг ҳаёти ва соғлиғини имтиёзли шартларда суғурталаш.

Юқорида қайд этилган хулоса ва тавсияномаларни амалиётга қўллаш қишлоқ жойларда норасмий иш билан бандлик ва ишсизликни камайтиришга бевосита таъсир кўрсатади. Булар эса меҳнатга лаёқатли қишлоқ аҳолисини иш билан бандлигини оширишга олиб келади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. -Тошкент: Ўзбекистон, 2003. - 46 б.
2. Ўзбекистон Республикасининг “Аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисида”ги Қонуни. (янги таҳрирда). -Т., 1998.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Хусусий бандлик агентликлари тўғрисида”ги Қонуни. ЎРҚ-501-сон, Тошкент ш., 2018 йил 16 октябрь.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисидаги ПФ-4947-сон Фармони. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон.
5. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёевнинг 2017 йил 7 февралдаги 4947-сонли Фармонининг 1-илоvasи «2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси» // www.lex.uz.
6. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 10 апрелдаги “Ўзбекистон Республикаси ҳудудларида ишсиз фуқароларни касб-хунарга ўқитиш марказларини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 199-сонли қарори // www.lex.uz
7. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 14 октябрдаги 824-сон қарори билан “Ишсиз ва банд бўлмаган аҳолини касб-хунарга ўқитиш минтакавий марказларида ўқишга қабул қилиш, касб-хунарга ўқитиш тартиби тўғрисидаги низом”и. // www.lex.uz.
8. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2018 йил 4 июлдаги “Ўзбекистон Республикасининг ташқи меҳнат миграцияси тизимини янада такомиллаштириш бўйича кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарори – Тошкент, Халқ сўзи газетаси, 2018 йил, 5 июль
9. Мирзиёев Ш.М. Қишлоқ хўжалиги ходимлари кунига бағишланган тантанали маросимдаги нутқи. Ўзбекистон Республикасининг статистик ахборотномаси. -Тошкент: 2018 йил. <http://president.uz/uz/lists/view/1331>.

10. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 13 майдаги “Меҳнат бозорида талаб юқори бўлган малакали кадрларни касбга тайёрлаш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 394-сон қарори. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2019. //www.lex.uz.

11. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. 2020 йил, 25 январь.

12. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 2 мартдаги “2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини “Илм, маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йили”да амалга оширишга оид Давлат дастури тўғрисида”ги ПФ-5953-сонли Фармони. //www.lex.uz.

13. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 19 мартдаги “Коронавирус пандемияси ва глобал инқироз ҳолатларининг иқтисодиёт тармоқларига салбий таъсирини юмшатиш бўйича биринчи навбатдаги чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5969-сонли Фармони. //www.lex.uz.

14. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 18 майдаги “Томорқа ер эгаларини қўллаб-қувватлаш ва аҳоли бандлигини таъминлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-4716-сон қарори. //www.lex.uz.

15. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 8 июндаги “Тадбиркорлик фаолияти ва ўзини ўзи банд қилишни давлат томонидан тартибга солишни соддалаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги” ПҚ-4742-сон қарори. //www.lex.uz.

16. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 11 июль “Олий ва ўрта махсус таълим соҳасида бошқарувни ислох қилиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5763-сон Фармони.

17. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 11 июль “Олий ва ўрта махсус таълим тизимида бошқарувнинг янги тамойилларини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4391-сон Қарори.

18. Абдурамонов Х.Х. Ўзбекистон Республикасида демографик ривожланишнинг кўп омилли таҳлили ва истиқбол

кўрсаткичлари -Тошкент – “Иқтисодиёт ва таълим” журнали. 2020 йил 2-сон. – Тошкент, 2020

19. Абдурамонов Х.Х., Холмўминов Ш.Р. Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқариш ва қайта ишлаш кластерларини ташкил этиш асосида иш билан бандликни ошириш -Тошкент – “Biznes-Эксперт” журнали. №10, 2019 йил

20. Абдурахмонов Қ.Х. Мехнат иқтисодиёти (дарслик) – Т.: «Мехнат», 2019.

21. Арабов Н.У. Ўзбекистон Республикасида мехнат бозори инфратузилмасини ривожлантириш самарадорлигини ошириш (монография). – Т.: «Fan va technology», 2017, - 270 б.

22. Бобаназарова Ж.Х., Умурзаков Б.Х. Хотин-қизларни текстиль-тикув цехларига жалб этиш дастурларининг ижтимоий-иқтисодий аҳамияти. «Ўзбекистон Республикасини ривожлантириш стратегиясининг янги босқичида инсон омили ва манфаатлари: халқаро амалиёт ва Ўзбекистон тажрибаси» мавзусидаги илмий-амалий конференция материаллари тўплами. – Т.: ТДИУ, 2019. - 111 б.

23. Бобаназарова Ж.Х., Шукурова М.О. Аёллар иш билан бандлигини таъминлашда истиқболли йўналишлар- Тошкент – “Илм-фан ва инновацион ривожланиш” илмий журнали. №4 2020 йил.

24. Варфоломеева О.А. Становление инфраструктуры рынка труда в переходной экономике. - СПб., «Издательство СПбУЭФ». 2001. - С.125.

25. Вахабов А.В., Хажибакиев Ш.Х., Муминов Н.Г. Хорижий инвестициялар. Ўқув қўлланма / проф. А.В.Вахабовнинг умумий тахрири остида. – Т.: Молия, 2010. 328 б.

26. Дудников С.В. Эффективность активной политики содействия занятости населения мегаполиса. // Дисс. ... д-ра экон. наук. – М.: РГБ, 2006. - С. 195.

27. Ендовицкий Д.А. Комплексный анализ и контроль инвестиционной деятельности: методология и практика. М.: Фин. и стат. 2001.

28. Кабалина В., Козина И. Посредничество в трудоустройстве: сравнение эффективности государственных и частных структур // Человек и труд. - 2000. - №12.

29. Каримова В., Саидова Ю., Умарова Ш., Мирахмедова М. Ўзбекистонда гендер-менежментнинг истиқболи. Монографик тадқиқот. -Т.: Turon-Iqbol, 2011. -74 б.

30. Колесников А.М., Пришибилович Т.Б. Планирование инвестиционной деятельности предприятия. // Регион: Политика. Экономика. Социология, № 3, 2003.

31. Конвенция № 34 МОТ от 29.06.33 г. ст.1.

32. Конвенция № 96 МОТ, ст.1.

33. Крылов Э.И., Власова В.М., Журавкова И.В. Анализ эффективности инвестиционной деятельности предприятия: учеб. пособие. -2-е изд. – М.: Финансы и статистика, 2003. - 680 с.

34. Nasimov D.A., Arabov N.U., Khomitov K.Z. Flexible Employment Prospects In Cis Countries. International Journal of Scientific & Technology Research. Vol. 9, Issue 02, February 2020. ISSN: 2277-8616. Page No: 2635-2639.

<https://www.ijstr.org/research-paper-publishing.php?month=feb2020>

35. Паланкоев А.М. Инвестиционные ресурсы фондового рынка. - М.: Издательский Центр «Акционер», 2001.

36. Ржаницына Л.С. Женщина и рынок труда. –М.: Политиздат, 2000. 75-76 с.

37. Рынок труда. Учебное пособие. Под общей редакцией д.э.н., проф. Абдурахманова К.Х., д.э.н., проф. Одегова Ю.Г. – Т.: ТФ РЭА, 2009. - 384.

38. Свободина М. Оценка состояния и развития сельскохозяйственного предприятия. - АПК: экономика, управление. - 1996. - № 12. - с. 64-68.

39. Словарь терминов, применяемых в деятельности служб занятости. – М.: 1997. -С. 74.

40. ХМТнинг Иш билан бандлик хизмати ташкилотлари тўғрисидаги 88-сонли Конвенцияси; Иш билан бандлик хизмати тўғрисидаги 72-сонли Тавсиянома; Иш билан бандлик хизматини ташкил этиш тўғрисидаги 83-сонли Тавсияномаси.

41. Холмўминов Ш.Р. Қишлоқ меҳнат бозорининг шаклланиши ва ривожланишини моделлаштириш // Дис. и.ф.д. – Тошкент, 1998. - 60 б.

42. Холмўминов Ш.Р. Основы разработка системы моделей формирования и развития сельского рынка труда в

трудоизбыточных регионах- Пенза: Сборник научных статей III Всероссийской научно-практической конференции “Развитие рынка труда на современном этапе социально-экономических преобразований” 2020.

43. Холмұминов Ш.Р. Теоретические основы регулирования социально-трудовых отношений на региональном сельском рынке труда - М.: Сборник научных статей VII международной научно-практической конференции “Глобальная экономика в XXI веке: роль биотехнологической и цифровых технологий” 2020.

44. Холмұминов Ш.Р. Теоретические основы формирования рациональной занятости сельского трудоспособного населения - М.: Сборник научных статей международной научно-практической конференции “Вопросы современных научных исследований” – ‘Электронный научный журнал, № 5-2(35), сентябрь 2020г., 0,8 п.л.

45. Холмұминов Ш.Р., Арабов Н.У. Мехнат бозори инфратузилмаси. Ўқув қўлланма. – Т.: «Fan va texnologiya», 2016, - 332 б.

46. Холмұминов Ш.Р., Бобаназарова Ж.Х. Глобал пандемия инкирози шароитида кишлок хўжалигида иш билан бандликнинг истиқболлари / Молия ва банк иши. 2020 №3. – 220 Б.

47. Холмұминов Ш.Р., Хомитов К.З., Арабов Н.У., Бобаназарова Ж.Х., Ирматова И.Б. Мехнат бозорининг самарали ривожланиш истиқболлари (монография). - Тошкент: “Fan va texnologiya” нашриёти, 2017, -128 бет.

48. Холмұминов Ш.Р., Хомитов К.З. ва б. Қишлоқ аҳолисини иш билан таъминлашнинг назарий ва амалий асослари (монография). –Т.: “Инновацион ривожланиш нашриёт-матбаа уйи”, 2018. - 160 бет.

49. Холмұминов Ш.Р., Хомитов К.З. ва б. Қишлоқ аҳолисини иш билан таъминлашнинг самарали ижтимоий-иқтисодий механизмлари (монография). “Инновацион ривожланиш нашриёт-матбаа уйи”, 2019. - 243 бет.

50. Холмұминов Ш.Р., Хомитов К.З., Қишлоқ ёшларини иш билан таъминлашнинг самарали ташкилий механизмлари таъсирини аниқ социологик баҳолаш. - Тошкент: Иқтисод ва молия. Илмий-амалий журнал. № 1 (133), 2020. -86-95-б.

51. Холмұминов Ш.Р., Хомитов К.З., Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришда ёшлар учун янги иш ўринлари ташкил этишнинг яқин

истикболлари. - Тошкент: Илм-фан ва инновацион ривожланиш. Илмий журнал. 2020. № 3. -6-13-б.

52. Arabov N. U. The mechanisms of improving the activity of the organizational structure of the Public employment services at the regional level- The Fourteenth International Conference on Economic Sciences. Vienna 20th February, 2017.

53. Kholmuminov Sh. R. Arranging labor migration by applying efficient mechanisms in rural areas of Uzbekistan- Электронный научный журнал, № 4-7(34), август 2020г., 0,7 п.л.

54. Kholmuminov Sh. R. Basics of developing a complex models of digital technologies for regulation of relationships in the rural labor market -Екатеренбург: Сборник научных статей II международной научно-практической конференции по цифровой экономике (ISCDE 2020).

55. Strategy for Technical and Vocational Education and Training (TVET), (2016-2021). – P.6.

56. Women business and the law 2019. International bank for Reconstruction and Development. www.worldbank.org.

57. World Employment and Social Outlook 2017: Sustainable enterprises and jobs: Formal enterprises and decent work International Labour Office – Geneva: ILO, 2017.

58. 2019 йилда кадрлар тайёрлаш ва таълим тизими ривожланишининг асосий кўрсаткичлари. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика кўмитаси. Статистик бюллетень. - Тошкент: 2020 й.

59. Касбий таълим ва аҳолининг ишсиз қатламини қайта тайёрлаш // <https://mehnat.uz>

60. Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари. <https://kun.uz/13784540>

61. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика кўмитасининг 2007-2019 йиллардаги маълумотлари. <https://stat.uz/>

62. <http://www.worldbank.org/eca/russian/data/>

63. <http://stats.oecd.org/>

64. http://economy_en_ru.academic.ru/29533/hands-on_management_style

65. Электронманба:// www.ilo.org/ World Employment and Social Outlook Trends 2017 (WESO).P.6.

ҲУРМАТЛИ ИШТИРОКЧИ!

Ушбу аниқ социологик илмий тадқиқотни ўтказишдан асосий мақсадимиз қишлоқ ёшлари учун янги иш ўринларини ташкил этишни кўпайтириш бўйича илмий-амалий асосланган хулоса ва тавсияномалар ишлаб чиқишдан иборат. Тадқиқот асосий натижалари қишлоқ ёшларининг иқтисодийнинг асосий секторида бандлигини ошириш ва уларни норасмий секторда камайтириш ҳамда замонавий касб-хунарларга тайёрлаш билан шуғулланувчи ташкилотларнинг иш фаолияти самарадорлигини оширишда фойдаланилади. Буни эса Сизнинг ёрдамингизсиз амалга ошириш қийин.

Сўровномадаги ҳар бир савол бўйича бир нечта жавоб берилган бўлиб, Сизни чуқур мулоҳаза қилиб, ўзингиз мустақил равишда, фикрингизга тўғри бўлган фақат бир жавобнинг тагига чизишингизни сўраймиз. Барча саволларга тўла жавоб берганингиздан сўнг, сўровномани белгиланган муддатда уни тарқатган кишига қайтариб беришингизни илтимос қиламиз.

Биз эса Сизнинг жавобларингиз муҳокама этилмаслигига ва мутлақ сир сақланишига кафолат берамиз.

Сизга эса берган ёрдамингиз учун олдиндан миннатдорчилик билдираамиз.

01. Сизнинг жинсингиз?

эркак	0101
аёл	0102

02. Сизнингча, қишлоқ ёшларининг иқтисодийнинг норасмий секторида иш билан бандлигини камайтириш учун қуйидаги қайси асосий тармоқлар ёки соҳаларда янги иш ўринларини ташкил қилиш лозим?

пахтачилик – тўқимачилик кластери (соҳаси)	0201
ғаллачилик кластери (соҳаси)	0202
чорвачилик кластери (соҳаси)	0203
мева-сабзавотчилик кластери (соҳаси)	0204
пиллачилик кластери (соҳаси)	0205
балиқчилик кластери (соҳаси)	0206
агротуризм кластери (соҳаси)	0207
доривор ўсимликлар кластери (соҳаси)	0208

фермер хўжаликлари	0209
қишлоқ хўжалиги кооперациялари (соҳалари)	0210
қишлоқ хўжалигининг шахсий томорқа, деҳқон ва бошқа соҳалари	0211
қайта ишлаш саноати	0212
қурилиш ва қурилиш материаллари тайёрлаш саноати	0213
соғлиқни сақлаш	0214
маориф ва таълим	0215
маданият ва спорт	0216
молия-кредит тизими	0217
маиший хизматлар	0218
бошқа хизмат кўрсатиш соҳалари	0219
хусусий бизнес ва оилавий тadbиркорлик	0220
бошқа асосий тармоқларда (соҳаларда) бўлса, ёзинг	0221

03. Сиз пахтачилик-тўқимачилик кластерида (соҳасида) ёшлар учун янги ташкил этилган иш ўринларида қуйида қайд этилган қайси асосий шароитлар мавжуд бўлса, фаолият юритмоқчисиз?

меҳнатимга мос иш ҳақи ўз вақтида тўланганда	0301
пахта етиштириш учун серҳосил уруғликлар навлари, минерал ва маҳаллий ўғитлар ва сув ресурслари билан таъминланганда	0302
пахта етиштиришнинг иш ўринлари замонавий агротехника ва технологиялар билан таъминланганда	0303
пахта толаларини қайта ишлаш ва тайёр маҳсулотлар тайёрлаш бўйича янги иш ўринларида иқтисодий манфаатдорлик бўлганда	0304
меҳнат қилиш мобайнида овқатланиш ва дам олиш шароитлари яратилганда	0305
иш ўринларида меҳнат ва техника хавфсизликлари таъминланганда	0306
малака ошириш ва қайта тайёрлаш имкониятлари бўлганда	0307
имтиёзли кредитлар асосида қурилган уй-жой билан таъминланганда	0308
бошқа асосий шароитларни истасангиз, ёзинг	0309

04. Сиз ғаллачилик кластерида (соҳасида) ёшлар учун янги ташкил этилган иш ўринларида қуйидаги қайси асосий шароитлар мавжуд бўлса, фаолият юритмоқчисиз?

моддий рағбатлантирувчи иш ҳақи ўз вақтида тўланганда	0401
меҳнат ҳақининг бир қисми дон сифатида тўланганда	0402
иш ўринлари сув, маҳаллий ва минерал ўғитлар ҳамда ўсимликларни ҳимоя қилиш воситалари билан таъминланганда	0403
ғаллани экиш ва йиғиштириш бўйича агротехнологияларнинг талабларига риоя қилинганда	0404
дон маҳсулотларини қайта ишлаш ва товар маҳсулотлари тайёрлаш бўйича иш ўринларида иктисодий манфаатдорлик бўлганда	0405
иш ўринлари техника ва экология хавфсизликлари талабларига жавоб берганда	0406
малака ошириш ва қайта тайёрлаш имкониятлари бўлганда	0407
бошқа асосий шароитлар бўлса,	0408
ёзинг	

05. Чорвачилик кластерида (соҳасида) ёшлар учун янги ташкил этилган иш ўринларида қуйидаги қайси бир асосий шароит мавжуд бўлса, фаолият юритмоқчисиз?

моддий манфаатли иш ҳақи ўз вақтида тўланганда	0501
меҳнат ҳақининг бир қисми чорва маҳсулотлари сифатида тўланганда	0502
янги иш ўринлари маҳаллий ва хорижий зотдор ва сермаҳсул чорва моллари билан таъминланганда	0503
чорва моллари рацион асосида сув, ем-хашак, озиқа витаминлари ва компонентлари билан таъминланганда	0504
чорва маҳсулотларини қайта ишлаш иш ўринлари фаолиятдан иктисодий манфаатдорлик бўлганда	0505
иш ўринларида меҳнат ва техника хавфсизликлари таъминланганда	0506
ишловчилар учун меҳнат, овқатланиш ва дам олиш шароитлари яратилганда	0507
имтиёзли кредитлар асосида уй-жойлар билан таъминланганда	0508
малака ошириш ва қайта тайёрлаш имкониятлари бўлганда	0509

06. Сиз мева-сабзавотчилик кластерида (соҳасида) ёшлар учун янги ташкил этилган иш ўринларида қуйидаги қайси асосий шароит мавжуд бўлса, меҳнат қилишни хоҳлайсиз?

моддий рағбатлантирадиган иш ҳақи тўланганда	0601
мева-сабзавот маҳсулотларининг бир қисми имтиёзли нархларда иш ҳақи сифатида сотилганда	0602
мева-сабзавотларни мавсумий йиғиштириш даврида сифатли овқатланиш ва дам олиш шароитлари бўлганда	0603
мева-сабзавотчилик маҳсулотларини қайта ишлаш иш ўринлари сифатли миллий ва инновацион технологиялар билан таъминланганда	0604
мавсумий меҳнат даврида пассажир транспорти билан тўлиқ таъминланганда	0605
уй-жой билан таъминланишда имтиёзли кредитлар берилганда	0606
малака ошириш ва қайта тайёрлаш имкониятлари бўлганда	0607
бошқа асосий шароитларни истасангиз, ёзинг	0608

07. Ипакчилик кластерида (соҳасида) ёшлар учун янги ташкил этилган иш ўринларида қуйидаги қайси асосий меҳнат шароити яратилса, меҳнат қилишни хоҳлайсиз?

пиллани сотишда олинган даромадларга мос иш ҳақи тўланганда	0701
мавсумий меҳнат шартномалари тузилганда	0702
пилла уруғлари серҳосил ва касалликка кам чалинадиган навлари билан тўлиқ таъминланганда	0703
пилла қурти боқиш учун иш ўринлари тўлиқ тут барглари ва махсус хоналар ёки бинолар билан таъминланганда	0704
пилла етиштиришда электр энергияси ва иситиш-совитиш тизими хизматлари билан старли таъминланганда	0705
янги иш ўринлари тажрибали пиллакорларга бириктирилганда	0706
тайёр пилла ҳосилларини сақлаш, ташиш ва қайта ишлашда махсус техника ва технологиялар жорий этилганда	0707

малака ошириш ва қайта тайёрлаш имкониятлари бўлганда 0708
бошқа асосий шароитларни хоҳласангиз, 0709
ёзинг

08. Сиз балиқчилик кластерида (соҳасида) янги ташкил этилган иш ўринларида қуйидаги қандай асосий шароит мавжуд бўлганда, иш билан банд бўлишни хоҳлардингиз?

моддий манфаатли иш ҳақи ўз вақтида тўланганда 0801

балиқ ҳавзалари сифатли ва серҳосил балиқ чавақлари 0802

билан таъминланганда

балиқлар белгиланган рацион нормалар асосида озикалар ва ветеринария хизматлари билан тўлиқ таъминланганда 0803

балиқ маҳсулотларини қайта ишлаш иш ўринларига инновацион технологиялар жорий этилганда 0804

тайёр балиқ маҳсулотларини сақлаш учун махсус хона ва истеъмолчиларга етказиш бўйича сервис хизматлари етарли бўлганда 0805

қайта тайёрлаш ва малака ошириш имкониятлари бўлганда 0806

бошқа асосий шароитларни истасангиз, 0807

ёзинг

09. Сиз агротуризм кластерида (соҳасида) ёшлар учун янги ташкил этилган иш ўринларида қандай асосий шароитлар яратилганда, иш билан банд бўлишни хоҳлардингиз?

юқори иш ҳақи тўланганда 0901

туристлар танишадиган объектлар етарлича бўлганда 0902

уй меҳмонхоналарида миллий ва замонавий жиҳозлар билан тўлиқ таъминланганда 0903

туристларга сифатли овқатланиш ва маънавий дам олиш иш ўринлари тўлиқ ташкил этилганда 0904

туристларга сифатли қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари, миллий хунармандчилик, кийим-кечак, қандолатчилик ва бошқа товарлар тақдим этилганда 0905

иш ўринлари меҳнат ва экологик хавфсизликлар билан таъминланганда 0906

малака ошириш ва қайта тайёрлаш имкониятлари бўлганда 0907

бошқа асосий шароитларни истасангиз, 0908

ёзинг

10. Сиз доривор ўсимликлар кластерида (соҳасида) ёшлар

учун янги ташкил этилган иш ўринларида қуйидаги қайси асосий шароитлар мавжуд бўлганда, меҳнат қилишни истардингиз?

моддий рағбатлантирувчи иш ҳақи тўланганда	1001
меҳнат ҳақининг маълум бир қисми доривор ўсимликлар сифатида тўланганда	1002
иш ўринлари маҳаллий ўғитлар, агрокимё ва агротехнология хизматлари билан тўлиқ таъминланганда	1003
иш ўринларида меҳнат ва тиббий-экологик хавфсизлик қоидаларига тўлиқ риоя қилганда	1004
доривор ўсимликларнинг фармацевтика саноатидаги иш ўринларига замонавий технологиялар жорий этилганда	1005
малака ошириш ва қайта тайёрлаш имкониятлари бўлганда	1006
бошқа асосий шароитларни истасангиз, ёзинг	1007

11. Сиз қишлоқ хўжалиги кооперацияларида (соҳаларида) ёшлар учун янги ташкил этилган иш ўринларида қуйидаги қайси асосий шароит мавжуд бўлганда, меҳнат қилишни хоҳлардингиз?

моддий манфаатли иш ҳақи тўланганда	1101
етиштирилган маҳсулотларнинг бир қисми иш ҳақи сифатида тўланганда	1102
иш ўринлари учун етарли ер, сув, техника, маҳаллий ва минерал ўғитлар ҳамда зарур уруғлар ва кўчатлар билан таъминланганда	1103
қишлоқ хўжалиги экинлари агрокимё ва агротехнология хизматлари билан таъминланганда	1104
етиштирилган маҳсулотларни сотиш, сақлаш ва қайта ишлаш ташкилий-иқтисодий қўллаб-қувватланганда	1105
иш ўринларида меҳнат ва техника хавфсизликларига тўлиқ риоя қилинганда	1106
ишловчилар учун зарур овқатланиш ва дам олиш масканлари яратилганда	1107
бошқа асосий шароитлар бўлса, ёзинг	1108

12. Сиз қишлоқ хўжалигининг шахсий томорқа, деҳқон ва бошқа соҳаларида ёшлар учун янги ташкил этилган иш

Ўринларида қайси асосий шароитлар мавжуд бўлганда, меҳнат қилишни хоҳлайсиз?

меҳнат фаолиятининг якуний натижаларига кўра даромад олганда	1201
иш ўринлари сув ресурслари, сифатли ем-хашаклар, техника воситалари ва минерал ўғитлар билан таъминланганда	1202
қишлоқ хўжалиги экинлари сифатли ва ҳосилдор навлар билан таъминланганда	1203
қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари агрокимё ва ветеринария хизматлари билан тўлиқ таъминланганда	1204
чорва моллари зотдор ва сермахсул турлари билан таъминланганда	1205
қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш ва қайта ишлаш бўйича янги иш ўринлари ташкилий-иқтисодий қўллаб-қувватланганда	1206
тайёр қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сотиш хизматлари сифатли ташкил этилганда	1207
қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини экспорт қилишда божхона ва солиқ имтиёзлари тақдим этилганда	1208
бошқа асосий шароитлар бўлса, ёзинг	1209

13. Сиз қишлоқ хўжалигининг фермерлик соҳасида ёшлар учун янги ташкил этилган иш ўринларида қайси асосий шароит мавжуд бўлганда, меҳнат қилишни хоҳлайсиз?

моддий рағбатлантирувчи иш ҳақи тўланганда	1301
етиштирилган маҳсулотларнинг бир қисми иш ҳақи сифатида тўланганда	1302
иш ўринлари маҳаллий ва минерал ўғитлар билан тўлиқ таъминланганда	1303
иш ўринлари сифатли ва серҳосил экин турлари ва чорва моллари ҳамда улар агрокимё ва ветеринария хизматлари билан тўлиқ таъминланганда	1304
қишлоқ хўжалиги экинларини парваришlash ва йиғиштириб олишда агротехнология коидаларига тўлиқ риоя қилинганда	1305
тайёр қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ташиш ва қайта	

ишlashда сифатли техника ва технологиялар жалб қилинганда	1306
янги иш ўринлари кафолатланган инвестициялар ва имтиёзли кредитлар билан таъминланганда	1307
қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини экспорт қилиш ташкилий-иқтисодий қўллаб-қувватланганда	1308
қишлоқ хўжалиги техникаларини харид қилишда агролизинг имкониятларидан тўлиқ фойдаланилганда	1309
иш ўринларида овқатланиш ва дам олиш учун етарли шароитлар мавжуд бўлганда	1310
бошқа асосий шароитлар бўлса, ёзинг	1311

14. Сиз қайта ишлаш саноатида ёшлар учун янги ташкил этилган иш ўринларида қуйидаги қандай асосий шароитлар мавжуд бўлганда, меҳнат қилишни истардингиз?

моддий манфаатли иш ҳақи ўз вақтида тўланганда	1401
иш ўринлари ишлаб чиқариш воситалари билан тўлиқ таъминланганда	1402
қайта ишлаш саноатида сифатли техника ва технологиялар жорий этилганда	1403
иш ўринлари ташкил этишга кафолатланган тўғридан-тўғри хорижий ва маҳаллий инвестициялар жалб этилганда	1404
иш ўринлари техника хавфсизлиги талабларига мос бўлганда	1405
тайёр маҳсулотларни четга экспорт қилиш имкониятлари бўлганда	1406
ишловчилар учун имтиёзли уй-жой кредитлари тақдим этилганда	1407
малака ошириш ва қайта тайёрлаш имкониятлари бўлганда	1408
бошқа асосий шароитларни истасангиз, ёзинг	1409

15. Сиз қурилиш ва қурилиш материаллари тайёрлаш саноатида ёшлар учун янги ташкил этилган иш ўринларида қуйидаги қайси асосий шароит мавжуд бўлганда, меҳнат қилишни хоҳлардингиз?

моддий рағбатлантирувчи иш ҳақи белгиланган муддатларда тўланганда	1501
--	------

иш ҳақи ҳисобидан имтиёзли уй-жойлар билан таъминланганда	1502
қурилиш иш ўринлари сифатли қурилиш материаллари ва техникалари билан тўлиқ таъминланганда	1503
қурилиш материаллари тайёрлаш иш ўринлари сифатли товарлар,	1504
хомашё, техника ва технологиялар билан узлуксиз таъминланганда	
янги иш ўринларига тўғридан-тўғри кафолатланган маҳаллий ва хорижий инвестициялар жалб қилинганда	1505
қурилиш иш ўринлари сифатли лойиҳа-смета ҳужжатлари билан таъминланганда	1506
қурилиш жараёнлари ва қурилиш материаллари тайёрлаш бўйича иш ўринларида техника хавфсизлиги талабларига риоя қилинганда	1507
қурувчилар махсус кийимлар, овқатланиш ва дам олиш хоналари билан тўлиқ таъминланганда	1508
малака ошириш ва қайта тайёрлаш имкониятлари бўлганда	1509
бошқа асосий шароитлар бўлса,	1510
ёзинг	
16. Сиз хизмат кўрсатиш тармоқларида ёшлар учун янги ташкил этилган иш ўринларида қуйидаги қайси асосий шароит мавжуд бўлганда, меҳнат қилишни истардингиз?	
меҳнатимга мос иш ҳақи ўз вақтида тўланганда	1601
иш ўринлари хизмат кўрсатиш қуроллари, сифатли хомашёлар, товарлар ва бошқа моддий ресурслар билан таъминланганда	1602
хизмат кўрсатиш иш ўринлари замонавий ахборот-коммуникацион технологиялар ва интернет тармоғи воситалари ҳамда сифатли коммунал хизматлар билан тўлиқ таъминланганда	1603
янги иш ўринларини ташкил қилишга кафолатланган инвестициялар жалб қилинганда	1604
хизмат кўрсатиш жараёнларида меҳнат ва техника хавфсизликлари билан тўлиқ таъминланганда	1605
малака ошириш ва қайта тайёрлаш имкониятлари бўлганда	1606

уй-жойлар билан таъминлашда имтиёзли кредитлар тақдим этилганда	1607
бошқа асосий шароитлар бўлса, ёзинг _____	1608
17. Сиз қишлоқ ҳудудларида тикувчилик бўйича ёшлар учун янги ташкил этилган иш ўринларида қуйидаги қайси асосий шароит мавжуд бўлса, меҳнат қилишни хоҳлардингиз?	
моддий рағбатлантирадиган иш хақи ўз вақтида тўланганда	1701
иш ўринлари тикувчилик материаллари билан тўлиқ таъминланганда	1702
иш ўринлари юқори унумли техника ва технологиялар билан таъминланганда	1703
тикувчилик жараёнлари коммунал хизматлар билан таъминланганда	1704
иш ўринларига тажрибали мутахассислар бириктирилганда	1705
уй-жойлар билан таъминланишда имтиёзли кредитлар берилганда	1706
малака ошириш ва қайта тайёрлаш имкониятлари бўлганда	1707
иш ўринларида техника хавфсизлиги таъминланганда	1708
товарлар маркетинги хизматлари яхши йўлга қўйилганда	1709
бошқа асосий шароитларни истасангиз, ёзинг _____	1710
18. Сиз кичик бизнес ва оилавий тадбиркорлик бўйича ёшлар учун янги ташкил этилган иш ўринларида қуйидаги қайси асосий шароит мавжуд бўлса, фаолият юритишни истардингиз?	
тадбиркорлик фаолиятлари натижаларига кўра даромадларга эга бўлинганида	1801
иш ўринларини сифатли товарлар, хомашёлар, уруғчиликлар, экин турлари, чорва моллари ва бошқа моддий ресурслар билан таъминлаш ташкилий-иқтисодий кўллаб-қувватланганда	1802
тадбиркорлик объектлари учун ер, сув, энергетика ва бошқа ресурслар билан таъминлашда ноқонуний чекловлар бўлмаганда	1803

иш ўринлари товарлар, агрокимёвий ва ветеринария хизматлари билан тўлиқ таъминланганда	1804
тўғридан-тўғри инвестицияларни жалб этиш учун имтиёзли шароитлар яратилганда	1805
тижорат банклари томонидан имтиёзли кредитлар тақдим этилганда	1806
солик ва бошқа ҳуқуқий органлар томонидан ноқонуний текширувлар мавжуд бўлмаганда	1807
тайёр маҳсулотларни сотиш ва экспорт қилиш бўйича ихтисослашган ташкилотлар мавжуд бўлганда	1808
бошқа асосий шароитлар бўлса, ёзинг	1809

19. Сизнингча, норасмий иш билан бандлик ва ишсизликни камайтириш мақсадида янги ташкил этилган иш ўринларида қишлоқ ёшлари қуйидаги қайси бир замонавий асосий касб-ҳунарлар ёки мутахассисликларга эга бўлиши лозим?

агроном	1901
механизатор	1902
сув суғорувчи	1903
агрокимёвий химоячи	1904
ғаллакор	1905
шоликор	1906
молбоқар	1907
сут соғувчи	1908
ветеринария шифокори	1909
боғбон	1910
полизчи	1911
асаларичи	1912
пиллакор	1913
балиқчи	1914
гиёҳшунос	1915
иссиқхона технологи	1916
тикувчи	1917
агротуроператор	1918
агротуризм менежери	1919
архитектор	1920
қурувчи	1921

иш бошқарувчи	1922
муҳандис-технолог	1923
шифокор	1924
ўқитувчи	1925
маданиятшунос	1926
иқтисодчи-бухгалтер	1927
тадбиркор	1928
хизмат кўрсатиш усталари	1929
компьютер дастурчиси	1930
интернет провайдери	1931
спорт мураббийи	1932
бошқа асосий касб-хунар ёки	1933
мутахассислик бўлса, ёзинг	

ҲУРМАТЛИ ИШТИРОКЧИ!

Ушбу аниқ социологик илмий тадқиқотни ўтказишдан асосий мақсадимиз қишлоқ аёллари учун янги иш ўринларини ташкил этишни кўпайтириш бўйича илмий-амалий асосланган хулоса ва тавсияномалар ишлаб чиқишдан иборат. Тадқиқотнинг асосий натижалари қишлоқ аёлларининг иқтисодийнинг асосий секторида бандлигини ошириш ва уларни норасмий секторда камайтириш ҳамда замонавий касб-ҳунарларга тайёрлаш билан шуғулланувчи ташкилотларнинг иш фаолияти самарадорлигини оширишда фойдаланилади. Буни эса Сизнинг ёрдамизга эришсиз амалга ошириш қийин.

Сўровномадаги ҳар бир савол бўйича бир нечта жавоб берилган бўлиб, Сизни чуқур мулоҳаза қилиб, ўзингиз мустақил равишда, фикрингизга тўғри бўлган фақат бир жавобнинг тагига қизиқингизни сўраймиз. Барча саволларга тўла жавоб берганингиздан сўнг, сўровномани белгиланган муддатда уни тарқатган кишига қайтариб беришингизни илтимос қиламиз.

Биз эса Сизнинг жавобларингиз муҳокама этилмаслигига ва мутлақ сир сақланишига кафолат берамиз.

Сизга эса берган ёрдамизга учун олдиндан миннатдорчилик билдирамиз.

01. Сизнинг ёшингиз?

- 18-25 ёш	0101
- 26-30 ёш	0102
- 31-55 ёш	0103
- 56 ёш ва ундан катта	0104

02. Сизнингча, қишлоқ аёлларининг иқтисодийнинг норасмий секторида иш билан бандлигини камайтириш учун қуйидаги қайси асосий тармоқлар ёки соҳаларда янги иш ўринларини ташкил қилиш лозим?

- пахтачилик – тўқимачилик кластери (соҳаси)	0201
- ғаллачилик кластери (соҳаси)	0202
- чорвачилик кластери (соҳаси)	0203
- мева-сабзавотчилик кластери (соҳаси)	0204

-	пиллачилик кластери (соҳаси)	0205
-	балиқчилик кластери (соҳаси)	0206
-	агротуризм кластери (соҳаси)	0207
-	доривор ўсимликлар кластери (соҳаси)	0208
-	фермер хўжаликлари	0209
-	қишлоқ хўжалиги кооперациялари (соҳалари)	0210
-	қишлоқ хўжалигининг шахсий томорка, дехқон ва бошқа соҳалари	0211
-	қайта ишлаш саноати	0212
-	қурилиш ва қурилиш материаллари тайёрлаш саноати	0213
-	соғлиқни сақлаш	0214
-	маориф ва таълим	0215
-	маданият ва спорт	0216
-	молия-кредит тизими	0217
-	маиший хизматлар	0218
-	бошқа хизмат кўрсатиш соҳалари	0219
-	хусусий бизнес ва оилавий тадбиркорлик	0220
-	бошқа асосий тармоқларда (соҳаларда) бўлса,	0221

ёзинг _____

03. Сиз пахтачилик-тўқимачилик кластерида (соҳасида) аёллар учун янги ташкил этилган иш ўринларида қуйида қайд этилган қайси асосий шароитлар мавжуд бўлса, фаолият юритмоқчисиз?

-	меҳнатимга мос иш ҳақи ўз вақтида тўланганда	0301
-	пахта етиштириш учун серхосил уруғликлар навлари, минерал ва маҳаллий ўғитлар ва сув ресурслари билан таъминланганда	0302
-	пахта етиштиришнинг иш ўринлари замонавий агротехника ва технологиялар билан таъминланганда	0303
-	пахта толаларини қайта ишлаш ва тайёр махсулотлар тайёрлаш бўйича янги иш ўринларида иқтисодий манфаатдорлик бўлганда	0304
-	меҳнат қилиш мобайнида овқатланиш ва дам олиш шароитлари яратилганда	0305
-	иш ўринларида меҳнат ва техника хавфсизликлари таъминланганда	0306
-	малака ошириш ва қайта тайёрлаш имкониятлари	0307

бўлганда

- имтиёзли кредитлар асосида курилган уй-жой билан таъминланганда 0308

- бошқа асосий шароитларни истасангиз, ёзинг 0309

04. Сиз ғаллачилик кластерида (соҳасида) аёллар учун янги ташкил этилган иш ўринларида қуйидаги қайси асосий шароитлар мавжуд бўлса, фаолият юритмоқчисиз?

- моддий рағбатлантирувчи иш ҳақи ўз вақтида тўланганда 0401

- меҳнат ҳақининг бир қисми дон сифатида тўланганда 0402

- иш ўринлари сув, маҳаллий ва минерал ўғитлар ҳамда ўсимликларни ҳимоя қилиш воситалари билан таъминланганда 0403

- ғаллани экиш ва йиғиштириш бўйича агротехнологияларнинг талабларига риоя қилинганда 0404

- дон маҳсулотларини қайта ишлаш ва товар маҳсулотлари тайёрлаш бўйича иш ўринларида иктисодий манфаатдорлик бўлганда 0405

- иш ўринлари техника ва экология хавфсизликлари талабларига жавоб берганда 0406

- малака ошириш ва қайта тайёрлаш имкониятлари бўлганда 0407

- бошқа асосий шароитлар бўлса, ёзинг 0408

05. Чорвачилик кластерида (соҳасида) аёллар учун янги ташкил этилган иш ўринларида қуйидаги қайси бир асосий шароитлар мавжуд бўлса фаолият юритмоқчисиз?

- моддий манфаатли иш ҳақи ўз вақтида тўланганда 0501

- меҳнат ҳақининг бир қисми чорва маҳсулотлари сифатида тўланганда 0502

- янги иш ўринлари маҳаллий ва хорижий зотдор ва сермахсул чорва моллари билан таъминланганда 0503

- чорва моллари рацион асосида сув, ем-хашак, озиқа витаминлари ва компонентлари билан таъминланганда 0504

- чорва маҳсулотларини қайта ишлаш иш ўринлари фаолиятдан иктисодий манфаатдорлик бўлганда 0505

- иш ўринларида меҳнат ва техника хавфсизликлари таъминланганда 0506
- ишловчилар учун меҳнат, овқатланиш ва дам олиш шароитлари яратилганда 0507
- имтиёзли кредитлар асосида уй-жойлар билан таъминланганда 0508
- малака ошириш ва қайта тайёрлаш имкониятлари бўлганда 0509
- бошқа асосий шароитлар бўлса, ёзинг 0510

06. Сиз мева-сабзавотчилик кластерида (соҳасида) аёллар учун янги ташкил этилган иш ўринларида қуйидаги қайси асосий шароитлар мавжуд бўлса, меҳнат қилишни хоҳлайсиз?

- моддий рағбатлантирадиган иш ҳақи тўланганда 0601
- мева-сабзавот маҳсулотларининг бир қисми имтиёзли нархларда иш ҳақи сифатида сотилганда 0602
- мева-сабзавотларни мавсумий йиғиштириш даврида сифатли овқатланиш ва дам олиш шароитлари бўлганда 0603
- мева-сабзавотчилик маҳсулотларини қайта ишлаш иш ўринлари сифатли миллий ва инновацион технологиялар билан таъминланганда 0604
- мавсумий меҳнат даврида пассажир транспорти билан тўлиқ таъминланганда 0605
- уй-жой билан таъминланишда имтиёзли кредитлар берилганда 0606
- малака ошириш ва қайта тайёрлаш имкониятлари бўлганда 0607
- бошқа асосий шароитларни истасангиз, ёзинг 0608

07. Ипакчилик кластерида (соҳасида) аёллар учун янги ташкил этилган иш ўринларида қуйидаги қайси асосий меҳнат шароитлари яратилса, меҳнат қилишни хоҳлайсиз?

- пиллани сотишда олинган даромадларга мос иш ҳақи тўланганда 0701
- мавсумий меҳнат шартномалари тузилганда 0702
- пилла уруғлари серҳосил ва касалликка кам чалинадиган навлари билан тўлиқ таъминланганда 0703

- пилла қурти боқиш учун иш ўринлари тўлик тут барглари ва махсус хоналар ёки бинолар билан таъминланганда 0704
- пилла етиштиришда электр энергияси ва иситиш-совитиш тизими хизматлари билан етарли таъминланганда 0705
- янги иш ўринлари тажрибали пиллакорларга бириктирилганда 0706
- тайёр пилла хосилларини сақлаш, ташиш ва қайта ишлашда махсус техника ва технологиялар жорий этилганда 0707
- малака ошириш ва қайта тайёрлаш имкониятлари бўлганда 0708
- бошқа асосий шароитларни хоҳласангиз, ёзинг 0709

08. Сиз балиқчилик кластерида (соҳасида) янги ташкил этилган иш ўринларида қуйидаги қандай асосий шароитлар мавжуд бўлганда, иш билан банд бўлишни хоҳлардингиз?

- моддий манфаатли иш ҳақи ўз вақтида тўланганда 0801
- балиқ ҳавзалари сифатли ва серҳосил балиқ чавақлари билан таъминланганда 0802
- балиқлар белгиланган рацион нормалар асосида озиқалар ва ветеринария хизматлари билан тўлик таъминланганда 0803
- балиқ маҳсулотларини қайта ишлаш иш ўринларига инновацион технологиялар жорий этилганда 0804
- тайёр балиқ маҳсулотларини сақлаш учун махсус хона ва истеъмолчиларга етказиш бўйича сервис хизматлари етарли бўлганида 0805
- қайта тайёрлаш ва малака ошириш имкониятлари бўлганда 0806
- бошқа асосий шароитларни истасангиз, ёзинг 0807

09. Сиз агротуризм кластерида (соҳасида) аёллар учун янги ташкил этилган иш ўринларида қандай асосий шароитлар яратилганда, иш билан банд бўлишни хоҳлардингиз?

- юкори иш ҳақи тўланганда 0901
- туристлар танишадиган объектлар етарлича бўлганда 0902

- уй меҳмонхоналари миллий ва замонавий жиҳозлар билан тўлик таъминланганда 0903
- туристларга сифатли овқатланиш ва маънавий дам олиш иш ўринлари тўлик ташкил этилганда 0904
- туристларга сифатли кишлоқ хўжалиги маҳсулотлари, миллий ҳунармандчилик, кийим-кечак, қандолатчилик ва бошқа товарлар тақдим этилганда 0905
- иш ўринлари меҳнат ва экологик хавфсизликлар билан таъминланганда 0906
- малака ошириш ва қайта тайёрлаш имкониятлари бўлганда 0907
- бошқа асосий шароитларни истасангиз, ёзинг 0908

10. Сиз доривор ўсимликлар кластерида (соҳасида) аёллар учун янги ташкил этилган иш ўринларида қуйидаги қайси асосий шароитлар мавжуд бўлганда, меҳнат қилишни истардингиз?

- моддий рағбатлантирувчи иш ҳақи тўланганда 1001
- меҳнат ҳақининг маълум бир қисми доривор ўсимликлар сифатида тўланганда 1002
- иш ўринлари маҳаллий ўғитлар, агрокимё ва агротехнология хизматлари билан тўлик таъминланганда 1003
- иш ўринларида меҳнат ва тиббий-экологик хавфсизлик қоидаларига тўлик риоя қилинганда 1004
- доривор ўсимликларнинг фармацевтика саноатидаги иш ўринларига замонавий технологиялар жорий этилганда 1005
- малака ошириш ва қайта тайёрлаш имкониятлари бўлганда 1006
- бошқа асосий шароитларни истасангиз, ёзинг 1007

11. Сиз кишлоқ хўжалиги кооперацияларида (соҳаларида) аёллар учун янги ташкил этилган иш ўринларида қуйидаги қайси бир асосий шароитлар мавжуд бўлганда меҳнат қилишни хоҳлардингиз?

- моддий манфаатли иш ҳақи тўланганда 1101
- етиштирилган маҳсулотларнинг бир қисми иш ҳақи сифатида тўланганда 1102

- иш ўринлари етарли ер, сув, техника, маҳаллий ва минерал ўғитлар ҳамда зарур уруғ ва кўчатлар билан таъминланганда 1103
- кишлоқ хўжалиги экинлари агрокимё ва агротехнология хизматлари билан таъминланганда 1104
- етиштирилган маҳсулотларни сотиш, сақлаш ва қайта ишлаш ташкилий-иқтисодий қўллаб-қувватланганда 1105
- иш ўринларида меҳнат ва техника хавфсизликларига тўлиқ риоя қилинганда 1106
- ишловчилар учун зарур овқатланиш ва дам олиш масканлари яратилганда 1107
- бошқа асосий шароитлар бўлса, 1108

ёзинг _____

12. Сиз кишлоқ хўжалигининг шахсий томорқа, деҳқон ва бошқа соҳаларида аёллар учун янги ташкил этилган иш ўринларида қайси бир асосий шароитлар мавжуд бўлганда, меҳнат қилишни хоҳлайсиз?

- меҳнат фаолиятларининг якуний натижаларига кўра даромад олганда 1201
- иш ўринлари сув ресурслари, сифатли ем-хашаклар, техника воситалари ва минерал ўғитлар билан таъминланганда 1202
- кишлоқ хўжалиги экинлари сифатли ва ҳосилдор навлар билан таъминланганда 1203
- кишлоқ хўжалиги маҳсулотлари агрокимё ва ветеринария хизматлари билан тўлиқ таъминланганда 1204
- чорва моллари зотдор ва сермахсул турлари билан таъминланганда 1205
- кишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш ва қайта ишлаш бўйича янги иш ўринлари ташкилий-иқтисодий қўллаб-қувватланганда 1206
- тайёр кишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сотиш хизматлари сифатли ташкил этилганда 1207
- кишлоқ хўжалиги маҳсулотларини экспорт қилишда божхона ва солиқ имтиёзлари тақдим этилганда 1208
- бошқа асосий шароитлар бўлса, 1209

ёзинг _____

13. Сиз қишлоқ хўжалигининг фермерлик соҳасида аёллар учун янги ташкил этилган иш ўринларида қайси асосий шароитлар мавжуд бўлганда, меҳнат қилишни хоҳлайсиз?

- моддий рағбатлантирувчи иш ҳақи тўланганда 1301
 - етиштирилган маҳсулотларнинг бир қисми иш ҳақи сифатида тўланганда 1302
 - иш ўринлари маҳаллий ва минерал ўғитлар билан тўлиқ таъминланганда 1303
 - иш ўринлари сифатли ва серҳосил экин турлари ва чорва моллари ҳамда агрокимё ва ветеринария хизматлари билан тўлиқ таъминланганда 1304
 - қишлоқ хўжалиги экинларини парваришлаш ва йиғиштириб олишда агротехнология қондаларига тўлиқ риоя қилинганда 1305
 - тайёр қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ташиш ва қайта ишлашда сифатли техника ва технологиялар жалб қилинганда 1306
 - янги иш ўринлари кафолатланган инвестициялар ва имтиёзли кредитлар билан таъминланганда 1307
 - қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини экспорт қилиш ташкилий-иқтисодий қўллаб-қувватланганда 1308
 - қишлоқ хўжалиги техникаларини харид қилишда агролизинг имкониятларидан тўлиқ фойдаланилганда 1309
 - иш ўринларида овқатланиш ва дам олиш учун етарли шароитлар мавжуд бўлганда 1310
 - бошқа асосий шароитлар бўлса, 1311
- ёзинг _____

14. Сиз қайта ишлаш саноатида аёллар учун янги ташкил этилган иш ўринларида қуйидаги қандай асосий шароитлар мавжуд бўлганда, меҳнат қилишни истардингиз?

- моддий манфаатли иш ҳақи ўз вақтида тўланганда 1401
- иш ўринлари ишлаб чиқариш воситалари билан тўлиқ таъминланганда 1402
- қайта ишлаш саноатида сифатли техника ва технологиялар жорий этилганда 1403
- иш ўринлари ташкил этишга кафолатланган

тўғридан-тўғри хорижий ва маҳаллий инвестициялар жалб этилганда	1404
- иш ўринлари техника хавфсизлиги талабларига мос бўлганда	1405
- тайёр маҳсулотларни четга экспорт килиш имкониятлари бўлганда	1406
- ишловчилар учун имтиёзли уй-жойлар кредитлари тақдим этилганда	1407
- малака ошириш ва қайта тайёрлаш имкониятлари бўлганда	1308
- бошқа асосий шароитларни истасанғиз, ёзинг	1309
15. Сиз қурилиш ва қурилиш материаллари тайёрлаш саноатида аёллар учун янги ташкил этилган иш ўринларида қуйидаги қайси асосий шароитлар мавжуд бўлганда, меҳнат қилишни хоҳлардингиз?	
- моддий рағбатлантирувчи иш ҳақи белгиланган муддатларда тўланганда	1501
- иш ҳақи ҳисобидан имтиёзли уй-жойлар билан таъминланганда	1502
- қурилиш иш ўринлари сифатли қурилиш материаллари ва техникалари билан тўлиқ таъминланганда	1503
- қурилиш материаллари тайёрлаш иш ўринлари сифатли товарлар, хомашё, техника ва технологиялар билан узлуксиз таъминланганда	1504
- янги иш ўринларига тўғридан-тўғри кафолатланган маҳаллий ва хорижий инвестициялар жалб қилинганда	1505
- қурилиш иш ўринлари сифатли лойиҳа-смета ҳужжатлари билан таъминланганда	1506
- қурилиш жараёнлари ва қурилиш материаллари тайёрлаш бўйича иш ўринларида техника хавфсизлиги талабларига риоя қилинганда	1507
- курувчилар махсус кийимлар, овқатланиш ва дам олиш хоналари билан тўлиқ таъминланганда	1508
- малака ошириш ва қайта тайёрлаш имкониятлари бўлганда	1509
- бошқа асосий шароитлар бўлса,	1510

ёзинг

16. Сиз хизмат кўрсатиш тармоқларида аёллар учун янги ташкил этилган иш ўринларида қуйидаги қайси асосий шароитлар мавжуд бўлганда, меҳнат қилишни истардингиз?

- меҳнатимга мос иш ҳақи ўз вақтида тўланганда 1601
- иш ўринлари хизмат кўрсатиш қуролилари, сифатли хомашё, товарлар ва бошқа моддий ресурслар билан таъминланганда 1602
- хизмат кўрсатиш иш ўринлари замонавий ахборот-коммуникацион технологиялар ва интернет тармоғи воситалари ҳамда сифатли коммунал хизматлар билан тўлиқ таъминланганда 1603
- янги иш ўринларини ташкил қилишга кафолатланган инвестициялар жалб қилинганда 1604
- хизмат кўрсатиш жараёнларида меҳнат ва техника хавфсизлиқлари билан тўлиқ таъминланганда 1605
- малака ошириш ва қайта тайёрлаш имкониятлари бўлганда 1606
- уй-жойлар билан таъминлашда имтиёзли кредитлар тақдим этилганда 1607
- бошқа асосий шароитлар бўлса, 1608

ёзинг

17. Сиз қишлоқ ҳудудларида тикувчилик бўйича аёллар учун янги ташкил этилган иш ўринларида қуйидаги қандай асосий шароитлар мавжуд бўлса, меҳнат қилишни хоҳлардингиз?

- моддий рағбатлантирадиган иш ҳақи ўз вақтида тўланганда 1701
- иш ўринлари тикувчилик материаллари билан тўлиқ таъминланганда 1702
- иш ўринлари юқори унумли техника ва технологиялар билан таъминланганда 1703
- тикувчилик жараёнлари коммунал хизматлар билан таъминланганда 1704
- иш ўринларига тажрибали мутахассислар бириктирилганда 1705
- уй-жойлар билан таъминланишда имтиёзли кредитлар берилганда 1706

- малака ошириш ва қайта тайёрлаш имкониятлари бўлганда 1707
- иш ўринларида техника хавфсизлиги таъминланганда 1708
- товарлар маркетинги хизматлари яхши йўлга қўйилганда 1709
- бошқа асосий шароитларни истасангиз, ёзинг 1710

18. Сиз кичик бизнес ва оилавий тадбиркорлик бўйича аёллар учун янги ташкил этилган иш ўринларида қуйидаги қайси асосий шароитлар мавжуд бўлса, фаолият юритишни истардингиз?

- тадбиркорлик фаолиятлари натижаларига кўра даромадларга эга бўлинганида 1801
- иш ўринларини сифатли товарлар, хомашёлар, уруғчиликлар, экин турлари, чорва моллари ва бошқа моддий ресурслар билан таъминлаш ташкилий-иқтисодий қўллаб-қувватланганда 1802
- тадбиркорлик объектлари учун ер, сув, энергетика ва бошқа ресурслар билан таъминлашда ноқонуний чекловлар бўлмаганда 1803
- иш ўринлари товарлар, агрокимёвий ва ветеринария хизматлари билан тўлиқ таъминланганда 1804
- тўғридан-тўғри инвестицияларни жалб қилиш учун имтиёзли шароитлар яратилганда 1805
- тижорат банклари томонидан имтиёзли кредитлар тақдим этилганда 1806
- солиқ ва бошқа ҳуқуқий органлар томонидан ноқонуний текширувлар мавжуд бўлмаганда 1807
- тайёр маҳсулотларни сотиш ва экспорт қилиш бўйича ихтисослашган ташкилотлар мавжуд бўлганда 1808
- бошқа асосий шароитлар бўлса, ёзинг 1809

19. Сизнингча, норасмий иш билан бандлик ва ишсизликни камайтириш мақсадида янги ташкил этилган иш ўринларида қишлоқ аёллари қайси замонавий асосий касб-хунарлар ёки мутахассисликларга эга бўлиши лозим?

- агроном 1901

-	механизатор	1902
-	сув суғорувчи	1903
-	агрокимёвий химоячи	1904
-	ғаллакор	1905
-	шоликор	1906
-	молбоқар	1907
-	сут соғувчи	1908
-	ветеринария шифокори	1909
-	боғбон	1910
-	полизчи	1911
-	асаларичи	1912
-	пиллакор	1913
-	балиқчи	1914
-	гиёхшунос	1915
-	иссиқхона технологи	1916
-	тикувчи	1917
-	агротуроператор	1918
-	агротуризм менежери	1919
-	архитектор	1920
-	қурувчи	1921
-	иш бошқарувчи	1922
-	муҳандис-технолог	1923
-	шифокор	1924
-	ўқитувчи	1925
-	маданиятшунос	1926
-	иктисодчи-бухгалтер	1927
-	тадбиркор	1928
-	хизмат кўрсатиш усталари	1929
-	компьютер дастурчиси	1930
-	интернет провайдери	1931
-	спорт мурабийи	1932
-	бошқа асосий касб-ҳунар ёки мутахассислик бўлса,	1933

ёзинг

ҲУРМАТЛИ ИШТИРОКЧИ!

Ушбу аниқ социологик илмий тадқиқотни ўтказишдан асосий мақсадимиз қишлоқ ҳудудларида давлат ва нодавлат иш билан бандлик хизматларининг яқин келажакда самарали ривожланиши бўйича илмий асосланган таклиф ва тавсияномалар ишлаб чиқишдан иборат. Бунинг учун Сизнинг ёрдамингизга жуда ҳам мухтожмиз.

Анкетадаги ҳар бир савол бўйича бир неча жавоб берилган бўлиб, сизни чуқур мулоҳаза қилиб, ўзингиз мустақил равишда, фикрингизча тўғри бўлган фақат бир жавобнинг тагига қизишингизни сўраймиз. Барча саволларга тўлиқ жавоб берганингиздан сўнг, анкетани белгиланган муддатда уни таркатган кишига қайтариб беришингизни илтимос қиламиз. Биз эса Сизнинг жавобларингиз муҳокама этилмаслиги ва сир сақланишига кафолат берамиз.

Сизга эса берган ёрдамингиз учун олдиндан миннатдорчилик билдираамиз.

01. Сиз қайси бир жинсга тааллуқлисиз?

эркак	0101
аёл	0102

02. Сиз дипломингиз бўйича қуйидаги қайси мутахассисликка эгасиз?

иқтисодчи	0201
бухгалтер	0202
менежмент	0203
информатика	0204
ўқитувчи	0205
шифокор	0206
қурувчи	0207
муҳандис-технолог	0208
архитектор	0209
ветеринария шифокори	0210
агроном	0211

маданиятшунос	0212
кутубхоначи	0213
спорт мураббийси	0214
бошқа мутахассислик бўлса, ёзинг _____	0215
03. Сизнинг маълумотингиз қуйидаги қайси гуруҳга тааллуқли?	
ўрта махсус	0301
олий-бакалавр	0302
олий-магистр	0303
04. Сизнинг иш ўрнингиз диплом бўйича мутахассислигингизга мос келадими?	
ха	0401
йўқ	0402
билмайман	0403
05. Агар Сиз яқин истиқболда малака оширишингиз ва қайта тайёрлашдан ўтишингиз зарур бўлса, қуйидаги қайси асосий ташкилотларга қўпроқ мурожаат қиласиз?	
олий ўқув юртига	0501
ўрта махсус ўқув юртларига	0502
хусусий олий ўқув юртларига	0503
бандликка кўмаклашиш марказларига	0504
хусусий бандлик агентликларига	0505
малакали кадрларнинг ўзига	0506
бошқа асосий ташкилотлар бўлса, ёзинг _____	0507
06. Сиз яқин келажакда қуйидаги қайси асосий шароитлар мавжуд бўлса, қишлоқ худудларидаги бандликка кўмаклашувчи давлат ташкилотларининг иш ўринларида самарали фаолият юритасиз?	
моддий рағбатлантирувчи иш ҳақи тўланганда	0601
иш ўринлари ахборот-коммуникацион технология воситалари билан тўлиқ таъминланганда	0602
иш ўринлари зарур жиҳозлар ва коммунал хизматлар билан тўлиқ таъминланганда	0603
мутахассислик бўйича иш ўринлари билан таъминланганда	0604
имтиёзли малака ошириш ва қайта тайёрлаш	0605

имкониятлари бўлганда	
асосий иш ўринлари фаолиятдан бошқа ишларга жалб қилинмаганда	0606
иш вақти давомийлиги белгиланган меъёрлар асосида бўлганда	0607
иш ўринлари меҳнат ва техника хавфсизликлари билан таъминланганда	0608
бошқа асосий шароитлар бўлса, ёзинг	0609

07. Сизнингча, яқин истиқболда норасмий иш билан бандлар ва ишсизлар талабларини қондириш учун давлат бандлик ташкилотлари хизматларига қуйидаги қайси асосий тадбирлар амалга оширилиши лозим?

ишсизлик нафақасини оширишни ташкил этиш	0701
норасмий иш билан бандлар ва ишсизларни касби ва малакаси бўйича иш ўринларини таклиф этиш ва уларнинг доимий мониторингини олиб бориш	0702
норасмий иш билан бандлар ва ишсизларни малака ошириш ва қайта тайёрлашни бюджет маблағлари ёки имтиёзли кредитлар асосида ташкил этиш	0703
бўш иш ўринлари ҳақида аниқ маълумотларнинг шаффофлигини таъминлаш	0704
қишлоқ хўжалиги кооперациялари, кластерлари ва бошқа соҳаларда самарадор янги иш ўринларини ташкил этиш	0705
ортиқча ишчи кучи самарали миграцияси ва ташкиллаштирилган экспортини амалга ошириш	0706
ишончли ва йирик иш берувчилар билан тегишли шартномалар асосида ташкилий-иқтисодий тадбирларни амалга ошириш	0707
бошқа асосий тадбирлар бўлса, ёзинг	0708

08. Сизнингча, қишлоқ иш берувчилари билан давлат бандлик хизмати органларининг самарали ҳамкорлик қилишига қуйидаги қайси асосий камчиликлар кўпроқ таъсир этади?

ахборотлар алмашиш тизимининг яхши ташкил этилмаганлиги	0801
---	------

нуфузли бўлган бўш иш ўринларининг сир тугилиши	0802
таклиф этилган иш ўринларининг норасмий иш билан бандлар ва ишсизлар малакаси ёки мутахассисликларига тўғри келмаслиги	0803
иш берувчилар билан тегишли шартномалар асосида ташкилий-иқтисодий тадбирлар етарлича ўтказилмаслиги	0804
бўш иш ўринлари ярмаркалари ўтказишнинг мазмунан пастлиги	0805
ҳамкорликда малака ошириш ва қайта тайёрлаш тизими сифатли ташкил этилмаганлиги	0806
қишлоқ иқтисодиётининг хорижий иш берувчилари билан узвий алоқаларини яхши ўрнатилмаганлиги ва уларнинг кафолатланган инвестициялари етарлича жалб этилмаганлиги	0807
мустаҳкам ижтимоий ҳамкорликни таъминлаш бўйича жамоатчилик назоратининг мавжуд эмаслиги	0808
бошқа асосий камчиликлар бўлса, ёзинг	0809

09. Сизнингча, яқин келажакда қишлоқ туманларидаги давлат бандликка кўмаклашиш марказлари томонидан норасмий иш билан бандлик ва ишсизликни камайтириш бўйича қуйидаги қайси асосий чора-тадбирлар амалга оширилиши лозим?

қишлоқ ҳудудларининг ҳар бир яшаш манзилларида норасмий иш билан бандлар ва ишсизлар бўйича миқдор ва сифат кўрсаткичларининг доимий мониторингини ўтказиш	0901
иш берувчилар билан ҳамкорликда бўш иш ўринлари шаффофлигини таъминлаш	0902
қишлоқ иқтисодиётининг асосий тармоқларида моддий рағбатлантирувчи иш ўринлари ташкил этишни молиявий-иқтисодий ва ташкилий-ҳуқуқий қўллаб-қувватлаш	0903
иш берувчилар ва тегишли таълим муассасалари билан ҳамкорликда манзилли норасмий иш билан бандлар ва ишсизларни замонавий касб-ҳунарлар ва мутахассисликларга имтиёзли ўқитиш ва қайта тайёрлашни ташкил этиш	0904

ишсизлик нафақасини минимал истеъмол саватчаси микдорига тенглаштиришни ташкил этиш	0905
хорижий иш берувчилар, айниқса, аграр соҳалардагилар билан сердаромад иш ўринларига норасмий иш билан бандлар ва ишсизларни ишга жойлаштириш бўйича ҳамкорлик шартномаларини тузиш	0906
янги иш ўринларини ташкил этишга кафолатланган тўғридан-тўғри хорижий ва маҳаллий инвестицияларни жалб этиш	0907
норасмий иш билан бандлар ва ишсизларни иктисодидётнинг расмий секториди ишга жойлаштириш бўйича меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларни такомиллаштириш	0908
бўйича амалий таклифлар ишлаб чиқиш бошқа асосий чора-тадбирлар бўлса, ёзинг	0909

**10. Сиз яқин истикболда қуйидаги қайси асосий шароитлар
мавжуд бўлса, хусусий бандлик агентликларида ишлашни
истардингиз?**

юқори иш ҳақи белгиланган муддатларда тўланганда	1001
иш ўринлари сифатли компьютерлар, оргтехника ва интернет воситалари билан таъминланганда	1002
мартабага кўтарилиш, малака ошириш ва қайта тайёрлаш имкониятлари бўлганда	1003
қишлоқ иш берувчиларининг нуфузли иш ўринлари электрон базаси яратилганда ва унинг шаффофлиги таъминланганда	1004
хорижий иш берувчилар билан норасмий иш билан бандлар ва ишсизларни сердаромад иш ўринларига ишга жойлаштириш бўйича қонуний шартномалар тузилганда	1005
хорижий иш ўринлари бўйича маълумотлар шаффофлиги таъминланганда	1006
иш ўринларида меҳнат хавфсизлиги талаблари тўлиқ таъминланганда	1007
бошқа асосий шароитлари бўлса, ёзинг	1008

**11. Хусусий бандлик агентликларининг давлат иш билан
бандлик хизматига нисбатан мижозларга хизмат кўрсатиш**

бўйича қуйидаги қайси асосий устун томонларга эга?	
юқори иш ҳақига эга иш ўринларини таклиф этиши билан	1101
кафолатланган бўш иш ўринлари кўплиги билан	1102
қисқа муддатда ишга жойлаштириши билан	1103
юқори даражада сифатли хизматлар кўрсатиш билан	1104
нуфузли иш ўринларининг кўплиги билан	1105
замонавий қайта ўқитиш ва малакасини ошириш билан	1106
бошқа асосий устун томонлари бўлса,	1107
ёзинг _____	

12. Сизнингча, қишлоқ иш берувчилари билан хусусий бандлик агентликлари самарали ҳамкорлик қилишига қуйидаги қайси асосий сабаблар кўпроқ салбий таъсир кўрсатади?

ахборотлар алмашувининг яхши ташкил этилмаганлиги	1201
иш берувчилар томонидан нуфузли бўш иш ўринлари зарур муддатда тўлиқ тақдим этилмаслиги	1202
хусусий бандлик агентликлари юқори малакали ва маданиятли кадрлар билан таъминланмаслиги	1203
хорижий ва маҳаллий иш берувчилар билан ҳамкорлик шартномалари етарлича тузилмаслиги	1204
норасмий иш билан бандлар ва ишсизларни хорижий иш ўринларига жойлаштиришда коррупция ва ноқонуний иш юритиш мавжудлиги	1205
хусусий бандлик агентликларининг иш фаолиятлари иш берувчилар, норасмий иш билан бандлар ва ишсизлар томонидан “қоникарсиз” баҳоланиши	1206
бошқа асосий сабаблар бўлса,	1207
ёзинг _____	

13. Сизнингча, яқин келажакда хусусий бандлик агентликлари томонидан норасмий иш билан бандлик ва ишсизликни камайтириш бўйича қуйидаги қайси асосий чора-тадбирлар амалга оширилиши лозим?

қишлоқ иктисодиёти тармоқларидаги иш берувчиларнинг бўш ва янги ташкил этиладиган иш ўринлари бўйича маълумотлар электрон базасини яратиш ва унинг шаффофлигини таъминлаш	1301
хорижий иш берувчиларнинг бўш ва янги ташкил	

- этиладиган иш ўринлари ҳақидаги барча маълумотларни веб-сайтларига тўлиқ жойлаштириш, оммавий ахборот воситалари орқали таништириш ва маҳаллий матбуотда нашр эттириш 1302
- ҳар бир қишлоқ бўйича норасмий иш билан бандлар ва ишсизлар ҳақида миқдорий ва сифат кўрсаткичлари электрон базасини яратиш ва уни доимий янгилаб бориш 1303
- хорижий иш ўринларида меҳнат қилишни хоҳловчиларни махсус курсларда ўқитиш, малака ошириш ва қайта тайёрлаш бўйича имтиёзли кредитлар тақдим этилишига бевосита кўмаклашиш 1304
- хорижий иш ўринларида ишлаш учун кетаётган норасмий иш билан бандлар ва ишсизлар билан тегишли меҳнат шартномаларини қонуний расмийлаштириш 1305
- хорижий мамлакатларда ишлаш расмий рухсатномаларига эга шахсларга транспорт ва яшаш харажатлари учун имтиёзли микрокредитлар тақдим этилишига бевосита кўмаклашиш 1306
- хорижий иш берувчилар ва уларда ёлланиб ишловчи фуқаролари-миз билан домий алоқада бўлиш ҳамда уларни зарурат бўлганда ташкилий-иқтисодий қўллаб-қувватлаш 1307
- бошқа асосий чора-тадбирлар бўлса, 1308
- ёзинг**
- 14. Сизнингча, яқин истиқболда қишлоқ туманларидаги бандликка кўмаклашувчи давлат ва нодавлат ташкилотларининг норасмий иш билан бандлик ва ишсизликни камайтириш бўйича фаолиятлари юзасидан жамоатчилик назоратини қуйидаги қайси асосий механизмлар асосида самарали амалга ошириш мумкин?**
- бандликка кўмаклашувчи давлат ва нодавлат ташкилотлари фаолиятларининг жамоатчилик назорати ташкил этиш “йўл харитаси”ни ишлаб чиқиш ва ижросини таъминлаш 1401
- бандликка кўмаклашувчи ва жамоатчилик назоратини амалга оширувчи ташкилотлар ўртасида ижтимоий ҳамкорлик шартномаларини тузиш ва уларнинг ижроларини таъминлаш 1402

ијтимоий ҳамкорлик шартномалари бажарилиши бўйича ҳар чораклик ҳисоботларни туман депутатлар кенгашида муҳокама қилиш ва асосий камчиликларни бартараф этиш чораларини белгилаш	1403
жамоатчилик назорати ташкилотлари - туман касаба уюшмалари, ёшлар иттифоқи, маҳалла ва оилаларни қўллаб-қувватлаш кенгаши ва бошқа жамоатчилик ташкилотлар, ҳамда депутатлар томонидан норасмий иш билан бандлар ва ишсизларни расмий сектор корхоналарида ишга жойлаштирилишига амалий кўмаклашиш	1404
янги иш ўринларини ташкил этиш ёки ишга жойлаштириш бўйича Олий Мажлис депутатлари ва сенаторлар сўровномалари бажарилишини таъминлаш	1405
ијтимоий ҳамкорлик доирасида кўп болали ва ёлғиз оналар (оталар), меҳнатга лаёқатли пенсионерлар ва ўсмирларни квоталанган иш ўринларига жойлаштириш туман бандликка кўмаклашувчи давлат ва нодавлат ташкилотлари таркибида янги ташкил этиладиган Васийлик кенгаши аъзолари томонидан норасмий иш билан бандлар ва ишсизлар расмий сектор корхоналари ва хорижий мамлакатларда ишга жойлаштирилишини назорат қилиш ва бевосита кўмаклашиш	1406
бошқа асосий механизмлар бўлса, ёзинг _____	1407
	1408

ҲУРМАТЛИ ИШТИРОКЧИ!

Ушбу аниқ социологик илмий тадқиқотни ўтказишдан асосий мақсадимиз қишлоқ ички ва ташқи мигрантлар учун янги иш ўринларини ташкил этишни кўпайтириш бўйича илмий-амалий асосланган хулоса ва тавсияномалар ишлаб чиқишдан иборат. Тадқиқот асосий натижалари мигрантларни иқтисодиётнинг расмий секторида иш билан бандлигини ошириш ва уларни норасмий секторда камайитириш ҳамда замонавий касб-ҳунарларга тайёрлаш билан шуғулланувчи ташкилотларнинг иш фаолияти самарадорлигини оширишда фойдаланилади. Буни эса Сизнинг ёрдамингизсиз амалга ошириш қийин.

Сўровномадаги ҳар бир савол бўйича бир нечта жавоб берилган бўлиб, Сизни чуқур мулоҳаза қилиб, ўзингиз мустақил равишда, фикрингизга тўғри бўлган фақат бир жавобнинг тагига чизишингизни сўраймиз. Барча саволларга тўлиқ жавоб берганингиздан сўнг, сўровномани белгиланган муддатда уни тарқатган кишига қайтариб беришингизни илтимос қиламиз.

Биз эса Сизнинг жавобларингиз муҳокама этилмаслиги ва мутлақ сир сақланишига кафолат берамиз.

Сизга эса берган ёрдамингиз учун олдиндан миннатдорчилик билдирамиз.

Кодлар**1. Сизнинг ёшингиз?**

- 18-30 ёш	0101
- 31-40 ёш	0102
- 41-50 ёш	0103
- 51 ёш ва ундан катта	0104

2. Сизнинг жинсингиз?

- эркак	0201
- аёл	0201

3. Сизнинг маълумотингиз?

- ўрта	0301
- ўрта махсус	0302
- олий	0303

4. Сиз ички меҳнат мигранти сифатида республикамизнинг ишчи кучи етишмайдиган қишлоқ ҳудудларида янги ташкил этилган иш ўринларида фаолият кўрсатиш учун қуйидаги қайси асосий касб-ҳунарлар ёки мутахассисликларга эгасиз?

- агроном	0401
- механизатор	0402
- сув суғорувчи	0403
- агрохимёвий химоячи	0404
- ғаллакор	0405
- шоликор	0406
- молбоқар	0407
- сут соғувчи	0408
- ветеринария шифокори	0409
- боғбон	0410
- полизчи	0411
- асаларичи	0412
- пиллакор	0413
- балиқчи	0414
- гиёҳшунос	0415
- иссиқхона технологи	0416
- тикувчи	0417
- агрогуроператор	0418
- агротуризм менежери	0419
- архитектор	0420
- курувчи	0421
- иш бошқарувчи	0422
- муҳандис-технолог	0423
- шифокор	0424
- ўқитувчи	0425
- маданиятшунос	0426
- иқтисодчи-бухгалтер	0427
- тадбиркор	0428
- хизмат кўрсатиш усталари	0429
- компьютер дастурчиси	0430
- интернет провайдери	0431
- спорт мураббийи	0432
- бошқа асосий касб-ҳунарлар ёки мутахассисликлар	

бўлса, ёзинг _____ 0433

5. Сиз ички меҳнат мигранти сифатида ишчи кучи билан кам таъминланган қишлоқ ҳудудларида ташкил этилган янги иш ўринларига бориб ишлаган бўлармидингиз?

- ҳа 0501
- йўқ 0502
- билмадим 0503

6. Сизнингча, жавобингиз “йўқ” бўлса, қуйидаги қайси асосий сабабларга кўра?

- янги иш ўринларида иш ҳақининг пастлиги 0601
- янги иш ўринлари бўйича ишончли ахборотнинг етишмаслиги 0602
- ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш янги иш ўринларининг моддий, молиявий ва табиий ресурслар билан етарлича таъминланмаганлиги 0603
- янги иш ўринларига замонавий техника ва технологиялар етарлича жалб этилмаганлиги 0604
- қишлоқ хўжалиги яроқли ер майдонларини тақсимлашда шаффофликнинг мавжуд эмаслиги 0605
- уй-жойлар билан таъминланишда қийинчиликларнинг мавжудлиги 0606
- соғлиқни сақлаш, маориф, мактабгача таълим ва бошқа хизмат кўрсатиш объектларининг етишмаслиги 0607
- ичимлик суви, электр энергия, табиий газ, транспорт ва бошқа яшаш учун зарур бўлган бирламчи ресурслар билан тўлиқ таъминланмаганлиги 0608
- меҳнатга лаёқатли қишлоқ аҳолида турғунлик муҳитининг юқорилиги ва сафарбарлиги (мобиллиги)нинг пастлиги 0609
- бошқа асосий сабаблар бўлса, ёзинг _____ 0610

7. Сиз ички меҳнат мигранти сифатида ишчи кучи етишмайдиган қишлоқ ҳудудларидаги қуйидаги қайси асосий тармоқлари ёки соҳаларида янги иш ўринлари ташкил этилишини хоҳлардингиз?

- пахтачилик-тўқимачилик кластери (соҳаси) 0701
- ғаллачилик кластери (соҳаси) 0702

- мева-сабзавотчилик кластери (соҳаси)	0703
- чорвачилик кластери (соҳаси)	0704
- ипакчилик кластери (соҳаси)	0705
- балиқчилик кластери (соҳаси)	0706
- агротуризм кластери (соҳаси)	0707
- доривор ўсимликлар кластери (соҳаси)	0708
- қишлоқ хўжалиги кооперациялари	0709
- фермер хўжаликлари	0710
- қишлоқ хўжалигининг шахсий томорқа, деҳқон ва бошқа соҳалари	0711
- қайта ишлаш саноати	0712
- қурилиш ва қурилиш материалларини тайёрлаш саноати	0713
- соғлиқни сақлаш	0714
- маориф ва таълим	0715
- маданият ва спорт	0716
- молия-кредит тизими	0717
- маиший хизматлар	0718
- бошқа хизмат кўрсатиш тармоқлари	0719
- хусусий бизнес ва оилавий тадбиркорлик	0720
- бошқа асосий тармоқларда (соҳаларда) бўлса, ёзинг	0721

8. Сиз ички меҳнат мигранти сифатида ишчи кучи етишмайдиган қишлоқ ҳудудларида янги ташкил этилган иш ўринларида қуйидаги қайси асосий шароитлар мавжуд бўлса, меҳнат қилишни истайсиз?

- янги иш ўринларида моддий рағбатлантирувчи иш ҳақи белгиланган муддатларда тўланганида	0801
- янги иш ўринлари ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш воситалари билан тўлиқ таъминланганда	0802
- янги иш ўринлари замонавий ахборот-коммуникация технологиялари ва интернет тармоғи воситалари ҳамда сифатли коммунал хизматлар билан тўлиқ таъминланганда	0803
- ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш янги иш ўринларига инновацион технологиялар ва техникалар жалб этилганда	0804

- янги иш ўринлари меҳнат, техника ва экологик хавфсизликлар билан таъминланганда	0805
- янги иш ўринларининг фаолиятлари учун кафолатланган тўғридан-тўғри маҳаллий ва хорижий инвестициялар жалб этилганда	0806
- имтиёзли кредитлар асосида қисқа муддатда уй-жойлар билан таъминланганда	0807
- янги иш ўринларида фаолият кўрсатиш учун имтиёзли солиқ ва кредит ставкалари белгиланганда	0808
- соғлиқни сақлаш, маориф, мактабгача таълим ва бошқа хизмат кўрсатиш объектлари мавжуд бўлганда ва улар яхши фаолият кўрсатганда	0809
- бошқа асосий шароитлар бўлса, ёзинг	0810

9. Сиз ташқи меҳнат мигранти сифатида хорижий мамлакатларда ташкил этилган янги ёки бўш иш ўринларида ишлашни хоҳлайсизми?

- ҳа	0901
- йўқ	0902
- билмадим	0903

10. Сизнингча, жавобингиз “ҳа” бўлса, қуйидаги қайси асосий сабабларга кўра?

- хорижий давлатлардаги янги ёки бўш иш ўринларида иш ҳақининг юқорилиги	1001
- иш ўринларининг сифатли моддий-техник ресурслар ва технологиялар билан таъминланганлиги	1002
- хорижий янги иш ўринлари белгиланган муддатда молиялаштирилганлиги	1003
- ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш иш ўринлари коммунал хизматлар билан тўлиқ таъминланганлиги	1004
- иш ўринлари меҳнат, техника ва экологик хавфсизлик талабларига тўла жавоб берганлиги	1005
- яшаш учун ижара ёки доимий уй жойлари билан таъминланганлиги	1006
- иш ўринларида меҳнат қилиш, овқатланиш ва дам олиш учун шароитларнинг етарлилиги	1007
- иш вақтининг белгиланган меъёрлардан ошмаслиги	1008

- бошқа асосий сабаблар бўлса, 1009
ёзинг

11. Сиз ташқи меҳнат мигранти сифатида хорижий мамлакатларнинг қайси асосий тармоғи ёки соҳаларида ташкил этилган янги ёки бўш иш ўринларида ишлашни хоҳлайсиз?

- пахтачилик	1101
- ғаллачилик	1102
- мева-сабзавотчилик	1103
- чорвачилик	1104
- ипакчилик	1105
- балиқчилик	1106
- агротуризм	1107
- қишлоқ хўжалиги кооперациялари	1108
- фермер хўжаликлари	1109
- қишлоқ хўжалигининг шахсий томорқа, деҳқон ва бошқа соҳалари	1110
- саноат	1111
- қурилиш	1112
- транспорт	1113
- соғлиқни сақлаш	1114
- маориф ва таълим	1115
- маданият ва спорт	1116
- молия-кредит тизими	1117
- маиший хизматлар	1118
- бошқа хизмат кўрсатиш тармоқлари	1119
- хусусий бизнес ва тадбиркорлик	1120
- бошқа асосий тармоқлар (соҳалар) бўлса, ёзинг	1121

12. Сиз ташқи меҳнат мигранти сифатида хорижий мамлакатларда ташкил этилган янги ёки бўш иш ўринларида қуйидаги қайси асосий шароитлар мавжуд бўлганда, меҳнат қилишни истайсиз?

- меҳнат натижаларига кўра юқори иш ҳақи белгиланган муддатда тўлиқ тўланганда	1201
- ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш иш ўринлари моддий-техник ресурслар билан тўлиқ таъминланганда	1202

- иш ўринлари меҳнат ва техника хавфсизликлари билан таъминланганда	1203
- мигрантлар тиббий ва ижтимоий суғурталанганда	1204
- ижара ёки доимий яшаш жойлари ва уларга рўйхатдан ўтиш билан таъминланганда	1205
- мигрантлар сиёсий, иқтисодий, айниқса, ирқий-миллий камситишларга йўл қўйилмаганда	1206
- мигрантларнинг меҳнат таътили даврида ўзи туғилган давлатга қонуний келиб-кетишга тўсиқлар бўлмаганда	1207
- хорижий иш берувчилар ҳисобидан ёки имтиёзли малака ошириш ёки қайта тайёрлаш имкониятлари бўлганда	1208
- сердаромад хорижий иш ўринларига эга давлатнинг фуқаролигига қабул қилинганда	1209
- бошқа асосий шароитлар бўлса, ёзинг _____	1210

13. Сиз ташқи меҳнат мигранти сифатида қуйидаги қайси асосий хорижий давлатларда ташкил этилган янги ёки бўш иш ўринларида фаолият кўрсатишни хоҳлайсиз?

- Россия	1301
- Қозоғистон	1302
- АҚШ	1303
- Канада	1304
- Япония	1305
- Жанубий Корея	1306
- Хитой	1307
- Бирлашган Араб Амирлиги	1308
- Индонезия	1309
- Туркия	1310
- Германия	1311
- Польша	1312
- Швеция	1313
- Бельгия	1314
- Англия	1315
- Италия	1316
- Испания	1317
- Франция	1318

- Швейцария	1319
- бошқа асосий давлатлар бўлса, ёзинг	1320

14. Сизнингча, ташқи меҳнат мигранти сифатида хорижий давлатларда ташкил этилган янги ёки бўш иш ўринларида меҳнат қилишингизга қуйидаги қайси асосий сабаблар кўпроқ салбий таъсир кўрсатади?

- транспорт, курсларда ўқиш, дастлабки ойларда яшаш ва бошқа бирламчи харажатлар учун маблағларнинг етишмаслиги	1401
- хорижий иш берувчилар томонидан юкори иш ҳақи тўланмаслиги	1402
- иш ўринлари ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш воситалари билан тўлиқ таъминланмаслиги	1403
- иш ўринлари етарлича меҳнат ва техника хавфсизликлари билан таъминланмаганлиги	1404
- малака даражасининг янги ёки бўш иш ўринлари талабларига нисбатан пастлиги	1405
- хорижий иш ўринлари бўйича маълумотларнинг шаффоф эмаслиги	1406
- хорижий иш ўринларига ишга жойлашиш бўйича қонунчиликнинг бузилиши ва коррупциянинг мавжудлиги	1407
- хорижий давлатлардаги иш ўринларига жойлаштириш бўйича давлат ва нодавлат ташкилотлари фаолиятларининг қониқарсизлиги	1408
- хорижий ишга жойлашиш бўйича меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар халқаро талабларга тўлиқ жавоб бермаслиги	1409
- бошқа асосий сабаблар бўлса, ёзинг	1410

15. Сизнингча, ички ва ташқи меҳнат мигрантларининг ташкил этилган янги ёки бўш иш ўринларида самарали меҳнат қилиши учун қуйидаги қайси асосий чора-тадбирларни амалга ошириш лозим?

- янги ёки бўш иш ўринлари бўйича миқдор ва сифат кўрсаткичлари юзасидан маълумотларни интернет веб-сайтларига жойлаштириш ва уларнинг шаффофлигини	1501
---	------

таъминлаш	
- кафолатланган иш ўринлари ва юқори иш ҳақи таклиф этган иш берувчилар билан ташкилий-иқтисодий ва ҳуқуқий алоқаларни мустаҳкамлаш	1502
- муҳтож бўлган меҳнат мигрантларига бирламчи харажатлари учун имтиёзли микрокредитларни белгиланган муддатда тақдим этиш	1503
- бўлажак мигрантларнинг хорижий тиллар ўрганиш, малака ошириш ва қайта тайёрлаш сифатини мазмунан ошириш	1504
- мигрантларнинг яшаш жойлари ва соғлиқни сақлаш хизматлари билан таъминланишини ташкилий-иқтисодий қўллаб-қувватлаш	1505
- қишлоқ ҳудудларидаги бандликка қўмаклашиш марказлари таркибида меҳнат миграцияси бўлимларини ташкил этиш ва уларни малакали мутахассислар билан таъминлаш	1506
- мигрантларнинг минимал истеъмол саватчаси миқдоридан юқори иш ҳақи тўлайдиган иш ўринларига ишга жойлашишини ташкил этиш	1507
- хусусий бандлик агентликлари фаолиятлари сифатини ошириш ва уларнинг қонунийлигини таъминлаш	1508
- мигрантларни иш ўринларида меҳнат, техник ва экологик хавфсизликлари билан таъминланишини доимий мониторинг қилиш	1509
- Ўзбекистон Республикасининг “Ички меҳнат миграцияси” ва “Ташқи меҳнат миграцияси” бўйича қонунларини ишлаб чиқиш ва уларнинг сифатли ижроларини таъминлаш	1510
- бошқа асосий чора-тадбирлар бўлса, ёзинг _____	1511

М У Н Д А Р И Ж А

КИРИШ	3
I БОБ. ҚИШЛОҚ ЖОЙЛАРДА АҲОЛИНИ НОРАСМИЙ ИШ БИЛАН БАНДЛИК ДАРАЖАСИНИ КАМАЙТИРИШНИНГ СТРАТЕГИК ЙЎНАЛИШЛАРИ	
1.1. Қишлоқ жойларда аҳолини норасмий иш билан бандлик даражасини камайтиришнинг стратегик ижтимоий-иқтисодий аҳамияти.....	6
1.2. Қишлоқ хўжалиги кластерлари, кооперациялари ва бошқа соҳаларида янги иш жойларини ташкил этиш асосида аҳолини норасмий иш билан бандлик даражасини камайтириш истиқболлари.....	18
1.3. Яқин истиқболда қайта ишлаш саноати, хизмат кўрсатиш ва бошқа тармоқларда янги иш жойлари ташкил этиш негизида норасмий иш билан бандликни камайтириш.....	38
II-БОБ. ЯҚИН КЕЛАЖАҚДА ҚИШЛОҚ ЁШЛАРИНИНГ ИШ БИЛАН БАНДЛИГИНИ ОШИРИШНИ СТРАТЕГИК ЙЎНАЛИШЛАРИ	
2.1. Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришида ёшлар учун янги иш ўринларини ташкил этиш яқин истиқболлари.....	56
2.2. Яқин келажақда ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида ёшлар учун янги иш ўринларини ташкил этиш.....	70
2.3. Қишлоқ жойларда ёшларни замонавий касб-хунарлар ва мутахасисликларга тайёрлаш тизимини ривожлантириш конценцияси.....	85
III-БОБ. ҚИШЛОҚ АЁЛЛАРИНИ ИШ БИЛАН БАНДЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ СТРАТЕГИК ЙЎНАЛИШЛАРИ	
3.1. Қишлоқ хўжалигида аёллар учун янги иш жойлари ташкил этишнинг яқин истиқболлари.....	99
3.2. Яқин келажақда қишлоқ аёллар учун ноқишлоқ хўжалиги тармоқларида янги иш жойларини ташкил	

этиш.....	116
3.3. Қишлоқ ҳудудлари аёлларининг оилавий тадбиркорлигини ривожлантириш истиқболлари.....	132
IV-БОБ. ҚИШЛОҚ АҲОЛИСИНING ИШ БИЛАН БАНДЛИК ДАРАЖАСИНИ ОШИРИШДА МЕҲНАТ БОЗОРИ ИНФРАТУЗИЛМАСИ ВА МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ	
4.1 Қишлоқ туманларида рақамли иқтисодиётга ўтиш шароитида Бандликка кўмаклашиш марказлари фаолиятларини ривожлантиришнинг яқин истиқболдаги йўналишлари.....	149
4.2. Яқин келажакда хусусий бандлик агентликлари фаолиятларини ривожлантиришнинг институционал асослари...	168
4.3 Ички ва ташқи меҳнат миграцияларини яқин истиқболда самарали ривожлантириш асосида норасмий иш билан бандликни камайтириш.....	183
4.4 Яқин келажакда ортиқча қишлоқ ишчи кучини ташкиллаштирилган экспортини ривожлантиришни яқин истиқболлари.....	204
Хулоса	216
Фойдаланилган адабиётлар	228
Иловалар.....	234
1-Илова. Қишлоқ ёшлари учун янги иш ўринларини ташкил этишни ўрганиш бўйича сўровнома.....	234
2-Илова. Қишлоқ аёллари учун янги иш ўринларини ташкил этишни ўрганиш бўйича сўровнома.....	246
3-Илова. Қишлоқ ҳудудларида давлат ва нодавлат иш билан бандлик ташкилотлари фаолиятининг яқин келажакда ривожланишини ўрганувчи сўровнома.....	258
4-Илова. Қишлоқ ички ва ташқи меҳнат мигрантлари учун янги иш ўринларини ташкил этишни ўрганиш бўйича сўровнома.....	266

**Ш.Р. ХОЛМУМИНОВ, К.З. ХОМИТОВ,
Н.У. АРАБОВ, Ж.Х. БОБАНАЗАРОВА,
Х.Х. АБДУРАМАНОВ, Н.Р. САИДОВ**

**ҚИШЛОҚ АҲОЛИСИНИ ИШ БИЛАН
ТАЪМИНЛАШНИНГ СТРАТЕГИК
ЙЎНАЛИШЛАРИ**

Тошкент – «Инновацион ривожланиш нашриёт-матбаа уйи» – 2020

Мухаррир: М.Ҳайитова
Тех. муҳаррир: А.Мойдинов
Мусаввир: А.Шушунов
Мусахҳиҳа: Ш.Миркосимова
Компьютерда
саҳифаловчи: М.Зойирова

E-mail: nashr2019@inbox.ru Тел: +998999209035
Нашр.лиц. АIN№009, 20.07.2018. Босишга руҳсат этилди 11.11.2020.
Бичими 60x84 1/16. «Times Uz» гарнитураси. Офсет усулида босилди.
Шартли босма табағи 17,75. Нашр босма табағи 17,25.
Тиражи 100. Буюртма № 178.